

โอกาสในการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

นายวรินทร์ ถิ่นนคร

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเคหะพัฒนาศาสตรมหาบัณฑิต

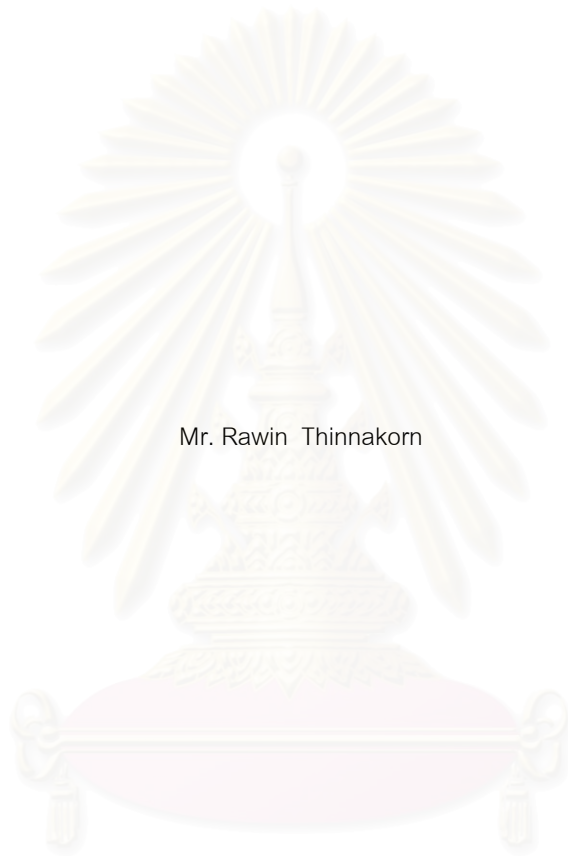
สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CONSERVATION POTENTIAL TO REVITALISE HOUSING COMMUNITY
IN SAKOLNAKORN OLD TOWN DISTRICT

Mr. Rawin Thinnakorn

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Housing Development Program in Housing

Department of Housing

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2007

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

โอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

โดย

นาย รวิินทร์ ถิ่นนคร

สาขาวิชา

เคหการ

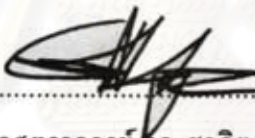
อาจารย์ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กุณฑลทิพย์ พานิชภักดิ์

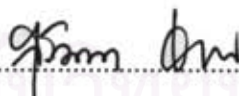
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารบัณฑิต

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จุลาสัย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชวลิต นิตยะ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กุณฑลทิพย์ พานิชภักดิ์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวัฒนา ธาดานิติ)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ประสงค์ เอี่ยมอนันต์)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี บุรณศิริ)

รวิินทร์ ถิ่นนคร : โอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร.
(CONSERVATION POTENTIAL TO REVITALISE HOUSING COMMUNITY IN SAKOLNAKORN
OLD TOWN DISTRICT) อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร.กฤษณัทพิทย พานิชักดิ์, 309 หน้า.

พ.ศ.2547 การเคหะแห่งชาติจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยเมืองสกลนครแบบมีส่วนร่วม พบว่าปัญหาที่อยู่อาศัยที่ชาวสกลนครเห็น
ว่ามีความสำคัญมากคือปัญหาที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่า เนื่องจากที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ถูกทิ้งร้าง และมีสภาพทรุดโทรมชาวเมืองจึง
ต้องการให้มีการดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟูที่อยู่อาศัยเพื่อให้อุณหภูมิสภาพการอยู่อาศัยที่ดีขึ้น ผลการศึกษาพบว่าสภาพปัจจุบันที่อยู่
อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในย่านเมืองเก่าสกลนครมีทั้งหมด 186 หลัง จำนวนมากอยู่ในสภาพทรุดโทรมทำให้มีคุณภาพการอยู่อาศัยที่ลดลง
สาเหตุเกิดจาก อายุอาคารที่อยู่อาศัยที่ก่อสร้างมานาน มีอายุเฉลี่ยประมาณ 80 ปี และจากปัญหาภาวะเศรษฐกิจของผู้อยู่อาศัยในระดับ
ครัวเรือนโดยมีร้อยละ 30 ของที่อยู่อาศัยที่สำรวจทั้งหมดมีรายได้เฉลี่ย 5,000 บาทต่อเดือน จึงไม่สามารถรับภาระในการดูแลรักษาบ้านของ
ตนเองได้ นอกจากนี้ยังพบปัญหาการอยู่อาศัยคือ พื้นที่ใช้สอยไม่เพียงพอเนื่องจากการอยู่อาศัยแบบครอบครัวขยาย และที่อยู่อาศัยแบบที่
มีเอกลักษณ์เหล่านี้ ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ ทำให้ผู้อยู่อาศัยใช้ประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ และเนื่องจากเป็นบ้านไม้ จึงเสี่ยงต่ออัคคีภัย
และค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาบ้านไม่มีราคาสูง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยมีแนวคิดที่จะรื้อสร้างเป็นบ้านปูนสมัยใหม่มากขึ้น

จากสภาพปัญหาที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในปัจจุบัน การอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยจะทำให้ชุมชนมีสภาพการอยู่อาศัยที่ดีขึ้นได้
และอาจนำมาซึ่งผู้มาเยี่ยมชมชุมชนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์นี้ อันจะเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง จึงเกิดความสนใจที่จะ
ศึกษา โอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย โดยมีวัตถุประสงค์ คือ (1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน และศักยภาพชุมชนในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่
อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร (2) ศึกษาทัศนคติของชาวชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร
(3) วิเคราะห์ปัจจัยในการส่งเสริมและขัดขวางการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าสกลนคร

จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยส่งเสริมที่ทำให้มีโอกาสในการอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัยที่เป็นปัจจัยภายใน ได้แก่ (1) ผู้อยู่อาศัยใน
ที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าร้อยละ 34 ของที่อยู่อาศัยที่สำรวจเห็นด้วยกับการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย (2) ผู้อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ
ที่เข้มแข็งหากมีเป้าหมายร่วมกันน่าจะทำให้ดำเนินการต่างๆได้ง่าย (3) ชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงสังคมสูงในรูปแบบที่หลากหลายมีการ
ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการดำเนินกิจกรรมเพื่อส่วนรวม (4) ประชาคมเมือง เทศบาลให้ความสนับสนุนกับการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย ส่วน
ปัจจัยหนุนจากภายนอก ได้แก่ (1) มีหน่วยงานภาครัฐ , หน่วยงานทางวิชาการที่พร้อมให้การสนับสนุน (2) มีกลไกทางกฎหมายที่
เอื้ออำนวย ให้เกิดการอนุรักษ์ได้ ปัจจัยด้านการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยที่เป็นปัจจัยภายใน คือ (1) ปัญหาเศรษฐกิจระดับครัวเรือนไม่มีทุน
มากพอในการที่พื้นที่อยู่อาศัยด้วยตนเองได้ (2) ชุมชนขาดความรู้ และความเข้าใจการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย (3) ชุมชนยังเป็นสังคมพึ่ง
ภายนอกรัฐอุปถัมภ์ (4) ขาดเทคโนโลยี และวัสดุที่เหมาะสม (5) ทัศนคติของผู้อยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าร้อยละ16 ของ
ที่อยู่อาศัยที่สำรวจไม่เห็นด้วยกับการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย ส่วนปัจจัยขัดขวางจากภายนอก ได้แก่ (1) ภาครัฐยังการบริหารจัดการแบบ
รวมศูนย์อยู่มาก (2) ค่านิยมในการพัฒนายังขาดการศึกษาด้านมิติทางวัฒนธรรม

ผลการศึกษาพบว่า การอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าสกลนครมีโอกาสที่จะเป็นไปได้ปานกลาง เนื่องจากมีปัจจัย
สนับสนุนจากภาครัฐ และหน่วยงานทางวิชาการ และที่สำคัญคือเทศบาล และประชาคมเมืองสกลนครเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์
พื้นที่อยู่อาศัย แต่ปัจจัยที่ทำให้โอกาสการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน โดยชุมชนเป็นแกนหลักนั้นยังคงมี
โอกาสเป็นไปได้ยาก เนื่องจาก จุดอ่อนด้านทุนของผู้อยู่อาศัย และทัศนคติชุมชนยังเป็นแบบรัฐอุปถัมภ์ ดังนั้น ถ้าจะทำให้สำเร็จต้อง (1)
ตั้งเป้าหมายให้ถูกต้องว่าเป็นการอนุรักษ์พื้นที่ เพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเป็นสำคัญ (2) ในระยะแรกต้องอาศัยหน่วยงานภายนอก เช่น
หน่วยงานท้องถิ่น และสถาบันการศึกษา ที่มีความเข้าใจในเป้าหมายอย่างต่อเนื่องเป็นผู้จุดประกายให้กับชาวชุมชน (3) กระบวนการอนุรักษ์
พื้นที่อยู่อาศัยต้องดำเนินการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมควบคู่กับการแลกเปลี่ยน ความรู้และเสริมศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหา
ต่างๆด้วยตนเอง โดยอาจคัดเลือกพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงสุดมาดำเนินการเป็นตัวอย่างอย่างเป็นรูปธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อให้เมื่อชุมชนมี
ความพร้อมมากขึ้นแล้วชุมชนจะสามารถปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็นแกนหลักในการพัฒนา อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ต่อเนื่องยั่งยืน

ภาควิชา.....เคหการ.....ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา.....เคหการ.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา.....2550.....

4974148425 : MAJOR HOUSING

KEY WORD : REVITALISE / CONSERVE / COMMUNITY

RAWIN THINNAKORN : CONSERVATION POTENTIAL TO REVITALISE HOUSING COMMUNITY
IN SAKOLNAKORN OLD TOWN DISTRICT. THESIS ADVISOR : ASST. PROF. KUNDOLDIBYA
PANITCHPAKDI, Ph.D., 309 pp.

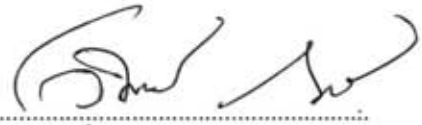
When the National Housing Authority implemented the Participatory Housing Development Plan of Sakolnakorn in B.E. 2547, it discovered that the housing problems that the residents viewed as most significant were in the Old city Area. The fact that the unique housing had been deserted and run down caused the locals to organize conserving and developing activities to revitalize the community. This study result indicates that only 186 housing units with unique characteristics in the old area of Sakolnakorn survived. Most of them were in poor condition leading to decreased living quality. As these homes were approximately 80 years old on average, and their occupants' economic status was quite low: 30% of those surveyed had an average monthly income of Baht 5,000, it was not possible for the owners to maintain these houses. Other problems found were insufficient space for use due to the extended family. These traditional homes were also incompatible with modern lifestyle, for example, the residents could not maximize their use. These wooden houses were also vulnerable to fire, and the expense in maintaining wooden homes is quite high. These factors caused the residents to think of reconstructing their homes using cement and making them more modern.

Regarding the present state of housing problems, conservation and restoration of housing will better the community conditions and may bring visitors to these unique living quarters which could be an income source for the community. Thus, there was interest in studying the opportunities arising from restoration of housing with the aim to 1) study the present status and community potential in conserving restoration of the housing in the Old Sakolnakorn area; 2) research the attitudes of the local residents and involved agencies in conserving restoration of the Old Area of Sakolnakorn; and 3) analyze the positive and negative factor affecting opportunities in conserving restoration of the area.

This study found four internal factors promoting the conserving restoration of the community residential area. They are: 1) 34% of unique housing occupants agreed with the conservation and restoration of the area; 2) those residents with strong family ties cooperated easily if they shared the same goals; 3) a community with diverse forms of high social connections supporting in operating public activities; and 4) residents of the municipality provide support for the conserving restoration of housing. Two external factors were 1) the number of government offices and academic units ready to assist; and 2) the legal mechanism also facilitated this effort of conserving restoration.

On the other hand, the internal limitations were as follows: 1) each household was not economically reliant to be self sufficient in conducting the activity; 2) the community still lacked knowledge and understanding of the conserving restoration process; 3) the community continued being dependent on the external patronage state; 4) the community lacked appropriate technology and materials; and 5) 16% of the residents in the unique homes had a negative attitude toward restoration. The external limitations were 1) the continuation of the centralized administration of the government sector, and 2) the lack of education in the cultural dimension of social value development.

Thus, it can be concluded that the restoration of housing in the Old Sakolnakorn area is moderately feasible due to supporting factors from the government and academic offices. The key units are the municipality and the population of Sakolnakorn that realize the significance of this effort. However, it might be difficult to make the opportunities of this community-based operation more successfully sustainable because the residents are still weak in terms of capital and the community attitude still relies on the patronage state. Therefore, the following are recommended for a successful result: 1) a correct goal must be set to conserving restoration for mainly better living conditions; 2) the government sector and educational institutions with clear understanding of the goal must, initially, inspire the local residents; and 3) the revitalisation process must incorporate the processes of participation, knowledge exchange and transfer, and promote the community potential in self problem-solving by selecting and operating in the highest potential area as a concrete example and a learning resource. This is done so the community can gain readiness and adapt its role to become the core in development which will lead to sustainable and ongoing development.

Department :.....Housing..... Student's signature :
Field of study :.....Housing..... Advisor's signature : *K. Panitchpakdi*
Academic year :.....2007.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความเมตตา และความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ คือ ผศ.ดร.กฤษณทิพย์ พานิชภัคดี ซึ่งกรุณาใช้เวลาอันมีค่าให้คำแนะนำ และข้อคิดเห็นต่างๆ ในการทำวิจัย อีกทั้งยังช่วยปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องในด้านต่างๆ ของผู้วิจัยเสมอมาจึงขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์อย่างสูงยิ่งมา ณ ที่นี้ ตลอดจนคณาจารย์ประจำภาควิชาเคหการทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชา และขอกราบขอบพระคุณกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่กรุณาให้คำแนะนำตลอดข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์พวงเพ็ญ วิบูลย์สวัสดิ์ คณะบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง และนฤมิตศิลป์ ที่กรุณาให้ทุนในการดำเนินการวิจัย และคณาจารย์จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง และนฤมิตศิลป์ ผู้ร่วมในการดำเนินการวิจัย ที่กรุณาช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา และข้อเสนอแนะ รวมถึงให้ความเป็นกันเอง ทำให้วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ผ่านไปด้วยดี และมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณท่านรองนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองสกลนคร คุณ จักรวรรดิ ตงศิริ , อาจารย์ ทวีพงศ์ นวนานุช ที่ช่วยอำนวยความสะดวก และช่วยอนุเคราะห์ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง รวมถึงชาวชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนคร ผู้อาวุโสเมือง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่กรุณาให้การสนับสนุน และความร่วมมือในการดำเนินการวิจัยเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ต้องขอขอบคุณบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สมบูรณ์เป็นรูปเล่มขึ้นได้ โดยเฉพาะเพื่อนรุ่น C19 และ C19X พี่ๆน้องๆ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ประจำภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้ความเอื้อเฟื้ออำนวยความสะดวกในการให้ข้อมูลข่าวสารตลอดเวลา

ท้ายนี้ผู้เขียนขอขอบพระคุณบิดา มารดา และ พี่หีน น้องทราย ที่คอยเป็นกำลังใจตลอดมา และขอกราบขอบพระคุณผู้ที่ไม่ได้กล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ที่ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วง ความบกพร่องและข้อผิดพลาดประการใดอันอาจเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขออภัยเพียงผู้เดียว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฐ
สารบัญรูปภาพ.....	ฑ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	5
1.3 ขอบเขตงานวิจัย	5
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 แนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	5
2.1 ความหมายและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) และภูมิทัศน์ทาง วัฒนธรรม (Cultural landscape)	6
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และย่านประวัติศาสตร์.....	10
แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน.....	18
2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับระบบของกิจกรรมและระบบของที่ตั้ง.....	24
2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับมาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรม.....	27
2.6 แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน.....	28
2.7 แนวคิดเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นอีสาน.....	32
บทที่ 3 กรณีศึกษาการอนุรักษ์ พื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัย.....	41
3.1 กรณีศึกษาการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยในต่างประเทศ ตามแนวความคิดการอนุรักษ์ พื้นที่ชุมชน โดยหลัก “มะจิซึคิวิ” หรือ การ “ปลุก”ชุมชนในญี่ปุ่น.....	41
3.1.1 ยานากะ Old Tokyo.....	43
3.1.2 กรณีศึกษา ฮิราโนะ Living Museum.....	50
3.1.3 คาวาโกเอะ Little Edo.....	56

5.4	คุณค่าของที่อยู่อาศัยที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	131
5.4.1	คุณค่าของที่อยู่อาศัยตามหลักวิชาการ	131
5.4.2	คุณค่าของที่อยู่อาศัยที่แสดงถึงพัฒนาการของพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	151
5.4.3	คุณค่าของที่อยู่อาศัยที่แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสังคม.....	160
5.4.4	คุณค่าของเรือนที่อยู่อาศัยที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรม ท้องถิ่น.....	161
5.5	สรุป คุณค่า และเอกลักษณ์ย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	169
5.6	ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของย่านเมืองเก่าสกลนครในปัจจุบัน ที่ส่งผลต่อคุณค่า และเอกลักษณ์ ของย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	174
5.7	การอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	186
บทที่ 6 โอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร.....		188
6.1	การคัดเลือกพื้นที่เพื่อศึกษาโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย.....	188
6.2	การศึกษาโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	191
6.3	องค์ประกอบของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์.....	193
6.4	สภาพการอยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ปัจจุบัน	205
6.4.1	อายุของเรือนที่อยู่อาศัย.....	205
6.4.2	จำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือนปัจจุบัน.....	207
6.4.3	ภูมิลำเนาเดิม.....	209
6.4.4	กรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของ.....	211
6.4.5	รายได้รวมต่อครัวเรือนต่อเดือน.....	213
6.4.6	การครอบครองที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน.....	216
6.4.7	ลักษณะการใช้งานปัจจุบัน.....	217
6.4.8	อุปสรรคในการคงอยู่ของที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์.....	218
6.5	ทัศนคติของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อที่อยู่อาศัย และการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย.....	223
6.5.1	ทัศนคติ ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยปัจจุบัน.....	223
6.5.2	ทัศนคติในการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในอนาคต.....	244
6.5.3	แนวโน้มการให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยจากการสำรวจพื้นที่ศึกษา.....	246
6.6	โอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	248
6.6.1	ปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้การอนุรักษ์ พื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัยประสบความสำเร็จ.....	248
6.6.2	ปัจจัยต้านการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย.....	260
6.7	บทสรุป โอกาสการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	264

	หน้า
บทที่ 7 ข้อเสนอแนะ	265
7.1 ข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	265
7.1.1 การกำหนดวิสัยทัศน์ ในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัย.....	266
7.1.2 การเตรียมความพร้อมให้แก่ชุมชน และการให้ความรู้แก่ชุมชน.....	266
7.1.3 กระบวนการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยต้องดำเนินการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมควบคู่กับการ แลกเปลี่ยนความรู้ และเสริมศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหาต่างๆด้วยตนเอง.....	273
7.2 ข้อเสนอแนะจากภาคประชาชน และผู้เชี่ยวชาญ.....	275
7.2.1 ข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนครโดยภาคประชาชน....	275
7.2.2 ข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนครโดยผู้เชี่ยวชาญ.....	277
7.3 ข้อเสนอแนะ พื้นที่นำร่องในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัย.....	278
7.3.1 พื้นที่นำร่อง และแนวทางในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัย.....	278
7.3.2 แนวทางในการปรับปรุง พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	280
7.3.3 แนวทางในการปรับปรุงรูปด้านหน้าอาคารริมถนนเจริญเมือง.....	287
7.4 แผนงานการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	290
รายการอ้างอิง	291
ภาคผนวก	295
ภาคผนวก ก	296
ภาคผนวก ข	299
ภาคผนวก ค	302
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	309

สารบัญตาราง

๗

หน้า

ตารางที่ 3.1	แสดงการเปรียบเทียบการจัดการเมืองและชุมชน จากหน่วยงานภาครัฐ และการจัดการเมืองและชุมชน “มะจีซีคีรี”.....	42
ตารางที่ 3.2	แสดงการเปรียบเทียบอาคารที่อยู่อาศัยก่อน และหลังการฟื้นฟู.....	46
ตารางที่ 4.1	แสดงเกณฑ์การประเมินประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัย.....	93
ตารางที่ 4.2	แสดงสรุปเกณฑ์การเลือกพื้นที่ศึกษา.....	96
ตารางที่ 5.1	แสดงพัฒนาการ และประวัติศาสตร์ความเป็นมาของย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	106
ตารางที่ 5.2	แสดงผลการสำรวจที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	134
ตารางที่ 5.3	แสดงเกณฑ์การประเมินประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัย.....	135
ตารางที่ 5.4	การประเมินคุณค่าเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม.....	147
ตารางที่ 5.5	แสดงการประเมินคุณค่าเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี.....	148
ตารางที่ 5.6	แสดงการประเมินคุณค่าเรือนพักอาศัยแบบกึ่งค้าขาย.....	149
ตารางที่ 5.7	แสดงผลการประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	150
ตารางที่ 6.1	แสดงสรุปเกณฑ์การเลือกพื้นที่ศึกษา.....	189
ตารางที่ 6.2	แสดงจำนวนที่อยู่พักอาศัยที่มีคุณค่าในพื้นที่ที่ดำเนินการสำรวจ.....	192
ตารางที่ 6.3	แสดง การเปรียบเทียบลักษณะกายภาพ และองค์ประกอบของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม.....	193
ตารางที่ 6.4	แสดงการเปรียบเทียบลักษณะกายภาพและองค์ประกอบของเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายแบบชั้นเดียว.....	196
ตารางที่ 6.5	แสดงการเปรียบเทียบลักษณะกายภาพ และองค์ประกอบของเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายแบบสองชั้น.....	199
ตารางที่ 6.6	แสดงการเปรียบเทียบลักษณะกายภาพ และองค์ประกอบของเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี.....	202
ตารางที่ 6.7	แสดงอายุอาคารที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์.....	205
ตารางที่ 6.8	แสดงจำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน.....	207
ตารางที่ 6.9	แสดงภูมิลำเนาเดิมของผู้อยู่อาศัย.....	209
ตารางที่ 6.10	แสดงกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของ.....	211
ตารางที่ 6.11	แสดงรายได้รวมต่อครัวเรือนต่อเดือน.....	214
ตารางที่ 6.12	แสดงการครอบครองปัจจุบัน.....	216
ตารางที่ 6.13	แสดงลักษณะการใช้งานปัจจุบัน.....	217
ตารางที่ 6.14	แสดงทัศนคติเรื่องอุปสรรคของที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์.....	218
ตารางที่ 6.15	แสดงข้อมูลความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยปัจจุบัน.....	223
ตารางที่ 6.16	แสดงการประเมินคุณค่าเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าในพื้นที่สำรวจแบบละเอียด.....	234
ตารางที่ 6.17	แสดงการประเมินคุณค่าเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าในพื้นที่ศึกษา.....	234

ตารางที่ 6.18	แสดงการเปรียบเทียบการใช้งานในพื้นที่ต่างๆของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม ในอายุ เรือนที่ต่างกัน.....	236
ตารางที่ 6.19	แสดงสภาพปัญหาการอยู่อาศัยจากพื้นที่ใช้สอยไม่เพียงพอ.....	240
ตารางที่ 6.20	แสดงข้อมูลทัศนคติต่อการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในอนาคต.....	244
ตารางที่ 6.21	แสดงแนวโน้มการให้ความร่วมมือของการสำรวจพื้นที่ศึกษา.....	246
ตารางที่ 6.22	แสดงการประเมินโอกาสในการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	263
ตารางที่ 7.1	แสดงแผนงานการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	290

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภูมิ

ฐ

หน้า

แผนภูมิที่ 2.1	แสดงการพิจารณาระบบการจัดการเมือง และย่านประวัติศาสตร์.....	11
แผนภูมิที่ 2.2	แสดงแนวคิดในการวางแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมือง เก่า.....	13
แผนภูมิที่ 2.3	ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต กิจกรรม และการใช้พื้นที่.....	27
แผนภูมิที่ 4.1	แสดงเกณฑ์การประเมินประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัย.....	92
แผนภูมิที่ 4.2	แสดงแผนและวิธีการดำเนินงานศึกษาโอกาสการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมือง เก่าสกลนคร.....	100
แผนภูมิที่ 5.1	แสดงคุณค่า และเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	173
แผนภูมิที่ 6.1	แสดงการประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษา.....	235
แผนภูมิที่ 6.2	แสดงโอกาสการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนครจากปัจจัยหลัก และ ปัจจัยสนับสนุน.....	259
แผนภูมิที่ 6.3	แสดงปัจจัยด้านการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	262

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

	หน้า
รูปที่ 1.1 แสดงพื้นที่เขตเทศบาลเมืองสกลนคร.....	5
รูปที่ 1.2 แสดงพื้นที่ศึกษา พื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	5
รูปที่ 2.1 แสดงประเภทของย่าน และเมืองประวัติศาสตร์.....	11
รูปที่ 2.2 แสดงขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม.....	14
รูปที่ 2.3 แสดงกลยุทธ์ และการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับเมืองและย่านประวัติศาสตร์.....	17
รูปที่ 2.4 แสดงองค์ประกอบของเฮือนเกย.....	33
รูปที่ 2.5 แสดงองค์ประกอบของเฮือนแฝด.....	33
รูปที่ 2.6 แสดงองค์ประกอบของเฮือนโข่ง.....	34
รูปที่ 2.7 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายแบบชั้นเดียว.....	35
รูปที่ 2.8 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายแบบสองชั้น.....	35
รูปที่ 2.8 แสดงเรือนแบบมีมุขหน้า.....	36
รูปที่ 2.9 แสดงเรือนแบบปั้นหย้า.....	36
รูปที่ 2.10 แสดงรูปแบบสีหน้าองค์ประกอบของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม.....	37
รูปที่ 2.11 แสดงรูปแบบสีหน้าองค์ประกอบของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม.....	38
รูปที่ 2.12 แสดงรูปแบบประตู และหน้าต่างองค์ประกอบของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม.....	39
รูปที่ 2.13 แสดงส่วนประดับอาคารองค์ประกอบของเรือนที่อยู่อาศัยแบบอีสาน.....	40
รูปที่ 3.1 แสดง แผนที่ย่านยานาคะ.....	43
รูปที่ 3.2 แสดงบรรยากาศของชุมชนยานาคะ.....	44
รูปที่ 3.3 แสดงร้านค้าในชุมชนยานาคะ.....	44
รูปที่ 3.4 แสดงรูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชนยานาคะ.....	44
รูปที่ 3.5 แสดงสภาพแวดล้อมก่อนการปลูกชุมชน.....	45
รูปที่ 3.6 แสดงแผ่นพับแสดงการดูแลรักษาอาคารที่อยู่อาศัยให้เกิดความเหมาะสม.....	47
รูปที่ 3.7 แสดงแผ่นพับแสดงการรักษาสภาพอาคารบ้านเรือนให้เป็นระเบียบเรียบร้อย.....	48
รูปที่ 3.8 แสดง ส่วนหนึ่งของแผ่นพับ ประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวในย่าน.....	48
รูปที่ 3.9 แสดงอาคารโรงเรียนยานาคะ.....	49
รูปที่ 3.10 แสดงอาคารแสดงงานศิลปะ โกดังโถกราชา.....	50
รูปที่ 3.11 แสดงที่ตั้งฮิระโนะ(Hirano Ku) เมืองโงซาก้า.....	50
รูปที่ 3.12 แสดงขอบเขตและตำแหน่งของสถานที่สำคัญภายในตำบล Hirano-go ของประเทศญี่ปุ่น.....	50
รูปที่ 3.13 แสดงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม.....	51
รูปที่ 3.14 แสดง สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม.....	52
รูปที่ 3.15 แสดงลักษณะของการบูรณะและซ่อมแซมที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมในตำบล Hirano-go.....	53
รูปที่ 3.16 แสดงประชาสัมพันธ์ประกวดร้องเพลง เพื่อส่งเสริมโครงการเมืองแห่งศิลปะ Modern de Hirano.....	53

รูปที่ 3.17 แสดงการปรับปรุงที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมในตำบล.....	54
รูปที่ 3.18 แสดง ภายในร้านจักรยานที่เป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑ์จักรยาน.....	55
รูปที่ 3.19 แสดงภายในวัดเซ็นโกจิ สถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในฮิราโนะ.....	55
รูปที่ 3.20 แสดงภายในร้านขายขนม และของเล่นโบราณ.....	56
รูปที่ 3.21 แสดง ที่ตั้งของคาวาโกเอะ Little Edo.....	56
รูปที่ 3.22 แสดงแผนที่ย่านคาวาโกเอะเป็นย่านการค้าเก่า.....	56
รูปที่ 3.23 แสดง ย่านเก่าของเมืองคาวาโกเอะ หรือ Little Edo.....	57
รูปที่ 3.24 แสดงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสถาปัตยกรรม ย่านคาวาโกเอะ.....	58
รูปที่ 3.25 แสดง อาคารร้านค้าเก่าย่านคาวาโกเอะ.....	59
รูปที่ 3.26 แสดงหุ่นจำลองกายภาพอาคารบ้านเรือนในคาวาโกเอะ จากพิพิธภัณฑ์เมืองคาวาโกเอะ.....	60
รูปที่ 3.27 แสดงแผ่นประชาสัมพันธ์แสดงสถานที่ท่องเที่ยวภายในย่านคาวาโกเอะ.....	61
รูปที่ 3.28 แสดงตำแหน่งที่ตั้งย่านสามแพร่ง.....	61
รูปที่ 3.29 ตำแหน่งที่ตั้งของอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม.....	63
รูปที่ 3.30 แสดงโรงละครปริตาลัยอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่.....	63
รูปที่ 3.31 แสดง สภาพแวดล้อมทางสถาปัตยกรรม บริเวณถนนบำรุงเมือง.....	64
รูปที่ 3.32 แสดงภาพถ่ายดาวเทียม พื้นที่อำเภออัมพวา แม่น้ำแม่กลอง และคลองอัมพวา.....	66
รูปที่ 3.33 แสดงการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	67
รูปที่ 3.34 แสดงห้องแถวริมน้ำ	67
รูปที่ 3.35 แสดงเรือนทรงไทย.....	68
รูปที่ 3.36 แสดงเรือนคหบดี/อาคารราชการเก่า.....	68
รูปที่ 3.37 แสดงเรือนแพแบบดั้งเดิม.....	68
รูปที่ 3.38 แสดงเรือนเดี่ยวริมน้ำ.....	69
รูปที่ 3.39 แสดงการจัดกิจกรรมออกค่ายสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม.....	72
รูปที่ 3.40 แสดงศูนย์ข้อมูลชุมชนอัมพวา.....	72
รูปที่ 3.41 แสดงภาพวาดสีน้ำโดย รองศาสตราจารย์ ดร.ชวลิต นิตยะ.....	72
รูปที่ 3.42 แสดง ไปสการ์ดเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอัมพวา.....	73
รูปที่ 3.43 แสดงตลาดสามชุกในปัจจุบัน.....	75
รูปที่ 3.44 แสดงตลาดสามชุก ตั้งอยู่ริมแม่น้ำสุพรรณ ที่ชุมชนยังคงวิถีดั้งเดิมไว้.....	76
รูปที่ 3.45 แสดงร้านกาแฟโบราณ สภากาแฟชาวตลาดสามชุก.....	77
รูปที่ 3.46 ตลาดสามชุกกับบรรยากาศร้านขายยา.....	77
รูปที่ 3.47 สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม.....	78
รูปที่ 3.48 แสดง วิถีชีวิต และรูปแบบสถาปัตยกรรมของตลาด.....	79
รูปที่ 3.49 แสดงพิพิธภัณฑ์บ้านขุนจ่างจันนารักษ์.....	80

รูปที่ 3.50 แสดงตำแหน่งที่ตั้ง พิพิธภัณฑสถานบ้านขุนจ๋านงจันนารักษ์.....	80
รูปที่ 3.51 แสดงภายในบ้านของขุนจ๋านง ที่จัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑสถานชุมชน.....	81
รูปที่ 3.52 แสดงโมเดลจำลองบ้านเรือนในตลาดสามชุกภายในพิพิธภัณฑสถานบ้านขุนจ๋านงจันนารักษ์.....	81
รูปที่ 4.1 แสดงขอบเขตเนื้อหาในการดำเนินการวิจัย.....	88
รูปที่ 4.2 แสดงโครงสร้างและสภาพแวดล้อมทางกายภาพของย่านโดยรวม.....	90
รูปที่ 4.3 แสดงตัวอย่างการประเมินคุณค่าเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม.....	94
รูปที่ 4.4 แสดงตัวอย่างการประเมินคุณค่าเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย.....	94
รูปที่ 4.5 แสดงตัวอย่างการประเมินคุณค่าเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี.....	96
รูปที่ 4.6 แสดงวิธีการเก็บข้อมูลเรือนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในพื้นที่ศึกษา.....	97
รูปที่ 5.1 แสดงที่ตั้งจังหวัดสกลนคร.....	102
รูปที่ 5.2 แสดงพื้นที่เขตเทศบาลเมืองสกลนคร.....	103
รูปที่ 5.3 แสดงชุมชนในพื้นที่ย่านเมืองเก่า สกลนคร.....	104
รูปที่ 5.4 แสดงองค์ประกอบของเมืองที่ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมสายเขมร.....	116
รูปที่ 5.5 แสดงภาพเมืองหนองหานหลวงมีคูน้ำล้อมรอบ สันนิษฐานสร้าง ประมาณ พ .ศ. 1700.....	121
รูปที่ 5.6 แสดงองค์ประกอบ และสัณฐานเมืองที่ยังคงพบเห็นได้ในปัจจุบัน.....	121
รูปที่ 5.7 แสดงวัดพระเช็งชุมศูนย์รวมจิตใจพุทธศาสนิกชนชาวสกลนครในทุกยุค ทุกสมัย.....	122
รูปที่ 5.8 แสดงลิ้มเก่าที่มีขนาดเล็ก แสดงถึงวิถีชีวิตแบบพอเพียงที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม.....	123
รูปที่ 5.9 แสดงศาลเจ้าพ่อหลักเมือง (ศาลเจ้าพ่อมหศักดิ์) เป็นที่เคารพของชาวเมือง.....	124
รูปที่ 5.10 แสดงการอยู่อาศัยแบบคุ้มบ้านส่งผลต่อความผูกพันของชุมชนที่มีต่อวัด.....	125
รูปที่ 5.11 แสดงเส้นทางขบวนแห่ประสาฬหี และด้วยพระราชทานการแข่งขันเรือหางยาว.....	127
รูปที่ 5.12 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของย่านเมืองเก่าสกลนคร มีความสัมพันธ์กับหนองหาน.....	129
รูปที่ 5.13 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์.....	130
รูปที่ 5.14 แสดงสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ สวนสาธารณะหลักของเมืองสกลนคร.....	130
รูปที่ 5.15 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของสวนสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา.....	130
รูปที่ 5.16 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยชาวบ้านแบบดั้งเดิม ลักษณะเรือนเกย.....	131
รูปที่ 5.17 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยชาวบ้านแบบดั้งเดิม ลักษณะเรือนแฝด.....	132
รูปที่ 5.18 แสดงเรือนพักอาศัยชาวบ้านแบบดั้งเดิม ลักษณะเรือนโขง.....	132
รูปที่ 5.19 แสดงเรือนพักอาศัยกึ่งค้าขายแบบชั้นเดียว.....	133
รูปที่ 5.20 เรือนพักอาศัยกึ่งค้าขายแบบสองชั้น.....	133
รูปที่ 5.21 แสดงเรือนพักอาศัยแบบคหบดี.....	133
รูปที่ 5.22 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของเรือนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	134
รูปที่ 5.23 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม.....	147
รูปที่ 5.24 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี.....	148

รูปที่ 5.25 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของเรือนแถวอยู่อาศัยแบบกึ่งค้าขาย.....	149
รูปที่ 5.26 แสดงตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่ประเมินคุณค่าได้ระดับ A.....	150
รูปที่ 5.27 แสดงประวัติการก่อสร้างวัด 9 วัดในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	152
รูปที่ 5.28 แสดงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	152
รูปที่ 5.29 แสดงบ้านนายพิณ และโง่งบรรพชน.....	153
รูปที่ 5.30 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม บริเวณชุมชนกลางธงชัย.....	154
รูปที่ 5.31 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม บริเวณชุมชนวัดโพธิ์ชัย.....	154
รูปที่ 5.32 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม บริเวณชุมชนวัดศรีมั่งคั่ง.....	154
รูปที่ 5.33 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม บริเวณชุมชนวัดศรีสะเกษ.....	155
รูปที่ 5.34 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม บริเวณชุมชนวัดเหนือ วัดศรีชมพู วัดศรีโพธิ์เมือง.....	156
รูปที่ 5.35 แสดงเส้นทางจารจรภายในชุมชนมีขนาดเล็ก เนื่องจากเป็นเส้นทางเกวียนในอดีต.....	156
รูปที่ 5.36 แสดงเครือข่ายถนนถนนเป็นรูปกริดสลับพื้นฐานว่าน่าจะมาจากการตัดถนนเพื่อเชื่อมวัดต่างๆ ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	157
รูปที่ 5.37 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีบริเวณถนนถนนมรรคาลัย.....	158
รูปที่ 5.38 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีบริเวณถนนถนนกำจัดภัย.....	158
รูปที่ 5.39 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน พ.ศ.2525 แสดงให้เห็นถึงถนนเจริญเมืองเป็นย่านเศรษฐกิจ ในอดีต.....	159
รูปที่ 5.40 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยแบบกึ่งค้าขายบริเวณถนนเจริญเมือง.....	159
รูปที่ 5.41 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยแบบกึ่งค้าขายบริเวณถนนใจผาสุก.....	159
รูปที่ 5.42 แสดงตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะเป็นกลุ่มอาคาร ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ.....	160
รูปที่ 5.43 แสดงลักษณะการอยู่รวมกันแบบคุ้มบ้านระหว่างเครือญาติ.....	161
รูปที่ 5.44 แสดงลักษณะการอยู่รวมกันแบบคุ้มบ้านระหว่างเครือญาติ.....	161
รูปที่ 5.45 แสดงวัดพระธาตุเชิงชุมศูนย์รวมด้านจิตใจของชาวสกลนคร.....	162
รูปที่ 5.46 แสดงเส้นทางบิณฑบาตรของพระเถร ในวัดต่างๆ โดยพระเถรบิณฑบาตรหนาแน่นที่สุด บริเวณถนนเจริญเมือง.....	164
รูปที่ 5.47 แสดงพื้นที่สองข้างถนนที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตท้องถิ่น.....	165
รูปที่ 5.48 แสดงถนนเจริญมีพระสงฆ์ บิณฑบาตรหนาแน่นมากที่สุด.....	165
รูปที่ 5.49 แสดงเส้นทางขบวนแห่ประสาธน์ และด้วยพระราชทานการแข่งขันเรือหางยาว.....	166
รูปที่ 5.50 แสดงบรรยากาศถนนเจริญเมือง ในช่วงเทศกาลแห่ประสาธน์.....	167
รูปที่ 5.51 แสดงที่อยู่อาศัยบริเวณหน้าสนามมิ่งเมืองถนนมรรคาลัยสถานที่จัดงานมโหรีสพ.....	167
รูปที่ 5.52 แสดงกิจกรรมหลากหลายที่เกิดขึ้นในบริเวณฟุตบอลถนน.....	167
รูปที่ 5.53 แสดงความขัดแย้งระหว่างการพัฒนาที่เอกลักษณะทางวัฒนธรรม.....	174
รูปที่ 5.54 แสดงในช่วงปีพ.ศ.2506-2525 ในเขตฝั่งเมืองสกลนคร.....	175

รูปที่ 5.55 แสดงย่านพาณิชยกรรมเดิมในพื้นที่ย่านเมืองเก่าที่มีสภาพซบเซาลงอย่างมาก.....	175
รูปที่ 5.56 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน.....	176
รูปที่ 5.57 แสดงการก่อสร้างอาคารสมัยใหม่ที่ไม่คำนึงถึงบริบท และคุณค่าของภูมิทัศน์เมือง.....	177
รูปที่ 5.58 แสดงการก่อสร้างอาคารสมัยใหม่แทนที่บ้านเก่าในปัจจุบัน และปัจจุบันบ้านเก่ามีแนวโน้มที่จะถูกรื้อถอนสร้างเป็นบ้านปูนสมัยใหม่มากขึ้น.....	177
รูปที่ 5.59 แสดงตลาดศรีคุณเมืองตลาดเก่าที่ประสบปัญหาภาวะซบเซาในปัจจุบัน.....	179
รูปที่ 5.60 แสดงการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ภาวะเศรษฐกิจที่ซบเซาทำให้ที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่ามีสภาพทรุดโทรมส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยมีคุณภาพการอยู่อาศัยที่ลดลง.....	179
รูปที่ 5.61 แสดงการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ภาวะเศรษฐกิจที่ซบเซาทำให้ที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่ามีแนวโน้มถูกทิ้งร้างมากขึ้น.....	180
รูปที่ 5.62 แสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	181
รูปที่ 5.63 แสดงสภาพปัญหาเรื่องของการระบบทางเดินที่มีขนาดคับแคบและมีสิ่งกีดขวาง.....	182
รูปที่ 5.64 แสดงสภาพปัญหาการขาดพื้นที่ทางเดินในถนนสายย่อย.....	182
รูปที่ 5.65 แสดงสภาพปัญหาการขาดพื้นที่ทางเดินในถนนหลัก.....	182
รูปที่ 5.66 แสดงสภาพปัญหาความเสื่อมโทรมของทางเดินเท้า.....	183
รูปที่ 5.67 แสดงพื้นที่ว่างบริเวณสี่แยกเจริญสุข.....	183
รูปที่ 5.68 แสดงการใช้พื้นที่สองข้างถนนเจริญเมืองในช่วงเทศกาลแห่ปราสาทผึ้ง	184
รูปที่ 5.69 แสดงลักษณะด้านหน้าอาคาร(Facade) ที่ขัดแย้งระหว่างอาคารเก่าและอาคารใหม่.....	184
รูปที่ 5.70 แสดงพระบิดงูทบาตรตอนเข้าถนน เนื่องจากอุบัติเหตุสองข้างทางที่มีขนาดคับแคบ.....	184
รูปที่ 5.71 แสดงการใช้วัสดุที่ไม่ส่งเสริมภูมิทัศน์พื้นที่ว่างสองข้างถนน ส่งผลต่อเอกลักษณ์และความสวยงามของเมือง.....	185
รูปที่ 5.72 แสดงอาคารที่ใช้วัสดุเหมือนกัน แต่ใช้สีต่างกัน ส่งผลต่อความงามของอาคารข้างเคียง.....	185
รูปที่ 5.73 แสดงอาคารบริเวณหน้าวัดพระธาตุเชิงชุมมีความสูงที่ข่มความสำคัญขององค์พระธาตุ.....	185
รูปที่ 6.1 แสดงคุณค่าของที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร.....	189
รูปที่ 6.2 แสดงพื้นที่ที่ดำเนินการศึกษา.....	190
รูปที่ 6.3 แสดงตำแหน่งเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าในพื้นที่ที่ดำเนินการสำรวจ.....	192
รูปที่ 6.4 แสดงที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม มีสภาพทรุดโทรมตามกาลเวลา.....	206
รูปที่ 6.5 แสดงรูปแบบที่อยู่อาศัยที่ยังคงรักษาคุณค่า และความสมบูรณ์ของเรือนที่อยู่อาศัยแบบคนหบทึ่.....	206
รูปที่ 6.6 แสดงครอบครัวที่จำนวนสมาชิกอยู่ด้วยกันหลายคนในหลังคาเดียวกัน.....	207
รูปที่ 6.7 แสดงมิติทางสถาปัตยกรรมที่ยังคงมีสายสัมพันธ์ของการรวมอยู่กันอย่างชัดเจน.....	208
รูปที่ 6.8 แสดงพื้นที่หน้าบ้านที่มีความสัมพันธ์กับที่อยู่อาศัย วิถีชีวิตของผู้คนสองข้างถนน.....	208
รูปที่ 6.9 แสดงพื้นที่หน้าบ้านมีม้าหินอ่อน แคร่ เพื่อนั่งพูดคุยกันในยามเย็น.....	208

รูปที่ 6.10 แสดงความสัมพันธ์เชิงสังคมจากวิถีชีวิตที่มีการปฏิสัมพันธ์กันเสมอ.....	210
รูปที่ 6.11 แสดงการอยู่ร่วมกันระหว่างเครือญาติในบริเวณเดียวกัน.....	212
รูปที่ 6.12 แสดงกรรมสิทธิ์ที่ดิน และขนาดแปลงที่ดิน.....	213
รูปที่ 6.13 แสดงการร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆเพื่อส่วนรวม ทั้งการทำปราสาท หรือการ เดินขบวนแห่ปราสาทผึ้ง ตามกำลังและความสามารถ.....	215
รูปที่ 6.14 แสดงที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่ามีแนวโน้มถูกทิ้งร้างถูกทิ้งร้างมากขึ้นจากภาวะเศรษฐกิจ ในปัจจุบัน.....	216
รูปที่ 6.15 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยแบบกึ่งค้าขายที่มีแนวโน้มถูกทิ้งร้างมากขึ้นจากสภาวะเศรษฐกิจ ในปัจจุบัน.....	217
รูปที่ 6.16 แสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย เป็นใช้อยู่อาศัย อย่างเดียว.....	218
รูปที่ 6.17 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีที่มีการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ และกิจกรรมการใช้สอย ที่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน.....	218
รูปที่ 6.18 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมที่มีการเปลี่ยนแปลงความลาดชันของหลังคา.....	219
รูปที่ 6.19 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้งานชานแดด.....	219
รูปที่ 6.20 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายที่มีการติดผ้าใบบังแดด.....	220
รูปที่ 6.21 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายที่มีการต่อเติมกันสาด.....	220
รูปที่ 6.22 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายที่มีการย้ายตำแหน่งประตูด้านหน้า.....	220
รูปที่ 6.23 แสดงแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายที่มีการเปลี่ยนแปลงประตูด้านหน้า.....	221
รูปที่ 6.24 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีที่มีการเปลี่ยนรูปแบบช่องเปิด.....	221
รูปที่ 6.25 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีที่มีการต่อเติมห้องด้านหน้า.....	221
รูปที่ 6.26 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีที่มีต่อเติมบันไดภายในบ้าน.....	222
รูปที่ 6.27 แสดง เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีที่มีการเปลี่ยนผนังชั้นล่าง.....	222
รูปที่ 6.28 แสดง ครอบคร้วบ้านยายอ.....	224
รูปที่ 6.29 แสดงพื้นที่ชานบ้านพื้นที่นอกประสงค์ของบ้าน.....	224
รูปที่ 6.30 แสดงกิจกรรม และความสัมพันธ์ภายในครอบคร้ว.....	225
รูปที่ 6.31 แสดง คุณนิภา และ จสอ.สมใจ ปราณีตรัตนานนท์.....	225
รูปที่ 6.32 แสดง บ้านของคุณนิภา และ จสอ.สมใจ ปราณีตรัตนานนท์.....	226
รูปที่ 6.33 แสดงการอยู่อาศัยที่มีลักษณะเป็นกลุ่มบ้านในพื้นที่เดียวกันระหว่างเครือญาติ.....	226
รูปที่ 6.34 แสดงยุงข้าวบ้านหลังแรกของครอบคร้ว.....	227
รูปที่ 6.35 แสดงเรือนหลังใหญ่ที่ใช้อยู่อาศัยในปัจจุบัน.....	228
รูปที่ 6.36 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมของคุณนิ่มนวล.....	228
รูปที่ 6.37 แสดงพื้นที่ที่ครอบคร้วใช้เป็นที่นั่งเล่น พบปะพูดคุยระหว่างบ้านสองหลังกันในอดีต.....	229

รูปที่ 6.38 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายของคุณยายลี ริมถนนเจริญเมือง.....	230
รูปที่ 6.39 แสดงบ้านยายลีใช้เป็นที่นั่งชมขบวนแห่ปราสาทผึ้ง.....	230
รูปที่ 6.40 แสดงบ้านยายพิณ และโง่งบรพรชน.....	231
รูปที่ 6.41 แสดงกลุ่มเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมในพื้นที่ชุมชน “กลางธงชัย” มีความภูมิใจที่ได้อยู่ใกล้ พระธาตุเชิงชุม.....	231
รูปที่ 6.42 แสดงตำแหน่งเรือนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ที่มีความต้องการเก็บรักษาเรือนไว้.....	232
รูปที่ 6.43 แสดงบ้านไม้ที่ปัจจุบันถูกรื้อสร้างเป็นบ้านปูนสมัยสมัยใหม่มากขึ้น.....	233
รูปที่ 6.44 แสดงสิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องใช้ไฟฟ้า ทำให้เสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัย.....	238
รูปที่ 6.45 แสดงการใช้เตาถ่าน ในการประกอบอาหาร ทำให้เสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัย.....	238
รูปที่ 6.46 แสดงสภาพถนนภายในชุมชนที่มีขนาดเล็กทำให้รถดับเพลิงเข้าถึงได้ยาก.....	238
รูปที่ 6.47 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยแบบกึ่งค้าขายที่สร้างติดกันมาก.....	239
รูปที่ 6.48 แสดงพื้นที่ที่เกิดอัคคีภัยครั้งใหญ่ทำให้ที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าสูญหายไปจำนวนมาก.....	239
รูปที่ 6.50 แสดงปัญหาเรื่องส้วมในเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม.....	243
รูปที่ 6.51 แสดงปัญหาเรื่องสุขลักษณะในการกินอยู่หลับนอนในเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม.....	243
รูปที่ 6.52 แสดงปัญหาเรื่องปัญหาการระบายน้ำในเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม.....	243
รูปที่ 6.53 แสดงตำแหน่งเรือนที่อยู่อาศัยที่มีความเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในอนาคต.....	244
รูปที่ 6.54 แสดงภาพรวมของปัญหาเรือนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในปัจจุบัน.....	245
รูปที่ 6.55 แสดงตำแหน่งเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าที่มีแนวโน้มการให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยสูง และแนวโน้มการให้ความร่วมมือในระดับปานกลาง.....	247
รูปที่ 7.1 แสดงบ้านของขุนจ้านงค์ จินาสังข์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแห่งแรกของเมืองไทย.....	271
รูปที่ 7.2 แสดงการนำบ้านเก่าที่ไม่ใช้ประโยชน์มาทำเป็น Open-air Museum ใน ชีราคาวา-โกะ.....	272
รูปที่ 7.3 แสดงที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ที่ยังคงรักษาความสมบูรณ์ไว้ แต่ปัจจุบันขาดการใช้งาน.....	272
รูปที่ 7.4 แสดงชุมชนชิราคาวา-โกะเมืองมรดกโลกในประเทศญี่ปุ่น.....	274
รูปที่ 7.5 แสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ย่านเมืองเก่าเป็นสื่อน้ำตาลอ่อน.....	277
รูปที่ 7.6 แสดงพื้นที่โครงการนำร่อง.....	279
รูปที่ 7.7 แสดงสภาพปัญหาของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมในปัจจุบัน.....	280
รูปที่ 7.8 แสดงตัวอย่างการปรับปรุง พื้นที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมภายในชุมชน.....	284
รูปที่ 7.9 แสดงแนวความคิดในการปรับปรุงรูปด้านอาคารริมถนนเจริญเมือง.....	287
รูปที่ 7.10 แสดง การปรับปรุง facade อาคารบนถนนเจริญเมือง.....	288
รูปที่ 7.11 แสดง การปรับปรุงผ้าใบบังแดดเรือนแถวบนถนนเจริญเมือง.....	288
รูปที่ 7.12 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงโดยการจัดระเบียบป้ายร้านค้า และขยายทางเท้า.....	288
รูปที่ 7.13 แสดง การปรับปรุงผ้าใบบังแดดเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีบนถนนเจริญเมือง.....	288

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

ย่านเมืองเก่าสกลนครปรากฏหลักฐานการตั้งถิ่นฐานมายาวนาน ตั้งแต่สมัยทวารวดี และเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยลพบุรี ภายใต้การปกครองของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โดยลักษณะองค์ประกอบสัณฐานเมืองได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมเขมร ตามคติการสร้างเมือง “เชิงจิตินิยม”¹ เป็นอารยธรรมที่มีพื้นฐานความเชื่อมาจากอารยธรรมอินเดียในศาสนาฮินดูเป็นหลัก และพุทธศาสนาแบบมหายานเป็นหลัก โดยสร้างเมืองจากแนวคิดตามหลักทางภูมิศาสตร์ โดยนับถือภูเขาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยชุมชนหันหลังพิงภูเขาและหันหน้าสู่พื้นที่ราบ เป็นการหมายเอาภูเขาเป็นเขาพระสุเมธ (เทือกเขาภูพาน) และการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กลางใจเมือง (พระธาตุเชิงชุม) สถาปนาพื้นที่เป็นมณฑลจักรวาล เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ภายในพื้นที่กำแพงเมือง และคูเมือง เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส นอกจากนี้ยังมีการสร้างระบบชลประทานในลักษณะบาราย (สระพังทอง) คลองและคูเมืองหลายชั้น เพื่อหล่อเลี้ยงประชาชนในเมืองให้มีประโยชน์ใช้สอยต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในเชิงรูปธรรมอย่างอุดมสมบูรณ์ด้วย โดยความอุดมสมบูรณ์ของเมืองนี้ยังคงหล่อเลี้ยงผู้คนในหลายยุคหลายสมัยต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน ดังแสดงให้เห็นจากสภาพภูมิประเทศและสภาพธรรมชาติ ในปัจจุบัน ประกอบไปด้วยเทือกเขาภูพานซึ่งมีแหล่งต้นน้ำลำธารอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งมีหนองหารซึ่งเป็นแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคที่สำคัญของเมือง เป็นทั้งสัญลักษณ์ที่ชาวบ้านชาวเมืองภาคภูมิใจ โดยปัจจุบันเป็นพื้นที่สวนสาธารณะใหญ่สองแห่งติดหนองหาร คือ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์วรา บรมราชชนนี และสวนสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา (สวนแม่ สวนลูก) เป็นแหล่งพักผ่อนสำคัญที่สุด และเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ ส่งเสริมวิถีชีวิตชุมชนแบบเมืองให้คนมีความใกล้ชิดกัน

นอกจากย่านเมืองเก่าสกลนครจะเป็นพื้นที่ที่มีกายภาพสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์แล้ว ยังเป็นเมืองมีความอุดมสมบูรณ์ด้านจิตใจ ที่มีพุทธศาสนาหล่อเลี้ยงผู้คนตลอดมา สกลนครได้ชื่อว่าเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา มีพระธาตุ 5 แห่ง เป็นแหล่งอารยธรรม 3 พันปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์พระธาตุเชิงชุม นั้นเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นศูนย์กลางและสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดของพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนชาวสกลนครในทุกยุค ทุกสมัยความศรัทธา และความผูกพันกับพุทธศาสนาของย่านเมืองเก่าสกลนคร ได้ส่งผลถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และที่อยู่อาศัยคือการอยู่รวมกันเป็นคุ้มบ้านที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง เช่น คุ้มวัดธาตุพระธาตุเชิงชุม คุ้มวัดศรีสระเกษ คุ้มวัดโพธิ์ชัย เป็นต้น ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อจากคุ้ม เป็นชุมชน เป็นการแสดงถึงขอบเขตความสัมพันธ์ทางสังคม และความเป็นเครือญาติภายในพื้นที่นั้นๆ โดยลักษณะการอยู่กันเป็นคุ้มบ้านของย่านเมืองเก่าสกลนคร

¹ ธาดา สุทธิธรรม. ผังเมืองในประเทศไทย : ผังชุมชน และการใช้ที่ดินสายอารยธรรมเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น : ขอนแก่นพิมพ์พัฒนา, 2544.

โครงสร้างทางกายภาพของชุมชนไม่ว่าจะเป็นถนนซอย แปลงที่ดิน ตัวอาคารมีขนาดเล็ก สัมพันธ์กับสัดส่วนของมนุษย์(Human Scale) ส่วนใหญ่เป็นบ้านเดี่ยว 2 ชั้นก่อสร้างด้วยไม้ทั้งหลังบ้าง ครึ่งไม้ครึ่งปูนบ้าง และบ้านเรือนหลายหลังยังคงเป็นเรือนหรือเรือนพื้นดินแบบดั้งเดิม ที่มีลักษณะเป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง มีชานนอกบาน บ้านเรือนกลุ่มนี้ยังคงรักษารูปแบบ และการตกแต่งอาคารตามลักษณะดั้งเดิมที่มีความสมบูรณ์ทั้งองค์ประกอบของตัวเรือน และบริเวณบ้าน แสดงถึงภูมิปัญญาการก่อสร้างของช่างพื้นถิ่น และวิถีชีวิตที่มีการสืบเนื่องมาจากอดีต และการตั้งถิ่นฐานของเรือนแบบดั้งเดิมมักอยู่รวมกันเป็นกลุ่มหลายหลังในพื้นที่เดียวกัน แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตการอยู่อาศัยที่เน้นความสัมพันธ์ในเชิงสังคมระหว่างคุ้มบ้าน มีการสัญจรภายในชุมชนด้วยทางเท้าเป็นสำคัญ โดยมีวัดเป็นสิ่งที่คอยเชื่อมความผูกพันกันของคนในชุมชน โดยชาวชุมชน หรือชาวคุ้มจะมีหน้าที่ในการปรนนิบัติ คอยคุ้มครองค้ำจุนวัด เรียกว่า “คนค้ำวัด” หรือ “คนคุ้มวัด” โดยขนาดของวัดจะมีขนาดเล็กพอที่คนในคุ้มหรือชุมชนจะสามารถดูแล อุปถัมภ์ได้ตามกำลัง และความสามารถของชุมชน เป็นการแสดงถึงวิถีชีวิตที่พอเพียงเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม และสอดคล้องกลมกลืนกับความศรัทธาในศาสนาอย่างแยกไม่ออก

นอกจากนี้ย่านเมืองเก่าสกลนครยังมีภูมิทัศน์สองข้างถนนสายหลักที่สวยงาม โดยมีรูปแบบของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าที่รับอิทธิพลจากชาวเมือง แทรกตัวอยู่ในอาคารบ้านปูนสมัยใหม่ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบคือ ที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าแบบเรือนแถวไม้อยู่อาศัยกึ่งค้าขาย มีทั้งแบบ 2 ชั้น และชั้นเดียว มีลักษณะเป็นเรือนแถวไม้สองชั้นหลังคาจั่ว ที่ชั้นบนใช้อยู่อาศัย และชั้นล่างใช้ค้าขาย ปิดประตูร้านด้วยบานพับไม้ตลอดแนวด้านล่างระหว่างช่วงเวลา หากเป็นแบบ 2 ชั้น ชั้นบนจะพบว่ามีระเบียงชั้นบนอยู่ตลอดด้านหน้าของอาคารที่มักมีหลังคาทรงจั่ว ก่อสร้างด้วยไม้แบบถาวร หลังคาจั่ว โดยด้านหน้าจั่วตั้งฉากกับเส้นทางสัญจร ทั้งชายคายาวตามแนวเส้นทางสัญจร ชานตามแนวเส้นทางสัญจรสายสำคัญ โดยจะพบหนาแน่นมากที่สุดบริเวณถนนเจริญเมือง

และ เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี มีลักษณะเป็นทรงปั้นหยา หรือ เรียกว่า เรือนปั้นหยาเป็นเรือนของผู้มีฐานะ สร้างมาตั้งแต่รัชสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงรัชกาลที่ 7 มีลักษณะเป็นเรือนสองชั้นหลังใหญ่ เป็นเรือนเดี่ยว นิยมก่อสร้างด้วยหลังคาปั้นหยา หรือ ผสมผสานหลังคาปั้นหยาโดยมีมุขเป็นเรือนจั่ว หรือรูปทรงหลังคาอาจเป็นเรือนจั่วแฝด มีบันไดอยู่ด้านนอกอาคาร มีมุขเป็นชานยื่นมารับบันไดที่ด้านหน้าอาคาร ก่อสร้างด้วยไม้จริงแบบถาวร บานประตูหน้าต่างเป็นบานเปิด มีช่องแสงเหนือประตูหน้าต่าง ความสูงของทั้งสองชั้นประมาณ 3.00 เมตร ทำให้บ้านโปร่งระบายอากาศได้ดี มีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยวมีรั้วรอบขอบชิด

ดังนั้นคุณค่าของที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนครจึงมีมิติที่ซ้อนทับของสินทรัพย์ทางกายสถาปัตยกรรม และสิ่งแวดล้อม เป็นเชิงรูปธรรมที่สามารถสัมผัสได้ด้วยตาเปล่า(Tangible) และสินทรัพย์ทางสังคม และวัฒนธรรม ในรูปแบบของนามธรรม(Intangible) ที่แสดงออกได้จากความสัมพันธ์เชิงสังคมที่หลากหลาย ทั้งความผูกพันระหว่างผู้อยู่อาศัยกับบ้าน ความผูกพันระหว่างเครือญาติ ความผูกพันระหว่างคนในชุมชน ความผูกพันระหว่างชุมชนกับวัดที่เป็นเกราะ และภูมิคุ้มกันแก่ชุมชน ซึ่งความสัมพันธ์เชิงสังคมที่หลากหลายเหล่านี้ยังคงมีอยู่อย่างแน่นแฟ้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร ซึ่งยากที่จะหาได้ในสังคมเมืองปัจจุบัน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของย่านเมืองเก่าสกลนคร

ย่านเมืองเก่าสกลนครมีปัจจัยเกื้อหนุนให้มีความเป็นเมืองที่มีความน่าอยู่ น่าอาศัย โดยนอกจากจะมีสภาพกายภาพของเมือง ชุมชนที่อยู่อาศัยที่มีความสวยงามมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองแล้ว ยังมีระบบโครงสร้างพื้นฐานสาธารณูปโภค สาธารณูปการ รองรับที่เหมาะสมกับขนาดเมือง และชุมชน มีพื้นที่สีเขียวที่เป็นปอดของเมือง และเป็น

พื้นที่นั้นหนาแน่นของการเมือง มีการจราจรที่ไม่แออัดหนาแน่น ผู้คนจำนวนมากยังคงใช้จักรยานเป็นพาหนะในการสัญจร และยังใช้การเดินเท้าในการไปมาหาสู่กันทำให้เกิดการประหยัดพลังงาน เกิดความสะอาด สบายในการอยู่อาศัย ไม่มีมลพิษรบกวนมากนักทั้งฝุ่น ควัน เสียง และดำเนินกิจกรรมต่างๆร่วมกันอย่างมีความสุข ส่งเสริมให้ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ทำให้อย่านเมืองเก่าสกลนครมีศักยภาพที่จะพัฒนาให้เป็นเมืองที่น่าอยู่อย่างยั่งยืนได้

ในปี พ.ศ. 2540 การเคหะแห่งชาติ จัดทำโครงการ “การจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยเมืองแบบมีส่วนร่วม” เพื่อดำเนินการสร้างเสริมสมรรถนะโดยการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจแก่ท้องถิ่น

และในปี พ.ศ.2547 จึงจัดทำโครงการ “การจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยเมืองแบบมีส่วนร่วม” และโครงการ “เสริมสมรรถนะท้องถิ่นในการพัฒนาที่อยู่อาศัย” ขึ้นโดยขอความร่วมมือจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดทำเป็นโครงการนำร่อง 4 เมือง ในแต่ละภูมิภาคของประเทศ และสกลนครได้รับเลือกเป็น 1 ใน 4 เมืองนั้น

ผลจากการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมในโครงการดังกล่าว เกิดเป็นแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยเมืองสกลนครหลายแผน และเนื่องจากประชาคมเมืองและคณะผู้ศึกษาในขณะนั้น ต่างเห็นพ้องถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของบ้านในย่านเมืองเก่าสกลนครนี้ จึงกำหนดให้มี “แผนฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่า” เป็นหนึ่งในแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยเมืองสกลนคร ต่อมา เทศบาลและผู้ทรงคุณวุฒิของเมืองสกลนครเห็นว่า ปัญหาที่อยู่อาศัยที่ชาวสกลนครเห็นว่ามี ความสำคัญมากที่สุดคือ ปัญหาที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าทรุดโทรม ในขณะที่ชาวเมืองเห็นว่าที่อยู่อาศัยดังกล่าวมีความสำคัญมากที่สุดคือ ปัญหาที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าทรุดโทรม ในขณะที่ชาวเมืองเห็นว่าที่อยู่อาศัยดังกล่าวมีความสำคัญมากที่สุดคือ ปัญหาที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าทรุดโทรม ในขณะนั้นชาวเมืองเห็นว่าที่อยู่อาศัยดังกล่าวมีความสำคัญมากที่สุดคือ ปัญหาที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าทรุดโทรม ในขณะนั้นชาวเมืองเห็นว่าที่อยู่อาศัยดังกล่าวมีความสำคัญมากที่สุดคือ ปัญหาที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าทรุดโทรม จึงต้องการให้มีการดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าสกลนคร เพื่อให้ชุมชนมีสภาพ การอยู่อาศัยที่ดีขึ้น และอาจนำมาซึ่งผู้มาเยือน มาเยี่ยมชม ชุมชนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์นี้ อันจะเป็นการสร้าง รายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง จึงขอให้คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทำการศึกษาค้นคว้าหาแนวทาง ในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยและชุมชนในย่านเมืองเก่านี้ เป็นที่มาของโครงการ ในการศึกษาเบื้องต้น คือ “โครงการการ สำรวจเบื้องต้น สันทัดทางสถาปัตยกรรม ย่านเมืองเก่าสกลนคร” จากการสำรวจภาคสนาม สัมภาษณ์ และจาก เอกสาร เมื่อวันที่ 19-21 สิงหาคม 2549 ทำให้พบศักยภาพของพื้นที่ดังนี้²

1. สันทัดทางสถาปัตยกรรม ที่แสดงถึงพัฒนาการ และรูปแบบที่อยู่อาศัยที่หลากหลาย บอกเล่าเรื่องราว ในอดีตของย่านเมืองเก่าสกลนคร อาทิ เช่น เรือนพื้นดินอีสานแบบดั้งเดิม เรือนไม้ที่อยู่อาศัยแบบคนปกติ เรือนแถวไม้ อยู่อาศัยกึ่งค้าขาย เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงมรดกที่มีคุณค่า เป็นสันทัดทางสถาปัตยกรรม ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และ รักษา

2. ย่านเมืองเก่าสกลนครเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์มีความผูกพันกับพุทธศาสนาอย่าง แน่นแฟ้นตั้งแต่ในอดีต จนถึงปัจจุบัน โดยสะท้อนให้เห็นได้จากโบราณสถาน ศาสนสถาน วัฒนธรรม ประเพณี และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่อยู่อาศัย ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ชาวเมืองภูมิใจในความเป็นเมืองพุทธ สงบ และสะอาด และแม้ว่าจะมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพไปแล้วเป็นอย่างมาก คุณค่าทาง

² สันทัดทางสถาปัตยกรรม ย่านเมืองเก่าสกลนคร. กุณฑลทิพย์ พานิชภัคดี, เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร, บุษรา ศรีพาณิชย์ และคณะ.

วัฒนธรรมของย่านเมืองเก่าสกลนคร อาจไม่ได้มีแต่สิ่งปรากฏเป็นรูปธรรม (Tangible) เท่านั้น หากยังคงไว้ซึ่งคุณค่าที่มองไม่เห็นด้วยตา (Intangible) นั่นคือ จากความสัมพันธ์ระหว่างคุ้มบ้านและวัดซึ่ง แสดงให้เห็นถึงชีวิตที่พอเพียงและสอดคล้องกลมกลืนกับความศรัทธาในศาสนาอย่างแยกไม่ออก เป็นสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่รักษา

3. มีคนดี อยู่่มาก มีวัฒนธรรมที่เอื้ออาทร และให้เกียรติกับคนต่างถิ่น

4. มีชมรม และการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะกิจกรรมทางศาสนาจะจัดขึ้นแทบทุกเดือน เพื่อให้ชุมชนไม่ห่างจากวัด

5. มีวัฒนธรรม เอื้ออาทรกัน และยึดหลัก “พอเพียง” เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยสังเกตได้จากขนาดของวัด สัมพันธ์กับขนาดของชุมชนไม่ใหญ่โตเกินจำเป็น โดยชุมชนสามารถอุปถัมภ์วัดได้

6. มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี และมีการศึกษาที่ดี

นอกจากนั้น จากการศึกษาเบื้องต้นยังพบประเด็นปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงอยู่ของบ้านเก่าที่มีคุณค่า คือ สภาพปัจจุบันของบ้านเก่าเริ่มทรุดโทรม ถูกทิ้งร้าง และถูกรื้อสร้างเป็นอาคารสมัยใหม่ ทำให้ภูมิทัศน์ของเมืองเสียไป รวมถึงภัยคุกคามจากการพัฒนาของเมืองโดยขาดการควบคุม ส่งผลต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นคุ้มบ้านที่มีความผูกพันกับวัด ซึ่งเป็นเสมือนภูมิคุ้มกันของชุมชน ดังนั้นการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนครจึงเป็นโครงการที่ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน โดยอาศัยพลังที่เกิดจากการตระหนักในคุณค่าของย่านเมืองเก่าโดยชาวเมืองสกลนครเองจึงมีโอกาที่จะประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน

โดยจากการศึกษาเบื้องต้นสรุปได้ว่าศักยภาพของย่านเมืองเก่าสกลนครเกิดจากการที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร มีมิติที่ซ้อนทับของสินทรัพย์ทางสถาปัตยกรรม(เชิงรูปธรรม) และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม(เชิงนามธรรม) ที่มีความผสมกลมกลืนกันอย่างแยกออกมิได้ ทำให้ย่านเมืองเก่าสกลนครมีลักษณะเฉพาะ ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แสดงถึงรากเหง้าแห่งวัฒนธรรมที่ยังรำลึกตั้งแต่ในอดีต ทำให้ย่านเมืองเก่าสกลนครควรค่าแก่การอนุรักษ์ และดำรงรักษาไว้เป็นอย่างดี

และทางคณะผู้ศึกษาในเบื้องต้น ได้มองเห็นถึงโอกาสที่การอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร จะประสบความสำเร็จได้จากศักยภาพที่มีอยู่ของชาวชุมชนเอง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจจากความพอเพียงของชาวชุมชน และทางด้านสังคมดังแสดงได้จากความสัมพันธ์ระดับชุมชน คุ้มบ้าน ชมรมต่างๆที่มีการปฏิสัมพันธ์กันจากกิจกรรม ประเพณีต่างๆที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะกิจกรรมทางศาสนา ประกอบกับที่ทางเทศบาล และผู้ทรงคุณวุฒิของเมืองสกลนคร เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ และฟื้นฟูย่านเมืองเก่าสกลนคร ทำให้เกิดสมมุติฐานในเบื้องต้นว่า “การอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จได้”³

ดังนั้น วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้จึงเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อต่อยอด “โครงการการสำรวจเบื้องต้น สินทรัพย์ทางสถาปัตยกรรม ย่านเมืองเก่าสกลนคร” จากสมมุติฐาน และประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเป็นการศึกษาเพิ่มเติมในเชิงลึกทั้งในระดับครัวเรือน และระดับชุมชนถึงโอกาส ข้อจำกัด รวมถึงปัจจัยสนับสนุนต่างๆ ถึงโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าสกลนคร

³ กุณทลทิพย์ พานิชภักดิ์. ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

1.2 วัตถุประสงค์

- 1) ศึกษาสภาพที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าในปัจจุบัน และศักยภาพในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนครของย่านเมืองเก่าสกลนคร โดยชุมชนเป็นหลัก
- 2) ศึกษาทัศนคติของชาวชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร
- 3) วิเคราะห์ปัจจัยในการสนับสนุน และปัจจัยด้าน การอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าสกลนคร

1.3 ขอบเขตงานวิจัย

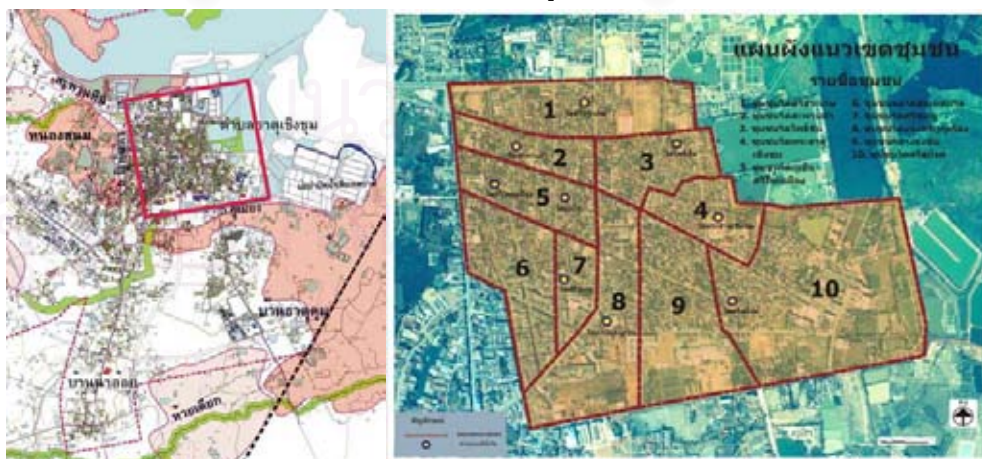
1) ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

ย่านเมืองเก่าสกลนคร หมายถึงพื้นที่ภายในเขตกำแพงและคูเมืองเดิม ตั้งอยู่ในตำบลธาตุเชิงชุม เขตเทศบาลเมืองสกลนคร อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร มีพื้นที่ประมาณ 2.5 ตารางกิโลเมตร มีที่อยู่อาศัย 4,648 หน่วย และมีประชากร 18,826 คน ประกอบด้วย 10 ชุมชน ดังนี้

1. ชุมชนวัดศรีสะเกษ
2. ชุมชนวัดสะพานคำ
3. ชุมชนวัดโพธิ์ชัย
4. ชุมชนวัดพระธาตุเชิงชุม
5. ชุมชนวัดเหนือ ศรีโพนเมือง
6. ชุมชนตลาดสดเทศบาล
7. ชุมชนวัดศรีชมพู
8. ชุมชนวัดแจ้งศรีบุญเรือง
9. ชุมชนกลางธงชัย
10. ชุมชนวัดศรีสุ่มังคล์

รูปที่ 1.1 แสดงพื้นที่เขตเทศบาลเมืองสกลนคร

รูปที่ 1.2 แสดงพื้นที่ศึกษา พื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

2) ขอบเขตด้านเวลา

ศึกษาโอกาสในการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร ณ เวลาปัจจุบัน ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ.2550 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ.2551

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) เพื่อให้ชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนครตระหนัก และเห็นคุณค่าของชุมชนที่อยู่อาศัย
- 2) เพื่อเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานท้องถิ่นในการพัฒนา พื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร
- 3) เพื่อเป็นข้อมูลของการเคหะแห่งชาติในการหาแนวพัฒนา และพื้นที่อยู่อาศัยที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของเมืองที่เหมาะสมกับศักยภาพ และสภาพปัญหาที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาประเมินศักยภาพของพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร ในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม โดยเน้นการศึกษาถึงศักยภาพจากภายในชุมชนเป็นหลัก ที่ส่งผลถึงคุณค่า และเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร

รวมถึงแนวความคิดในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยโดยเน้นแนวปฏิบัติการอนุรักษ์จากเบื้องล่างสู่เบื้องบน(Bottom-up approach) โดยสามารถแบ่งเป็นหัวข้อต่างๆ ดังนี้

2.1 ความหมายและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) และภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape)

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และย่านประวัติศาสตร์

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับระบบของกิจกรรมและระบบของที่ตั้ง

2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับมาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรม

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน

2.7 แนวคิดเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นอีสาน

2.1 ความหมายและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) และภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape)

ในอดีต การอนุรักษ์มุ่งความสนใจให้กับงานศิลปะหรือโบราณสถานที่มีความสำคัญ ซึ่งเป็นการอนุรักษ์อาคารและวัตถุเพียงอย่างเดียวเท่านั้น นับตั้งแต่ปี 1950 ประชาชนเริ่มตระหนักว่าการดำรงชีวิตมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ รวมทั้งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางจิตใจ และเพื่อการยกระดับการดำรงชีวิต จึงเกิดแนวความคิดของมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) ขึ้น เช่นเดียวกับการศึกษาพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape) จากเอกลักษณ์และความสำคัญของพื้นที่อันได้แก่ ประวัติศาสตร์ความเป็นมา เรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า สันฐานและองค์ประกอบของเมืองเก่าที่แสดงถึงความเป็นย่านประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่า สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเอกลักษณ์ที่หล่อหลอมขึ้นโดยผ่านการดำรงอยู่ของเศรษฐกิจและสังคมรวมทั้งบริบทต่างๆทั้งทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้ ล้วนหล่อหลอมให้เกิดมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) ขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่

จากความสำคัญของบริบท และสิ่งแวดล้อมของเมืองและชุมชนที่อยู่อาศัยทำให้เกิดคำจำกัดความเกี่ยวกับ Cultural heritage และ Cultural landscape ขึ้นดังนี้

2.1.1 มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage)

Feilden and Jokileht¹ ได้ให้ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมว่า มรดกทางวัฒนธรรมนั้นมีหลายประเภท มิได้เป็นเพียงโบราณสถาน, อาคาร, พื้นที่ประวัติศาสตร์และสวนเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นทั้งหมดรวมทั้งระบบนิเวศ เป็นเครื่องหมายแสดงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีต และเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ที่สำคัญของโลก

องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ² (UNESCO) ได้กำหนดว่า มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ประกอบด้วยสิ่งสร้างสรรค์ ของคนในอดีตที่เป็นรูปแบบที่จับต้องได้ เช่น ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง แต่รวมทั้งนามธรรม (Intangible) เช่น ภาษา ศิลปกรรม จริยธรรม สุนทรียศาสตร์ ตลอดจนอาหารการกิน การแต่งกาย ศาสนา และความเชื่อ ฯลฯ

ในการประชุมสมัยสามัญของ องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ³ (UNESCO) ครั้งที่ 17 เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน ปี 2515 ณ กรุงปารีส ที่ประชุมได้มติอนุมัติ ว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของโลก ได้ให้คำจำกัดความในเรื่องของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และมรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) ไว้ดังนี้

1. มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) หมายถึง

- อนุสรณ์ (Monuments) คือ ผลงานทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ส่วนประกอบหรือโครงสร้างทางโบราณคดี ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์
- กลุ่มอาคาร (Groups of building) เป็นกลุ่มของอาคารที่แยกกัน หรือต่อเนื่องกันโดยลักษณะทางสถาปัตยกรรม ความร่วมลักษณะ หรือที่ตั้งอันเหมาะสมในภูมิทัศน์
- สถานที่ (Sites) คือผลงานของมนุษย์ หรือผลงานอันผสมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ เป็นสถานที่ซึ่งไม่มีอาคารอยู่เลย แต่เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historical) สุนทรียภาพ (Aesthetic) ชาติพันธุ์วิทยา (Ethnological) หรือมานุษยวิทยา (Anthropological)

2. มรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) หมายถึง ลักษณะทางธรรมชาติ อันประกอบด้วย ภูมิ

สัณฐานทางกายภาพ – ชีวภาพ มีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์และวิทยาศาสตร์ รวมไปถึงสถานที่ทางธรรมชาติ หรือพื้นที่ที่ธรรมชาติกำหนดขอบเขตไว้แน่ชัด มีคุณค่าทางด้านวิทยาศาสตร์ (Science) การอนุรักษ์ (Conservation) หรือความงามแห่งธรรมชาติ (Natural Beauty)

ในการจัดมรดกทางวัฒนธรรม ได้จัดประเภทของอนุสรณ์สถานเอาไว้ 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

กลุ่มที่ 1 ซากอารยธรรม (Dead Monuments) คือ สถานภาพของโบราณสถานนั้น มีลักษณะเป็นซากหลักฐานทางอารยธรรมในอดีต มากกว่าจะใช้สอยได้ในปัจจุบัน

¹ Feilden and Jokilehto (1998), หน้า 11, อ้างถึงใน วิวัฒน์ สีนานา, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรณีศึกษา : คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชา การวางผังเมืองและสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2546), หน้า 8.

² องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³ UNESCO, “Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage,” (Paris, 2515) อ้างถึงใน ผนวกรณีย์ สายเชื้อ, “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชา การวางผังเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 53.

กลุ่มที่ 2 อนุสรณ์ที่ยังใช้ประโยชน์ (Living Monuments) คืออนุสรณ์สถานที่ยังคงประโยชน์ทางการใช้สอยสืบทอด ประเพณีทางศิลปะ และมีการตกแต่งเสริมความมั่นคงตามลักษณะของสถาปัตยกรรมนั้นๆ

2.1.2 ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape)

Feilden และ Jokilehto⁴ ได้กล่าวถึง ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ว่า เป็นงานของมนุษย์หรืองานที่รวมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ และพื้นที่ทางโบราณคดีซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์, สุนทรียศาสตร์, ชาติพันธุ์วิทยา หรือ มานุษยวิทยา

นอกจากนี้ Feilden⁵ ยังกล่าวถึง Cultural Landscape ดังนี้

“พื้นที่ประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม เกิดจากการหล่อหลอมองค์ประกอบหลายๆอย่าง ซึ่งรวมถึงกิจกรรมของมนุษย์ที่มีความสำคัญเท่ากับตัวอาคาร รวมทั้งองค์ประกอบที่ว่าง และสิ่งแวดล้อมโดยรอบ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในการสัมพันธ์กับองค์ประกอบทั้งหมด ซึ่งไม่ควรจะละเลย พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด ไม่ควรพิจารณาเพียงความสัมพันธ์กับงานสถาปัตยกรรม ควรจะรวมเอาคุณค่าของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจด้วย”

จากการประชุมที่จัดขึ้นในโรม โดย ICCROM (International Center for the Study of the Preservation and the Restoration of Cultural Property) และ ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) ภายใต้การสนับสนุนของ Cultural Heritage Division of UNESCO ในเดือนเมษายนปี 1983 ได้กำหนดลักษณะของ Cultural Landscapeที่สามารถรับการเสนอชื่อเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. เป็นการออกแบบภูมิทัศน์ (Landscape Design) ที่สร้างขึ้นโดยความตั้งใจของมนุษย์ เช่นสวน(Park land)
2. เป็นภูมิทัศน์ (Landscape) ที่เป็นผลมาจากสังคม, เศรษฐกิจ, และความเลื่อมใสในศาสนา รวมถึงซากสัตว์โบราณ (Fossil Landscape)
3. เป็นภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) จากความเลื่อมใสในศาสนา, ศิลปะ, หรือกลุ่มวัฒนธรรม หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติเป็นผลจากการเจริญเติบโต มีบูรณะภาพทางประวัติศาสตร์ (Historical Integrity) ซึ่งหมายถึงความสมบูรณ์ทางวัสดุ และสภาพที่ไม่มีข้อบกพร่องของวัสดุ หรือที่ตั้ง ซึ่งเป็นผลจากการเติบโตและการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

⁴ Feilden and Jokilehto (1998), หน้า8, อ้างถึงใน วิวรรณ สีหนาท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรณีศึกษา : คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี”, หน้า8.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และย่านประวัติศาสตร์

2.2.1 ลักษณะของเมืองและย่านประวัติศาสตร์

ลักษณะของเมืองประวัติศาสตร์⁶ นั้นมีช่วงอายุ (Life Span) อยู่ช่วงใดช่วงหนึ่ง หรือหลายช่วงเวลาในอดีต หรือตั้งแต่ช่วงเวลาในอดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เมืองเหล่านั้นมีหลายลักษณะ แตกต่างกันตามขนาด เนื้อหาทางวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐาน และการใช้ประโยชน์ของเมืองนั้น การแบ่งตามช่วงอายุของเมือง สามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. เมืองร้าง (Abandoned / Dead Ancient / Historic city) เป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งหรือหลายช่วง ก่อนที่จะถูกทิ้งร้างไปจนถึงปัจจุบัน อาจเนื่องจากภัยสงคราม หรือภัยพิบัติอื่นๆ เมืองลักษณะนี้สามารถคงอยู่ต่อไปได้เรื่อยๆ ยกเว้น แต่วัสดุและโครงสร้างโบราณสถานที่ยังเชื่อมโทรมไปตามกาลเวลา แต่เนื่องจากไม่มีการใช้งานอื่นเข้าแทรกแซง เมืองลักษณะนี้จึงไม่เสี่ยงอันตรายมากนัก และต้องการเพียงแผนงานเพื่อการอนุรักษ์ การนำเสนอ และการบำรุงรักษา

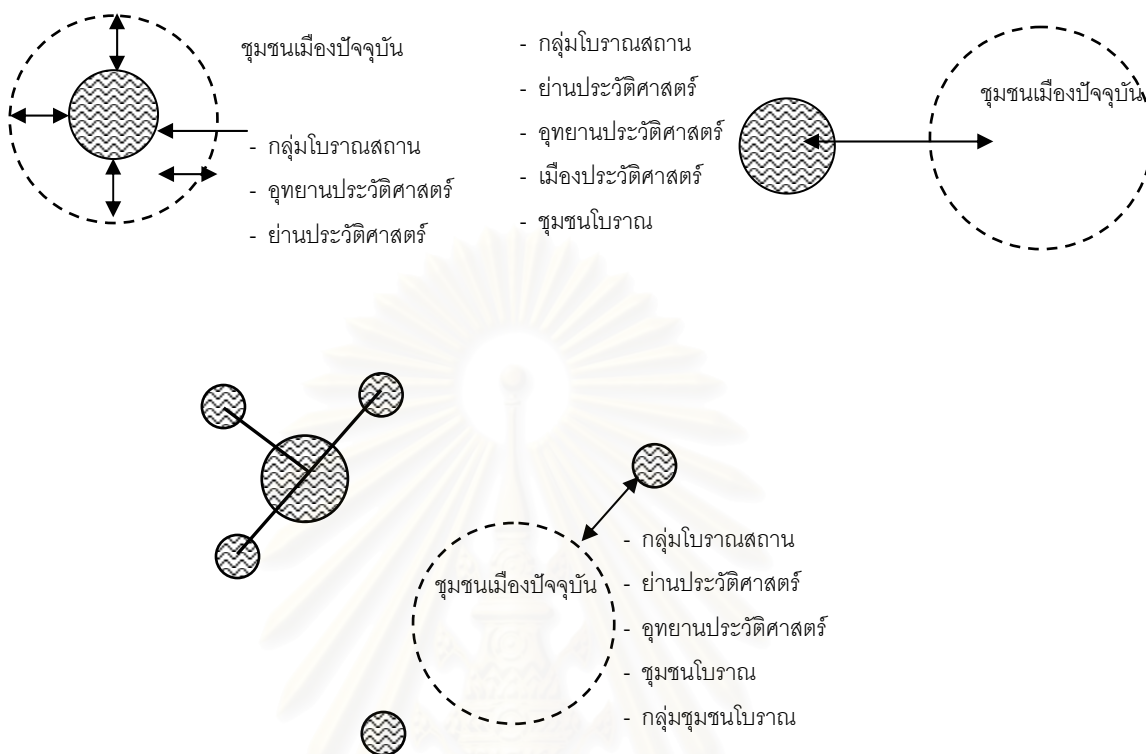
2. เมืองโบราณที่ถูกทิ้งร้างและนำกลับมาใช้ใหม่ในปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันถูกจำกัดขึ้น จึงมีการกลับไปตั้งถิ่นฐานที่เดิม และการไปตั้งถิ่นฐานแบบนี้ มักจะไปทำลายหลักฐานของเมืองโบราณเดิมโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เป็นปรากฏการณ์ของการขยายตัวของประชากรโดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา โดยจะเห็นได้จากการบุกรุกเมือง และทำลายโบราณสถานซึ่งเป็นองค์ประกอบและเนื้อหาของเมืองเพื่อการสร้างอาคารใหม่ๆ ประกอบกับความจำเป็นในการเพิ่มปริมาณของระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ ซึ่งหากไม่คำนึงถึงแผนผังเมืองโบราณจะมีผลทำให้ สัดส่วน ขนาด รูปแบบการใช้สอย และบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างสิ้นเชิง ฉะนั้นสิ่งสำคัญของมาตรการการอนุรักษ์ คือการพิจารณาปรับใช้ให้เข้ากับกิจกรรมใหม่ๆ ของเมือง อย่างรอบคอบ โดยการท่องเที่ยวอาจมีผลในการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ และจูงใจให้มีการอนุรักษ์ แต่อาจจะส่งผลในทางบวกและลบในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐบาลและประชาชนที่ต้องดำเนินการเพื่อความอยู่รอดของเมือง

3. เมืองที่มีการพัฒนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (Living Ancient / Historic City) เป็นเมืองโบราณหรือเมืองประวัติศาสตร์ที่มีการใช้งานสืบเนื่องจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน แสดงถึงความรุ่งเรือง ความตกต่ำ การฟื้นฟู และชีวิตของเมือง ซึ่งพัฒนาการมาตามกาลเวลา มักจะผจญกับการเชื่อมโทรม หรือถูกทำลายเนื้อเมืองในหลายลักษณะ อาทิ การขาดการจัดการทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม หรือระบบเศรษฐกิจที่คล่องจนเกินไป การปรับใช้ประโยชน์ใหม่ๆ หรือการเพิ่มปริมาณของสาธารณูปการและสาธารณูปโภค ล้วนส่งผลให้รูปแบบ ลักษณะ และบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไป

4. เมืองที่ถูกทิ้งร้างไปในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และถูกนำกลับมาใช้ใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบัน เมืองลักษณะนี้มีหลักฐานของช่วงพัฒนาของเมืองในยุคโบราณแล้วหยุดไป ต่อมา มีการกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ และทำให้เมืองมีพัฒนาการจากยุคประวัติศาสตร์มาถึงยุคปัจจุบัน การกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่อาจจะโดยชนกลุ่มใหม่ หรืออารยธรรมใหม่

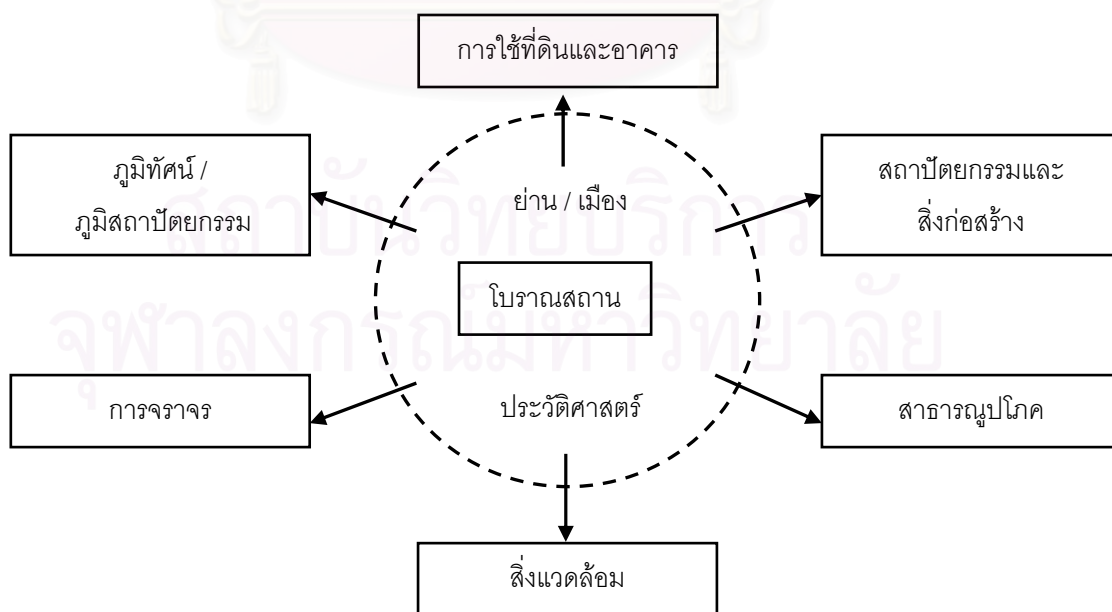
⁶ ธาดา สุทธิธรรม, *ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี*, กรุงเทพฯ: หิรัญพัฒน์, 2533, หน้า 142-150.

ย่านประวัติศาสตร์⁷ หมายถึง พื้นที่เมืองหรือชนบทที่กำหนดขอบเขตทางภูมิศาสตร์ได้ ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญที่รวมเชื่อมโยง หรือแสดงความต่อเนื่องของที่ตั้ง โครงสร้าง หรือวัตถุที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในแง่ประวัติศาสตร์ หรือสุนทรียภาพ อันเกิดจากการวางแผนหรือพัฒนาทางกายภาพ

รูปที่ 2.1 แสดงประเภทของย่าน และเมืองประวัติศาสตร์

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงการพิจารณาระบบการจัดการเมือง และย่านประวัติศาสตร์

⁷ US. National register for Historic place.

กฎบัตรสากลว่าด้วยการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์⁸ และย่านประวัติศาสตร์ในเมือง (International Charter for the Conservation of Historic Town and Urban Area) มีใจความสำคัญดังนี้

1. ทุกชุมชนเมือง ไม่ว่าชุมชนนั้นจะค่อยๆพัฒนาตามกาลเวลา หรือตั้งใจที่จะสร้างขึ้นมา ล้วนเป็นการแสดงให้เห็นถึงสังคมที่แตกต่างกันไปตามประวัติศาสตร์ของชุมชนนั้น
2. กฎบัตรนี้จะเกี่ยวพันถึงย่านประวัติศาสตร์ต่อพื้นที่ในเมือง ทั้งเมืองเล็กและเมืองใหญ่ และย่านประวัติศาสตร์ใจกลางเมือง หรือเพียงส่วนหนึ่งของเมืองที่รวมกับพื้นที่แวดล้อมโดยธรรมชาติ และมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งให้คุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนหรือเมืองด้วย

2.2.2 ความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีต่อเมือง

Feilden⁹ กล่าวถึงความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์ว่า ศูนย์กลางเมืองเก่าที่ได้รับการรักษาไว้อย่างดี เป็นข้อได้เปรียบสำหรับประชาชน คือทำให้ประชาชนมีความคุ้นเคยและมีกิจกรรมที่หลากหลายเมื่อเทียบกับเมืองที่พึ่งได้รับการวางแผน เมืองเก่ามีความสะดวกสบายสำหรับการอยู่อาศัย, มีบริการสาธารณะในขนาดที่เหมาะสม รวมทั้งการจับจ่ายและการสัญจร การเมืองมักมีศูนย์กลางอยู่รอบอาคารสำคัญ เช่น โบสถ์วิหาร, สุเหร่า หรือลานเมือง (Town Hall) และเมืองค้ประกอบของตลาด (Market Square), ทางเดินเท้า, ตรอกซอกย คลองและสะพาน พื้นที่เมืองเหล่านี้ สร้างความน่าสนใจประชาชนที่รับรู้ประวัติศาสตร์ของพื้นที่จะรู้สึกถึงคุณค่าในการมีส่วนร่วมในประวัติศาสตร์และควมมีเอกลักษณ์ ซึ่งเมืองประวัติศาสตร์เป็นระบบที่มีหลายหน้าที่ มีกิจกรรมที่อยู่อาศัย, สังคม, การเมือง, และเศรษฐกิจ ดังนั้นพื้นที่ประวัติศาสตร์ควรได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์อาคารและกิจกรรมทางสังคม เพื่อเป็นการส่งเสริมทางเศรษฐกิจ แต่ในปัจจุบันเมืองประวัติศาสตร์มักถูกคุกคามเสมอ โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งสาเหตุของการเสื่อมโทรม¹⁰ ได้แก่

1. การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร และแนวโน้มการอพยพจากพื้นที่ชนบทไปสู่ศูนย์กลางเมือง, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการทำลายศูนย์กลางประวัติศาสตร์พระราชวัง กลายเป็นย่านการค้าและที่อยู่อาศัยที่เบียดเสียดและไม่มีมาตรฐาน
2. การเพิ่มการใช้รถยนต์ ในพื้นที่ที่ไม่เคยใช้ยานพาหนะ สร้างมลภาวะและความสิ้นสะอาด การจราจรของรถยนต์นำไปสู่การสร้างถนนผ่านศูนย์กลางประวัติศาสตร์
3. การพัฒนาอาคารสูงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาวะอากาศ(Microclimate) นอกจากนี้อาคารสมัยใหม่ที่แทรกตัวเข้ามาขาดรากเหง้าทางวัฒนธรรม และจะทำลายศูนย์กลางประวัติศาสตร์
4. การเปลี่ยนวิธีการและขนาดของอุตสาหกรรมและการค้า ส่งผลต่อเศรษฐกิจของพื้นที่ประวัติศาสตร์
5. ผลิตภัณฑ์งานฝีมือมีแนวโน้มเปลี่ยนเป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรม (mass production) ซึ่งต้องการอาคารที่ใหญ่ขึ้น และทำให้เกิดการจราจรคับคั่งในพื้นที่ประวัติศาสตร์

⁸ เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 1 (2532), อ้างถึงใน ณวรรธน์ สายเชื้อ, “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นกรณีศึกษาเมืองสงขลา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 58.

⁹ Feilden and Jokilehto (1998), หน้า78, อ้างถึงใน วิวัฒน์ สีหนาท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรณีศึกษา : คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี,” หน้า10.

¹⁰ Feilden and Jokilehto (1998), หน้า79, อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้า10-11.

6. การเริ่มมีกิจกรรมและการบริการสมัยใหม่แทนที่โครงสร้างพื้นฐานดั้งเดิมมากเกินไป

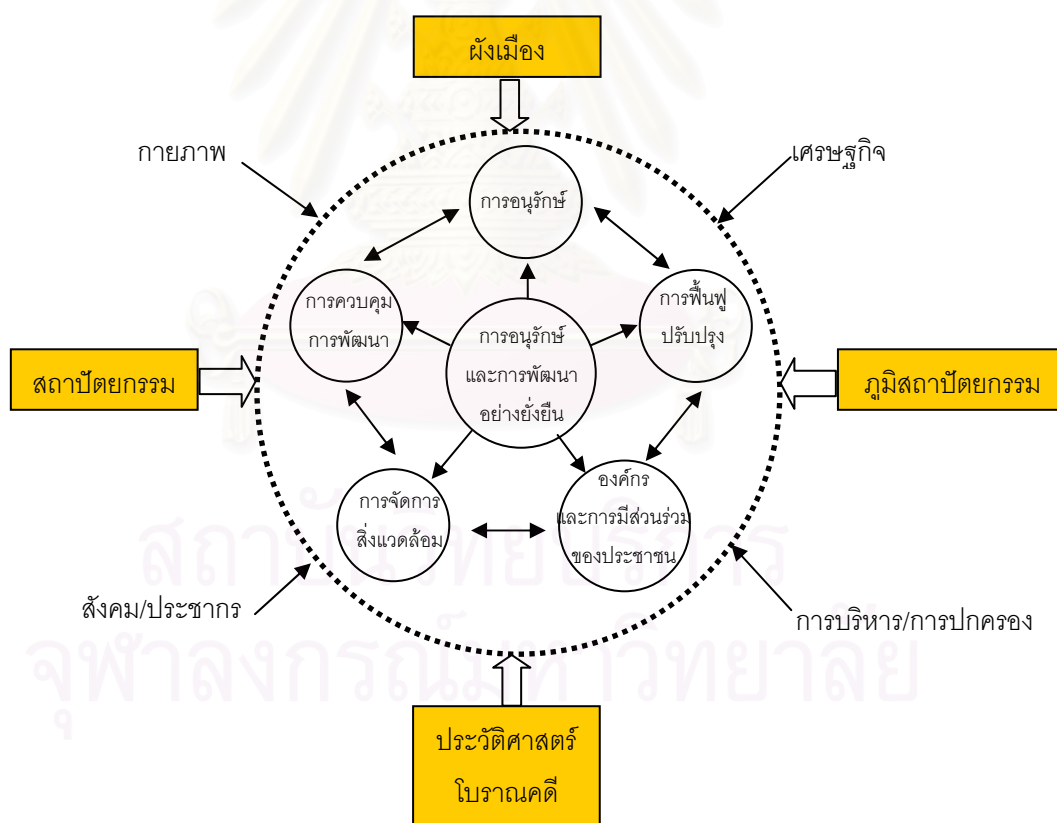
7. การขาดการดูแลรักษาอาคารเก่า และการไม่เข้าใจคุณค่าของกิจกรรมทางวัฒนธรรม

ข้อคิดเห็นที่น่าสังเกตของ UNESCO ในการอนุรักษ์ Old City of Aleppo เกี่ยวกับการคุกคามเมืองประวัติศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น ลักษณะโครงสร้างเมืองอิสลาม (Islamic) ควรคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของเมือง เช่นผังบริเวณ (Layout) ทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะห่อหุ้มตัว, ลักษณะการเกาะกลุ่มอาคาร, และลักษณะเฉพาะของโครงข่ายทางเท้า ควรมีการคุมขนาดและสถาปัตยกรรมในเมืองเก่า และยอมให้มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจราจรโดยรถยนต์ในปริมาณที่จำกัด

2.2.3 การอนุรักษ์กับการวางแผนเมือง (Integrated Conservation)

Feilden¹¹ กล่าวว่า Integrated Conservation หมายถึงการรวมเอาการอนุรักษ์ให้เป็นส่วนหนึ่ง และเป็นเป้าหมายในการวางแผนเมือง เช่น การพิจารณาโครงสร้างประวัติศาสตร์เท่ากับปัจจัยอื่นๆ ในกระบวนการวางแผน รวมถึงการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูอาคารรวมไปถึงพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และการบริการทางสังคมที่เหมาะสมที่คำนึงถึงพื้นที่ เพื่อประสบความสำเร็จในระยะยาว กระบวนการนี้ควรปฏิบัติร่วมกับผู้อยู่อาศัย

แผนภูมิที่ 2.2 แสดงแนวคิดในการวางแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่า¹²

¹¹ Feilden and Jokilehto (1998), p.79, อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

¹² สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: คู่มือกรมรดกไทย, 2541, หน้า 20.

การอนุรักษ์เมืองควรสามารถเชื่อมขีดความเป็น Modernization โดยลดความขัดแย้ง และปรับปรุงพื้นที่ที่ทะเล็กๆน้อย Feilden¹³ กล่าวว่า การแทรกแซงน้อยที่สุดจะดีที่สุดสำหรับชุมชน การวางแผนเป็นหน้าที่ของรัฐบาล โดยมีกฎหมาย และระบบบริหารของตัวเอง ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศตามวัฒนธรรมประเพณี ดังนั้นจึงไม่ควรหยาบย่ำระบบที่ทำมาแล้ว เพราะมันอาจไม่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน เมืองอนุรักษ์ควรอยู่ในที่อยู่อาศัยของประชาชนเพื่อให้กิจกรรมดำเนินต่อไปและไม่เป็นไปในลักษณะของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งองค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เป็นคุณค่าของชุมชนควรหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการวางแผน และไม่ควร Freeze ชีวิตพื้นที่ (การรักษาให้อยู่ในลักษณะเดิมโดยไม่มีการพัฒนา) แต่ให้เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยความต้องการของประชาชน

2.2.4 ขอบเขตของการอนุรักษ์ (Edge of Preservation Action)

การกำหนดขอบเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ต้องให้เกิดความแน่ชัดเพื่อประโยชน์ในการบริหารพื้นที่ในการควบคุม การอนุรักษ์ การนำกลับมาใช้ประโยชน์ และการบำรุงรักษา ที่ตั้งของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์หรือองค์ประกอบของพื้นที่ที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด แต่การกำหนดว่าพื้นที่นั้นจะครอบคลุมเพียงใดต้องอาศัยการตัดสินใจ จากลักษณะทางกายภาพของหลักฐาน ที่ปรากฏ ประกอบกับปัจจัยด้านอื่นๆ คือ ปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยทางการเมือง ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ และปัจจัยทางวัฒนธรรม การบริหารและการควบคุมสภาพแวดล้อมสามารถตัดทอนพื้นที่ที่ออกมาตามความเหมาะสมได้ตามต้องการ ป้อยครั้งกำแพงเมือง ซึ่งเป็นขอบเขตทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมยังคงหลงเหลืออยู่ แต่เราไม่สามารถกำหนดให้พื้นที่ทั้งหมดภายในกำแพงเมืองนั้นเป็นเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ได้ เนื่องจากอาคารทางประวัติศาสตร์ภายในได้ถูกทำลายไปหมด หรือกระจัดกระจายจนไม่อาจกำหนดเป็นเขตพื้นที่ได้ แต่ก็มีป้อยครั้งที่สามารถกำหนดเขตได้โดยใช้กำแพงเมือง คูเมืองคลองเป็นเส้นขอบเขต หรืออาจขยายพื้นที่ให้เกินขอบเขตเหล่านั้น เนื่องจากการปกป้องสิ่งแวดล้อมรอบเมืองเป็นสิ่งจำเป็น

รูปที่ 2.2 แสดงขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม¹⁴

¹³ Feilden and Jokilehto (1998), อ้างถึงใน วิวรรณ สีหนาท, "การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรณีศึกษา : คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี", หน้า 12.

¹⁴ สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม พิมพ์ครั้งที่ 5..กรุงเทพมหานคร: คู่มือกรมมรดกไทย, 2541, หน้า 18.

เนื้อหาของการปฏิบัติการอนุรักษ์ นั้นเป็นการยากที่จะสามารถบ่งบอกได้ว่าจะมีขอบเขตของการอนุรักษ์ที่แน่นอน การกำหนดขอบเขตหรือพื้นที่ใดที่หนึ่งสำหรับการอนุรักษ์ก็เป็นอันตราย เนื่องจากจะไปจำกัดการโตของเมืองและประชากรที่อยู่ในเมือง ในการอนุรักษ์บางพื้นที่จำเป็นต้องอนุรักษ์ทั้งเมืองจึงประสบผลสำเร็จโดย Workett¹⁵ ได้กล่าวไว้ใน Character of town ไว้ว่าการอนุรักษ์เราไม่สามารถอนุรักษ์เก็บหรือรักษาทุกสิ่งทุกอย่างไว้ได้ทั้งหมด เพราะเมืองแต่ละเมือง แต่ละชุมชน ล้วนมีข้อจำกัดที่แตกต่างกันไปทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ฯลฯ ซึ่งควบคู่ไปกับการพัฒนาและวิวัฒนาการของเมืองที่ไม่หยุดนิ่ง จะต้องยอมให้เมืองและชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงบ้าง เพื่อความเหมาะสมในด้านต่างๆ ดังนั้น การคัดเลือกอาคาร ย่าน หรือที่ที่เหมาะสมสำหรับการเป็นตัวแทนหรือเอกลักษณ์ของเมืองนั้นสามารถแทนได้เช่นกัน

ดังนั้นการกำหนดขอบเขตของการอนุรักษ์นั้น ก็น่าจะมีความยืดหยุ่นได้บ้าง โดยศึกษาตามลักษณะเฉพาะของเมืองแต่ละเมือง แต่อย่างไรก็ตามการกำหนดขอบเขตก็เป็นเรื่องสำคัญ Catanese¹⁶ ได้ให้แนวทางในการเลือกขอบเขตของการอนุรักษ์ให้เหมาะสมกับเมือง โดยสอดคล้องกับการพัฒนา โดยแบ่งกลุ่มไว้ 7 กลุ่มด้วยกัน

1. Fragment คือชิ้นส่วนซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของสถาปัตยกรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ในขณะที่องค์ประกอบใหญ่ได้เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา หรือถูกทำลายเหลือเพียงสถาปัตยกรรมบางส่วน รวมทั้งประติมากรรม เช่น ชิ้นส่วนของอาคาร โบราณสถาน ประตูเมือง (City Gate) กำแพงเมือง (City Wall)
 2. Building คืออาคารทั้งหลาย เช่น บ้าน โบสถ์ วัด โรงละคร
 3. Street Space เป็นการเก็บรักษาถนนทั้งสาย เพื่อรักษา Side Walk แต่ภายในอาคารจะเปลี่ยนหน้าที่ใช้สอยเพื่อรักษาภูมิทัศน์ของถนนทั้งสาย ให้มีความต่อเนื่องกัน ของรูปแบบอาคารที่อาจจะร่วมสมัยกัน ใช้วัสดุคล้ายกันมีรูปแบบอาคารเหมือนกัน เป็นต้น
 4. Neighbor Hoods คือชุมชนที่มีกิจกรรม มีวิถีชีวิตดำเนินอยู่ร่วมกับชุมชนนั้นมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ในอดีต ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน
 5. District คือย่านที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง หรือย่านที่มีกิจกรรมแตกต่างไปจากย่านอื่น เช่น ย่านท่าพระจันทร์ ย่านเยาวราช
 6. Skyline การรักษาสันขอบฟ้า ในกรณีที่ไม่สามารถรักษาย่านทั้งย่านได้ เหลือเพียงอาคารเดี่ยวโดดๆ จึงต้องรักษาแนวเส้นขอบฟ้าเดิมได้โดยรอบ ไม่ให้เกิดอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอื่นมาบดบังอาคารเดิม ทำให้เสียแนวเส้นขอบฟ้าของอาคารนั้น
 7. Village & town เป็นการรักษาเมืองทั้งเมือง เช่น เกาะรัตนโกสินทร์ อยุธยา
- ยุทธวิธีที่นิยมในการกำหนดเขตอนุรักษ์ โดยเฉพาะเมืองเก่าที่มีอยู่ในปัจจุบันมักจะเริ่มประกาศเขตอนุรักษ์ในใจกลาง และบริเวณโดยรอบส่วนของเมืองที่มีค่าสูงสุด มีแนวโน้มที่ผู้คนส่วนใหญ่จะเห็นความสำคัญที่

¹⁵ Workett, (1969). อ้างถึงในฉนวนวรรณ สายเชื้อ , “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 42-56 .

¹⁶ Catanese, (1979), หน้า 304 -309.

ต้องอนุรักษ์ได้แล้วจึงค่อยๆขยาย พื้นที่ไปยังรอบนอก เพิ่มออกไปเรื่อยๆ จนสุดขอบเขตที่สมควรอนุรักษ์ในวงกว้างออกไปถึงเขตรอบนอกคูเมือง หรือกว้างกว่านั้นก็ได้ ถ้าหากพื้นที่นั้นมีคุณค่าต่อการอนุรักษ์¹⁷

2.2.5 หลักสำคัญของการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน

Roy Worskett¹⁸ ได้กล่าวถึงเป้าหมายและหลักการของการอนุรักษ์ไว้ที่น่าสนใจว่า การอนุรักษ์กับการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินไปควบคู่กัน เราไม่สามารถที่จะปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคสมัยต่างๆ ได้ สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพไปด้วย และหากการอนุรักษ์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญแล้ว เราจะต้องผสมผสานระหว่างการเปลี่ยนแปลงใหม่กับโครงสร้างเก่าของเมือง เพราะโดยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจเราไม่อาจสร้างเมืองใหม่ทั้งเมืองได้ เราจะต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างใหม่ที่ไม่ทำลายคุณค่าของอาคารเก่า ตลอดจนเอกลักษณ์ของเมืองประวัติศาสตร์ที่ต้องอนุรักษ์ไว้ นอกจากนี้การอนุรักษ์จะต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมด้วย กล่าวคือ การอนุรักษ์ไม่ใช่การปรับปรุงดัดแปลงอาคารขึ้นมาเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่หากประวัติศาสตร์จะมีความหมายต่อโลกปัจจุบัน และให้มีความต่อเนื่องกับอดีตแล้ว การอนุรักษ์จะต้องมองถึงการรักษาสภาพแวดล้อมความมีชีวิตชีวาของเมือง เพื่อเป็นการปลูกอดีตของเมืองให้ตื่นขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่ง Robert McNulty¹⁹ เห็นว่า การทำลายความหวงแหนทางวัฒนธรรมโดยความก้าวหน้าเป็นความจริงที่เกิดขึ้น การสงวนวัฒนธรรมเป็นงานสำคัญไม่น้อยไปกว่าการพัฒนาและความเจริญทางเทคโนโลยี การเปิดวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ก็เท่ากับเป็นการเริ่มกระบวนการแตกสลายทางวัฒนธรรม ซึ่งหลักการสำคัญของการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน มีดังนี้

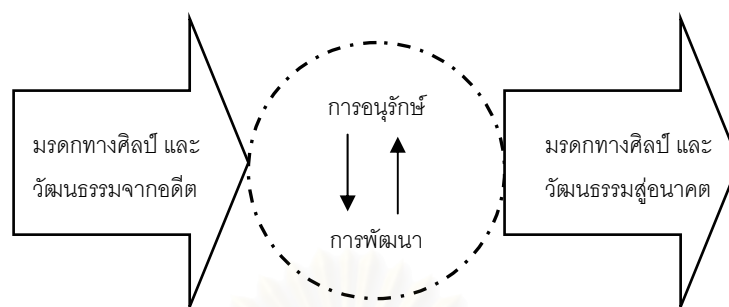
1. เคารพต่อธรรมชาติที่ไม่หยุดนิ่งของเมืองและย่านประวัติศาสตร์ โดยคงไว้ซึ่งความต่อเนื่องของชีวิตวัฒนธรรม และการตั้งถิ่นฐาน
2. ให้ความสำคัญต่อสิทธิของประชาชนในท้องถิ่น และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ต้น
3. เคารพต่อเอกลักษณ์ และคุณค่าของย่านเมืองประวัติศาสตร์ ความงามตลอดจนความสมดุลทางสังคมที่มีอยู่เดิม ซึ่งต้องมีการศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียด ชัดเจน และถูกต้องตามหลักวิชาการ
4. ให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเมือง และย่านประวัติศาสตร์ ตลอดจนเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน ทำได้โดยให้ความรู้และการศึกษาทั้งในโรงเรียน และนอกระบบ มีการฝึกอบรม รวมไปถึงการประชาสัมพันธ์
5. จัดทำแนวทางหรือคู่มือการพัฒนาเมือง และย่านประวัติศาสตร์ เผยแพร่แก่ประชาชน โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับมาตรการการควบคุมการพัฒนา โดยเฉพาะรูปแบบอาคารและสิ่งก่อสร้างที่เหมาะสม
6. ประสานและเชื่อมโยงแผนอนุรักษ์เมือง และย่านประวัติศาสตร์ เข้ากับแผนพัฒนาระดับชาติ ภาค และท้องถิ่น เช่น ประสานการควบคุมเข้ากับผังเมืองรวม ข้อบัญญัติท้องถิ่น ฯลฯ

¹⁷ อัศจรรย์ ชาญประโคน, (2538), อ้างถึงในฉนวนวรรณ สายเชื้อ, “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 45.

¹⁸ Roy Worskett, *the Character of town: An Approach to Conservation*, pp. 42 – 56.

¹⁹ Robert McNulty, “Cultural Tourism: Opportunities of Conservation Economic development,” in *Conservation and Tourism* .London: heritage trust, 1985, p.37.

7. ใช้มาตรการเชิงสร้างสรรค์ เชิงบวกในการแก้ปัญหา โดยประนีประนอม หรือเจรจาต่อรองประสานผลประโยชน์

รูปที่ 2.3 แสดงกลยุทธ์และการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับเมืองและย่านประวัติศาสตร์

Middleton²⁰ ได้รายงานสัมมนาเกี่ยวกับ Civic Trust ที่ Royal Festival Hall กล่าวว่าเซฟเพิร์ด (Peter Shepheard) ได้ให้หลักการเพื่อการอนุรักษ์ว่า

1. เพื่อเก็บรักษาส่วนที่ดีของเมืองและสร้างส่วนที่ไม่ดีใหม่ ให้สอดคล้องกับของเก่าที่ดีขึ้น
2. เพื่ออนุรักษ์อาคารกลุ่มอาคารและบริเวณที่เกี่ยวข้อง
3. เพื่อการคิดหาประโยชน์ใช้สอยใหม่ๆ ให้กับอาคาร
4. จะต้องพิสูจน์ได้อย่างแน่ใจแล้วว่าที่นั้นๆมีความสำคัญควรแก่การอนุรักษ์อย่างไม่ต้องสงสัย
5. จะต้องทำให้ประชาชนหันมาสนใจสิ่งนี้ด้วย

จากการประชุมใน French Proposal to Amend the Venice Charter for the Conservation and Restoration of Monument and Sites ในเดือนมิถุนายน 2521 คณะผู้แทนจากฝรั่งเศส ได้เสนอหลักการในการอนุรักษ์เมืองหรือชุมชนโบราณ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้²¹

1. เป้าหมายของการอนุรักษ์และปรับปรุงเมืองหรือชุมชนโบราณ คือการคงไว้ซึ่งความต่อเนื่องของชีวิตความเป็นหนึ่งเดียว และความต่อเนื่องของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ อันมีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม และสื่อให้เห็นโครงสร้างทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในอดีต
2. ในการดำเนินการอนุรักษ์และปรับปรุงเมืองหรือชุมชนโบราณ จะต้องให้ความเอาใจใส่ต่อสิทธิของประชาชนในพื้นที่
3. การปรับปรุงหรือฟื้นฟูเมืองหรือชุมชนโบราณ และการดัดแปลงให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันจะต้องได้รับการวางแผนและดำเนินการ โดยให้ความเคารพต่อเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าของที่ตั้งและสถาปัตยกรรม ความงาม และความสมดุลของสังคมที่มีอยู่เดิม

²⁰ Middleton Michale, "Conservation in action," in *A Progress Report on What is Being Done in Britain's Conservation Area, Based on Civic Trust Conference Held at the Royal Festival Hall*, London: Civic Trust, 1972, p.8.

²¹ สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, แผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่าพิมาย, กรุงเทพมหานคร: วิทญ์รักษ์, 2541, หน้า 6-11.

4. การอนุรักษ์เมืองหรือชุมชนโบราณควรประสานเข้ากับแผนพัฒนาระดับชาติ ภาค หรือ ท้องถิ่น โดยในแผนดังกล่าวจะต้องถือการอนุรักษ์เป็นส่วนสำคัญและเร่งด่วน เนื่องจากเอกลักษณ์และโครงสร้างเฉพาะตัวของเมืองโบราณหรือชุมชนโบราณนั้น เป็นสิ่งที่หาของใหม่มาทดแทนไม่ได้

นอกจากนั้นการทำลายสิ่งเหล่านี้ ไม่เป็นเพียงแต่การทำลายเศรษฐกิจของเมืองเท่านั้น ยังเป็นการทำลายวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ เอกลักษณ์ และความภูมิใจ คักดิ์ศรีของประเทศและคนในประเทศอีกด้วย และการยอมรับในข้อที่ว่า มรดกด้านอารยธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของโลก ซึ่งมนุษยทุกชาติ ทุกภาษาต่างเป็นเจ้าของและปกป้องรักษา ฉะนั้นเราทุกคนต้องมีหน้าที่คุ้มครองป้องกันสิ่งต่างๆเหล่านี้ ให้รอดพ้นจากอันตรายร้ายแรงนานับประการ ซึ่งได้แก่ การพังทลายอันเกิดขึ้นจากการละเลยไม่เอาใจใส่ หรือมลพิษในอากาศ หรือสาเหตุอื่นๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะการพิจารณาอย่างรอบคอบในการรื้อทำลาย (Demolition) เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีการพัฒนาแผนใหม่

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน

2.3.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน

การอนุรักษ์ในระยะแรก ทำกันในวงจำกัด มีการอนุรักษ์เฉพาะสิ่งใดสิ่งหนึ่งขาดการมองเป็นภาพรวม มักเป็นการอนุรักษ์ที่เน้นด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เมื่อถึงยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม คริสต์ศตวรรษที่ 19 เกิดการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมการผลิต มีผลให้เมืองเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นการพัฒนาเทคนิค แนวความคิดในการอนุรักษ์ที่ซับซ้อน มีระบบมากขึ้น และเกิดแนวความคิดการอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับการวางผังเมือง เนื่องจากสถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้างต่างๆที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และได้รับการอนุรักษ์ มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเมือง และเป็นองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเมือง ดังนั้นการอนุรักษ์ จึงเป็นการมองภาพรวมในลักษณะการอนุรักษ์ทั้งเมือง โดยเน้นการสงวนรักษา ปรับปรุงให้คงสภาพเดิม และให้พื้นที่หรือบริเวณที่ทำกรอนุรักษ์มีชีวิตชีวาอยู่ได้โดยไม่กระทบหรือขัดกับสภาพทางสังคม เศรษฐกิจที่ดำเนินไปในปัจจุบัน

แนวคิดในการกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์นั้น วรรณศิลป์ พีรพันธุ์²² (2546) ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมคลองอัมพวาว่า มีองค์ประกอบสำคัญที่ต้องพิจารณาประกอบด้วย

1. องค์ประกอบทางกายภาพที่เหมาะสม ได้แก่ การอนุรักษ์พื้นที่ที่มีเอกลักษณ์และคุณค่าของชุมชน การควบคุมการพัฒนาที่เหมาะสม และการปรับปรุงหรือฟื้นฟูบริเวณที่เสื่อมโทรม ให้กลับคืนสภาพที่ดี
2. องค์ประกอบทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม ได้แก่ การพัฒนาการท่องเที่ยวฐานชุมชนตามหลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการกระจายรายได้ในชุมชน
3. องค์ประกอบทางสังคม วัฒนธรรมที่เหมาะสม ได้แก่ การอนุรักษ์วิถีชีวิต และประเพณีที่ดั้งเดิม การฟื้นฟูวิถีชีวิตและประเพณีที่ดั้งเดิมแต่สูญหายหรือเสื่อมไปโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำ คูคลองให้กลับคืนมารวมถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจ และจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติ และมรดกทางวัฒนธรรมแก่ทุกคนในชุมชน
4. องค์ประกอบทางการเมืองการปกครองที่เหมาะสม ได้แก่ การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนา และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่าย

²² วรรณศิลป์ พีรพันธุ์, องค์ประกอบเมือง, (อัครา), 2538.

โดยหลักทั่วไปของการอนุรักษ์ คือ การป้องกันมิให้เกิดการเสื่อมสภาพ และยืดอายุการใช้งานให้ได้มากที่สุด เพื่อให้สิ่งเหล่านั้นแสดงออก ถึงสาระหรือความสำคัญเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งการอนุรักษ์ (Conservation) ตามความหมายที่ Bernard M. Feilden²³ ให้ไว้ว่า “การกระทำใดใดเพื่อป้องกันการเสื่อมลงและรวมถึงการยืดอายุของมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงต่อผู้คนถึงความมหัศจรรย์ในงานศิลปะและสืบทอดอารยธรรมของมนุษย์ที่มีอยู่ในเหล่านั้น”

การอนุรักษ์ชุมชน จึงรวมหมายถึงการอนุรักษ์พื้นที่ที่มีความหมายและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ การอยู่อาศัย ประเพณีวัฒนธรรม ที่มีการสืบทอดมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน และมีสิ่งซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้นๆ ให้มีชีวิตอยู่ได้ กระบวนการอนุรักษ์จะต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมให้ดำเนินไปด้วยกัน ทั้ง 2 ปัจจัยอย่างสอดคล้องกัน จึงจะทำให้พื้นที่เหล่านั้นมีคุณค่าและเกิดความหมาย หรือ “Sense of place” ขึ้นได้ ซึ่งตรงกับความหมายของคำว่า “ย่านประวัติศาสตร์ชนบท (Rural District)”²⁴ คือ พื้นที่ชนบทที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งรูปแบบทางประวัติศาสตร์ของการดำเนินชีวิตในชนบท ประกอบด้วย บ้านเรือนในท้องถิ่น รูปแบบของพื้นที่ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือกิจการ

Aldo Rossi²⁵ ได้อธิบายแนวคิดในการอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์ไว้ว่า การอนุรักษ์และฟื้นฟู จำเป็นต้องมองภาพในลักษณะขององค์รวม ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1. องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งก่อสร้าง บริเวณ หรือสถานที่ที่คนในชุมชนนั้น สามารถสัมผัสได้ และเป็นที่ยอมรับของคนทั้งในและนอกชุมชน เกิดเป็นภาพที่มีความหมายในสิ่งก่อสร้างนั้นจะรวมหมายถึงบริบทของสิ่งก่อสร้างด้วย ที่คนในชุมชนร่วมกันทำให้เกิดความหมายขึ้นมา ภาพในที่นี้สามารถเห็นได้โดยไม่ต้องอาศัยคำอธิบาย

2. องค์ประกอบส่วนที่อยู่ภายในเป็นคุณค่าที่มองไม่เห็นด้วยตา ที่ Bernard M. Feilden เรียกว่า คุณค่าทางด้านอารมณ์ความรู้สึก เกิดจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน ผ่านกาลเวลาที่อาศัยอย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชน เกิดการซ้อนทับของความหมายของพื้นที่ ในมิติต่างๆของชุมชน จนเกิดเป็นภาพลักษณ์ หรือเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นที่ยอมรับของคนในและนอกชุมชน ซึ่งคนในชุมชนจะมีความรู้สึกผูกพันกับความหมายของคุณค่าเหล่านั้น ภาพลักษณ์นี้ คนในชุมชนถือว่าเป็นกลไกที่ทำให้เกิดความหมายและเรื่องราวต่างๆดำเนินอย่างต่อเนื่อง

หลักการทั่วไปของการอนุรักษ์ชุมชน จึงเป็นการอนุรักษ์ที่คำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆที่ประกอบกัน จนกลายเป็นชุมชน ไม่จำกัดเฉพาะกายภาพของชุมชนเท่านั้น ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎี ได้กล่าวว่า “การอนุรักษ์ชุมชนต้องมีการคำนึงถึงชุมชนและเมืองโดยรวม ซึ่งจะต้องมีสภาพน่าอยู่ และมีความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่ยาศัยอยู่กับโลกแวดล้อมที่ผู้คนได้สร้างขึ้น นับได้ว่าเป็นแนวความคิดที่เปลี่ยนไปจากเดิม”²⁶ สอดคล้องกับความคิดของ

²³ Bernard M. Feilden, *Conservation of Historic Building*, (Great Britain: Bath Press Ltd, 1994).

²⁴ สุวัฒน์ ธาดานิติ, *ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ การอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี*, กรุงเทพฯ: หิรัญพัฒน์, 2533, หน้า 148-150.

²⁵ Aldo Rossi, อ้างถึงใน พัชรินทร์ เวียงชัย “แนวความคิดในการอนุรักษ์ชุมชนไท-โคราช กรณีศึกษา: หมู่บ้านพระเพลิง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 18.

²⁶ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎี, *เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ “การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.*

ศรีศักร วัลลิโภดม ที่ว่า “การปรับตัวเข้าสู่สมัยใหม่ (Modernization) คือการปรับเปลี่ยนเอาสิ่งที่ดีอยู่แล้วในอดีต มาผสมผสานเข้ากับสิ่งที่เหมาะสมที่เลือกเฟ้นจากภายนอก เพื่อปรับให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกนั่นเอง”²⁷ และชุมชนในความหมายของ ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล กล่าวว่า “ชุมชนไม่ได้หมายถึงกายภาพเท่านั้น แต่เป็นการ ผสานของ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (Geographic Area) การปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม (Social Interaction) และความผูกพันร่วมกัน (Common Ties)²⁸

การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน เป็นแนวคิดในการป้องกัน พื้นที่ซึ่งมีร่องรอยแห่งอดีต สถาปัตยกรรมหรือประวัติศาสตร์สำคัญที่มีความพิเศษเนื่องจากเป็นกลุ่มอาคาร ทำให้ไม่สามารถอนุรักษ์อาคาร เหล่านั้นโดยแยกจากกันได้ วิธีที่ดีที่สุด คือ การอนุรักษ์อาคารเหล่านั้นรวมกัน เนื่องจากคุณค่าของความเป็นกลุ่ม อาคารนั่นเอง

2.3.2 แนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน

คุณค่าของสิ่งที่ควรอนุรักษ์เกิดจากความมีเอกลักษณ์(Uniqueness) ซึ่งเป็นคุณสมบัติ พิเศษเฉพาะใน การสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ (Spirit of place) โดยตั้งอยู่บนแนวคิดลักษณะของเมือง (Character of town) ที่เป็นการศึกษาสิ่งที่เป็นคุณค่าในระดับเมือง และระดับความเป็นย่านของชุมชน ทั้งในสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ทาง รูปธรรม และนามธรรม ซึ่งองค์ประกอบในด้านต่างๆที่ประกอบกันเป็นเมืองนั้นจะเป็นสิ่งที่ทำให้เมือง มีลักษณะ พิเศษแตกต่างกันออกไปจากพื้นที่อื่นๆ

1. เอกลักษณ์ (Uniqueness) คุณลักษณะ (Character) และลักษณะเฉพาะ (Identity)

Garn ham, Harry L.²⁹ กล่าวว่า แนวความคิดของความมีเอกลักษณ์ นั้นยากที่จะอธิบายได้ชัดเจน หรือ ระบุตรงๆ สถานที่อันน่าจะจดจำนั้น มีเอกลักษณ์หรือจิตวิญญาณ แห่งสถานที่แต่ละที่ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษ เฉพาะที่นั้นจะสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ สำคัญการเป็นส่วนหนึ่ง และการอยู่ดีในผู้คนนั้นตั้งอยู่บนรากฐานของ

1) มุมมองของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในที่ตั้ง เช่น รูปแบบที่ดิน ภูมิประเทศ พรรณพืช ภูมิอากาศ และแหล่งน้ำ

2) ลักษณะทางวัฒนธรรม เช่น สะพาน บ่อม หรือโบสถ์บนยอดเนินอันตอบสนองต่อภูมิทัศน์ ประวัติศาสตร์ สังคม ท่าเลทางกายภาพ กิจกรรมของมนุษย์ และสถานที่ที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม

3) ประสบการณ์ในความรู้สึก ซึ่งการมองเห็นในอันดับแรก เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ของวัฒนธรรมทาง ภูมิทัศน์เดิม การปะทะสัมพันธ์ของส่วนผสมทั้งหมด ซึ่งสร้างคุณสมบัติของสถานที่ มักไม่เป็นที่เข้าใจของคนใน พื้นที่จนกว่าจะเสียไป

²⁷ ศรีศักร วัลลิโภดม, “ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย “ท้องถิ่นวัฒนา,” เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ เสนอที่คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 22-23 มิถุนายน 2540. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

²⁸ ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

²⁹ Harry L. Garnham, “maintaining the spirit of place” in *A Process for the Preservation of town character*, (Mesa: PDA, 1985), pp.1-7.

สถานที่อันพิเศษหลายแห่งได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จากผลผลิตของกิจกรรม เช่น การกลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม การเก็งกำไรอสังหาริมทรัพย์ การขยายการขนส่ง การเติบโตของเมือง การเพิ่มขึ้นของประชากร และการท่องเที่ยว ความเปลี่ยนแปลงนี้ ได้เปลี่ยนจินตภาพ คุณลักษณะ และแม้แต่ความหมายต่อคุณลักษณะแห่งสถานที่นั้นได้ถูกทำลายไป ขณะที่การเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเป็นด้านบวก เช่นว่า ต้องมีการฟื้นฟูด้านเศรษฐกิจ ก็มักจะต้องมีข้อเสียต่อคุณลักษณะเดิมของสถานที่อันเคยมีปรากฏอยู่

แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองนี้ มีรากฐานบนความเชื่อที่ว่า เมืองแต่ละเมืองต้องมีความเฉพาะตัวทั้งด้านเอกลักษณ์ คุณลักษณะ ลักษณะเฉพาะ และจิตวิญญาณแตกต่างจากที่อื่น ซึ่งมีคุณค่าและความหมายต่อผู้คนในเมือง ซึ่งหากขาดไปก็จะลดคุณภาพชีวิตลง

องค์ประกอบหลักของคุณลักษณะเฉพาะ (Identity)

Garnham, Harry L.³⁰ ระบุว่าลักษณะเฉพาะจะประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ คือ

1) ลักษณะทางกายภาพและรูปลักษณ์ โครงสร้างทางกายภาพที่แท้จริงของสถานที่ ลักษณะจริงของอาคาร ภูมิทัศน์ ภูมิอากาศ และคุณลักษณะของสุนทรียภาพ

2) กิจกรรมและหน้าที่ซึ่งสังเกตได้ ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ต่อพื้นที่อย่างไร สถาบันทางวัฒนธรรมมีผลอย่างไร และอาคารกับภูมิทัศน์ถูกใช้งานอย่างไร

3) การสื่อความหมาย หรือสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นแง่ที่ซับซ้อนกว่า เริ่มแรกด้วยผลจากความมุ่งหมาย และประสบการณ์ของมนุษย์ คุณลักษณะของสถานที่ที่มีจำนวนมากที่สืบเนื่องจากการที่ประชากรตอบสนองต่อลักษณะทางกายภาพ และหน้าที่ใช้สอย

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบขั้นแรกนี้เองที่ได้สร้างสรรค์ จิตวิญญาณแห่งสถานที่ และปฏิสัมพันธ์นี้เองที่ต้องทำความเข้าใจ เพื่อบรรลุความสำเร็จที่จะดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูกิจกรรมในสภาพแวดล้อมของเมืองเล็ก

2. เกล็ดลักษณะทางจินตภาพ และองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชน

- องค์ประกอบพื้นฐานของเมือง

Kevin Lynch³¹ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับจินตภาพของเมือง และองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง (The City Image and Its Elements) ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไป ตามลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงผู้คนและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองนั้นๆ โดย Lynch พบว่าเมืององค์ประกอบพื้นฐาน 5 ประการด้วยกันที่ผู้คนมักใช้ในการสร้างจินตภาพขึ้นในใจระหว่างตนเอง และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเมือง อันได้แก่

- 1) ทางสัญจร (Paths)
- 2) ย่าน (Districts)
- 3) ขอบเขต (Edges)
- 4) จุดสังเกต / จุดหมายตา (Landmark)
- 5) จุดรวม / ศูนย์รวม (Nodes)

³⁰ Ibid., p.8.

³¹ Kevin Lynch, *The image of city*, (U.S.A.: the M.I.T. Press, 1960), pp. 47-48.

นอกจากองค์ประกอบพื้นฐานทั้ง 5 ที่ประกอบกันเข้าเป็นโครงสร้างของเมืองแล้ว ยังมีปัจจัยและองค์ประกอบย่อยๆ อื่นๆ อีกหลายประการซึ่งส่งผลให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวของเมือง แต่ละเมืองออกไป ซึ่งปัจจัยหรือองค์ประกอบดังกล่าว ได้แก่ รูปทรงของที่ดินหรือสภาพภูมิประเทศ (Landform) พืชพันธุ์ธรรมชาติ (Natural Verdure) ภูมิอากาศ (Climate) นอกจากนี้ยังรวมถึง รูปร่าง ขนาดและความหนาแน่นของเมือง (Shape, Size and Density) ลักษณะเนื้อเมือง (Texture) พื้นที่เว้นว่างในเมืองและพื้นที่เปิดโล่ง (Urban Space and Open Spaces) มุมมองและเส้นขอบฟ้า (Visual and Skyline) ของเมือง

- องค์ประกอบทางกายภาพ

แนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางกายภาพจากการศึกษาของ Speiregen, Paul D.³² องค์ประกอบทางกายภาพของเมือง ประกอบด้วย

1) สภาพภูมิประเทศและธรรมชาติ (Landform and nature) เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภูมิประเทศ กับภูมิทัศน์เมือง และสถาปัตยกรรม ในเชิงสุนทรียภาพ และประโยชน์การใช้สอย

2) รูปร่าง ขนาด และความหนาแน่นของเมือง (Shape, Size and Density) เป็นการวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ ระหว่าง การใช้ประโยชน์แต่ละพื้นที่ของเมืองกับเส้นทางสัญจร และพื้นที่เปิดโล่ง ความต่อเนื่องระหว่างชุมชน ขนาดและความหนาแน่นของการกระจายตัวประชากร รวมถึงลักษณะการขนส่งเชื่อมต่อกันที่ต่าง ๆ

3) ลักษณะของเนื้อเมือง (Urban Grain) รูปแบบ (Pattern) และพื้นผิว (Texture) พิจารณาความหยาบ – ละเอียด จากมวลและขนาดอาคารว่ามีขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก

4) เส้นทาง (Routes) เราสามารถมองเห็นภูมิทัศน์ สถาปัตยกรรม และเมืองเป็นลำดับต่อเนื่องกัน เส้นทางของการสัญจรเป็นตัวกำหนดรูปทรงของเมืองที่สำคัญประการหนึ่ง ในการพิจารณาเส้นทางของเมือง เส้นทางนำสายตา (Approach Route) ช่วยนำเราไปรู้จักเมือง โดยนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงสถาปัตยกรรม และเมืองแล้ว ยังช่วยให้เรากำหนดจุดมุ่งหมายปลายทางได้ด้วย

การศึกษาของ Graham, Harry L.³³ และ Manler and Guix พบว่า การระลึกได้ถึงจิตวิญญาณของสถานที่ ที่สร้างลักษณะเฉพาะ (Identity) และความมีเอกลักษณ์ของเมืองจากองค์ประกอบทางกายภาพ และองค์ประกอบในด้านอื่นๆ ดังนี้

1) ลักษณะทางกายภาพและรูปลักษณะ เป็นการพิจารณาโครงสร้างทางกายภาพของสถานที่ และคุณลักษณะทางสุนทรียภาพของพื้นที่

2) กิจกรรมและหน้าที่ที่สังเกตเห็นได้ เป็นการพิจารณาสิ่งแสดงปฏิสัมพันธ์ของคนต่อพื้นที่ และ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางวัฒนธรรม รวมถึงอาคารและสภาพแวดล้อมต่อการใช้งานของพื้นที่

3) การสื่อความหมายหรือสัญลักษณ์ เป็นการพิจารณาถึงความมุ่งหมาย และประสบการณ์ของมนุษย์ คุณลักษณะที่หลากหลายของสถานที่ที่สืบเนื่องจากการตอบสนองของประชากร ต่อลักษณะทางกายภาพและหน้าที่ใช้สอย

³² Speiregen, Paul D., *Urban Design: The architecture of Towns and City*, New york: 1965, pp.51-64.

³³ Gamham, Harry L, (1976), อ้างถึงใน เขมชาติ วงศ์ทิมารัตน์, "แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางใหญ่", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 31.

- ความสำคัญทางกายภาพพื้นที่ชุมชน

ความสำคัญทางกายภาพ เปรียบเสมือนสิ่งก่อสร้างที่คนในชุมชนได้สร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอยู่อาศัย การทำกิจกรรม หรือแม้แต่เพื่อความปลอดภัย ซึ่ง “การรับรู้ถึงความเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยเดียวกัน (Sense of Neighborhood) เป็นผลมาจากองค์ประกอบหลักทั้ง 3 ของชุมชน ได้แก่ คนในชุมชน ธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อม และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น”³⁴ ซึ่งสิ่งหลังมักจะเป็นลักษณะเด่น ร่วมกับความเชื่อของคนในชุมชน ที่ทำให้ชุมชนมีความแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ การอยู่อาศัยภายในสิ่งก่อสร้างที่คนในชุมชนสร้างขึ้นมา มีการใช้พื้นที่จากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งเป็นการซ้อนทับกันของความหมาย และความทรงจำผ่านพื้นที่เหล่านั้น ซึ่งกิจกรรมที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตการเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่แตกต่างจากชุมชนอื่น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน สามารถบอกได้ถึงตำแหน่งและแหล่งที่ตั้งของสมาชิกในชุมชนได้

การวิเคราะห์โครงสร้างและองค์ประกอบของชุมชน เป็นการวิเคราะห์ทางกายภาพของชุมชน เพื่อหา ลักษณะเด่น หรือคุณค่าของพื้นที่ที่ควรจะอนุรักษ์ เนื่องจากการดำเนินอยู่ของตนตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐานเพื่ออยู่อาศัย ในถิ่นฐานใดๆ นั้นจะมีการแสดงออกถึงวิถี ความเป็นตัวตน ความเคยชิน และประเพณีวัฒนธรรม ขึ้นต้น ในรูปของกายภาพของพื้นที่ ดังนั้น สิ่งแรกที่แสดงให้เห็นได้ก็คือ สิ่งก่อสร้างที่เกิดจากภูมิปัญญาของชุมชน ในการแก้ปัญหาพื้นที่ หรือธรรมชาติ ซึ่งส่วนประกอบสำคัญเพื่อการอนุรักษ์ (Essential Qualities of Conservation)³⁵ ประกอบด้วย

- รูปแบบทางผังเมือง (The Urban Setting)
- Sense of Place
- การเชื่อมโยงภายในพื้นที่ (Internal Link)
- รูปแบบและการออกแบบ (Style & Design)
- ฝีมือช่าง (Workmanship)

นอกจากองค์ประกอบต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนแล้ว ภายในชุมชนยังมีความสัมพันธ์ ซึ่งลักษณะของความสัมพันธ์แสดงออกในรูปแบบของ ความเป็นญาติความเป็นเพื่อนบ้าน และความเป็นผู้นำ สิ่งเหล่านี้เป็นความสัมพันธ์ที่เรียกว่า ความเชื่อมโยงในแนวราบ (Horizontal Ties) หากเป็นความสัมพันธ์ของชุมชนหนึ่ง กับอีกชุมชนหนึ่งจะต้องมีการให้เกียรติการเคารพ ซึ่งเรียกความสัมพันธ์ในแนวนี้ว่า ความเชื่อมโยงในแนวตั้ง (Vertical Ties) ซึ่งสอดคล้องกับในเรื่องของทิต nor berg Schulz ได้กล่าวว่า ทิศทางในแนวตั้ง (The Vertical Direction) เป็นการแสดงถึงความเคารพ การมีอำนาจ

ดังนั้นแนวคิดในเรื่องกายภาพของพื้นที่ชุมชน มีแนวความคิดดังนี้ คือพื้นที่กายภาพที่เกิดขึ้น ต้องประกอบไปด้วยพื้นที่กิจกรรม ที่ชุมชนรับรู้ถึงกิจกรรมนั้นๆ และยอมรับว่าเป็นกิจกรรมของชุมชน ปรากฏเห็นได้ชัดด้วยองค์ประกอบทางกายภาพขั้นต้น คือ มีพื้นที่อาณาเขต การโอบล้อมพื้นที่อย่างชัดเจน และมีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง พื้นที่เหล่านี้อาจได้รับการสร้างสรรค์จากช่างฝีมือหรือธรรมชาติก็ได้ สามารถตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอย และมีการนำเอาวัสดุในพื้นที่มาใช้ด้วย

³⁴ Morriss David, Neighborhood Power: the new location, Boston: Beacon Press, 1975.

³⁵ Kohem Nahoum, Urban Conservation, Massachuset: MIT Press, 1996.

- ความเปลี่ยนแปลงของเมือง และเอกลักษณ์

Gernham, Harry L.³⁶ เห็นว่าบุคลิกลักษณะของเมืองมักเปลี่ยนไป ไม่กลับคนมา โดยการเจริญเติบโตของเมืองเป็นประเด็นหลัก และประเด็นรองขึ้นอยู่กับข้อตกลงรายวัน การขาดแคลน คุณลักษณะของเมืองนั้น มักจะไม่มีคนในพื้นที่สังเกตจนกว่าจะปรากฏชัด แลแผนกระทั่งชีวิตประจำวันเปลี่ยนไป ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวร

ลักษณะเฉพาะของคุณลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองจะนำไปสู่ การเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องได้รับการออกแบบ เพื่อเอื้อต่อการอนุรักษ์เอกลักษณ์นั้น ซึ่งหากทำได้ การเจริญเติบโต และการเปลี่ยนแปลงอันมหาศาลจะไม่กระทบต่อคุณลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของเมือง ระดับเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ การเจริญเติบโตและพัฒนาการทางเศรษฐกิจ ในระดับที่น่าพอใจ จะไม่ทำลายคุณภาพสำคัญของเมือง

การเจริญเติบโต และการเปลี่ยนแปลงได้นำเรื่องเศร้าคล้ายกันไปสู่หลายเมือง ความคล้ายคลึงที่กัดเซาะคุณภาพส่วนตัวของเมือง ทำลายคุณลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ สัญลักษณ์ของความคล้ายกันนี้เห็นได้จาก ป่านที่ไม่เหมาะสม และไม่น่าดู การจราจรที่ติดขัดจากการวางแผนที่ไม่ดีคุณภาพ สถาปัตยกรรมแบบแปะยี่ห้อเจ้าของเดียวกัน การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นพิษภัย ปิมน้ำมันที่ออกแบบไม่ดี ร้านฟาสต์ฟู้ด ศูนย์การค้า รูปแบบการใช้ที่ดิน ทางหลวงและอาคารสาธารณะ การพัฒนาไม่ได้ทำลาย แต่สิ่งทำลายคือการเอาคุณลักษณะที่แปลกแยกไปใส่ในสภาพแวดล้อมโดยไม่คำนึงถึงสภาพเดิมที่เฉพาะตัว และในลักษณะที่คนในพื้นที่ต้องการ

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับระบบของกิจกรรมและระบบของที่ตั้ง

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม (ในด้านพฤติกรรมมนุษย์) การจัดสภาพแวดล้อม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของกิจกรรมและวัฒนธรรม Fell man³⁷ กล่าวว่าระบบกิจกรรม (ในเวลาและพื้นที่) มีความสำคัญในการวางแผนและออกแบบในระดับความต้องการพื้นฐานที่มีความแตกต่างกันออกไป ซึ่งทุกกิจกรรมเกี่ยวเนื่ององค์ประกอบ 4 ด้าน คือ

1. ตัวกิจกรรมเอง
2. กิจกรรมถูกนำไปใช้อย่างไร
3. กิจกรรมเกี่ยวข้องอย่างไรกับกิจกรรมอื่นๆ
4. ความหมายที่แอบแฝงอยู่ของกิจกรรม

Chapin³⁸ ได้อธิบายในเรื่องของกิจกรรมว่ามีการเกี่ยวข้องอยู่ด้วยกัน 3 ประการ คือ แหล่งประกอบกิจกรรม ประเภทของกิจกรรม และระบบกิจกรรม โดยระบบของกิจกรรมเป็นเรื่องพฤติกรรมของบุคคลที่มีความต่อเนื่องของประเภทกิจกรรม หรือกล่าวได้ว่า ระบบกิจกรรมมีทั้งองค์ประกอบเชิงพื้นที่ (สถานที่ไป) และองค์ประกอบทางเวลา (เวลาที่ไป) ทั้งสองอย่างรับอิทธิพลด้วยข้อจำกัดจากวัฒนธรรม และธรรมชาติของ

³⁶ Gernham, Harry L, อ้างถึงในแซมชาติ วงศ์ทิมารัตน์, “แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางใหญ่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 11.

³⁷ Fellman, อ้างถึงในปริดา หุตะจุฑะ, “พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย จังหวัดสุพรรณบุรี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 29.

³⁸ Chapin (1972), pp. 221-253, อ้างถึงในแซมชาติ วงศ์ทิมารัตน์, “แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางใหญ่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 34.

สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น กิจกรรม คือ การเดินทางของบุคคลเพื่อซื้อของ แต่เมื่อบุคคลต่างๆ แสดงกรณีเหมือนกัน นั่นทำให้กรณีนั้นกลายเป็นประเภทของกิจกรรม และเมื่อกิจกรรมนั้นเกิดการทำงานเชื่อมโยงกันด้วยวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกันอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ ประเภทกิจกรรมนั้นก็กลายเป็นระบบกิจกรรมในที่สุด เช่น การไปพักผ่อน การจับจ่าย

2.4.1 แนวความคิดเรื่องกิจกรรม เวลา สถานที่

Amos Rapoport³⁹ ได้ให้แนวความคิดที่เกี่ยวกับระบบกิจกรรม และระบบของที่ตั้งไว้ ดังนี้

องค์ประกอบทางวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหลัก และสำคัญยิ่งของระบบแหล่งที่ตั้งถิ่นฐาน เราสามารถศึกษาวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึง แบบแผนวิถีชีวิตของกลุ่ม ได้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่สุดนั่น คือ ระบบกิจกรรม ระบบกิจกรรมของมนุษย์ทั้งหมดจะเกิดขึ้น บนพื้นที่และเวลาที่ซ้อนทับกันสนิท นั้นหมายถึงการให้ความสำคัญทั้งเรื่องของการกิจกรรม และการตัดสินใจพร้อมกัน เมื่อเราสามารถทราบตำแหน่งที่เกิดกิจกรรม ในเวลาหนึ่งก็จะสามารถนำไปเชื่อมโยงกับตำแหน่งของกิจกรรมอื่น ในเวลาหนึ่ง หรือนำไปเชื่อมโยงกับที่ตั้งในช่วงเวลานั้นได้ การศึกษากิจกรรมบนพื้นที่ทำได้โดย พิจารณากิจกรรมที่เกิดขึ้นประจำวัน และใช้ เมทริกซ์ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และเวลา เราสามารถรู้ได้ว่ากิจกรรมนั้นเกิดขึ้นที่ไหน เมื่อไร กิจกรรมและเหตุการณ์ อาจจะบุกลงไปบนแผนที่เวลาที่พื้นที่ (Time – Space Map)

ผลลัพธ์ของการศึกษาองค์ประกอบทั้ง 3 คือ รูปแบบกิจกรรม (Activity Patterns) ซึ่งมีโครงสร้างที่ถูกส่งผ่านเชิงวัฒนธรรม (Culturally Transmitted structure) ที่แสดงการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกิจกรรมของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน การศึกษากิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ทำให้เราอยู่ในตำแหน่งที่ดีกว่าในการอธิบายพื้นที่ และในการประเมินนโยบายที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบนพื้นที่

2.4.2 ระบบของกิจกรรม และระบบของที่ตั้ง

กิจกรรมถูกถ่ายทอดโดยตรงจากวิถีชีวิตและรากฐานของวัฒนธรรม ทุกกิจกรรมเกี่ยวเนื่องกับองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ตัวกิจกรรมเอง กิจกรรมถูกนำไปใช้อย่างไร กิจกรรมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นๆ และรวมเป็นระบบกิจกรรม ความหมายของกิจกรรม

จุดหลัก คือ ระบบกิจกรรมไม่สามารถเกิดขึ้นโดยปราศจากพื้นที่และเวลาได้ และไม่สามารถมองตัวกิจกรรมเพียงกิจกรรมเดียว แต่ต้องพิจารณาทั้งระบบกิจกรรม เช่น เราไม่สามารถพิจารณาอาคารเพียงอาคารเดียว เพราะคนเราใช้หลายอาคาร และมีกิจกรรมหลากหลายในพื้นที่เปิดโล่งนอกอาคาร การตั้งถิ่นฐาน และทั้งภูมิภาค คนอาศัยในภูมิประเทศวัฒนธรรม (Cultural Landscapes) ดังนั้นจึงไม่สามารถพิจารณาเพียงแค่สถาปัตยกรรมเพียงอย่างเดียว ทุกอาคารที่ปรากฏมักถูกเชื่อมโยงกับระบบกิจกรรมของผู้คนที่เกี่ยวข้อง ขอบเขตของบทสรุปนี้คือ มันมีความสัมพันธ์ระหว่างระบบกิจกรรมและวัฒนธรรม

ที่ตั้ง (Setting) เป็นการผสมผสานกันของพฤติกรรมที่ตั้ง (Behavior Setting) และบทบาทที่ตั้ง ที่ตั้งเป็นสภาพแวดล้อมกับระบบของกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ที่ซึ่งสภาพแวดล้อมและกิจกรรมถูกเชื่อมโยงด้วยกฎเกณฑ์ (Rules) ต่างๆ เพื่อทำให้เกิดที่ตั้งที่เหมาะสม และตามที่คาดหวังเอาไว้ กฎต่างๆนี้มีขึ้นเสมอในการกำหนดเกณฑ์

³⁹ Amos Rapoport, "System of activities and system of settings," in *Domestic Architecture and the use of space: an interdisciplinary cross-cultural study*, Edited by Susan Kent, Cambridge University press, 1990, pp. 45-47.

ในที่นี้ สิ่งอำนวยความสะดวก และแปรเปลี่ยนตามวัฒนธรรมด้วย ที่ตั้งต้องพิจารณาโดยรวมกับระบบภายในของระบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นซึ่งถูกเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ ที่ตั้งถูกเชื่อมโยงในหลายด้านทั้งในพื้นที่เอง ความใกล้ชิด การเชื่อมโยง และการแบ่งแยก รวมถึงเรื่องเวลาในการลำดับ

ที่ตั้งมักจะจะเป็นไปตามความเหมาะสมของกิจกรรม และพฤติกรรมเสมอๆ ที่ตั้งของคนมีขอบเขตและเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เวลา และคุณภาพของที่ตั้งแปรเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรม และ เปลี่ยนไปตามสมาชิกของวัฒนธรรมหนึ่งๆ หรือกลุ่มในวัฒนธรรมนั้นๆ

สิ่งแวดล้อมสามารถสร้างแนวคิดให้กับที่ตั้ง และอีกส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับระบบกิจกรรม การจัดสภาพแวดล้อมมีผลสร้างแนวคิดในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของ 4 ตัวแปร คือ พื้นที่ เวลา ความหมาย และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งเป็นไปตามกิจกรรมที่แปรเปลี่ยนตามตัวแปรดังกล่าว และด้วยตัวกิจกรรมเองก็เกี่ยวข้องกับการจัดเรียงกิจกรรม ที่แตกต่างของกิจกรรมในเวลา และพื้นที่พอๆกัน ความเร็วของกิจกรรม (จำนวนของกิจกรรมต่อหน่วยของเวลา) และจังหวะต่างๆ (ในช่วงของกิจกรรม เกี่ยวข้องกับวงจรหลากหลาย เช่นวิถีชีวิต ปี ฤดูกาล เทศกาล วันทำงาน วันหยุด กลางวัน กลางคืน เป็นต้น)

การพิจารณาระบบกิจกรรม ในระบบของที่ตั้งเป็นประเด็นสำคัญที่จะเข้าใจรูปแบบของเมือง การเลือกที่อยู่และการใช้พื้นที่เปิดโล่งในย่านละแวกบ้านของเมือง

ถ้ากิจกรรมนั้นหนาแน่นการเกิดขึ้นอย่างมากในพื้นที่ส่วนตัว เช่นภายในที่อยู่อาศัย หรือสวนหลังบ้าน กิจกรรมในพื้นที่เปิดโล่งของเมือง หรือพื้นที่สาธารณะในละแวกบ้านจะเกิดขึ้นน้อย ถ้าในวัฒนธรรมที่ใช้พื้นที่ของเมืองในการสัญจรเป็นหลัก ซึ่งตรงข้ามกับกิจกรรมอื่นๆ การใช้พื้นที่ก็จะแตกต่างกันกับกิจกรรมต่างๆ ที่มีลักษณะเช่นเดียวกัน ถ้ากฎของวัฒนธรรมหรือบรรทัดฐานเปลี่ยนไป พื้นที่เมืองในทางตรงข้ามกับพื้นที่ส่วนตัวก็จะถูกใช้ต่างกันไปด้วย

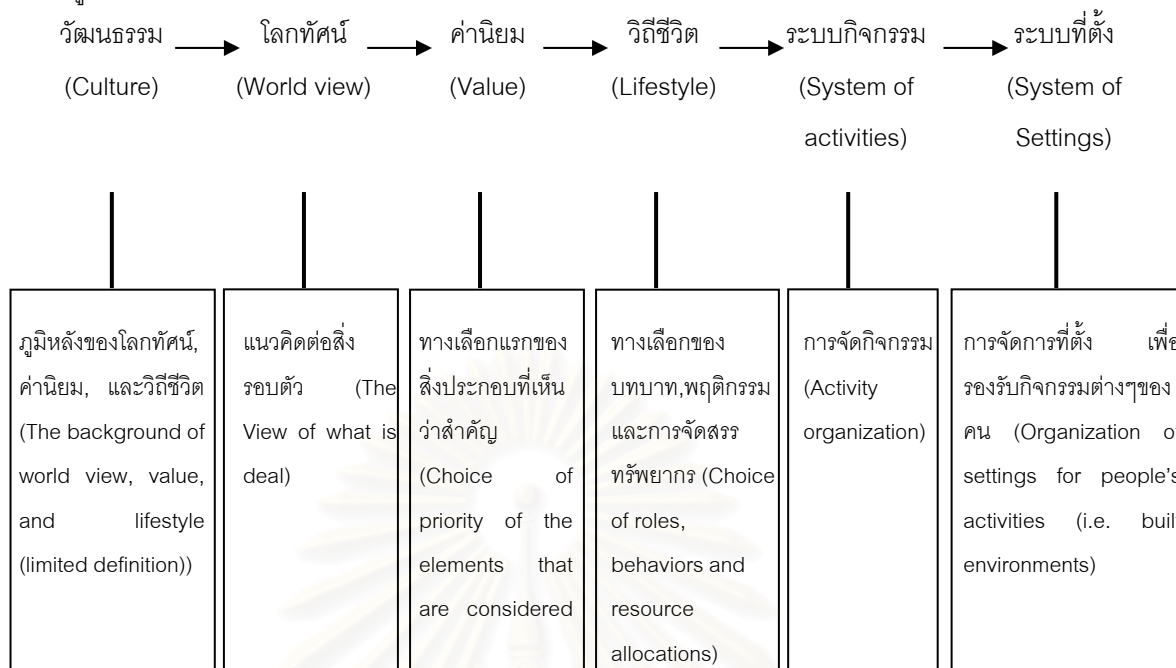
2.4.3 กิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่

กิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น นอกจากจะต้องมีการปะทะสังสรรค์กันของคนในชุมชนแล้ว ยังต้องมีการเคลื่อนไหว (Movement) เกิดขึ้นบนพื้นที่ชุมชนด้วย

Amos Rapoport and Haryadi⁴⁰ แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิต การทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กัน เริ่มจากการจำกัดความคำว่า “วัฒนธรรม” ว่าเป็น สิ่งที่ส่งผลต่อความเชื่อสภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ สิ่งนั้นจะก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่มนุษย์สามารถตีคุณค่า แล้วเลือกเอาคุณค่านั้นๆมาเป็นค่านิยมในการดำเนินชีวิตที่แสดงออกในรูปของระบบกิจกรรม ในที่สุดก็จะเกิดเป็นการใช้พื้นที่หรือระบบที่ตั้ง

⁴⁰ Amos Rapoport and Haryadi, อ้างถึงใน ปรีดา หุตะจุฑะ, “พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย จังหวัดสุพรรณบุรี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 35.

แผนภูมิที่ 2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต กิจกรรม และการใช้พื้นที่

2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับมาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรม

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ได้จัดการสัมมนาระดมสมองของผู้เชี่ยวชาญเพื่อกำหนดแนวทางการสร้างมาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการดูแลรักษาอาคาร และบริเวณที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ มีเครื่องมือและกลยุทธ์ในการดูแล 2 ประการ ได้แก่ การใช้กลไกการควบคุม และการสร้างแรงจูงใจ

สำหรับมาตรการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม โดยการสร้างแรงจูงใจ ประกอบด้วย 5 มาตรการดังนี้

1. มาตรการทางการเงิน (Financial Instruments)

มาตรการทางการเงิน หมายถึง แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่หน่วยงานภาครัฐระดับชาติ ระดับภูมิภาค หรือระดับท้องถิ่น นำมาใช้เป็นการสร้างแรงจูงใจแก่เจ้าของอาคารในการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ในรูปแบบต่างๆ คือ 1. เงินช่วยเหลือ และเงินให้ยืม 2. ระบบภาษี 3. การโอนสิทธิ์ในการพัฒนาที่ดินและอาคาร

2. การยกย่องและการให้รางวัล

แรงจูงใจในลักษณะนี้ โดยทั่วไปแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ การให้รางวัลยกย่องตัวบุคคล คือการยกย่องหรือแสดงการยอมรับผู้เชี่ยวชาญ หรือประชาชนในพื้นที่ ซึ่งดำเนินกิจกรรมในการอนุรักษ์และพัฒนาอาคารเก่าหรือบริเวณซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อเป็นแบบอย่างแก่บุคคลหรือชุมชนอื่น และการให้รางวัลสถานที่ ซึ่งหมายถึงการแสดงการยอมรับและประชาสัมพันธ์ให้สาธารณชนได้รับรู้

3. การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ หรือพัฒนาพื้นที่อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอาจทำได้หลายวิธี เช่น การปรึกษาสาธารณะ และกลไกระดับรากหญ้า

4. การฝึกอบรม (Training Programmers)

การให้การฝึกอบรมและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นมาตรการสร้างแรงจูงใจที่สำคัญ และเป็นที่ยอมรับอีกมาตรการหนึ่ง เนื่องจากมาตรการนี้เป็นกิจกรรมที่จะส่งผลทางเศรษฐกิจต่อชุมชน และท้องถิ่นโดยตรงในลักษณะการสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น การให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิค ความรู้ ความเชี่ยวชาญ ตลอดจนทักษะเฉพาะด้านให้แก่กลุ่มคน จะทำให้กิจกรรมการอนุรักษ์ที่ต้องการความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเกิดขึ้นได้จริง สามารถปลี่ยนแนวความคิดที่ว่า “งานด้านการอนุรักษ์มีต้นทุนและค่าใช้จ่ายสูงเกินไป” หรือ “ในปัจจุบันจะหาคนทำงานด้านนี้ได้ไม่น้อยเต็มที” ซึ่งบ่อยครั้งเป็นสาเหตุให้ไม่สามารถผลักดันด้านการอนุรักษ์ให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมได้

5. การส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์และให้การศึกษาแก่ชุมชน (Promotion and Public Education)

การส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์และให้การศึกษาแก่ชุมชนมีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างความสนใจ และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องการอนุรักษ์มากกว่าการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์โดยตรง แรงจูงใจประเภทนี้จัดเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการสร้างพื้นฐานและทัศนคติตลอดจนมุมมองที่ด้านการอนุรักษ์ให้แก่ประชาชนในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

1) การทำป้ายอนุสรณ์ (Commemoration) หมายถึงการนำเสนอข้อมูลจำเพาะพื้นฐานเกี่ยวกับสถานที่ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นการให้ความสำคัญแสดงการระลึกถึงสถานที่ รวมทั้งเป็นการให้ข้อมูลพื้นฐานแก่ผู้มาเยือนด้วย

2) การนำเสนอและการแปลความหมาย (Presentation and Interpretation) เทคนิคนี้นิยมนำมาใช้กับอาคารทั่วไป ที่ไม่มีความโดดเด่นมากแต่ก็จัดอยู่ในเขตที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ เพื่อดึงความสนใจของผู้คนโดยการนำเสนอวิวัฒนาการ ความเป็นมา ความสำคัญในอดีต และการใช้งานในปัจจุบัน รวมทั้งระบุถึงหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล

3) การให้การศึกษาแก่ชุมชน (Public Education) จัดเป็นแนวทางที่จะทำให้กระบวนการอนุรักษ์บรรลุผลสำเร็จในระยะยาว เนื่องจากหากชุมชนมีประชาชนหรือกลุ่มบุคคลที่สนใจ และมีความตั้งใจจริงที่จะดำเนินการอนุรักษ์ เมื่อมีการริเริ่มโครงการเกี่ยวกับอนุรักษ์ ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีความตั้งใจและมุ่งมั่นให้โครงการนั้นๆ เกิดผลในทางปฏิบัติได้จริง

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน

2.6.1 ความหมายของชุมชน

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกันหรือการมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน⁴¹

⁴¹ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, 2539. ข้อเสนอคำจำกัดความ. เอกสารแจกในที่ประชุมฝ่ายเลขานุการคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจด้านการเงินการคลังเพื่อสังคม.

ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายของ ความเป็นชุมชน ว่าหมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน⁴²

2.6.2 ความหมายของความเข้มแข็งของชุมชน⁴³

การกำหนดค่านิยมของความเข้มแข็งของชุมชนนั้น ได้มีการกล่าวถึงอยู่ในเอกสาร งานวิจัย และงานศึกษาหลายฉบับด้วยกัน ซึ่งพอจะสรุปความหมายของความเข้มแข็งของชุมชนได้ 2 ประการด้วยกัน คือ

ประการแรก ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่างๆ ของเมือง หรือชนบทมีการรวมตัวกันเป็นปึกแผ่น มีภาวะการนำ มีการเรียนรู้ การจัดการ การร่วมกันคิด และการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชนแล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบต่อภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับรวมถึงเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการเรียนรู้ และมีการปรับตัวตลอดเวลา

ประการที่สอง ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่พึ่งตนเองได้ ไม่ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก คนในชุมชนมีความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิต มีความรักและหวงแหนชุมชนมีวิสัยทัศน์สามารถคาดการณ์ปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตรวมทั้งมองเห็นแนวทางการแก้ไขปัญหาที่นั้นได้

2.6.3 ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง⁴⁴

เมื่อพิจารณาจากความหมายทั้งสองประการของชุมชนเข้มแข็งแล้ว กล่าวได้ว่าชุมชนที่เข้มแข็งควรจะต้องมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้ คือ

1. **เป็นการอยู่ร่วมกันของคนที่มีอุดมการณ์ มีค่านิยมร่วมกันอย่างเป็นปึกแผ่น** สมาชิกมีความผูกพันกับชุมชน รู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และมีระบบความเชื่อในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนในชุมชน รวมทั้งมีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา ซึ่งอาจเป็นหมู่บ้านชุมชนอื่นๆ ท้องถิ่น ภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการ และอื่นๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน
2. **มีกระบวนการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน** ภายใต้การสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการชุมชนเพื่อการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ร่วม ร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตาม และประเมินผลการแก้ปัญหา และการพัฒนาของชุมชน ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการดังกล่าว โดยมีกลไกที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิก
3. **เป็นชุมชนที่มีการพัฒนาจิตสำนึกและกระบวนการเรียนรู้** เพื่อสร้างภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่างๆ กล่าวคือ ชุมชนจะต้องสามารถตอบสนองต่อความต้องการในชีวิตประจำวัน และสามารถช่วยให้สมาชิกของชุมชนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหา เพื่อให้สามารถเผชิญปัญหาและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

⁴² ประเวศ วะสี, 2543. ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ.

⁴³ การพัฒนาตัววัดความเข้มแข็งของชุมชน. สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้. กันยายน 2548.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

4. เป็นชุมชนที่มีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง คนมีวิถีชีวิตที่ประหยัด อดออม ไม่ถูกลัทธินิยมบริโภคครอบงำ มีความเข้มแข็งในการพึ่งตนเองด้านการบริโภค

5. เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ในระดับสูง โดยมี ทุน แรงงาน ทรัพยากรเพื่อยังชีพพื้นฐานของตนเอง มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาต่างๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเอง รวมถึงเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนต่างๆ คน และมุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน หากมีการพึ่งพาภายนอก ชุมชนก็จะต้องมีอำนาจในการจัดการ ตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้ด้วยตนเอง และเป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป

6. เป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของชุมชน สามารถควบคุม และจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ สมาชิกมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและชุมชน พร้อมทั้งจะร่วมจัดการแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน

7. ชุมชนมีความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม ยึดมั่นในคุณธรรมความดี ถ้ายทอดปลูกฝังสิ่งต่างๆ ดังกล่าวจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน คนในชุมชนรักสงบ ไม่ก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อื่น ไม่มีอาชญากรรมหรือการใช้ความรุนแรง และเป็นชุมชนที่รักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเห็นคุณค่าในธรรมชาติและทรัพยากรที่ธรรมชาติสร้างให้

2.6.4 ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสนับสนุนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง⁴⁵

ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง จะมีลักษณะที่หลากหลายตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น บางชุมชนอาจเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งในด้านสังคม บางชุมชนเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรม โดยปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนในการพลิกฟื้นความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย

1. ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ที่เป็นแนวราบหรือแนวนอนที่มีความแน่นแฟ้นต้องการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ให้ความสำคัญกับคนมากกว่าผลประโยชน์ ส่งผลให้เกิดความร่วมมือ ความสามัคคีปรองดอง ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สร้างระบบสวัสดิการของชุมชนขึ้นได้ มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตน/กลุ่ม/องค์กร หรือของชุมชนว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ โดยมีการลงมือดำเนินการในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง เมื่อได้ทำแล้วจะเกิดความภูมิใจ และความมั่นใจในพลังและความสามารถของตนเองและกลุ่ม/ชุมชนของตน นอกจากนี้ ระบบความสัมพันธ์แนวราบนี้ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาความร่วมมือของคนในชุมชนได้อย่างกว้างขวางตลอดจนเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และแสดงศักยภาพอย่างมีอิสระ

2. กระบวนการชุมชน ซึ่งให้ความสำคัญกับการรวมตัวกันของบุคคลหลากหลายทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีเป้าหมายร่วมกันในประโยชน์สาธารณะ และประโยชน์ของสมาชิกมีกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่อง มีเวทีที่จะพูดคุยเพื่อเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ แก้ปัญหาร่วมกัน มีกลไกการปฏิสัมพันธ์ การเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายและการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกของชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร การเรียนรู้ ทัศนคติ และร่วมปรึกษาหารือในกลุ่มซึ่งจะทำให้เกิดการร่วมมือกันภายในชุมชน

3. คุณภาพและศักยภาพของผู้นำ ผู้นำต้องมีศักยภาพ มีทักษะความสามารถในการจัดการ มีภูมิปัญญาและค่านิยมที่ชุมชนยึดถือ มีอิสระในการตัดสินใจ ตลอดจนมีวิสัยทัศน์ ทำงานด้วยความเสียสละ อดทน

⁴⁵ การพัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน. สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้. กันยายน 2548.

ไม่หวังผลประโยชน์ส่วนตัว เป็นที่พึ่งพาของชาวบ้านและชุมชนได้ ซึ่งการมีโครงสร้างทางสังคมเป็นแนวราบจะช่วยให้เกิดกลุ่มผู้นำทางธรรมชาติที่มีความหลากหลายไปตามกิจกรรม

4. **จิตสำนึกความเป็นชุมชนและการมีส่วนร่วม** ชาวบ้านและผู้นำมีความรู้สึกสภาวะร่วมกัน มีความสมานฉันท์เชิงอาทร รวมถึงมีจิตสำนึกและมีความตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือหมู่บ้าน มองเห็นความสำคัญในการแก้ปัญหา มีความปรารถนาที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหานั้นร่วมกัน มีการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน สนใจเข้าร่วมประชุม ร่วมระดมความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะในการทำงาน ซึ่งจะส่งผลให้โครงการ/กิจกรรมสามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนได้

5. **ความสามารถด้านการจัดการ** ชาวบ้าน/ชุมชนมีระบบการจัดการต่างๆ ดี มีความรอบด้านทั้งด้านการเงิน บุคลากร องค์กร ฯลฯ สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเต็มที่ มีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใสในการบริหารจัดการต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการเงินนอกจากนี้ยังมีการทำบัญชี รายรับ-รายจ่าย ต่างๆ อย่างเป็นระบบ สามารถตรวจสอบได้และมีมาตรฐานเชื่อถือได้ มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงข้อผิดพลาดต่างๆ ของกลุ่มหรือองค์กรอยู่เสมอ มีการจัดสรรผลประโยชน์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นธรรมและมีความเท่าเทียม และไม่ถูกแทรกแซงจากกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพลและนักการเมือง

6. **ระบบความรู้และกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต** การศึกษาเป็นกลไกที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และพัฒนาาระบบค่านิยมของคนในชุมชน แต่การศึกษาต้องมีความหมายกว้างถึงการเรียนรู้ของบุคคลที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดช่วงวัยของชีวิต ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนสามารถเกิดขึ้นได้จากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่รอบตัวทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และนอกชุมชน อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

7. **ระบบเศรษฐกิจของชุมชนที่เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองและมุ่งตอบสนองความต้องการ** เพื่อการยังชีพของชุมชนเป็นหลัก

8. **วัฒนธรรม ค่านิยม และความเชื่อในศาสนา** สามารถสร้างทัศนคติให้คนมีความเคารพธรรมชาติ มีความพึงพอใจกับการพึ่งตนเอง และก่อให้เกิดวัฒนธรรมแบบร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน

9. **การบริหารงานปกครองของรัฐ** ต้องมีการกระจายอำนาจลงสู่พื้นที่ ถ้ามีลักษณะรวมศูนย์อำนาจ จะมีผลกระทบต่อชุมชนสูงและทำให้ชุมชนอ่อนแอ เพราะระบบราชการที่มีลักษณะการใช้อำนาจสั่งการในการพัฒนา จะเป็นกลไกในการทำลายศักยภาพในการคิดและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.7 แนวคิดเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นอีสาน

2.7.1 ประเภทและรูปแบบของเรือนพื้นถิ่นอีสาน

ผู้คนส่วนมากในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือปัจจุบัน หรือชุมชน ไท – อีสานนั้น มีเชื้อสายจากบรรพบุรุษที่อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานบนแผ่นดินอีสานราวพุทธศตวรรษที่ 23 หรือในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ต่อเนื่องถึงสมัยรัตนโกสินทร์ กลุ่มชนเหล่านี้เป็นกลุ่มชนในสายวัฒนธรรม ไท – ลาว ซึ่งกระจัดกระจายอยู่บริเวณแนวแม่น้ำโขง และได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบนดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมพักอาศัยพื้นถิ่นอีสานจึงเป็นแบบอิทธิพลสายวัฒนธรรมไท-ลาว

ประเภท และรูปแบบของเรือนพื้นถิ่นอีสานสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ตามรูปแบบของสถาปัตยกรรมเรือนอีสาน คือ เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม และเรือนที่อยู่อาศัยแบบรับอิทธิพลชาวเมือง⁴⁶

1) เรือนหรือเรือนอีสานแบบดั้งเดิม⁴⁷

ชาวอีสานโบราณนั้น ค่อนข้างมีความพิถีพิถันในการสร้างเรือนที่อยู่อาศัยมาก เนื่องจากชาวอีสานเชื่อว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต และเป็นสัญลักษณ์อันบ่งบอกถึงฐานะของบุคคลในสังคม ดังที่ปรากฏในสุภาษิต คำพังเพย เช่น “ **ทุกข์บมีเสื่อผ้า ผาเอือนดีพอลื้ออยู่** ” หมายถึง แม้ทุกข์เพราะไม่มีเสื่อผ้าใส่ หากได้บ้านชุกอาศัยก็สามารถคลายทุกข์ได้ หรือปรัชญาชาวอีสานเกี่ยวกับความสุขในการถือกำเนิดเป็นคน มี 7 ประการ โดยที่ประการหนึ่งคือ มีความสุขเพราะมี **เอือนหลังใหญ่ มุงแป้นกระดาน** สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงถึงความพิถีพิถันในการอยู่อาศัยเป็นอย่างมากของชาวอีสาน รวมทั้งการแสดงฐานะทางสังคมของตนผ่านทางเรือนที่พักอาศัยด้วย

บ้านชาวบ้านทั่วไป เป็นบ้านที่สร้างด้วยวัสดุถาวร ไม่ใช่บ้านที่ก่อสร้างด้วยวัสดุชั่วคราวแบบกระต๊อบ โดยก่อสร้างด้วยฝีมือที่ประณีตกว่า มีความพิถีพิถันในการก่อสร้าง และในการคัดเลือกวัสดุ สามารถแบ่งรูปแบบออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1.1) เือนเกย

มีลักษณะได้ฤกษ์สูง หลังคาทรงจั่ว ตัวเอือนใหญ่ กว้าง 2-3 ห้อง เพิ่มส่วนที่เรียกว่าเกยออกมา มีลักษณะเป็นพื้นระเบียงโถงลดระดับลงจากเอือนใหญ่ มีหลังคาเพิงหมาแหงนคลุมโดยตลอด ทิ้งชายคาเตี้ย ขนาดความยาวเกยเท่ากับความยาวของเอือนใหญ่ นิยมใช้ส่วนนี้เป็นที่นั่งเล่น รับประทานอาหารต่าง ๆ องค์ประกอบของเอือนเกยประกอบด้วย เอือนใหญ่(เอือนนอน) เกย ชานแดด เอือนไฟ (เอือนครัว) ฮ้านน้ำ

⁴⁶ ธิติ เสงวีศรี, ธนู พลวัฒน์ และธาดา สุทธิธรรม. การพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยในชนบทอีสานแถบลุ่มน้ำชี. เอกสารประกอบการวิจัย ในงานวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยในชนบทอีสาน แถบลุ่มน้ำชี. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น .2535.

⁴⁷ สันทนา ภิรมย์เกียรติ. เอกสารประกอบการสอนรายวิชาศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน.

รูปที่ 2.4 แสดงองค์ประกอบของเรือนเกษ

1.2) เรือนแฝด

มีลักษณะได้ถุนสูง ประกอบด้วยเรือนใหญ่ ขนาดกว้าง 3 ห้อง หลังคาทรงจั่ว และมีเรือนจั่วแฝดอยู่ชิดติดกัน ปลายหลังคาจั่วเชื่อมกันด้วยช่างริน (รางน้ำ) ยาวตลอดแนวหลังคา ตัวเรือนแฝดมีโครงสร้างเชื่อมต่อกับเรือนใหญ่ทั้งชื่อและคาน(ตั้งเสาเพิ่มเพียงแนวเดียวเท่านั้น) หลังคาจั่วเรือนใหญ่และเรือนแฝดมีขนาดเท่ากันหรือหลังคาเรือนใหญ่ใหญ่กว่าก็ได้ พื้นเรือนแฝดอยู่ระดับเดียวกับเรือนใหญ่ มีชานแดดแล่นยาวขวางตัวเรือน องค์ประกอบของเรือนประกอบด้วย เรือนใหญ่ เรือนแฝด เกษ ชานแดด ชานมน เรือนไฟ อ่างน้ำ

รูปที่ 2.5 แสดงองค์ประกอบของเรือนแฝด

1.3) เือนโข่ง

มีลักษณะรูปแบบคล้ายกับเฮือนแฝด คือหลังคาเป็นทรงจั่วคู่กัน เชื่อมต่อด้วยฮ้างจิน แต่เฮือนโข่ง กับเฮือนใหญ่แยกโครงสร้างออกจากกัน กล่าวคือ สามารถรื้อส่วนที่เป็นเฮือนโข่งออกไปประกอบเป็นเฮือนอีกหลังหนึ่งได้ (เฮือนแฝดไม่สามารถแยกเฮือนแฝดออกจากเฮือนใหญ่ได้) หลังคาจั่วเฮือนโข่งมีขนาดเล็กกว่าเฮือนใหญ่ พื้นเฮือนโข่งอาจเป็นระดับเดียวกันหรือลดระดับลงก็ได้ ไม่นิยมมีเกย องค์ประกอบเฮือนโข่งประกอบด้วย เฮือนใหญ่ เฮือนโข่ง ชานแดด เฮือนไฟ ฮ้านน้ำ

รูปที่ 2.6 แสดงองค์ประกอบของเฮือนโข่ง

2) เรือนที่อยู่อาศัยแบบรับอิทธิพลชาวเมือง

โดยมีรูปแบบของที่อยู่อาศัยไม้ที่รับอิทธิพลจากชาวเมืองก่อสร้างตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ปรากฏการรับอิทธิพลรูปแบบบ้านมาจากชาวเมือง และเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบคือ

2.1) เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย มีลักษณะเป็นเรือนไม้สองชั้นหลังคาจั่ว ที่ชั้นบนใช้อยู่อาศัย และชั้นล่างใช้ค้าขาย ปิดประตูร้านด้วยบานพับไม้ตลอดแนวด้านล่างระหว่างช่วงเวลา ชั้นบนจะพบว่ามีระเบียงชั้นบนอยู่ตลอดด้านหน้าของอาคารที่มักมีหลังคาทรงจั่ว ก่อสร้างด้วยไม้แบบถาวร หลังคาจั่ว โดยด้านหน้าจั่วตั้งฉากกับเส้นทางสัญจร ทั้งชายคายาวตามแนวเส้นทางสัญจร มักตั้งไปตามแนวเส้นทางสัญจรสายสำคัญ โดยเรือนค้าขายที่พบสามารถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

- **เรือนแถวอยู่อาศัยกิ่งค้ำขายแบบชั้นเดียว** ส่วนด้านหน้าใช้ค้ำขาย ส่วนด้านหลังใช้พักอาศัย มักมีการยกระดับจากพื้นประมาณ 0.60 เมตร มีบันไดขึ้นยาวตลอดความกว้างของหน้าร้าน ประตูร้านเป็นบานเฟี้ยมไม้ พับเปิดได้กว้างตลอดความกว้างหน้าร้าน ส่วนเหนือประตู มีช่องลมระบายอากาศ ความสูงของเรือนประมาณ 3.00 เมตร จึงระบายอากาศได้ดี

รูปที่ 2.7 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยกิ่งค้ำขายแบบชั้นเดียว

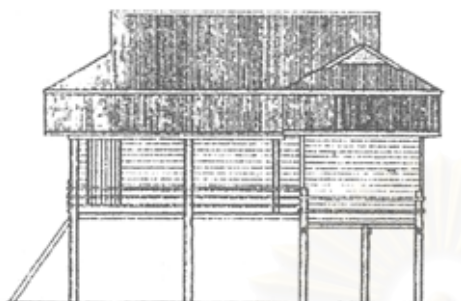
- **เรือนแถวอยู่อาศัยกิ่งค้ำขายแบบสองชั้น** ชั้นล่างใช้เป็นส่วนค้ำขาย ชั้นบนใช้พักอาศัย ชั้นล่างยกระดับจากพื้นประมาณ 0.60 เมตร มีบันไดขึ้นยาวตลอดความกว้างของหน้าร้าน ประตูร้านเป็นบานเฟี้ยมไม้ พับเปิดได้กว้างตลอดความกว้างหน้าร้าน ส่วนเหนือประตู มีช่องลมระบายอากาศ ความสูงประมาณ 3.00 เมตร เช่นเดียวกับร้านค้ำชั้นเดียว ชั้นบน ด้านหน้า มีทั้งแบบที่มีระเบียงและไม่มีระเบียง แบบที่มีระเบียง ราวระเบียงจะทำด้วยไม้ เป็นลวดลายสวยงาม มีการแบ่งออกเป็นช่วงเสา และมีกันสาดไม้ตอนบนที่มักสลักลวดลายสวยงาม ความสูงของชั้นสองนี้ ก็ประมาณ 3.00 เมตร และมีประตูและเหนือประตูมีช่องระบายอากาศบ้านจึงระบายอากาศได้ดี

รูปที่ 2.8 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยกิ่งค้ำขายแบบสองชั้น

2.2) **เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี** มีลักษณะเป็นทรงปั้นหยา หรือ เรียกว่า เรือนปั้นหยาเป็นเรือนของผู้มีฐานะ สร้างมาตั้งแต่รัชสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงรัชกาลที่ 7 มีลักษณะเป็นเรือนสองชั้นหลังใหญ่ เป็นเรือนเดี่ยว นิยมก่อสร้างด้วยหลังคาปั้นหยา หรือ ผสมผสานหลังคาปั้นหยาโดยมีมุขเป็นเรือนจั่ว หรือรูปทรงหลังคาอาจเป็นเรือนจั่วแฝด มีบันไดอยู่ด้านนอกอาคาร มีมุขเป็นชานยื่นมารับบันไดที่ด้านหน้าอาคาร ก่อสร้างด้วยไม้จริงแบบถาวร บานประตูหน้าต่างเป็นบานเปิด มีช่องแสงเหนือประตูหน้าต่าง ความสูงของทั้งสองชั้นประมาณ 3.00 เมตร ทำให้บ้านโปร่งระบายอากาศได้ดี มีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยวมีรั้วรอบขอบชิด โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบดังนี้

- เรือนปั้นหย่า เป็นเรือนพักอาศัยเดี่ยว สร้างด้วยไม้ หลังคาทรงปั้นหย่า
- เรือนแบบมีมุขหน้า เป็นเรือนพักอาศัยเดี่ยว 2 ชั้น สร้างด้วยไม้ ด้านหน้าทำเป็นมุขจั่วยื่นออกมาจากแนวอาคารใหญ่

รูปถ่ายวัดระวันออก

รูปที่ 2.8 แสดงเรือนแบบมีมุขหน้า

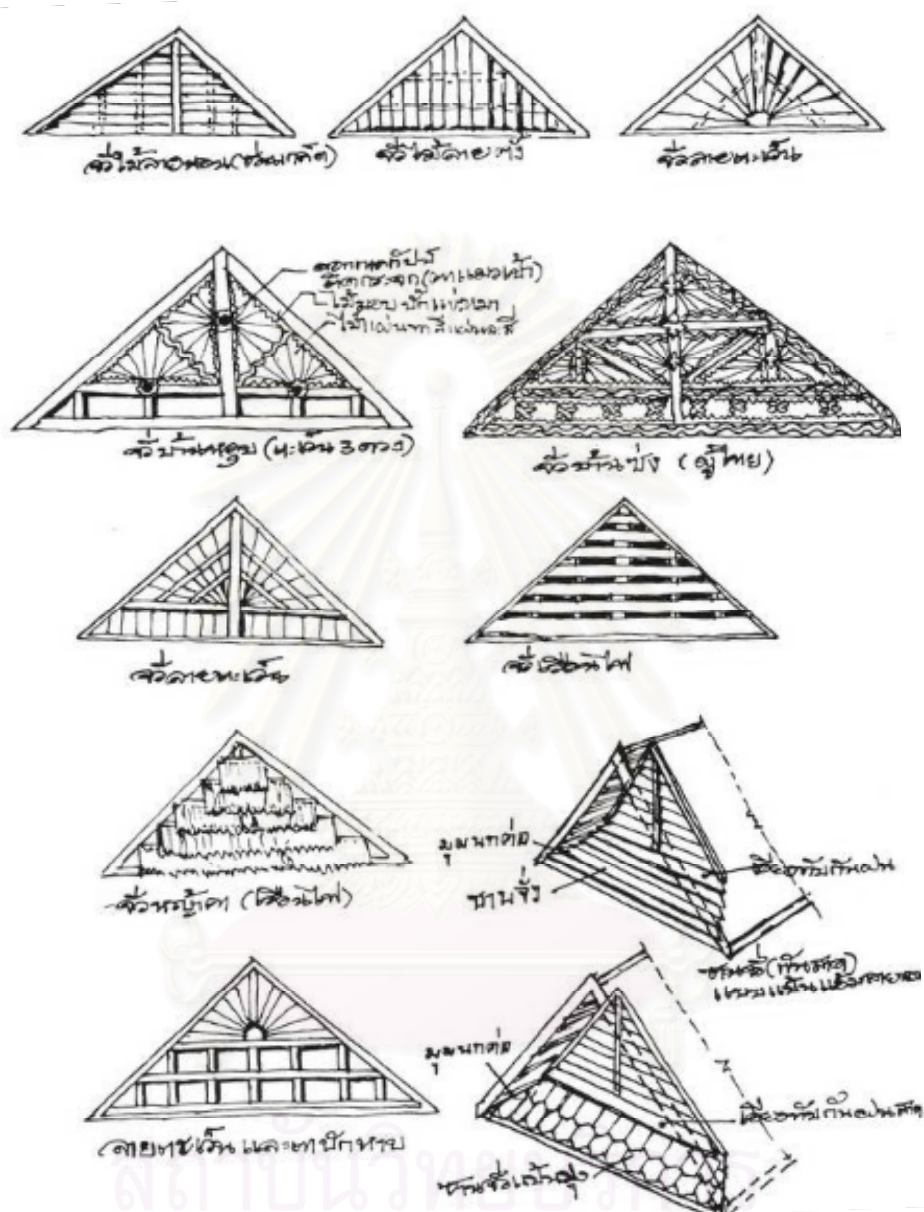

รูปที่ 2.9 แสดงเรือนแบบปั้นหย่า

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

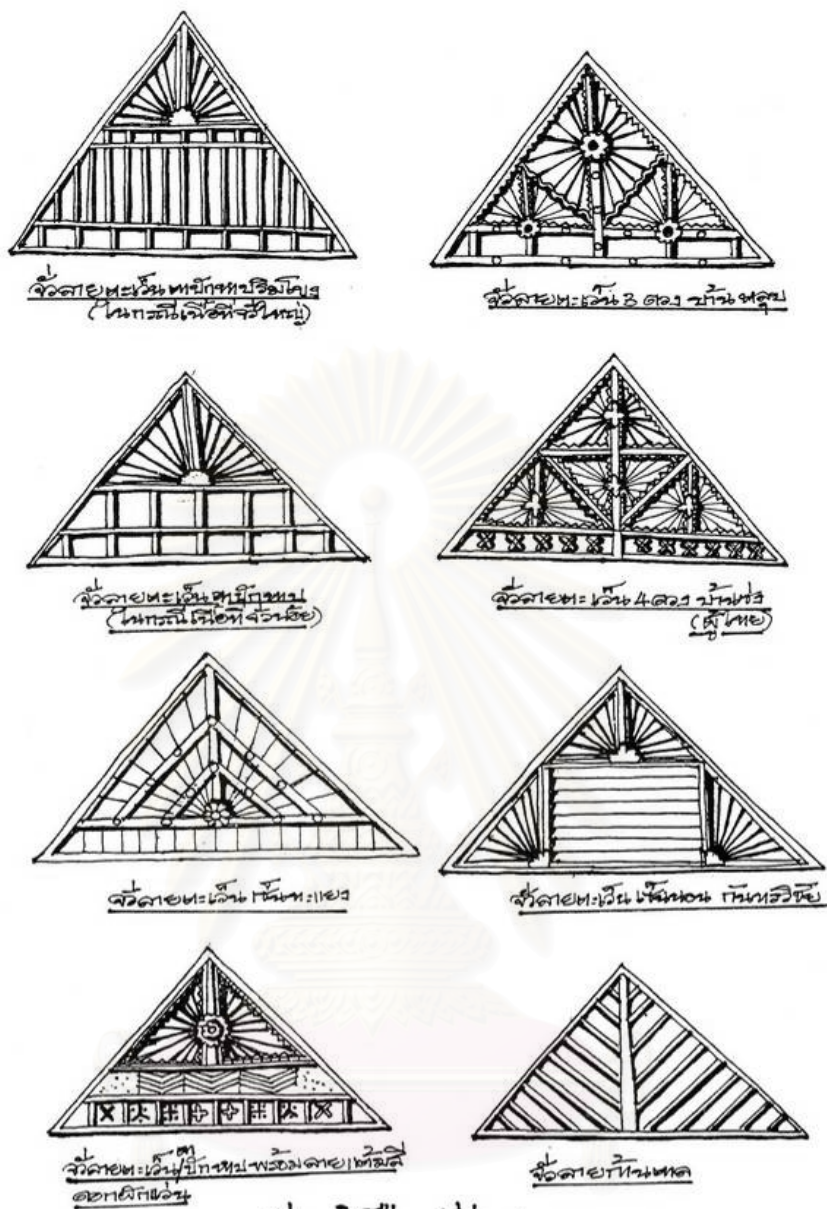
2.7.2 รูปแบบ และส่วนประดับของเรือนที่อยู่อาศัยของเรือนอีสาน⁴⁸

1) สีน้าของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม

รูปที่ 2.10 แสดงรูปแบบสีน้าองค์ประกอบของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม

⁴⁸ วิจิต คลังบุญครอง. อีสานสถาปัตยกรรม. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น. 2546.

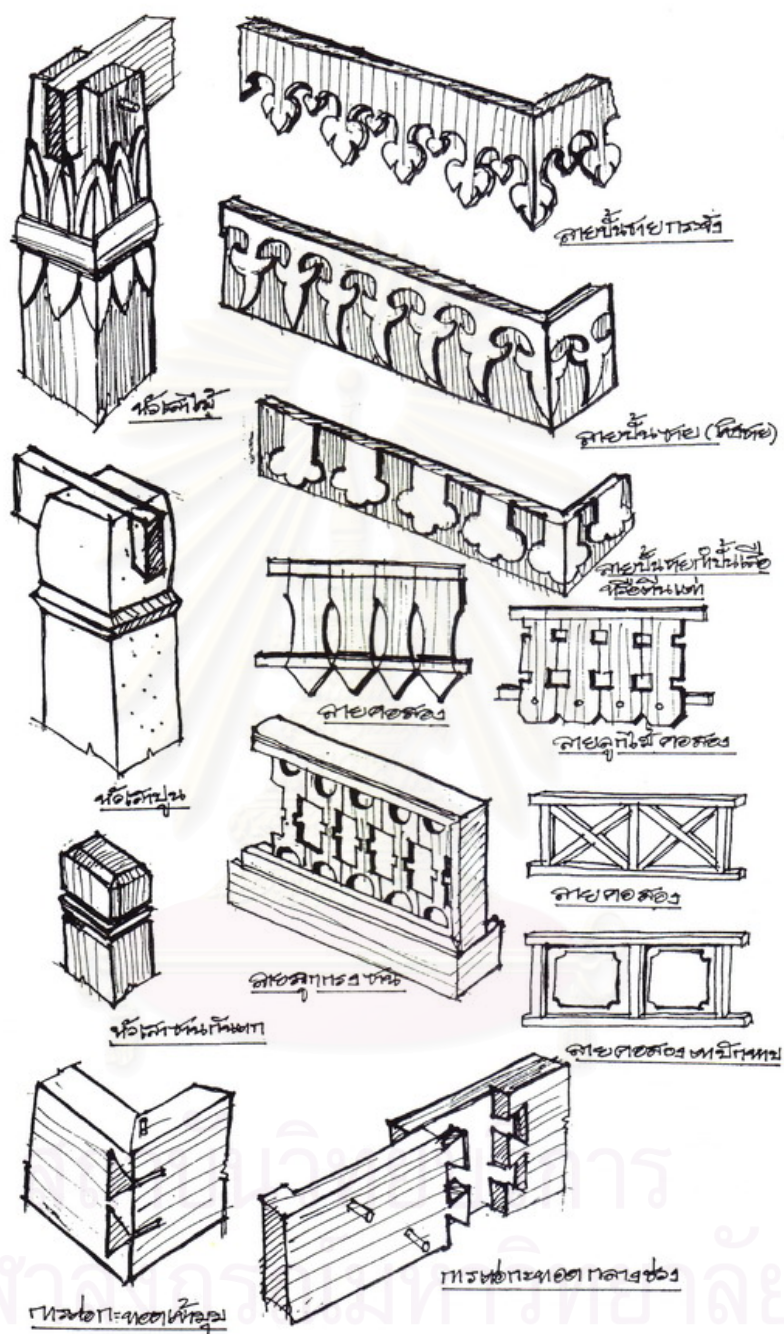

สีหน้าชั้นยี่สิบ

รูปที่ 2.11 แสดงรูปแบบสีหน้าองค์ประกอบของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3) ส่วนประดับอาคารของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม และเรือนที่อยู่อาศัยที่ได้รับอิทธิพลจากชาวมือง

รูปที่ 2.13 แสดงส่วนประดับอาคารองค์ประกอบของเรือนที่อยู่อาศัยแบบอีสาน

กรณีศึกษาการอนุรักษ์ พื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัย

3.1 กรณีศึกษาการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยในต่างประเทศ ตามแนวความคิดการอนุรักษ์ พื้นที่ชุมชน โดยหลัก “มะจิซึคิรี” หรือ การ “ปลูก”ชุมชนในญี่ปุ่น¹

“มะจิซึคิรี” เป็นศัพท์หมายถึง การจัดการเมืองและชุมชนในรูปแบบใหม่ ในหมู่นักวิชาการ ผู้ดำเนินงาน ด้านพัฒนาชุมชน ตลอดจนชาวบ้านทั่วไป โดย “มะจิซึคิรี” มีความหมายเกี่ยวข้องกับกิจการทางด้านการรักษาภูมิทัศน์ การป้องกันภัยทางธรรมชาติ สวัสดิการสังคม การรักษาสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ประวัติศาสตร์ การจัดการพื้นที่ว่าง และการกระตุ้นเศรษฐกิจ เป็นต้น “มะจิซึคิรี” แบ่งได้หลายระดับตั้งแต่ระดับเมืองไปจนถึงระดับชุมชนและกลุ่มคน โดยลักษณะเด่นของ “มะจิซึคิรี” คือการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมและการเสนอความคิดเห็นของชาวบ้าน มากกว่าการจัดการเมืองและชุมชนโดยภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว

กระแสการจัดการเมืองและชุมชนตามหลักการ “มะจิซึคิรี” ได้เริ่มมีขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2500-2510 ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับกระแสแนวความคิดในการจัดการเมืองและชุมชนที่เน้นให้ “คน” เข้ามามีส่วนร่วม เป็นกระแสเรียกร้องให้ทบทวนบทบาทในการทำงานของภาครัฐฯ รวมถึงแนวความคิดปรับเปลี่ยนสู่ความทันสมัย (Modernized city planning) ซึ่งเน้นไปที่วัตถุประสงค์ได้ถูกเปรียบเทียบแนวความคิดในการจัดการเมืองและชุมชน

การเปลี่ยนแปลงแนวความคิดการจัดการเมืองและชุมชนในประเทศญี่ปุ่น นักวิชาการ ทาคามิ ซาวามิ โนรู ได้ให้คำจำกัดความและบทบาทการดำเนินงาน การจัดการเมืองและชุมชนตามหลักการ “มะจิซึคิรี” ดังต่อไปนี้

1) การจัดการเมืองและชุมชนตามหลักการ “มะจิซึคิรี” เป็นการเปลี่ยนการดำเนินงานจากภาครัฐฯมาสู่การดำเนินงานโดยประชาชน

2) ผลที่ได้จากการดำเนินงาน มีทั้งทางด้านวัตถุและทางกิจกรรม

3) การดำเนินงานให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะตัวของชุมชน แทนการดำเนินการในรูปแบบมาตรฐาน

4) กระบวนการทำงานเน้นความคิดและความร่วมมือของผู้อาศัย

5) การดำเนินงาน คำนึงกระบวนการทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

6) แนวทางการสร้างคนเพื่อดำเนินงานอย่างสืบเนื่อง

7) การดำเนินงานที่ต่อเนื่องเพื่อเป้าหมายในการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี

8) การคำนึงถึงมิติมุมมองใกล้ และความสัมพันธ์ภายในชุมชนเอง

9) การคำนึงถึงมิติมุมมองไกล และความสัมพันธ์ภายในของชุมชนเอง

10) การดำเนินงานที่ไม่หยุดเพียงแนวความคิด แต่นำแนวความคิดนั้นมาดำเนินงานจนได้ผลเป็นรูปธรรม

¹ “มะจิซึคิรี” การปลูกชุมชนในญี่ปุ่น แนวความคิดและแนวทางปฏิบัติ. ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

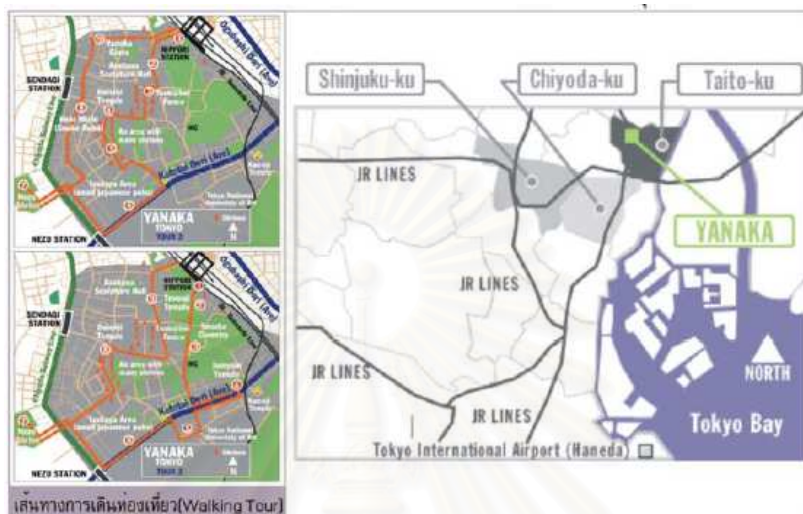
ตารางที่ 3.1 แสดงการเปรียบเทียบการจัดการเมืองและชุมชน จากหน่วยงานภาครัฐ และการจัดการเมืองและชุมชน “มะจิซึคีริ”

	การจัดการเมืองและชุมชนจากหน่วยงานภาครัฐ	การจัดการเมืองและชุมชนตามหลักการ “มะจิซึคีริ”
1. ประวัติ	ในปี พ.ศ.2431มีแผนงานปรับปรุงเมืองโตเกียว(Modern city planning)	แผนงานที่เริ่มมีขึ้นช่วงปี พ.ศ.2500-2510
2. สาระสำคัญ	สาระสำคัญ เน้นผลการดำเนินงานทางด้านวัสดุสารภูมิปโภค และสารภูมิปการขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ถนน ถนนสาธารณะ ลำน้ำ ท่อระบายน้ำ และการวางแผนออกแบบอาคารสาธารณะ	ครอบคลุมในส่วนของกรวางผังเมือง(City planning)ไปพร้อมกับการปรับสภาพแวดล้อมเพื่อการอยู่อาศัย การค้นหาแนวทางเสริมสร้างการอยู่อาศัยที่ดีด้วยการคำนึงถึงผู้อยู่อาศัยเน้นผลการดำเนินงานทั้งทางด้านวัตถุและกิจกรรมทางสังคม
3. ขอบเขต	ขอบเขตทางการปกครองและขอบเขตจากการกำหนดหน่วยโครงการของงานด้านการพัฒนา	ขอบเขตของการอยู่อาศัย ที่ผู้คนทั่วไปเข้าใจในระดับหนึ่ง โดยไม่จำกัดพื้นที่ตามขอบเขตทางการปกครอง
4. ผู้ดำเนินงาน	หน่วยงานภาครัฐในระดับประเทศ ระดับจังหวัด หรือระดับท้องถิ่น	ประชาชน ชาวบ้าน องค์กรอิสระ องค์กรชุมชนในระดับตำบล หมู่บ้าน
5. กระบวนการ	การดำเนินงานจากบนลงล่าง (Top-down process)	การดำเนินงานจากล่างขึ้นบน (Bottom-up process)
6. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน	การมีส่วนร่วมของประชาชนตามแบบแผนพิธีการ	การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างไร้แบบแผนพิธีการ
7. รูปแบบการดำเนินงาน	กิจกรรมต่อต้านการเดินขบวน ยื่นเอกสารแสดงความคิดเห็น	กิจกรรมการเสวนาการศึกษา กิจกรรมของชาวบ้าน
8. นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ	นักวางผัง สถาปนิก ผู้ให้คำปรึกษา	ผู้ประสานงาน ผู้ให้คำปรึกษา
9. ภาพลักษณ์	แสดงความน่าเกรงขาม อำนาจ แข็งกร้าว	แสดงถึงความอบอุ่น มีความยืดหยุ่น
10. ฤ ญ แ ฉ สำคัญ	ระบบราชการทางแนวตั้งที่เน้นการรวมศูนย์ การวิเคราะห์แยกแยะในมุมมองแบบมิติเดียว	ระบบราชการทางแนวนอนที่เน้นการกระจายอำนาจ ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนตามรูปแบบของการเห็นพ้องต้องกัน การวิเคราะห์รูปแบบในลักษณะองค์รวมแบบปัจเจกเอกลักษณ์

3.1.1 ยานากะ Old Tokyo

1. ที่ตั้ง

ยานากะเป็นย่านเก่า ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงเก่าเอโดะ(Edo)ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของเขตไตโตะ(Taito Ward)กรุงโตเกียวซึ่งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มปากอ่าวโตเกียว มีลักษณะภูมิประเทศโดยรวมเป็นพื้นที่ลาดเชิงเขา ประกอบด้วยเนินเขาสูงชันลาดลงสู่ที่ราบต่ำ

รูปที่ 3.1 แสดง แผนที่ย่านยานากะ

2. ความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่

ยานากะเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ศูนย์รวมศาสนสถานของกรุงเก่าเอโดะ อันประกอบไปด้วยย่านยานากะ ย่านเนะซุ(Netsu) และย่าน(Zendagi) รวมทั้งหมดเรียกว่า “ยานะเซน”(Yanezen) พื้นที่ยานากะมีวัดพุทธมหายานนิกายต่างๆ และศาลเจ้าชินโต กระจายตัวทั่วบริเวณ ตลอดจนเป็นพื้นที่ที่มีศาสนสถานอยู่มากมายหลายแห่ง ทำให้ย่านในบริเวณย่านนี้มีพื้นที่สีเขียวและสวนสาธารณะเป็นจำนวนมาก

จากสภาพแวดล้อมแวดล้อมซึ่งเป็นที่ตั้งของศาสนสถานและสวนสาธารณะอันร่มรื่น ทำให้ย่านยานากะมีชื่อเสียงในด้านสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนชมธรรมชาติในเทศกาลต่างๆรวมถึงชื่อเสียงในด้านสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนชมธรรมชาติในเทศกาลต่างๆ รวมถึงชื่อเสียงในการเป็นแหล่งเจริญรมย์ของนักท่องเที่ยวยามราตรี ที่ยังคงสภาพเดิมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ ย่านเก่าแห่งกรุงโตเกียว หรือ “The Old Tokyo”

3. สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม

การรอดพ้นภัยธรรมชาติจากแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ในโตเกียว และภัยจากสงครามโลกครั้งที่2 ทำให้ย่านยานากะสามารถรักษาลักษณะสภาพแวดล้อมเดิมไว้ได้ โดยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปเมื่อเทียบกับย่านอื่นๆ ในกรุงโตเกียวที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงจากผลของภัยดังกล่าว ทั้งนี้ ลักษณะเฉพาะของชุมชน ยานากะที่ยังคงอยู่ คือการเป็นชุมชนที่มีวัดและศาลเจ้าเป็นศูนย์กลาง และมีกลุ่มที่อยู่อาศัยแบบเรือนแถวไม้และบ้านเดี่ยวขนาดเล็กแทรกตัวอยู่โดยรอบ

ลักษณะการจัดการพื้นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านเป็นไปอย่างเป็นธรรมชาติ เช่น การประดับตกแต่งกระถางต้นไม้หน้าบ้านอย่างง่ายๆ แต่มีความหลากหลายหรือการติดแขวนเครื่องประดับ เช่น การติดป้ายชื่อบ้าน

เฉพาะของตัว การแขวนป้ายยันต์ของศาลเจ้าไว้บริเวณหน้าบ้าน ซึ่งการตกแต่งนี้ เป็นการแต่งแต้มสีสันให้กับชุมชน รวมถึงยังเป็นการแสดงออกถึงความมีสุนทรีย์ภาพของผู้อยู่อาศัยอีกด้วย

นอกจากสถาปัตยกรรม ประเภทวัดและที่อยู่อาศัยแล้ว องค์ประกอบชุมชนอื่นๆ ก็ยังมีหลงเหลือเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของชุมชน เช่น กำแพงวัดที่สร้างแบบเดิม ต้นสนบริเวณสามแยกที่มีอายุมาหลายร้อยปี ตลอดจนเนินหินห้อยที่แม้จะเปลี่ยนเป็นลานลาดยางแล้ว แต่ชาวบ้านก็ยังคงถ่ายทอดเรื่องราวเล่าขานของเนินดังกล่าวสืบทอดเรื่อยมา เป็นต้น

รูปที่ 3.2 แสดงบรรยากาศของชุมชนยานากะ

รูปที่ 3.3 แสดงร้านค้าในชุมชนยานากะ

รูปที่ 3.4 แสดงรูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชนยานากะ

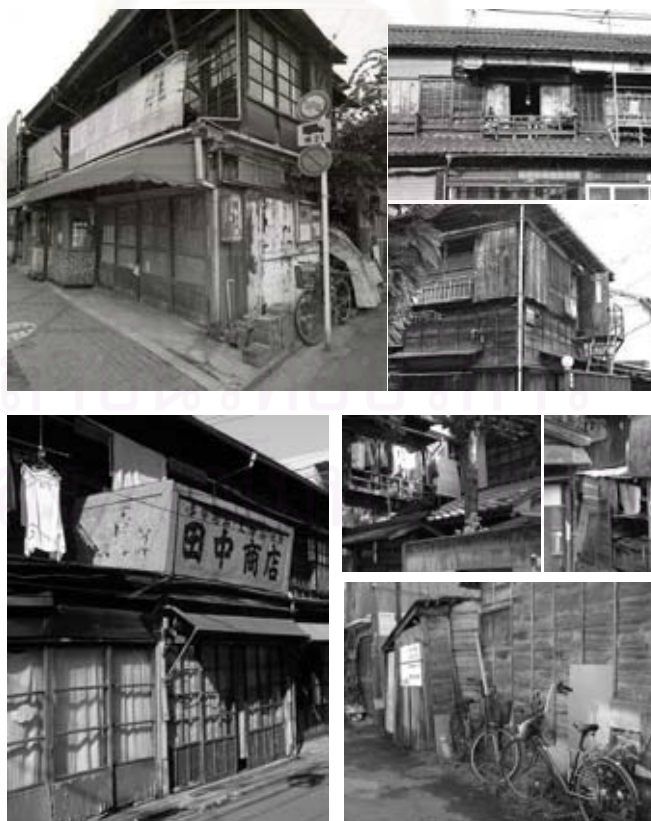
4. จุดเริ่มต้นสู่การ “ปลุก”ชุมชน

การปลุกชุมชนของย่านยานากะเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยมีฝ่ายชาวบ้านและนักวิชาการในพื้นที่เป็นแกนนำสำคัญ

เนื่องจากย่านยานากะมีชื่อเสียงในด้านสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนชมธรรมชาติ จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการรวมกันของกลุ่มผู้มั่งคั่งแรกในการท่องเที่ยวชมธรรมชาติในย่าน เช่น กลุ่มผู้นิยมชมดอกไม้ตามฤดูกาลต่างๆ หรือกลุ่มผู้นิยมชมนก เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ได้สานต่อไปสู่การ “ปลุกชุมชน” ในเวลาต่อมา

จุดเริ่มต้นของการปลุกชุมชน มีขึ้นในปี พ.ศ.2527 เมื่อกลุ่มแม่บ้านในย่านยานาเนะเซนร่วมกันจัดพิมพ์วารสารรายปีเพื่อเผยแพร่ข่าวสารและเกร็ดประวัติศาสตร์ของย่าน และจากจุดเริ่มต้นนี้เอง เป็นสิ่งกระตุ้นให้ผู้คนในย่านยานากะได้เริ่มเห็นความสำคัญและตระหนักถึงการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยวารสารที่จัดทำขึ้นมีประโยชน์อย่างมากในการประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชน เป็นแหล่งประชาสัมพันธ์ให้ผู้คนภายนอกได้เข้ามาเที่ยวชม ตลอดจนเป็นการชักจูงให้กลุ่มผู้ที่รักในวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมย้ายเข้ามาอยู่ในย่านยานากะ

ใน พ.ศ.2529 ฝ่ายนักวิชาการ นำโดยศาสตราจารย์มาเอโนะ มาซารุ (Prof. Maeno Mazaru) และกลุ่มนักศึกษาภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งโตเกียว (Tokyo Fine Art University) ได้เข้ามาสำรวจและศึกษาพื้นที่ย่านยานาเนะเซนและร่วมมือกับชาวบ้านในพื้นที่พัฒนากิจกรรมเดิมที่ดำเนินการโดยแม่บ้านภายในย่านให้มีรูปแบบที่เป็นมืออาชีพมากขึ้น และก่อตั้งเป็นยานาเนะเซน (Yanezen Kohboh) ขึ้น จากนั้นเมื่อการทำงานดำเนินมาในระยะเวลาหนึ่งแล้ว จึงได้มีการก่อตั้ง โรงเรียนยานากะ (Yanaka School) เป็นองค์กรชุมชนที่เป็นแกนนำในการปลุกชุมชนยานากะมาจนถึงปัจจุบัน

รูปที่3.5 แสดงสภาพแวดล้อมก่อนการปลุกชุมชน

ตารางที่ 3.2 แสดงการเปรียบเทียบอาคารที่อยู่อาศัยก่อน และหลังการฟื้นฟู

ก่อนการฟื้นฟู	หลังการฟื้นฟู

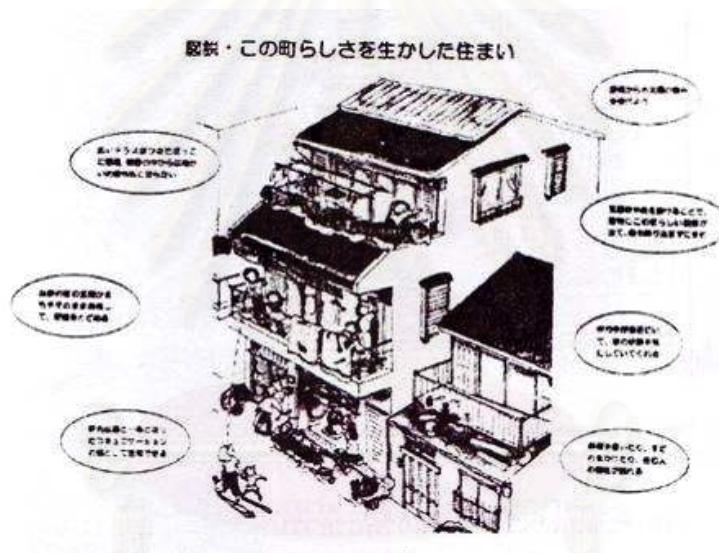
5. บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชนและผู้ดำเนินการ

โรงเรียนยานากะ มีบทบาทหน้าที่ในการทำงานตามหลักการที่ว่า “กลุ่มนักวิชาการให้คำปรึกษาแนะนำในการออกแบบชุมชน เพื่อสภาพแวดล้อมการอยู่อาศัยที่ดีภายใต้เกณฑ์ที่ชาวบ้านตกลงร่วมกัน” สมาชิกอาสาสมัครของโรงเรียนยานากะมีจำนวน 30 คน ประกอบด้วยคน 2 กลุ่ม ได้แก่ ฝ่ายชาวบ้านและฝ่ายนักวิชาการ

6. ผลการดำเนินงาน

6.1 การส่งเสริมความร่วมมือของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

เนื่องจากในย่านยานากะ ประกอบด้วยคนหลายกลุ่ม ทั้งผู้ที่อยู่อาศัยมาเป็นเวลานานและผู้มาอยู่ใหม่ ในระยะเวลา 10-20 ปี มีความหลากหลายในอาชีพ ทั้งกลุ่มนักรูทิกและกลุ่มศิลปินที่เข้ามาเปิดร้านค้าหรือห้องแสดงงานศิลปะภายในย่าน ด้วยเหตุนี้ งานหลักของโรงเรียนยานากะคือการทำงานที่เป็นผู้ประสาน เปิดโอกาสให้ผู้คนกลุ่มต่างๆ ภายในย่านได้ทำงานแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ตลอดจน โรงเรียนยานากะยังจัดทำและแจกจ่ายแผ่นพับแนวทางปฏิบัติร่วมกันในชุมชนให้แก่ผู้อยู่อาศัยใหม่ และจัดทำวารสารเผยแพร่ข่าวสารแก่ชาวบ้านและผู้สนใจเป็นรายปี

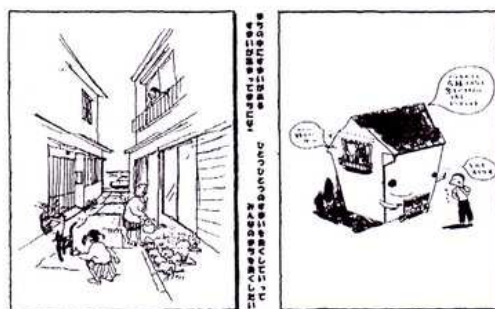
รูปที่ 3.6 แสดงแผ่นพับแสดงการดูแลรักษาอาคารที่อยู่อาศัยให้เกิดความเหมาะสม

6.2 การอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

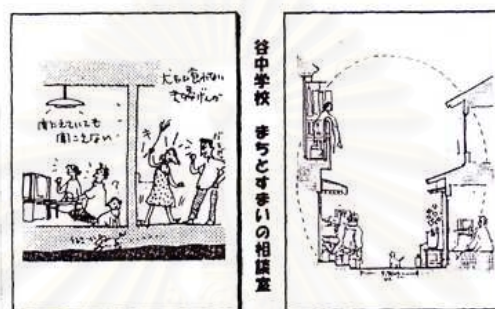
งานการให้คำแนะนำในการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ เป็นหน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของโรงเรียนยานากะ โดยมีรายละเอียดในการทำงานในส่วนต่างๆ ดังนี้

ก) การให้คำแนะนำด้านการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อม

สถาปนิกของโรงเรียนยานากะทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่ชาวบ้าน ในการก่อสร้างและดัดแปลงการใช้งานอาคาร ตลอดจนมีการจัดทำ เกณฑ์การก่อสร้างอาคารใหม่ ให้แก่ชาวบ้าน ทั้งนี้เกณฑ์ที่จัดทำขึ้นไม่ใช่ข้อบังคับ เป็นเพียงแนวทางที่พึงปฏิบัติร่วมกัน เพื่อรักษาคุณภาพของย่านให้เกิดความงามและเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น ข้อเสนอแนะการจัดวางตำแหน่งป้ายร้านค้าหรือส่วนประดับตกแต่งหน้าร้าน เพื่อให้รูปลักษณ์ภายนอกอาคารมีความเป็นเอกภาพ

まちづくり住みづくりの知恵袋

รูปที่ 3.7 แสดงแผ่นพับแสดงการรักษาสภาพอาคารบ้านเรือนให้เป็นระเบียบเรียบร้อยด้วยการวาดรูปการ์ตูนเพื่อ สื่อสารให้ชาวบ้านเข้าใจง่ายขึ้น

รูปที่ 3.8 แสดง ส่วนหนึ่งของแผ่นพับ ประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวในย่าน

ข) การเสนอแผนงานอนุรักษ์อาคารและพื้นที่ส่วนกลาง

โรงเรียนยานากะได้เสนอแผนงานอนุรักษ์รูปแบบภายนอกอาคารด้วยการนำอาคารเก่าที่มีความหมายต่อคนในชุมชนกลับมาใช้งานใหม่ โดยมีตัวอย่างอาคารเก่าในย่านที่ได้รับการอนุรักษ์ ดังนี้

- สำนักงานโรงเรียนยานากะ

สำนักงานโรงเรียนยานากะ เป็นการนำอาคารโครงสร้างไม้สองชั้นที่แต่เดิมเป็นร้านค้าแบบญี่ปุ่นมาใช้ โดยการใช้งานอาคารหลังนี้เริ่มขึ้น เมื่อกลุ่มนิสิตซึ่งทำงานวิจัยกับอาจารย์มาเอโนะได้ขอพื้นที่เช่าพื้นที่ชั้นล่างเป็นสำนักงานที่ปรึกษาและชุมชนสมาชิกในชุมชนจากนั้นจึงใช้อาคารต่อเนื่องมาโดยตลอด

รูปที่3.9 แสดงอาคารโรงเรียนยานากะ

- อาคารแสดงงานศิลปะ สกาย บาส(Sky Bath)

อาคารแสดงงานศิลปะสกาย บาส เกิดจากการนำอาคารที่อาบน้ำสาธารณะของชุมชนที่ไม่ได้ใช้งานแล้ว มาปรับเปลี่ยนพื้นที่ภายในเป็นที่แสดงงานศิลปะแบบหมุนเวียน ส่วนภายนอกอาคารได้รับการรักษาสภาพรูปร่างอาคารส่วนใหญ่ไว้ ไม่ว่าจะเป็นหลังคา ประตูทางเข้า หรือแม้แต่ปล่องไฟจากเครื่องทำความร้อนก็ยังคงอยู่ในสภาพเดิม

- อาคารแสดงงานศิลปะ โกดังโอคุราย่า (Space Oguraya)

อาคารแสดงงานศิลปะโกดังโอคุราย่าเป็นการนำโกดังโอคุราย่าซึ่งเป็นอาคารเก่าอายุประมาณ 80 ปีที่ยกเลิกการใช้งานแล้ว มาปรับเปลี่ยนพื้นที่ภายใน ใช้เป็นพื้นที่ให้เช่าจัดแสดงงานศิลปะและขายของที่ระลึก ส่วนภายนอกอาคารคงสภาพอาคารตั้งแต่สมัยเอโดะไว้

กิจกรรมในอีกลักษณะหนึ่งที่มีความสำคัญ คือกิจกรรมการจัดนิทรรศการ “ของดีในย่านยานากะ” โดยการให้ชาวบ้านศึกษาข้อมูลจากแผนที่เพื่อให้รู้ว่าในพื้นที่ย่านมีของดีตั้งอยู่ที่ใดบ้าง มีการประชาสัมพันธ์เวลาและสถานที่การจัดงานในวารสารแผ่นพับและแผนที่ซึ่งจัดทำขึ้นโดยโรงเรียนยานากะ นอกจากนี้ชุมชนยานากะยังมีการจัดงานเทศกาลเป็นเวลาสองอาทิตย์ในช่วงฤดูใบไม้ร่วงเป็นประจำทุกปี

นอกจากกิจกรรมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ย่านแล้ว ในบางคราวก็มีการประท้วง ดังเช่น กรณีที่มีการก่อสร้างอาคารสูงในพื้นที่ ซึ่งเป็นการเบียดเบียนสิทธิในการได้รับแสงในช่วงหน้าหนาว ชาวบ้านก็ออกมารวมตัวกันประท้วงนี่ถือเป็นกิจกรรมในลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมในย่านของตน

รูปที่3.10 แสดงอาคารแสดงงานศิลปะ โกดังโอคุรายา

3.1.2 กรณีศึกษา ฮิระโนะ Living Museum

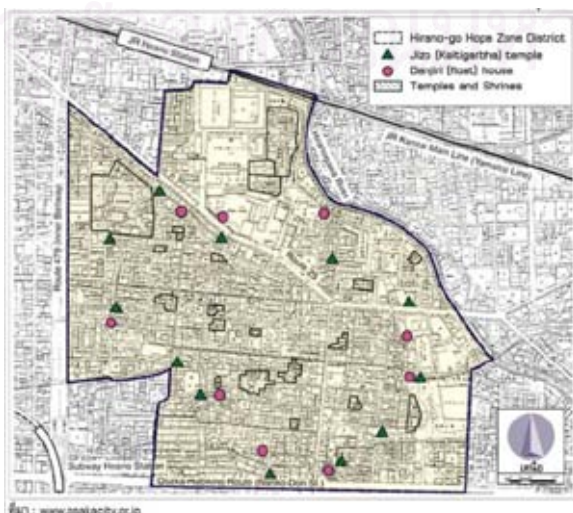

รูปที่3.11 แสดงที่ตั้งฮิระโนะ(Hirano Ku) เมืองโอซาก้า

1. ที่ตั้ง

ฮิระโนะเป็นย่านเก่า ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของปราสาทโอซาก้า ซึ่งปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของเขตฮิระโนะ(Hirano Ku) เมืองโอซาก้า

ลักษณะภูมิประเทศของย่านฮิระโนะเป็นพื้นที่ราบลุ่มปากแม่น้ำเดิมมีโครงข่ายลำน้ำเพื่อการชลประทานที่แยกตัวมาจากแม่น้ำฮิระโนะประกอบขึ้นเป็นชุมชน ต่อมาจึงใช้ข้อได้เปรียบดังกล่าว โดยวางรูปแบบผังหมู่บ้านแต่ในปัจจุบันถูกถมเป็นโครงข่ายถนน

รูปที่3.12 แสดงขอบเขตและตำแหน่งของสถานที่สำคัญภายในตำบล Hirano-go ของประเทศญี่ปุ่น

2. ความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่

ฮิระโนะเป็นหมู่บ้านที่มีความเป็นเอกเทศค่อนข้างสูง เนื่องจากผ่านการปกครองตนเองมาตั้งแต่สมัยเออัน เมืองฮิระโนะเป็นเมืองในลำดับต้นๆของประเทศญี่ปุ่นที่ดำเนินการค้ากับต่างประเทศ และเป็นศูนย์กลางการค้าพาณิชย์ อันเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้เมืองโซซาก้าได้รับการพัฒนาเป็นเมืองหลวงในยุคก่อนสมัยเอโดะ ในยุคสงครามการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง หมู่บ้านฮิระโนะได้รับภัยจากสงคราม โดยหมู่บ้านถูกเผาทำลายจนหมดสิ้น และฮิระโนะได้รับการบูรณะขึ้นมาอีกครั้งในสมัยเอโดะ

จนกระทั่งในปี พ.ศ.2518 ในสมัยเมจิ มีการปรับเปลี่ยนผังหมู่บ้านมาเป็นรูปแบบแนวตาราง คูคลองและแม่น้ำฮิระโนะถูกถมเป็นถนน มีเพียงพื้นที่คูคลองบางส่วนที่ได้รับการเปลี่ยนเป็นสระเก็บกักน้ำ กระทั่งในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ได้มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ ก่อนที่ฮิระโนะจะเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง ให้เป็นพื้นที่หมู่บ้านจัดสรรทางเกษตรกรรมตามแนวทางการปรับปรุงที่ดินเพื่อการเกษตร ภายใต้หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งต่อมาพื้นที่เหล่านั้น ก็ได้รับการพัฒนาตามการขยายตัวของเมืองโซซาก้าในที่สุด

ปัจจุบันย่านฮิระโนะยังคงเป็นย่านเก่าที่มีเอกลักษณ์ทั้งภาษาและศิลปวัฒนธรรมของตนเอง ผู้คนและร้านค้าในย่านยังดำรงวิถีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม ผู้คนและร้านค้าในย่านยังดำรงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม จนเรียกได้ว่าเป็น พิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต “Living Museum” และสิ่งสำคัญนอกเหนือจากนั้น คือการที่ชุมชนฮิระโนะดำเนินการอนุรักษ์ โดยให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือตนเองมากกว่าการพึ่งพาช่วยเหลือจากภายนอก ด้วยเหตุปัจจัยที่เคยเป็นชุมชนปกครองตนเองมาในอดีต

3. สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม

ย่านฮิระโนะมีสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรมไม่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆในเมืองโซซาก้าเท่าใดนัก แต่ลักษณะเฉพาะของพื้นที่ย่านที่มีความสำคัญ คือการผสมผสานอาคารบ้านเรือนหลายรุ่น นับตั้งแต่บ้านและร้านค้าโครงสร้างในสมัยเอโดะ จนถึงบ้านและอพาร์ทเมนท์รูปแบบสมัยใหม่ รวมถึงในองค์ประกอบชุมชนหลัก ได้แก่ วัดและศาลเจ้าขนาดเล็กที่กระจายตัวอยู่ล้อมรอบแนวชุมชนเดิม ถนน ตลาด ตลอดจนร้านค้าเก่าในพื้นที่

รูปที่ 3.13 แสดงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม

รูปที่ 3.14 แสดง สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม

4. จุดเริ่มต้นสู่การ “ปลูก” ชุมชน

จุดเริ่มต้นสู่การ “ปลูก” ชุมชนในย่านฮิระโนะเกิดขึ้นในปี พ.ศ.2523 เมื่อชาวบ้านรวมตัวกันคัดค้านการรื้อถอนศาลาชาลาสถานียรถราง ซึ่งเป็นอาคารที่มีลักษณะเฉพาะตัวคือเป็นศาลาทรงแปดเหลี่ยม และในที่สุดทางการก็ยอมรับความคิดเห็นของชาวบ้าน โดยอนุรักษ์ศาลาชาลาสถานียรถรางนี้ ด้วยการคงบางส่วนของศาลาไว้ในสวนสาธารณะ

จากจุดเปลี่ยนแปลงนี้เอง ทำให้ชาวบ้านเริ่มเกิดความสงสัยในกระบวนการคิดการวางผังเมืองโดยภาครัฐฯ ตลอดจนได้ตระหนักถึงความสำคัญและพลังจากการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมเพื่อปกป้องสิทธิประโยชน์ของชุมชน

ในปีพ.ศ.2526 กลุ่มชาวบ้านโดยการนำของหลวงพ่อดาวะภูจิ ดำเนินกิจกรรมเพื่อกำหนดข้อตกลงร่วมเพื่อรักษาสภาพภูมิทัศน์ชุมชน และในปีพ.ศ.2529 ได้มีการสำรวจสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรม รวมถึงการหาแนวทางอนุรักษ์ ควบคู่ไปกับการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของย่านฮิระโนะ โดยกิจกรรมการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การฟื้นฟูเพลงพื้นบ้าน ตำนานเรื่องเล่าเก่าๆ การฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น ไปจนถึงการรื้อฟื้นอาหารในท้องถิ่น เช่น ขนมฮิระโนะ เหล้าฮิระโนะและชาละเปาผสมเหล้าฮิระโนะอันเลื่องชื่อ ในการจัดกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ เป็นโอกาสอันดีที่ช่วยให้ชาวบ้านได้มาพบปะพูดคุยเพิ่มความสามัคคี ก่อนนำไปสู่การจัดโครงการเมืองแห่งศิลปะ “Modern de Hirano” ในเวลาต่อมา

5. บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชนและผู้ดำเนินการ

การดำเนินงานอนุรักษ์ของชุมชนฮิระโนะ มีแนวทางเฉพาะตัวที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก กล่าวคือ สมาชิกกว่า 30 คนที่มาจากหลากหลายอาชีพและวัยที่แตกต่างกัน ได้เข้ามาทำงานร่วมกันโดยไม่มีข้อบังคับ ค่าสมาชิก ตลอดจนไม่มีประธานกลุ่ม โดยที่การดำเนินงานสามารถดำเนินมาอย่างต่อเนื่องกว่า 20 ปี ด้วยหลักการที่ยึดถือเพียง 3 ข้อ คือ ทำในสิ่งที่คิดว่าสนุก ทำอย่างง่าย ๆ และรับเงินการกุศลจากคนภายนอก

นอกจากนี้ ลักษณะพิเศษในการดำเนินงานอีกประการหนึ่ง คือการดำเนินงานเกิดขึ้นจากการรวมตัวของชาวบ้าน โดยไม่ต้องการให้หน่วยงานภาครัฐฯ และกลุ่มนักวิชาการต่างๆ เข้ามาให้ความช่วยเหลือ ทั้งนี้เป็นเพราะชาวบ้านเชื่อว่าแนวทางตามหลักวิชาการทำให้การจัดการชุมชนไม่น่าสนใจ ด้วยว่านักวิชาการไม่เข้าใจวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านเท่ากับตัวผู้อยู่อาศัยเอง รวมถึงความเชื่อที่ว่า การยอมรับความช่วยเหลือจากภายนอกจะทำให้ความพยายามช่วยเหลือตนเองของชุมชนหายไป

รูปที่3.15 แสดงลักษณะของการบูรณะและซ่อมแซมที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมในตำบล Hirano-go

6. ผลการดำเนินงาน

การทำงานของชุมชนฮิระโนะให้ความสำคัญอย่างมากกับการจัดกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูเอกลักษณ์ในท้องถิ่น โดยกิจกรรมที่จัดขึ้นมีทั้งการจัดเทศกาลมาจนถึงเทศกาลสำคัญ คือ โครงการเมืองแห่งศิลปะ และการจัดกิจกรรมในร้านค้าบ้านเรือนของชาวบ้าน จนพัฒนาเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายความร่วมมือภายในย่าน

รูปที่3.16 แสดงประชาสัมพันธ์ประกวดร้องเพลง เพื่อส่งเสริมโครงการเมืองแห่งศิลปะ Modern de Hirano

6.1 การส่งเสริมความร่วมมือของผู้อาศัยในชุมชน

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในเรื่องบทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชนและผู้ดำเนินการ รูปแบบการจัดการชุมชนฮิระโนะ ไม่มีกฎเกณฑ์บังคับตายตัว แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือของผู้อาศัยในชุมชนที่ต้องการความสัมพันธ์ในการทำงานแบบหลวมๆ มีความเป็นอิสระสูง ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะของชุมชนฮิระโนะที่ตั้งอยู่อย่างเป็นเอกเทศและปกครองตนเองมาโดยตลอด

รูปที่ 3.17 แสดงการปรับปรุงที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมในตำบล

6.2 การอนุรักษ์และการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของฮิระโนะจะไม่เน้นการสร้างกายภาพขึ้นใหม่ แต่เน้นการใช้ประโยชน์จากอาคารเก่า พร้อมกับรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด นอกจากนี้ยังมีการจัดสร้างองค์ประกอบของเมืองที่สวยงาม เช่น การจัดทำทางเดินเท้า เชื่อมโยงร้านค้าเก่าที่ทำหน้าที่เป็นพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กกว่าหนึ่งร้อยแห่งเข้าด้วยกัน จัดทำป้ายบอกทางและป้ายแผนที่แสดงที่ตั้งอาคารสำคัญในย่าน เป็นต้น

6.3 การจัดกิจกรรมภายในชุมชน

เนื่องจาก จุดเด่นของฮิระโนะคือการคงรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเมืองไว้ได้ ด้วยเหตุนี้ กิจกรรมที่จัดขึ้นในย่านจึงเป็นการจัดแสดงเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ การค้าขายและเครื่องมือเครื่องใช้แบบเก่าในร้านรวงต่างๆ ทั่วทั้งย่านเก่าทั้งย่านแห่งนี้ ได้กลายเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์ชาวบ้านที่มีชีวิตชีวา จากการอาศัยอยู่จริงในพื้นที่

จากความเข้าใจของชาวฮิระโนะ พิพิธภัณฑ์ชาวบ้านมิใช่เป็นการสร้างอาคารเพื่อจัดแสดงโบราณวัตถุหรือเป็นอาคารที่เป็นรูปแบบเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นการให้ร้านค้าดั้งเดิมหรือบ้านเรือนภายในชุมชนเปิดแสดงให้ผู้คนภายในและภายนอกชุมชนเข้าเยี่ยมชมได้อย่างอิสระ วัตถุประสงค์ในการจัดแสดงอาจเป็นกระบวนการทำงาน การผลิตสินค้า หรือการจัดพื้นที่มุมใดมุมหนึ่งในร้านค้าให้เป็นที่แสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในอดีต ทั้งนี้ ร้านค้าที่กลายมาเป็นพิพิธภัณฑ์ชาวบ้านได้รับการคัดเลือกและติดต่อจากสมาชิกชุมชนและหลวงพ่อดาวะคุจิ โดยในการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์นั้น บางแห่งจัดแสดงทุกวันแต่บางแห่งจัดแสดงเป็นประจำ เช่น เดือนละหนึ่งครั้ง เป็นต้น

ตัวอย่างพิพิธภัณฑ์ชาวบ้าน ตัวอย่าง

- พิพิธภัณฑ์จักรยาน

พิพิธภัณฑ์จักรยาน เป็นส่วนหนึ่งของร้านจักรยานที่มีความพิเศษไปกว่าร้านจักรยานโดยทั่วไป เนื่องจากจักรยานในร้านทั้งหมดเป็นจักรยานที่ทำขึ้นด้วยมือตามการสั่งซื้อ ดังนั้นผู้เข้าชมภายในร้านสามารถชมจักรยานที่มีอยู่หลากหลายรูปแบบ จากความต้องการที่สั่งให้ทำขึ้นเฉพาะตน

รูปที่3.18 แสดง ภายในร้านจักรยานที่เป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑ์จักรยาน

- พิพิธภัณฑ์ภายในวัดเซ็นโกจิ (Sengoji)

ภายในวัดเซ็นโกจิ ประกอบด้วยพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กหลายแห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ของเล่น เป็นศาลาขนาดเล็กจัดแสดงของเล่น ตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง พิพิธภัณฑ์ภูติผี เป็นศาลาภายในวัดที่แสดงการจัดรูปภาพและภาพมันโบริกแสดงรูปภูมิจีโบริกของญี่ปุ่น และพิพิธภัณฑ์ทารก เป็นศาลาขนาดเล็ก จัดแสดงเครื่องเล่นแบบเก่าที่ใช้สอนศีลธรรมให้แก่ผู้คน เป็นต้น

นอกจากพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กภายในย่านแล้ว ย่านฮิระโนะยังมีการจัดงานเทศกาลอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น การประกวดวีดีโอเกี่ยวกับย่านฮิระโนะ และการจัดคอนเสิร์ตการร้องเพลงของบีโทเฟนด้วยภาษาฮิระโนะ ในปี พ.ศ.2542 การจัดแสดงละครหุ่นกระดาษ ในปี พ.ศ.2543 โดยกิจกรรมในหลายครั้งจัดขึ้น ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงไปสู่การจัดกิจกรรมระดับสากล ที่มีการแลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรมระหว่างประเทศ

รูปที่3.19 แสดงภายในวัดเซ็นโกจิ สถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในฮิระโนะ

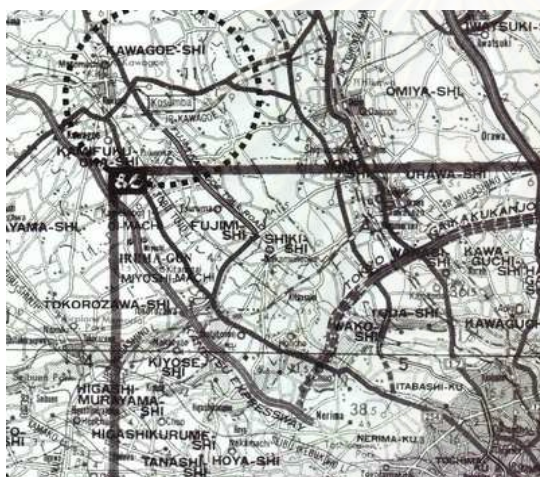
พิพิธภัณฑ์ขนมในท้องถิ่น

พิพิธภัณฑ์ขนมในท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งของร้านขายขนมที่ตั้งอยู่ในตลาดใหม่ของย่าน ขายขนมประจำท้องถิ่น เช่น ซาลาเปาฮิระโนะ ที่มีชื่อเสียง และจัดพื้นที่เล็กๆด้านหน้าร้านเป็นพิพิธภัณฑ์ที่วางแบบพิมพ์ขนมรุ่นเก่าตั้งแต่ในสมัยเริ่มกิจการให้ผู้สนใจเข้าชม

รูปที่3.20 แสดงภายในร้านขายขนม และของเล่นโบราณ

3.1.3 คาวาโกเอะ Little Edo

รูปที่3.21 แสดง ที่ตั้งของคาวาโกเอะ Little Edo

1. ที่ตั้ง

คาวาโกเอะเป็นย่านการค้าเก่า อยู่ในเขตการปกครองของเมืองคาวาโกเอะ (Kawagoe Shi) จังหวัดไซตามะ(Saitama Ken) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือห่างจากกรุงโตเกียวเป็นระยะทาง 35 กิโลเมตร

รูปที่3.22 แสดงแผนที่ย่านคาวาโกเอะเป็นย่านการค้าเก่า

2. ความเป็นมา และความสำคัญของพื้นที่

จากลักษณะตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่เมืองคาวาโกเอะที่เป็นชุมทางเครือข่ายแม่น้ำ นอกจากจะส่งเสริมให้พื้นที่เป็นแหล่งเกษตรที่สมบูรณ์แล้ว ยังทำให้คาวาโกเอะเป็นทางผ่าน และศูนย์รวมของสินค้าอุปโภคบริโภค ผู้กรุงเอโดะหรือกรุงโตเกียวในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของการเรียกย่านเก่าของเมืองคาวาโกเอะว่า โคเอโดะ (KoEdo) หรือ Little Edo

รูปที่3.23 แสดง ย่านเก่าของเมืองคาวาโกเอะ หรือ Little Edo

3. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสถาปัตยกรรม

คาวาโกเอะมีลักษณะการจัดวางผังเมืองแบบ เมืองปราสาท มีร้านค้ากลุ่มลักษณะโกดังตั้งอยู่บนถนนสายการค้าหลักที่เชื่อมต่อกับชุมทางขนส่งทางน้ำ ซึ่งถนนดังกล่าวก็ยังคงความสำคัญและตัดผ่านกลางเมืองในปัจจุบัน

จากการผ่านเวลาหลายยุคหลายสมัย ได้ส่งผลให้อาคารร้านค้าที่เกาะไปตามเส้นทางดังกล่าว มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสร้างใหม่หลายครั้ง นับตั้งอาคารลักษณะโกดังในยุคเฟื่องฟูสมัยเอโดะ อาคารร้านค้าที่ปรับปรุงใหม่ภายหลังเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ อาคารโมเดิร์นในสมัยเมจิ รวมถึงอาคารที่สร้างในสมัยปัจจุบัน กลุ่มร้านค้าลักษณะโกดังที่อยู่ในเขตอนุรักษ์กลุ่มอาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์ (Group of Historic Buildings) โดยเฉพาะที่อยู่ริมถนนสายหลัก เป็นอาคาร 1-2 ชั้น รูปแบบการค้าเป็นการผสมระหว่างร้านขายอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภคดั้งเดิม และร้านค้าในลักษณะร่วมสมัย เช่น ร้านตัดผม ร้านหนังสือ หรือร้านสะดวกซื้อ เป็นต้น

นอกจากกลุ่มอาคารริมถนนในเขตอนุรักษ์ฯ ยังมีพื้นที่ว่างซึ่งเกิดจากการรื้อถอนอาคารเดิมเพื่อก่อสร้างอาคารใหม่ แต่ยังคงอยู่ในระหว่างการดำเนินการยื่นเรื่องการก่อสร้าง เนื่องจากรัฐบาลท้องถิ่นของคาวาโกเอะมีกฎหมายควบคุมการก่อสร้าง ตลอดจนปรับปรุงอาคารเก่าในเขตอนุรักษ์อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้สัดส่วนของอาคารดั้งเดิมและที่ว่างของเมืองจึงยังคงได้รับการสงวนรักษาไว้ได้

รูปที่ 3.24 แสดงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสถาปัตยกรรม ย่านคาวาโกเอะที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้อย่างสมบูรณ์

4. จุดเริ่มต้นสู่การปลุกชุมชน

การปลุกชุมชน ในคาวาโกเอะเกิดขึ้นจากความพยายามของกลุ่มคนสามฝ่าย ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐฯ ฝ่ายวิชาการ และชาวบ้าน โดยต่างฝ่ายต่างเริ่มต้นทำงานในเวลาใกล้เคียงกัน กล่าวคือ

- **หน่วยงานภาครัฐฯ** การเกิดกระแสตื่นตัวเรื่องการอนุรักษ์ในประเทศญี่ปุ่นทำให้รัฐบาลได้กำหนดพื้นที่ย่านการค้าเก่าคาวาโกเอะเป็นพื้นที่อาคารอนุรักษ์ ในปี พ.ศ.2518 และ กระทรวงวิทยาศาสตร์ การกีฬาและวัฒนธรรม ได้ให้งบประมาณช่วยเหลือเพื่อทำการสำรวจ และศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่

- **ฝ่ายนักวิชาการ** กลุ่มนักวิชาการผู้มีความสนใจในอาคารสถาปัตยกรรมร้านค้าลักษณะโกดังแบบดั้งเดิม ได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มผู้รักโกดัง (Kuranokai) ขึ้น และจัดการศึกษาดูงานสถาปัตยกรรมร้านค้าลักษณะโกดังทั่วประเทศญี่ปุ่น โดยสมาชิกส่วนหนึ่งได้เข้าร่วมทำงานอนุรักษ์ร้านค้าลักษณะโกดังที่มีเหลืออยู่ในคาวาโกเอะ

- **ฝ่ายชาวบ้าน** ได้แก่ กลุ่มพ่อค้าในศูนย์กลางการค้าเก่าคาวาโกเอะได้รวมตัวเป็น กลุ่มผู้ค้าขายย่านคาวาโกเอะ เพื่อหาแนวทางและปัจจัยในการกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่ให้ดีขึ้นเหมือนที่เคยเป็นมาในอดีต ภายหลังจากที่ศูนย์กลางการค้าขายถูกย้ายจากพื้นที่ไปสู่เมืองใหม่

จากการทำงานของกลุ่มคนทั้งสามฝ่าย การปลุกชุมชนได้เริ่มก่อตัวเป็นรูปธรรมเป็นครั้งแรก พ.ศ.2525 เมื่อมีการประสานความสัมพันธ์ระหว่าง กลุ่มผู้ค้าขายย่านคาวาโกเอะ กับกลุ่มผู้รักโกดัง แล้วพัฒนาขึ้นเป็นองค์กรชุมชนที่มีความชัดเจนในการทำงานคือคณะกรรมการสร้างชุมชนเมืองเก่าคาวาโกเอะ

รูปที่3.25 แสดง อาคารร้านค้าเก่าย่านคาวาโกเอะ

5. บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชนและผู้ดำเนินงาน

“คณะกรรมการสร้างชุมชนเมืองเก่าคาวาโกเอะ” เป็นองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่ในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูการค้าในศูนย์กลางการค้าเก่าคาวาโกเอะ โดยการดำเนินการที่เป็นผลสำเร็จคือการทำข้อตกลงร่วมในการจัดวางผังชุมชน และรูปแบบสถาปัตยกรรมที่พึงประสงค์เพื่อรักษาภูมิทัศน์ชุมชน และการผลักดันให้ศูนย์กลางการค้าเก่าคาวาโกเอะได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นเขตอนุรักษ์กลุ่มอาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้การทำงานที่เกิดขึ้นมีการประสานกับ ห้างออกแบบชุมชนเมือง ของสำนักงานเขตอย่างต่อเนื่อง

รูปที่ 3.26 แสดงหุ่นจำลองกายภาพอาคารบ้านเรือนในควาโกเอะ จากพิพิธภัณฑ์เมืองควาโกเอะ

6. ผลการดำเนินงาน

จากแนวทางการอนุรักษ์ย่านควาโกเอะที่ต้องการคงรูปแบบวิถีชีวิต และกิจการด้านการค้าดั้งเดิม กระตุ้นศักยภาพเดิมของการเป็นย่านการค้าตลอดจนผลทางอ้อม คือการดึงดูดนักท่องเที่ยวภายนอกให้เข้ามาเยี่ยมชม เพื่อปลูกให้เมืองกลับมามีชีวิตชีวา มีการดำเนินงานดังนี้

6.1 การส่งเสริมความร่วมมือของผู้อาศัยในชุมชน

เนื่องจากควาโกเอะมีผู้อยู่อาศัยต่อเนื่อง กิจกรรมทางศาสนาจึงได้รับการสืบทอดไว้ และได้รับการจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ถือว่าได้เป็นกิจกรรมรวมใจผู้อาศัยในย่าน

6.2 การอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

ภาพลักษณ์ของย่านการค้าเก่าควาโกเอะที่ยังคงรูปร่างเค้าโครงเมืองแบบเอโดะ เป็นสิ่งสำคัญประการแรกที่แสดงออกถึงความสำเร็จของงานอนุรักษ์ในควาโกเอะ ความสำเร็จนี้เกิดขึ้นได้ จากการทำงานการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ดังนี้

การให้คำแนะนำในการอนุรักษ์ และพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ เมื่อมีการก่อสร้างอาคารในพื้นที่อนุรักษ์ รูปแบบอาคารต้องผ่านการพิจารณาจาก “คณะกรรมการสร้างชุมชนเมืองเก่าควาโกเอะ” ก่อนจะยื่นขออนุญาตไปทางสำนักงานเขต โดยข้อตกลงด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรม และการวางผังชุมชนต้องคำนึงถึงผู้ใช้งาน คือชาวบ้านอย่างแท้จริง และนอกจากมีกฎระเบียบควบคุมแล้ว ยังมีการมอบรางวัลให้แก่ชาวบ้าน สถาปนิกผู้ออกแบบ ตลอดจนผู้รับเหมาก่อสร้างที่ปฏิบัติตามข้อกำหนด เพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วม และสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติ

6.3 การจัดกิจกรรมภายในชุมชน

การนำร้านค้าลักษณะโกดังมาใช้งานใหม่ในกิจกรรมการค้าที่หลากหลาย ไม่บังคับให้อยู่ในกรอบกฎเกณฑ์มากเกินไป โดยร้านค้าในย่านผสมผสานทั้งสองหน้าที่ ทั้งการให้บริการแก่ผู้อาศัย และร้านค้า และการบริการแก่นักท่องเที่ยว

รูปที่3.27 แสดงแผ่นประชาสัมพันธ์แสดงสถานที่ท่องเที่ยวภายในย่านคาวาโกเอะ

3.2 กรณีศึกษาการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยในประเทศไทย

3.2.1 สามแพร่ง Tree palaces, Tree Living places

รูปที่3.28 แสดงตำแหน่งที่ตั้งย่านสามแพร่ง

ย่านสามแพร่งได้แก่ บริเวณแพ่งนรา แพร่งภูธรและแพร่งสรรพศาสตร์ ตั้งอยู่ในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ ศูนย์กลางประวัติศาสตร์ของกรุงเทพมหานคร

ย่านสามแพร่งเป็นส่วนหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม ทางด้านตะวันออกมีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน ส่วนทางด้านตะวันตกของพื้นที่มีเส้นทางน้ำล้อมรอบอยู่หลายชั้น ย่านสามแพร่งอยู่ในบริเวณคลองคูเมืองเดิม ซึ่งเป็นทางน้ำชั้นในสุดกั้นระหว่างกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในและชั้นนอก

2. ความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่

ความเป็นมาของพื้นที่ย่านสามแพร่งเริ่มต้นการเป็นที่ตั้งของวังเจ้านายในสมัยรัชกาลที่ 2 โดยพื้นที่ย่านสามแพร่งเป็นที่ตั้งของวังริมสะพานช้างโรงสีเหนือใต้ ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น บริเวณนี้เป็นทางบกเพียงทางเดียวที่ผ่านจากพระนครชั้นในออกไปสู่พระนครชั้นนอกได้ จึงเกิดคำว่า “แพร่ง” ใช้กันทั่วไปในความหมายของทางแยก

ในสมัยรัชกาลที่ 4 พื้นที่สามแพร่งถูกแบ่งออกเป็นพื้นที่วังพระราชโอรสของรัชกาลที่ 4 สามวัง ได้แก่ วังของกรมหมื่นภูเรศธำรงศักดิ์ วังของกรมพระนราธิปประพันธ์ และวังของกรมหมื่นสรรพศาสตร์ศุภกิจ พื้นที่ย่านจึงได้รับคำขนานนามเรียกขานว่า “สามแพร่ง”

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการตัดถนนบำรุงเมืองและถนนเฟื่องนครซึ่งเป็นถนนสายแรกของกรุงเทพฯ ผ่านพื้นที่ย่าน ประกอบกับการสร้างตึกแถวบริเวณริมถนนดังกล่าว ส่งผลให้ย่านสามแพร่งเกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งจากพื้นที่วัง เปลี่ยนมาเป็นย่านการค้าที่มีการจำหน่ายสินค้าชั้นนำและเป็นแหล่งอาหารเพื่อรองรับผู้คนที่สัญจรผ่านทั้งทางบกและทางน้ำจากคลองคูเมืองเดิม ตลอดจนการเป็นแหล่งให้บริการแก่หน่วยงานราชการที่ตั้งอยู่โดยรอบ

ปัจจุบันแม้ว่าย่านสามแพร่งจะไม่ได้เป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญเช่นในอดีตแล้วก็ตาม แต่ย่านสามแพร่งก็ยังคงมีชื่อเสียงในการเป็นย่านที่ขายสินค้าที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากที่อื่น อาทิ ชุดเครื่องแบบข้าราชการ ของเก่าและอาหารเลี้ยงเชื้อ

ด้วยความสมบูรณ์ของอาคารตึกแถวเก่าที่ยังคงมีผู้อยู่อาศัยตามครรลองที่เคยเป็นมาในอดีต ทำให้ย่านสามแพร่งเป็นย่านที่มีประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต หรือ “Tree palaces, Tree Living places” ที่ผู้คนภายนอกยังสามารถสัมผัสกับบรรยากาศของย่านการค้าเก่าในกรุงรัตนโกสินทร์

3. สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม

ลักษณะสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสามแพร่งเป็นย่านการค้าและย่านพักอาศัย ในพื้นที่มีตึกเก่าตั้งเรียงรายไปตามถนนบำรุงเมือง ถนนตะนาว(ส่วนหนึ่งของถนนเฟื่องนคร) และถนนอัษฎางค์ริมคลองคูเมืองเดิม

ส่วนในพื้นที่ย่านสามแพร่ง อันได้แก่ พื้นที่แพร่งภูธรและแพร่งนราเป็นพื้นที่ที่ยังคงรักษาสภาพแบบดั้งเดิมไว้ได้ กล่าวคือ พื้นที่แพร่งภูธรมีกลุ่มตึกแถวเก่าสองชั้นที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ล้อมรอบพื้นที่สถานีอนามัยและพื้นที่โล่งส่วนกลาง ส่วนพื้นที่แพร่งนรายังคงมีตึกแถวสองชั้นแบบดั้งเดิมที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 และมีอาคารเก่าที่เคยเป็นโรงละครปริตาลัยส่วนหนึ่งของวังกรมพระนราธิปประพันธ์พิงค์ที่ยังคงสภาพดี

ส่วนพื้นที่สามแพร่งศาสตร์ทางด้านเหนือของย่านนั้นได้ถูกเปลี่ยนแปลงสภาพไปมาก จนไม่เหลือสภาพของพื้นที่ที่เคยเป็นวังมาก่อน สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปเป็นตึกแถวรูปแบบใหม่และบ้านเดี่ยวที่ตั้งอยู่ริมถนนริมถนนตัดใหม่

รูปที่3.31 แสดง สภาพแวดล้อมทางสถาปัตยกรรม บริเวณถนนข้าวเมียง

4. จุดเริ่มต้นสู่การ “ปลูก”ชุมชน

การปลูกชุมชนของย่านสามแพร่ง เริ่มต้นขึ้นจากการรวมตัวกันของผู้คนเพื่อแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับย่าน โดยปัญหาสำคัญประการแรก คือปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเนื่องจากย่านสามแพร่งลดบทบาทในการเป็นย่านการค้า เมื่อศูนย์กลางย่านการค้าที่สำคัญเริ่มทยอยย้ายออกจากพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากกรุงเทพฯได้ขยายออกจากพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากกรุงเทพฯได้ขยายเมืองออกไปและเกิดศูนย์กลางการค้าในพื้นที่แห่งอื่นโดยรอบ นอกจากนี้ มูลเหตุของปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำในพื้นที่ยังเกิดจากการยกเลิกการใช้พื้นที่สนามหลวงเป็นตลาดนัดในปี พ.ศ.2524 และการที่หน่วยงานราชการได้ทยอยย้ายออกจากพื้นที่ นับตั้งแต่มีการดำเนินการตามแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2525 เป็นต้นมา และจากมูลเหตุข้างต้น ย่านสามแพร่งจึงได้รับผลกระทบทำให้พื้นที่บางส่วนของย่านถูกทิ้งร้างและมีสภาพทรุดโทรม เช่นเดียวกับพื้นที่ย่านเก่าหลายแห่งในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง คือปัญหาทางด้านสภาพแวดล้อม ที่มีเหตุปัจจัยจากการที่ตลาดได้รุ่ง ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ใจกลางย่านแพร่งถูกรื้อถอนทิ้งร้าง จนกลายเป็นสภาพเสื่อมโทรม และจากปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ ผู้คนในย่านกลุ่มหนึ่งได้ปรึกษากันหรือกันเป็นกลุ่มย่อยตามบ้านเรือน และร้านค้าในย่าน จนถึงเดือนมกราคม 2541 จึงได้มีการจัดประชุมกลุ่มเล็กในเดือนมีนาคม 2541 มีการตั้งคณะกรรมการชุมชนชั่วคราว จนกระทั่งในวันที่ 27 กรกฎาคม 2541 จึงได้จัดตั้งองค์กรชุมชน “ประชาคมคลองคูเมืองเดิมสามแพร่ง” ขึ้น เป็นองค์กรชุมชนขึ้นทะเบียนกับกรุงเทพมหานคร

เมื่อการดำเนินงานของชุมชนย่านสามแพร่งได้ดำเนินงานถึงช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ.2543จึงได้มีการจัดตั้ง “สหกรณ์ฟื้นฟูเมืองเก่า” เพื่อให้การดำเนินการอนุรักษ์มีความยั่งยืน จากการระดมเหล่านักวิชาการและระดมเงินทุนจากคนภายนอกเข้ามาสู่การอนุรักษ์ชุมชน นับเป็นก้าวแรกของการอนุรักษ์ในประเทศไทยที่การอนุรักษ์นั้นเกิดจากการริเริ่มของผู้คนในชุมชน

5. บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชนและผู้ดำเนินงาน

การทำงานของชุมชนสามแพ่ง สามารถแบ่งได้เป็นการทำงานของประชาคมคลองคูเมืองเดิมสามแพ่ง และการทำงานของสหกรณ์ฟื้นฟูเมืองเก่า ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการทำงานแตกต่างกัน ดังนี้

ประชาคมคลองคูเมืองเดิมสามแพ่ง มีหน้าที่ในการประสานการทำงานระหว่างชุมชนกลุ่มย่อยในพื้นที่ เพื่อจัดกิจกรรมในย่าน โดยในแต่ละชุมชนมีคณะกรรมการชุมชนดูแลการทำงานในพื้นที่นั้นๆ ได้แก่ คณะกรรมการชุมชนแพ่งภูธร คณะกรรมการชุมชนแพ่งนรา และคณะกรรมการชุมชนคลองคูเมืองเดิม จากนั้นตัวแทนจากคณะกรรมการของแต่ละชุมชนจึงมารวมตัวกันเป็นคณะกรรมการของประชาคมคลองคูเมืองเดิมสามแพ่ง

สหกรณ์ฟื้นฟูเมืองเก่า จำกัด มีหน้าที่แตกต่างจากประชาคมสหกรณ์ฟื้นฟูเมืองเก่ามีการทำงานที่เน้นกิจกรรมในระดับที่กว้างออกไปจากชุมชนและมีการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐฯ รวมถึงจัดกิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นกิจกรรมที่ใช้ระยะเวลายาวนาน ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์กำหนดไว้อย่างชัดเจนในข้อบังคับของสหกรณ์ที่ว่า

“ สหกรณ์มีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจสังคม ช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประสานงานกับภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาเมืองและวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ที่กำหนดไว้ มีหลายข้อที่ชี้ให้เห็นถึงแนวทางการทำงานที่แตกต่างจากองค์กรธุรกิจสถาปัตยกรรมและชุมชนอื่นๆ อาทิ การส่งเสริมให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มพูนและถาวรในการประกอบอาชีพค้าขาย จากการฟื้นฟูพัฒนาเมืองเก่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว และปรับปรุงที่อยู่อาศัยของสมาชิกโดยรอบให้สวยงามเพื่อรองรับการท่องเที่ยว และนอกจากนี้ วัตถุประสงค์สำคัญอีกประการหนึ่งที่ได้ชี้แจงไว้ คือการจัดกิจกรรมร่วมกับกับส่วนภาครัฐและเอกชน เพื่อสร้างสำนึกของชุมชนในการมีส่วนร่วมพัฒนาเมือง”

จากแนวทางการทำงานข้างต้นจะเห็นได้ว่า สหกรณ์ฟื้นฟูเมืองเก่า จำกัด จะให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์เมืองเก่าไปพร้อมกับการพัฒนา ไม่จำกัดเฉพาะการทำงานในย่านสามแพ่ง แต่ระดมความคิดและร่วมทำงานกับชุมชนเมืองเก่าในทุกพื้นที่ของประเทศ

ในการทำงานนั้น สหกรณ์ฟื้นฟูเมือง เปิดกว้างให้ผู้สนใจทั่วไปสามารถเป็นสมาชิกของสหกรณ์ได้ เพื่อระดมทุนสนับสนุนการทำงาน ส่วนคณะกรรมการของสหกรณ์ ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ และในอีกส่วนหนึ่งมาจากคณะกรรมการของประชาคมคลองคูเมืองเดิมสามแพ่ง ซึ่งเป็นองค์กรที่ดำเนินงานมาตั้งแต่ในระยะแรก

6. ผลการดำเนินงาน

ตั้งแต่เริ่มต้นของการทำงานของชุมชนสามแพ่งมาถึงในปัจจุบัน นับได้ว่ายังอยู่ในช่วงเวลาอันสั้น จึงไม่ได้เห็นผลการดำเนินงานเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนนัก อย่างไรก็ตามการดำเนินงานการอนุรักษ์ชุมชนของย่านสามแพ่งก็จัดเป็นแม่แบบหนึ่งของงานอนุรักษ์ชุมชนในประเทศไทย ที่สามารถแสดงให้เห็นพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

6.1 การส่งเสริมความร่วมมือของผู้อาศัยในชุมชน ประชาคมคลองคูเมืองเดิมสามแพ่งได้จัดกิจกรรมต่างๆอย่างสม่ำเสมอ โดยเน้นกิจกรรมในระดับชุมชนและกิจกรรมที่มีระยะเวลายาวนาน ได้แก่ การจัดงานทำบุญที่จัดขึ้นเป็นประจำปี กิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ เป็นต้น

6.2 การอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การทาสีอาคารตึกแถวแพ่งภูธรและการรื้อตลาดได้รุ่ง กลางพื้นที่แพ่งภูธรเพื่อปรับปรุงเป็นสวนสาธารณะเป็นกิจกรรมในระยะเวลาดำเนินการ

ทำงานชุมชน โดยโครงการดังกล่าวเป็นโครงการที่เห็นผลเป็นรูปธรรมและช่วยจุดประกายให้ชาวบ้านได้เห็นความสำคัญของการทำงานชุมชนมากขึ้น

การทำสื่ออาคารตีกำแพงรณรงค์ เป็นการดำเนินงานร่วมกันระหว่างบริษัทเอกชนที่ให้การสนับสนุนสื่ออาคาร กับฝ่ายชาวบ้านที่ร่วมตัดสินใจในการทำสื่อของตนเองพร้อมกับจ่ายเงินค่าจ้างในการทำสื่อ ส่วนการรื้อตลาดได้รื้อเพื่อปรับปรุงเป็นสวนสาธารณะ “ลานภูเรศ” มาจากเหตุปัจจัยที่ชาวบ้านต้องการแก้ไขปัญหาด้านสภาพแวดล้อมดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ซึ่งผลที่ได้รับ คือการใช้เป็นพื้นที่ในการจัดกิจกรรมและจัดงานเทศกาลของชุมชน เช่น กิจกรรมการเดินแอโรบิคในเวลาเย็น

3.2.2 ชุมชนริมคลองอัมพวา⁴

1. ที่ตั้ง

ชุมชนริมคลองอัมพวา ตั้งอยู่ที่จังหวัดสมุทรสงคราม

รูปที่ 3.32 แสดงภาพถ่ายดาวเทียม พื้นที่อำเภออัมพวา แม่น้ำแม่กลอง และคลองอัมพวา

⁴ ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์. ประสบการณ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมพื้นที่ชุมชนริมคลองอัมพวา. วารสารทางวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัมพวา, 2549.

2. ความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่

2.1 ในสมัยอยุธยา

พื้นที่ในเขตอำเภออัมพวา และบางคนที่เดิมที่เดิมเรียกชื่อว่า “แขวงบางช้าง” ขึ้นอยู่กับเมืองราชบุรี ในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง(พ.ศ.2173-2194) ปราบกฏ หลักฐานว่ามีชุมชนเรียกกันว่า “ตลาดบางช้าง” ซึ่งเป็นตลาดขนาดใหญ่ในลุ่มน้ำแม่กลอง อัมพวาจึงเป็นที่รู้จักในด้านการเป็นชุมชนค้าขายและแหล่งของชาวสวน

2.2 ในสมัยรัตนโกสินทร์

- พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในครั้งดำรงตำแหน่งเป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี(ทองด้วง) ได้สมรสกับท่าน “นาก” ซึ่งต่อมาคือสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ในช่วงกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ.2310 ได้อพยพหนีภัยสงครามมาอยู่ที่บ้านอัมพวา และได้ให้กำเนิดบุตรซึ่งต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่า อัมพวา คือเมืองพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

- อัมพวาเป็นเมืองราชินิกุล คือ นิवासสถานเดิมของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี บรมราชินีนาถในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี บรมราชินีนาถในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมายังอัมพวาถึง 2 ครั้ง

รูปที่3.33 แสดงการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

3. สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม

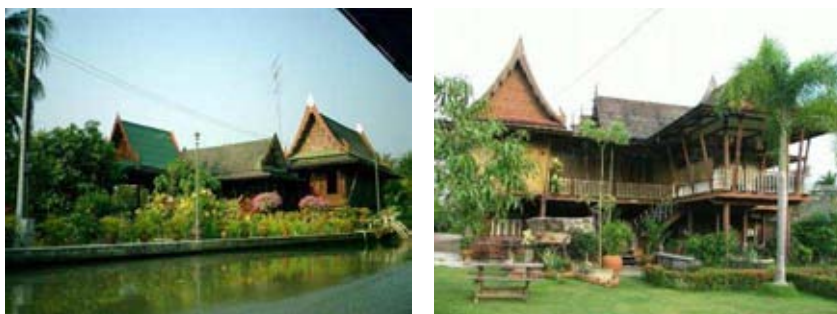
ชุมชนริมคลองอัมพวาและพื้นที่ต่อเนื่อง ประกอบไปด้วยสถาปัตยกรรมอาคารไม้ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความเก่าแก่และทรงคุณค่า บางส่วนเสื่อมสภาพและทรุดโทรมลงไปซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

- ห้องแถวไม้ริมน้ำ

รูปที่3.34 แสดงห้องแถวริมน้ำ

- เรือนทรงไทย

รูปที่3.35 แสดงเรือนทรงไทย

- เรือนคหบดี/อาคารราชการเก่า

รูปที่3.36 แสดงเรือนคหบดี/อาคารราชการเก่า

- เรือนแพเดิม

รูปที่3.37 แสดงเรือนแพแบบดั้งเดิม

- เรือนเดี่ยวริมน้ำ/เรือนโนสวน(เรือนพื้นถิ่น)

รูปที่3.38 แสดงเรือนเดี่ยวริมน้ำ

4. จุดเริ่มต้นสู่การฟื้นฟูชุมชน

นับตั้งแต่ พ.ศ.2544 คณาจารย์ของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาและวิจัยในโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุมชนคลองอัมพวา จังหวัดสมุทรสงครามตามลำดับ ดังนี้

1) โครงการจัดทำแผนแม่บท และแผนปฏิบัติการเพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนาสภาพแวดล้อมแม่น้ำ คู คลอง ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคตะวันตก โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในช่วง พ.ศ.2544-2545 ซึ่งมีการคัดเลือกให้คลองอัมพวาให้เป็นพื้นที่กรณีศึกษา

2) โครงการนำร่องเพื่อปรับปรุง และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมคลองอัมพวา โดยการสนับสนุนจากกองทุนสิ่งแวดล้อม สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ซึ่งสำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวาเป็นเจ้าของโครงการใน พ.ศ.2545

3) โครงการสถาปัตยกรรมศาสตร์ เป็นโครงการค่ายกิจกรรมของนิสิตของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมชุมชนริมคลองอัมพวา ซึ่งเริ่มในปี พ.ศ.2545

4) โครงการอนุรักษ์ศิลปกรรม และสิ่งแวดล้อมพื้นที่คลองอัมพวา (Thailand Cultural Environment Project : TCEP) ร่วมกับสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลเดนมาร์ก โดยสำนักงานให้ความช่วยเหลือทางวิชาการของประเทศเดนมาร์ก(DANIDA) ในด้านการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมระหว่าง พ.ศ.2546-2548

5. บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชนและผู้ดำเนินการ ขั้นตอนการดำเนินการโครงการ (Thailand Cultural Environment Project : TCEP)

5.1 การศึกษาในระดับจังหวัด

การศึกษาเรื่องราวต่างๆของจังหวัดสมุทรสงครามด้านสภาพภูมิประเทศ สถาปัตยกรรม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมใน พ.ศ.2545-2546 โดยเริ่มจาก

1) การศึกษา “รายงานระดับกว้างของจังหวัดสมุทรสงคราม” (Wide Area Report) ผลของการศึกษาพบว่าจังหวัดสมุทรสงครามซึ่งมีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านกว่า 300 สาย ประชาชนยังคงมีวิถีชีวิตแบบชาวสวน และชาวประมง ยังคงมีชุมชนริมน้ำ มีระบบนิเวศน์สวนแบบไทยเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญด้าน

ประวัติศาสตร์ต้นบรมราชจักรีวงศ์ มีความสำคัญด้านวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจุบันพบว่ามรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาแบบสมัยใหม่

2) การสำรวจภาคสนามในระดับจังหวัดในเรื่องสิ่งแวดล้อมศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การศึกษาประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของพื้นที่ และศึกษาลักษณะเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมและชุมชน รวมทั้งการการใช้ประโยชน์อาคาร สถาปัตยกรรม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

3) การประยุกต์ใช้เทคนิค SAVE(Survey of Architecture Value in the Environment) ซึ่งเป็นเทคนิคจากประเทศเดนมาร์ก เพื่อสำรวจโดยใช้แบบฟอร์มในการจดบันทึกข้อมูลลักษณะเด่นทางกายภาพของพื้นที่ด้วยการเดินสำรวจ(Walk Through)ร่วมกับคนในชุมชน ได้แก่ องค์ประกอบของคนในชุมชน และภูมิทัศน์ที่สำคัญ รวมทั้งรายละเอียดอาคารที่สำคัญในพื้นที่แหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในระดับจังหวัด โดยประสานกับตัวแทนขององค์กรบริหารส่วนตำบลหรือผู้รู้ในท้องถิ่น หลังจากนั้น จึงจัดนิทรรศการ และกิจกรรมเสริมสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ศิลปกรรมสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากชุมชน

4) ผลของการสำรวจนำไปสู่การสำรวจแหล่งศิลปกรรมสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัดนำไปสู่การจัดพิมพ์แผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม (Cultural Environment Atlas of Samut Songkhram) ซึ่งเป็นเอกสารที่เผยแพร่ให้แก่สถาบันการศึกษาในระดับต่างๆ หน่วยงานราชการ ชุมชน องค์กรเอกชนในพื้นที่ ฯลฯ เพื่อเป็นเครื่องมือในการตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปวัฒนธรรมในระดับจังหวัด

5) คัดเลือกแหล่งศิลปกรรมสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญระดับที่ 1 เป็นกรณีศึกษา จากผลของการสำรวจระดับจังหวัด 20 แห่ง ซึ่งได้แก่ชุมชนริมคลองอัมพวา โดยเหตุผลของความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตของชุมชน

5.2 การศึกษาในระดับชุมชน

1) การศึกษาคุณค่าและความสำคัญของชุมชนริมคลองอัมพวา

1. ด้านประวัติศาสตร์
2. คุณค่าและความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม
3. คุณค่าและความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม
4. คุณค่าความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

2) การสำรวจรายละเอียดระดับชุมชน(Detailed Survey) โดยใช้เทคนิค CHIP(Cultural Heritage in Planning) จากประเทศเดนมาร์ก ซึ่งมีการปรับปรุงแบบฟอร์มการสำรวจพื้นที่ให้เหมาะสมกับพื้นที่ศึกษา

3) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากมุขปาฐะ(Oral history) ซึ่งดำเนินการโดยสถาบันวิจัยสังคม

4) การประชุมร่วมกับหน่วยงานในท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาล อบต. โรงเรียน วัด และตัวแทนชุมชน เพื่อศึกษาปัญหา การเปลี่ยนแปลง ศักยภาพในการพัฒนาในอนาคต รวมทั้งวิเคราะห์สถานการณ์ภายในและภายนอกของชุมชน(SWOT) และการกำหนดวิสัยทัศน์ของอัมพวาซึ่งเกิดจากการระดมสมอง เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ.2546 ดังนี้

4.1) การวิเคราะห์สถานการณ์ภายในและภายนอก (SWOT)

จุดแข็ง

- อัมพวามีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นเมืองราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และเป็นเมืองราชินิกุล
- เป็นชุมชนริมน้ำที่ยังคงวิถีชีวิตริมน้ำ ซึ่งเป็นทั้งชุมชนศูนย์กลางการค้าขาย และชุมชนชาวสวน ยังคงมีพื้นที่สวนแบบดั้งเดิม และนอกจากนี้ยังมีพืชพันธุ์ท้องถิ่นที่หายาก เช่น ต้นอัมพวา ส้มแก้ว พริกบางช้าง ฯลฯ
- สถาปัตยกรรมชุมชนยังคงเอกลักษณ์ เป็นชุมชนริมน้ำ ซึ่งประกอบด้วยอาคารเรือนไทย เรือนแพดั้งเดิม เรือนพื้นดิน
- คนในท้องถิ่นมีความชำนาญทางด้านศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดกันมา

จุดอ่อน

- สภาพอาคารริมน้ำมีความทรุดโทรม ขาดการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีความเสี่ยงจากอัคคีภัยเพราะเป็นอาคารไม้
- สภาพเศรษฐกิจตกต่ำ ตลาดการค้าซบเซา ราคาผลผลิตจากสวนตกต่ำ
- คนรุ่นใหม่ย้ายออกจากชุมชนไปอยู่ที่อื่น

โอกาส

- เริ่มมีชื่อเสียงมากขึ้นโดยอาศัยสื่อต่างๆมากขึ้น เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ ดนตรีไทย
- มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับพื้นที่รอบนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวทางน้ำ

ภัยคุกคาม

- กระแสนิยมความทันสมัยในการสร้างอาคารต่างๆ
- ผังเมืองรวมอัมพวาไม่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่และวิถีชีวิต

5) การกำหนดวิสัยทัศน์

ที่การประชุมในวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ.2546 กำหนด “วิสัยทัศน์ของเทศบาลตำบลอัมพวา” สรุปได้ดังนี้ “อัมพวาเป็นเมืองแห่งประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่ยังคงเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำดั้งเดิม และรักษามรดกทางวัฒนธรรมอันมีค่าของท้องถิ่นเอาไว้อย่างสมบูรณ์ โดยอาศัยแนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”

6) การจัดกิจกรรมสร้างความตระหนักให้แก่คนในชุมชนและนักเรียน ได้แก่

- การชักชวนคนในชุมชนร่วมจัดนิทรรศการ “ภาพเก่าเล่าเรื่อง” ทำให้คนอัมพวาเกิดความภาคภูมิใจในตระกูลและท้องถิ่นของตน ทำให้เกิดกระแสการสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
- การจัดประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชน
- การจัดทำแผ่นพับเพื่อประชาสัมพันธ์โครงการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม
- การจัดค่ายสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมสำหรับเยาวชนในพื้นที่
- การจัดให้สื่อมวลชนมาเยี่ยมเยือนชุมชน
- การต้อนรับชาวต่างชาติที่มาทัศนศึกษาชุมชน

- วา
- การจัดกิจกรรมประกวดวาดภาพและเรียงความของนักเรียนในการอนุรักษ์วัฒนธรรม อัมพ
 - การจัดทำบัตรฉายพร เนื่องในเทศกาลปีใหม่ (ส.ค.ส.) ซึ่งเป็นผลจากการประกวดวาดภาพของนักเรียน
 - การจัดกิจกรรมให้นักเรียนในห้องถิ่นฝึกวาดรูปกับศิลปิน
 - การจัดทำเสื้อ “เรารักอัมพวา” ให้กับคนในชุมชน และจำหน่ายแก่บุคคลที่สนใจ
 - การจัดเวทีเสวนาเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ และพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

รูปที่3.39 แสดงการจัดกิจกรรมออกค่ายสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

รูปที่3.40 แสดงศูนย์ข้อมูลชุมชนอัมพวา

รูปที่3.41 แสดงภาพวาดสีน้ำโดย
รองศาสตราจารย์ ดร.ชวลิต นิตยะ

รูปที่ 3.42 แสดง โปสเตอร์เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอัมพวา

7) ผลของการสำรวจในรายละเอียดในชุมชนอัมพวา มีการรวบรวมและจัดพิมพ์เป็นเอกสาร “แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา” (Cultural Heritage Atlas of Amphawa Community, Samut Songkhram Province) เพื่อการเผยแพร่การสถาบันการศึกษา หน่วยงานอนุรักษ์ศิลปกรรมสิ่งแวดล้อมในระดับต่างๆ องค์การปกครองท้องถิ่นและคนในชุมชนอัมพวาอีกด้วย

5.3 การนำแผนไปสู่การปฏิบัติ

โครงการ TCEP เป็นการดำเนิน “โครงการสาธิต”(Demonstration Project) ซึ่งเป็นมาตรการให้สิ่งจูงใจ (Incentive) ให้ท้องถิ่นในการดำเนินการการอนุรักษ์ศิลปกรรมสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้รัฐบาลเดนมาร์กโดย DANIDA ให้การสนับสนุนการซ่อมแซมอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมโดยออกเงินสมทบ(Matching Fund)50% ของค่าใช้จ่าย โดยมีกระบวนการประชาสัมพันธ์โครงการตรวจสอบความเสียหายของอาคารที่อยู่ภายใต้เกณฑ์ที่สามารถขอรับการสนับสนุน ยกเว้นส่วนประดับและการตกแต่งอาคาร มีอาคารบ้านเรือนที่สมัครเข้าอยู่โครงการดังนี้

- 1) อาคารราชการ ได้แก่ อาคารสำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวา ซึ่งเป็นอาคารไม้อายุประมาณ 100 ปี
- 2) การปรับปรุงภูมิทัศน์ริมคลองอัมพวา ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะภายใต้การดูแลของสำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวา
- 3) อาคารห้องแถวของมูลนิธิชัยพัฒนา จำนวน 4 คูหา
- 4) อาคารไม้ของชาวบ้าน จำนวน 14 ราย

การอนุรักษ์ทางด้านสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพ ควรใช้มาตรการเชิงควบคุม (Control) ควบคู่กับมาตรการให้สิ่งจูงใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดความสูงอาคารและการใช้ประโยชน์อาคาร การกำหนดวัสดุของตัวอาคาร และหลังคา ข้อกำหนดทางผังเมืองรวมที่เหมาะสม ฯลฯ

6. ผลการดำเนินงาน

6.1 การขยายผลไปสู่ภาคภาคีต่างๆ

โครงการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรม หรือวัฒนธรรมในพื้นที่ริมคลองอัมพวนับได้ว่าประสบความสำเร็จโดยมีการขยายผลของการอนุรักษ์ไปสู่เจ้าของอาคารอื่นๆมากขึ้น ภายหลังจากโครงการสิ้นสุดลงอีกทั้งยังมีหน่วยงานอื่นๆ เข้าร่วมการสนับสนุนการอนุรักษ์มากขึ้น ทำให้เกิดภาคี(Partnership) ที่ขยายออกไปความสำเร็จในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมในพื้นที่ริมคลองอัมพวา ซึ่งมีปัจจัยเสริมต่างๆดังนี้

1) การรื้อฟื้นตลาดน้ำอัมพวา สำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวาได้จัดเป็น “ตลาดน้ำยามเย็น” ในวันศุกร์-เสาร์-อาทิตย์ ซึ่งเกิดจากความต้องการของคนอัมพวาที่เล็งเห็นจุดแข็งและศักยภาพของชุมชน ทำให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวโดยรอบคลองอัมพวา โดยเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำที่มีระบบนิเวศที่ดี และเป็นที่อยู่อาศัยของหิ่งห้อยจำนวนมาก ซึ่งเป็นที่ตื่นตาตื่นใจของผู้มาเยือน ทำให้อัมพวามีชื่อเสียงมากขึ้น นอกจากการมีอุทยาน ร.2 ซึ่งมีชื่อเสียงอยู่แล้ว อัมพวาจึงมีนักท่องเที่ยวมาเยือนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวันมีตลาดน้ำ

2) คุณป้าประยงค์ นาคะวงศ์ บริจาคที่ดินและห้องแถวไม้แต่มูลนิธิชัยพัฒนา ประกอบด้วยห้องแถวไม้ 31 คูหา ที่อยู่ริมคลองมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่กลมกลืนกัน ซึ่งเป็นจุดเด่นของพื้นที่ และอาคารส่วนหนึ่งได้รับการอนุรักษ์ได้โครงการ TCEP นอกจากนี้ มูลนิธิชัยพัฒนากำลังดำเนินการอนุรักษ์อาคารส่วนที่เหลือด้วยงบประมาณของมูลนิธิ

3) เจ้าของอาคารอื่นๆร่วมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมริมคลองอัมพวา สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้สอยของอาคาร รวมทั้งผลตอบแทนทางเศรษฐกิจแก่เจ้าของ มีการนำอาคารที่ปรับปรุงแล้วไปใช้เป็นร้านค้าและโฮมสเตย์สำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งทำให้เกิดแรงจูงใจแก่เจ้าของอาคารอื่นๆที่ยังมิได้ปรับปรุงอาคารของตน เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อตลาดน้ำเริ่มมีชื่อเสียงก็มีเจ้าของอาคารร้านค้าริมคลองดำเนินการซ่อมแซมและปรับปรุงอาคารด้วยงบประมาณของตนเองให้ดูแลสวยงามและเป็นระเบียบมากขึ้น ซึ่งสัมพันธ์กับกิจกรรมการท่องเที่ยวริมคลอง ได้แก่ ร้านขายของที่ระลึก ร้านกาแฟ โฮมสเตย์ ทำให้ภาพรวมของสิ่งแวดล้อมอาคารริมคลองดูแลสวยงามขึ้น

4) การขยายภาคีอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม มีหน่วยงานและองค์กรต่างๆให้ความสนใจในการอนุรักษ์ชุมชนอัมพวามากขึ้น

5) การมีส่วนร่วมของมูลนิธิชัยพัฒนา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จเยี่ยมพื้นที่ของมูลนิธิชัยพัฒนาใน พ.ศ.2548 และ 2549 ได้พระราชทานพระราชดำริให้นำอาคารและพื้นที่สวนของมูลนิธิมาสนับสนุนการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนอัมพวา

6) ในปัจจุบันคนอัมพวาที่ออกไปทำงานทำที่อื่นเริ่มย้ายถิ่นกลับมาอยู่กับครอบครัวอีกครั้ง ทำให้คนในวัยต่างๆมีอาชีพ และรายได้เพิ่มขึ้นอย่างเพียงพอทำให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง และมีกำลังใจในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของอัมพวาต่อไป

3.2.3 ชุมชนตลาดร้อยปีสามชุก

1. ที่ตั้ง

ลุ่มน้ำท่าจีนเป็นพื้นที่สำคัญของการตั้งถิ่นฐานและการทำเกษตรกรรมเขตหนึ่งในที่ราบภาคกลาง กำเนิดจากลำน้ำสาขาที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณปากคลองมะขามเฒ่า อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท เข้าสู่จังหวัดสุพรรณบุรีที่อำเภอเดิมบางนางบวช ผ่านอำเภอสามชุก อำเภอศรีประจันต์ อำเภอเมือง อำเภอสองพี่น้อง เรียกแม่น้ำตอนนี่ว่า “ แม่น้ำสุพรรณบุรี ” เมื่อเข้าสู่จังหวัดนครปฐม เรียกว่า “ แม่น้ำนครไชยศรี ” แล้วไหลผ่านจังหวัดสมุทรสาครออกสู่อ่าวไทยจึงเรียกว่า “ แม่น้ำท่าจีน ” รวมความยาวทั้งสิ้นประมาณ 200 กิโลเมตร

แม่น้ำท่าจีนมีลำคลองสาขามากมาย เป็นแหล่งเกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้มีพัฒนาการของบ้านเมืองตั้งแต่ยุคเริ่มแรกในช่วงก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยทวารวดี ลพบุรี อยุธยา และรัตนโกสินทร์ สืบเนื่องโดยไม่ขาดระยะ บ้านเมืองที่สำคัญในลุ่มน้ำนี้ได้แก่ เมืองสุพรรณบุรี เมืองนครไชยศรี และเมืองท่าจีน

แม่น้ำท่าจีนยังเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญสามารถเชื่อมต่อกับชุมชนสำคัญๆ อื่นๆ ได้ไม่ยากนัก ทั้งสามารถติดต่อกับกรุงเทพฯ ได้สะดวก ดังนั้น ความเจริญทางวัตถุและความมั่งคั่งจากเศรษฐกิจการค้าจึงหลั่งไหลสู่บ้านเมืองสองฝั่งลำน้ำท่าจีนสะสมมาเป็นเวลานานแล้ว และเฟื่องฟูถึงขีดสุดเมื่อราว 100 ปีมานี้จากการพัฒนาเส้นทางน้ำให้เป็นการคมนาคมที่สำคัญที่สุดตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ก่อนจะค่อยๆ ลดความสำคัญลงเมื่อถนนเข้ามามีบทบาทแทน

2. ความเป็นมา และความสำคัญของพื้นที่

ถึงนามสามชุกถ้า ปาดง
เกรียงไรได้พายลง แลกค้า
เรือค้าเท่านั้นคง คอยเกรียงเรียงเอย
รายจอตทอดทาน้ำ นับฝ้ายขายของ
(จากโคลงนิราศสุพรรณ ของสุนทรภู่)

รูปที่ 3.43 แสดงตลาดสามชุกในปัจจุบัน

จากคำประพันธ์ที่ยกมานี้ แสดงว่าสามชุกนั้นมีมาก่อน พ.ศ. 2379 กว่า 100 ปีที่ผ่านมา นับเป็นอีกหนึ่งตลาดโบราณอายุกว่า 100 ปี ที่มีลักษณะเป็นตลาดห้องแถวไม้ 2 ชั้นขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำสุพรรณบุรีหรือแม่น้ำท่าจีน

ในอดีต สมัยที่ตลาดสามชุกยังคงเฟื่องฟู ผู้คนใช้แม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก แม่น้ำสุพรรณจึงเป็นเสมือนเส้นทางเชื่อมสามชุกกับโลกภายนอกเพียงหนทางเดียว ยุคนั้นชาวบ้านจะนำของพื้นเมือง รวมทั้งเกลือ ฝ้าย แร่ สมุนไพร มาแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน และด้วยพื้นที่ลุ่มภาคกลางแถบนี้เป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญ ตลาดสามชุกจึงกลายเป็นตลาดข้าวที่สำคัญมีการค้าขายกันอย่างคึกคัก ทำให้ตลาดสามชุกไม่จำกัดบริเวณอยู่เฉพาะริมน้ำ แต่ได้ขยายมาถึงริมฝั่ง

ตลาดสามชุกนั้นเคยรุ่งเรืองมากกว่าร้อยปีในสมัยที่เมืองไทยยังใช้แม่น้ำ ลำคลองเป็นเส้นทางสัญจรหลัก ตลาดสามชุกยังเป็นที่ท่าเรือที่ชาวกะเหรี่ยง ลาว ละว้า ตามแนวชายแดนไทย-พม่าที่สมัยนั้นถูกเรียกว่าเป็นชาวป่า นำสินค้าของป่า นำกองเกวียนเดินทางมากันเป็นคาราวาน ออกมาขายสินค้าหรือแลกเปลี่ยนกับข้าวสารเกลือ ปูน และของใช้ที่จำเป็น ตลาดสามชุกจึงคึกคักเป็นอย่างยิ่ง

ต่อมา เมื่อถนนหนทางตัดผ่าน การเดินทางขนส่งหันมาใช้ทางบกกันมากขึ้น ตลาดริมแม่น้ำอย่างตลาดสามชุกก็ซบเซา เงียบเหงาลง จนแทบจะกลายเป็นตลาดร้าง แต่จากศักยภาพที่ตลาดสามชุกยังเป็นตลาดไม้ขนาดใหญ่ปลูกมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มีศิลปะการแกะสลักไม้ที่งดงาม เรียงรายเป็นย่านการค้าที่มีความงดงามและมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และยังคงทำหน้าที่เป็นตลาดอย่างสมบูรณ์ให้กับชุมชน แม้จะต้องเผชิญกับปัญหาความทรุดโทรมทางกายภาพไปตามกาลเวลาจนกระทั่งปี 2543 ประชาคมชาวสามชุกเลือกที่จะเก็บรักษาตลาดเก่าของพวกเขาไว้ แต่ร่วมมือร่วมใจกันปลูกชีวิตชุมชนริมน้ำตลาดสามชุกให้กลับมาฟื้นคืนมาอีกครั้ง

รูปที่ 3.44 แสดงตลาดสามชุก ตั้งอยู่ริมแม่น้ำสุพรรณ ที่ชุมชนยังคงวิถีดั้งเดิมไว้แม้จะผ่านเวลามากกว่าร้อยปี

3. สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม

ตลาดสามชุก เป็นตลาดเก่าแก่อายุกว่า 100 ปี ตั้งอยู่ติดริมแม่น้ำท่าจีน พัฒนาการขึ้นจากตลาดเล็กๆ มาเป็นชุมชนขนาดใหญ่ เป็นเมืองท่าที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจ เป็นทั้งสถานที่แลกเปลี่ยนซื้อขาย ตลอดจนเป็นจุดที่พักพ่อกำในการล่องเรือขึ้นลงกรุงเทพฯ หรือเมืองต่างๆ ในจังหวัดสุพรรณบุรี มีท่าเรือจอดรับส่งสินค้า เรือโดยสาร เรือแม่ล เรือแดง เรือขนส่งสินค้า เช่น เรือขนข้าว เรือขนถ่าน เรือขนผัก ผลไม้ พืชไร่ สัตว์น้ำ และสินค้า นานาชนิด ด้วยเหตุนี้จึงดึงดูดให้คนต่างถิ่นเข้ามาทำมาหากินที่นี่โดยเฉพาะคนจีน โครงสร้างทางสังคมของเมืองสามชุกจึงประกอบด้วยคนหลากหลายเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์มารวมกัน หมู่อาคารไม้สองชั้นเรียงรายเป็นแถวบนเนื้อที่กว้างขวาง สะท้อนถึงชุมชนที่พัฒนาจากการเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนค้าขายทางน้ำที่เคยรุ่งเรืองมาแห่งหนึ่ง เป็นที่รวมของผู้คนหลากหลาย โดยเฉพาะชาวจีนที่เข้ามาทำการค้า มีศาสนสถาน เช่น ศาลเจ้า วัดในฝั่งตลาด โรงมหรสพ ร้านกาแฟโรงแรม ร้านค้าทองคำ ร้านถ่ายรูป ร้านขายยาโบราณ ร้านเสริมสวย ร้านรวงต่างๆ มากมายที่ขึ้นชื่อนำสมัยในระยะนั้น หลายคนรู้สึกผูกพันกับสถานที่แห่งนี้ในฐานะเป็นที่อยู่อาศัยที่ทำมาหากินเลี้ยงชีวิตคนในชุมชนมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ

ตลาดสามชุกประกอบด้วยห้องแถวไม้ 2 ชั้นอยู่ระหว่างทางเดินหรือเรียกว่าซอย มีทั้งหมด 4 ซอย และส่วนหนึ่งสร้างอยู่บนที่ดินสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มีสภาพและรูปแบบอาคารอนุรักษ์ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม

พื้นที่ซอย 1 และห้องแถวริมน้ำ เป็นของเจ้าแก้วเขียว แซ่เจ็ง เรียกว่า ตลาดเจ้าแก้วเขียว

พื้นที่ซอย 2 เป็นของนายหุย แซ่เฮง นายอากรคนแรกของอำเภอสามชุกซึ่งต่อมาได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานเป็น “ ขุนจันจันจันรักษ์ ” ตำแหน่งกรมการพิเศษ ในจังหวัดสุพรรณบุรี และส่วนหนึ่งเป็นที่ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

พื้นที่ซอย 3 และซอย 4 เป็นของเจ้าแก้วเนียม แซ่ไคว่

นอกจากนี้ยังมีท่าข้าว ท่าถ่านนายเจริญ สะพานพรประชา ร้านกาแฟท่าเรือส่ง ร้านอาหารเจ้าเก่าดั้งเดิมที่ยังสืบทอดฝีมือในการทำอาหารอร่อยหากินยาก อย่างน้ำพริกแม่กิมลั้ง ร้านบะหมี่เจ๊กฮั่ว ร้านขายของกินของฝาก สินค้าแห่งความทรงจำของผู้คนต่างรวมอยู่ในตลาด 100 ปีแห่งนี้

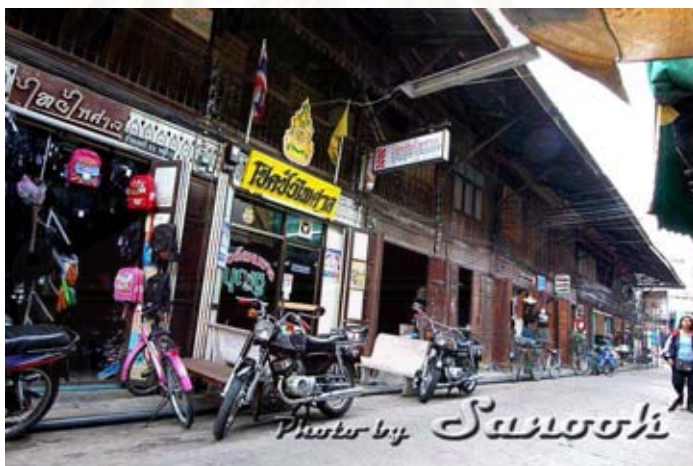
“ บ้านของขุนจันจันจันรักษ์ ” สร้างสมัยรัชกาลที่ 6 แสดงให้เห็นศิลปกรรมการก่อสร้างที่ประณีต ปัจจุบันกลายเป็นพิพิธภัณฑ์ตลาดร้อยปีของชาวสามชุกอย่างน่าภาคภูมิใจ

รูปที่ 3.45 แสดงร้านกาแฟโบราณ สภากาแฟชาวตลาดสามชุก

รูปที่ 3.46 ตลาดสามชุกกับบรรยากาศร้านขายยา

รูปที่ 3.47 สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม

4. จุดเริ่มต้นสู่การฟื้นฟูชุมชนตลาดสามชุก

สามชุกที่เคยเป็นเมืองท่าค้าขายริมแม่น้ำหลังจากที่มีการตัดถนนผ่าน ทำให้คนเริ่มหันไปใช้ถนนเป็นเส้นทางคมนาคมมากขึ้น ตลาดจึงเริ่มซบเซาส่งผลกระทบต่อชาวตลาดสามชุกทั้ง วิถีชีวิต สังคม ความเป็นอยู่และด้านเศรษฐกิจ

ชาวตลาดสามชุกกลุ่มหนึ่งรวมตัวกันในนาม " คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก " ได้พูดคุยเพื่อพยายามฟื้นฟูชุมชนและตลาดอันเป็นการเริ่มต้นค้นหาความมั่นคงที่ถูกสั่นคลอนของชุมชนให้กลับมีชีวิตขึ้นมาใหม่ ในปี พ . ศ . 2545 เมืองสามชุกได้รับการคัดเลือกให้เป็นเมืองนำร่องของ " โครงการปฏิบัติชุมชนและเมืองน่าอยู่ " ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาเมืองแนวใหม่ โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดพัฒนาเมืองของตนเอง

การพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ ได้เกิดการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และได้รับความร่วมมือจากภาคีในท้องถิ่นด้วยดี เช่น การฟื้นฟูตลาดสามชุก การทำความสะอาดตลาด การอนุรักษ์อาคารสถาปัตยกรรมเก่า การปรับปรุง " บ้านขุนจ่านังจันารักษ์ " อาคารไม้สามชั้นเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตชีวา เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกคนรุ่นหลังให้เห็นคุณค่าในการอนุรักษ์ และเก็บรักษา ถ่ายทอดประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนไว้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและท้องถิ่น ตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม เป็นมรดกให้ลูกหลาน พัฒนาตลาดสามชุกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และประวัติศาสตร์ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจโดยรวมของย่านตลาดต่อไป

5. บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชนและผู้ดำเนินการ

การพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ และได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย มีทั้งกลุ่ม / องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชนจากต่างประเทศ ผู้สื่อข่าวโทรทัศน์ช่องต่าง ๆ นักเขียนวารสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ของเก่า และนักศึกษาด้านการพัฒนาจากมหาวิทยาลัยด้านต่าง ๆ ได้มาศึกษาดูงานกันอย่างต่อเนื่อง สร้างความรู้สึกรักภูมิใจในศักยภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

เกิดโครงการต่างๆขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น การฟื้นฟูตลาดสามชุก การอนุรักษ์อาคารสถาปัตยกรรมเก่า การปรับปรุง " บ้านขุนจ่านังจันารักษ์ " อาคารเก่าแก่ในชุมชนเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตชีวา เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกแก่คนรุ่นหลัง ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนและท้องถิ่น พร้อมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สามารถกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน

รูปที่3.48 แสดง วิถีชีวิต และรูปแบบสถาปัตยกรรมของตลาด

พิพิธภัณฑ์บ้านขุนจ่านังจันารักษ์

พิพิธภัณฑ์บ้านขุนจ่านังจันารักษ์เกิดขึ้นจากการที่ทางมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ได้มีส่วนร่วมโครงการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นตามโครงการ " ตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑ์มีชีวิต " โดยร่วมมือกับมูลนิธิชุมชนไท, สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และสำนักงานการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ภายใต้โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ ซึ่งทางมูลนิธิฯ มีส่วนร่วมกับชุมชนสามชุกในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 ทางมูลนิธิฯ ได้เป็นที่ปรึกษาในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ช่วยเก็บข้อมูลทางภาคสนามและแนะแนวทางเพื่อกระตุ้น

ให้นักวิจัยท้องถิ่นเก็บรวบรวมข้อมูลและสามารถสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เป็นของตนเอง ก่อนที่จะนำไปสู่การจัดเรื่องราวถาวรต่อไป

ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์แห่งนี้เปิดตัวแล้วในวันที่ 11 ธันวาคม 2547 ที่ผ่านมา ภายในอาคารพิพิธภัณฑ์บ้านขุนจ๋านงจิ้นารักษ์ ได้จัดนิทรรศการกึ่งถาวรเกี่ยวกับความสำคัญของลุ่มแม่น้ำท่าจีน ซึ่งสัมพันธ์กับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองสามชุก ตลาดสามชุก สังคม และสภาพวิถีชีวิตของผู้คนสามชุก มีการแสดงประวัติเจ้าของอาคารพิพิธภัณฑ์ คือ ท่านขุนจ๋านงจิ้นารักษ์ และกล่าวถึงโครงการสามชุกเมืองน่าอยู่ มีการจัดแสดงผลงานศิลปะผ่านภาพวาดและลายเส้นเกี่ยวกับสามชุกของนักศึกษาจากสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

รูปที่ 3.49 แสดงพิพิธภัณฑ์บ้านขุนจ๋านงจิ้นารักษ์

รูปที่ 3.50 แสดงตำแหน่งที่ตั้ง พิพิธภัณฑ์บ้านขุนจ๋านงจิ้นารักษ์

รูปที่3.51 แสดงภายในบ้านของขุนจำนาง ที่จัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์ของชุมชน

รูปที่3.52 แสดงโมเดลจำลองอาคารบ้านเรือนในตลาดสามชุก ภายในพิพิธภัณฑ์บ้านขุนจำนางจันารักษ์

อาคารพิพิธภัณฑ์หลังนี้เดิมเป็นบ้านของขุนจำนางจันารักษ์ ตั้งอยู่ในตลาดสามชุก ซอย 2 ลักษณะเป็นอาคารไม้สามชั้น สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ. ศ. 2459 อายุกว่า 90 ปี มาแล้ว นางเคี้ยวอี้ จันารักษ์ ทายาทคนปัจจุบันได้อนุญาตให้คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกปรับปรุงบ้านจัดทำพิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ของท้องถิ่นและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

6. ผลการดำเนินงาน

ปัจจุบันตลาดสามชุกยังคงดำเนินวิถีของตลาดห้องแถวอย่างต่อเนื่อง วิถีชีวิตและลักษณะทางกายภาพของชุมชนตลาดสามชุกซึ่งเป็นผลมาจากประชาคมชาวตลาดสามชุกได้มีการปรับปรุง พื้นฟู และร่วมกันอนุรักษ์สถาปัตยกรรมไม้ของตลาดสามชุกไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ทำให้ตลาดสามชุกพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ทำให้ตลาดสามชุกกลับมีชีวิตชีวาขึ้นอีกครั้ง

3.3 ปัจจัยที่ทำให้การอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยประสบความสำเร็จจากผู้เชี่ยวชาญ

3.3.1 กรณีศึกษา การอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยในประเทศญี่ปุ่นตามแนวทาง “มะจิซึคิรี”

1. ศาสตราจารย์ มาซารุ มาเอโน ⁵ นักวิชาการผู้มึบบทบาทเคลื่อนไหวในการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมมาร่วม 20 ปี

ศาสตราจารย์ มาซารุ มาเอโน กล่าวว่า ในญี่ปุ่น การสร้างสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไม่ว่าจะเป็นเมืองนอกหรือในญี่ปุ่นล้วน “อาศัยช่างที่ถ่ายทอดฝีมือจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง” ทำให้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแต่ละหลังเป็นที่ประชุมกันของภูมิปัญญา ประสบการณ์ และฝีมือของช่างหลายต่อหลายรุ่นสืบต่อกันมา เช่นเดียวกับการสืบทอดชีวิตของผู้คน ประเพณี และเทศกาลแห่งชีวิตของผู้คน ประเพณี และเทศกาลแห่งชีวิตของชุมชนที่ฝังแน่นอยู่ในการออกแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ศาสตราจารย์ มาซารุ มาเอโน กล่าวในเรื่องของการปลูกชุมชน ยานากะ ว่า “เราต้องทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างที่สำคัญระหว่าง อาคารพักอาศัย และชีวิตชาวบ้าน”

“ในโครงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในเมืองประวัติศาสตร์ เราต้องไม่วางแผนแคบอยู่แค่ในบริบทแห่งตัวสถาปัตยกรรมเท่านั้น เราต้องวางแผนให้กลมกลืนกับสถาปัตยกรรมประเพณีที่มีมาในบริเวณและวิถีชีวิตของผู้คนทั้งในอดีตและปัจจุบัน”

“สำรวจ” เป็นคำที่ชาวบ้านรู้สึกไม่ค่อยดี เหมือนจะหยิบยื่นความคร่ำครึมาให้เขา ท่านจึงเปลี่ยนนโยบายเป็นว่า “เรากำลังมองหาสถานที่ที่น่าสนใจในบริเวณนี้” มากกว่าคำว่า “เรากำลังมาสำรวจสถาปัตยกรรม”

สิ่งที่สำคัญก็คือ “การแสวงหาและการสนับสนุนกลุ่มคนที่เป็นแกนกลางในการอนุรักษ์ และปลูกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นให้มีชีวิตขึ้น” กลุ่มคนที่เป็นแกนกลางนั้น ควรได้รับการแนะนำในช่วงของการศึกษาชุมชน ถึงสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ เราต้องเราต้องให้เขาเหล่านั้นเป็นฝ่ายเลือกอนาคตของชุมชนของเขาด้วยตนเอง

ศาสตราจารย์ มาซารุ มาเอโน ได้วางหลัก 3 ประการขึ้น ในการปลูกชีวิตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น หรืออาคารทางประวัติศาสตร์

1) **ต้องอยู่อาศัยได้ (Livability)** คือจะต้องมาจากความต้องการที่แท้จริงของผู้อยู่อาศัย ต้องไม่ให้การดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนเป็นเหยื่อของการอนุรักษ์

2) **ความสะอาดของสภาพแวดล้อม (Clearliness for Environments)** บ้านเมืองที่สกปรกและบ้านที่ไม่มีผู้คนอยู่อาศัยเป็นสัญญาณความตกต่ำทางเศรษฐกิจ

3) **คุณค่าที่มองเห็นได้ (Visible Valua)** การทำให้ผู้คนตระหนักตระหนักในคุณค่าในบ้านเมืองของเขาเป็นสิ่งสำคัญสุดในการอนุรักษ์

⁵ ทิพย์สุตา ปทุมานนท์ ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อ้างใน “มะจิซึคิรี” การปลูกชุมชนในญี่ปุ่น แนวความคิดและแนวทางปฏิบัติ.ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2546.

2. รองศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จุลาสัย ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย⁶

การกำหนดเกณฑ์ และการควบคุมการใช้งานอาคารอย่างเข้มงวด หรือไร้เหตุผล ทำให้ผู้ครอบครองอาคารเปื้อนหาย และเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ในขณะที่ใช้ประโยชน์ได้จำกัด จึงเลือกวิธีที่ปล่อยให้อาคารทรุดโทรมโดยไม่ดูแลรักษา จนกลายเป็นการต่อต้านของประชาชน เร่งให้เกิดการทำลายอาคารเดิมจนจำเป็นต้องรื้อทิ้งไปในที่สุด กรณีของการปลุกชุมชนในเมืองนิซิงจิ ในโตเกียว ที่การอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมของประชาชนที่พำนักอาศัยอยู่ จึงดำเนินการโดยประชาชนเป็นผู้เลือกวิธีการ และเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนเอง

3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิธิ ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวว่ การอนุรักษ์ชุมชนในประเทศญี่ปุ่นเป็นตัวอย่างของการอนุรักษ์ชุมชนที่ประสบความสำเร็จ เกิดขึ้นจากหลายปัจจัย⁷

ปัจจัยแรก คือการที่รัฐตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของชุมชนเก่า และวิถีชีวิตชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ในปี ค.ศ.1975 ญี่ปุ่นได้ปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม โดยมีการเพิ่มประเภทของมรดกทางวัฒนธรรมอีกประเภทหนึ่งคือ กลุ่มอาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์ ซึ่งต่อมาก็ได้ขยายขอบเขต ออกเป็นการคุ้มครองเมืองและหมู่บ้านประวัติศาสตร์ด้วย การประกาศเขตอนุรักษ์ เพื่อควบคุมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนา

การออกกฎหมาย การจัดเงินช่วยเหลือและการให้คำแนะนำด้านเทคนิคการอนุรักษ์จึงเป็นบทบาทที่สำคัญของรัฐในการอนุรักษ์ชุมชนทางประวัติศาสตร์

ปัจจัยที่สอง คือบทบาทของรัฐบาลท้องถิ่นที่มีหน้าที่คุ้มครองชุมชนอนุรักษ์ในพื้นที่รับผิดชอบ โดยการออกมาตรการเพื่ออนุรักษ์และควบคุมการเปลี่ยนแปลงใดๆก็ตามที่อาจเกิดขึ้นกับลักษณะทางกายภาพของชุมชน ให้คำแนะนำด้านการอนุรักษ์ และจัดสรรงบประมาณในการซ่อมแซม ปรับปรุงหรือการสร้างอาคารใหม่ในเขตอนุรักษ์ เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นจะเป็นผู้ที่ทราบถึงคุณค่าพิเศษถึงพื้นที่นั้นๆ เข้าใจถึงความต้องการของชุมชน และมีการทำงานอย่างใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่ ในขณะที่เดียวกันก็มีหน้าที่ประสานงานกับฝ่ายรัฐ

ปัจจัยที่สาม สำคัญในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมชาวญี่ปุ่น ความรักและภาคภูมิใจในถิ่นของตน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการอนุรักษ์และการรักษาความเป็นชุมชนเก่าอย่างยั่งยืน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶ “มะจิจิเคอิ” การปลุกชุมชนในญี่ปุ่น แนวความคิดและแนวทางปฏิบัติ. ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2546.

⁷ เรื่องเดียวกัน

3.3.2 กรณีศึกษา การอนุรักษ์ ฟันฟู ที่อยู่อาศัยในประเทศไทย

1. ชุมชนสามแพรง

ปัจจัยที่ทำให้การฟื้นฟูชุมชน และการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนสามแพรงประสบความสำเร็จ

ปัจจัยที่ 1 การเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ทำให้มีสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และแสดงถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่

ปัจจัยที่ 2 คือความเข้มแข็งของชุมชน ที่ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของชาวชุมชน และพยายามที่จะแก้ปัญหาโดยชาวชุมชนเอง โดยจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนชั่วคราวขึ้น และต่อมาได้จัดตั้งองค์กรชุมชน “ประชาคมคลองคูเมืองเดิมสามแพรง” ขึ้น เป็นองค์กรชุมชนขึ้นทะเบียนกับกรุงเทพมหานคร

ปัจจัยที่ 3 คือการจัดตั้ง “สหกรณ์ฟันฟูเมืองเก่า” โดยเป็นชุมชนแรกที่สามารถจัดตั้งได้อย่างเป็นทางการ โดยสหกรณ์ฟันฟูเมืองเก่า จำกัด จะให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์เมืองเก่าไปพร้อมกับการพัฒนา ไม่จำกัดเฉพาะการทำงานในย่านสามแพรง แต่ระดมความคิดและร่วมทำงานกับชุมชนเมืองเก่าทั่วประเทศ

ปัจจัยที่ 4 คือการได้รับการสนับสนุนในด้านต่างๆ ทั้งจากเอกชน และภาครัฐในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

2. ชุมชนริมคลองอัมพวา

ปัจจัยที่ทำให้การฟื้นฟูชุมชน และการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ในพื้นที่ริมคลองอัมพวาประสบความสำเร็จ

2.1. รศ.ดร.ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย⁸

ปัจจัยที่ 1 เกิดขึ้นจากภูมิหลังของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งทำให้เกิดจุดแข็งและศักยภาพในการพัฒนา

ปัจจัยที่ 2 เป็นปัจจัยเสริมที่เกื้อหนุนให้เกิดความสำเร็จ แบ่งเป็น 3 ส่วนคือ

- 1) ความเข้มแข็งของเทศบาลตำบลอัมพวา
- 2) คนอัมพวา
- 3) การร่วมกันฟื้นฟูชุมชนริมคลองอัมพวาโดยหน่วยงานต่างๆ

2.2 กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม⁹

1) คลองอัมพวาเป็นคลองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์
2) มีบ้านไม้เรือนแถวริมฝั่งคลองอัมพวาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะแตกต่างจากชุมชนอื่น และยังมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์

3) มีศักยภาพสำหรับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีแผนที่และข้อมูลจากการศึกษาของสผ. ซึ่งจัดทำโดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- 4) ตำแหน่งที่ตั้งใกล้กับกรุงเทพ

⁸ ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์. ประสบการณ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมพื้นที่ชุมชนริมคลองอัมพวา. วารสารทางวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัมพวา. 2549

⁹ กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม.

5) มีชุมชนในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในโครงการ รวมทั้งความพร้อมของหน่วยงานของรัฐในระดับท้องถิ่น

6) มีทีมศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่มีความรู้ความเข้าใจสภาพปัญหาของพื้นที่และมีความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นอย่างดี

2.3) ชุมชนตลาดร้อยปีสามชุก

ปัจจัยที่ทำให้การฟื้นฟูชุมชน และการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ในพื้นที่ตลาดสามชุก ประสบความสำเร็จ

ปัจจัยที่ 1 กลุ่มองค์กรต่างๆ(NGO)ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงสถาบันการศึกษา ที่เป็นเสมือนตัวกระตุ้นให้ชาวชุมชนเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของตนเอง

ปัจจัยที่ 2 เกิดจากการความต้องการ และตระหนักเห็นคุณค่าของตลาดสามชุกของชาวชุมชนกลุ่มหนึ่ง จึงจัดตั้งเป็น “คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก” ร่วมกับกลุ่มองค์กร(NGO) ในการดำเนินการ และประชาสัมพันธ์ให้ชาวชุมชนรับทราบ และดึงชาวชุมชนให้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ

ปัจจัยที่ 3 ผู้สื่อข่าวโทรทัศน์ช่องต่าง ๆ นักเขียนวารสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ในการประชาสัมพันธ์ทำให้ตลาดสามชุกเป็นที่รู้ในวงกว้างมากขึ้น ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนฟื้นตัว กลายเป็นตลาดมีชีวิต สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน ส่งผลให้เกิดการปรับปรุงอาคารบ้านเรือนโดยชาวชุมชนเป็นผู้หลักได้

ปัจจัยที่ 4 โครงการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นเสมือนแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ที่มีไม่เพียงให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งความรู้ที่แสดงถึงคุณค่าของถิ่นที่อยู่แก่ชาวชุมชนเอง โดยเฉพาะเยาวชน ทำให้เกิดความรัก และหวงแหนในคุณค่าทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม วัฒนธรรม และดูแลรักษาให้แก่คนรุ่นหลังสืบเนื่องไป

3.4 สรุปปัจจัยที่ทำให้การอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยประสบความสำเร็จ

จากการศึกษากรณีศึกษาพบว่าโอกาสที่การอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยจะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องประกอบไปด้วยปัจจัยในด้านต่างๆดังนี้

1. ปัจจัยที่เกิดจากศักยภาพภายในของชุมชน

ปัจจัยที่ 1 มีคุณค่า และเอกลักษณ์ควรค่าแก่การอนุรักษ์ และฟื้นฟู

- เกิดขึ้นจากภูมิหลังของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ซึ่งทำให้เกิดรูปแบบทางกายภาพ ที่อยู่อาศัยที่เป็นเอกลักษณ์ และมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ที่แสดงถึงจุดแข็งและศักยภาพที่จะเกิดจากการอนุรักษ์ และฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

ปัจจัยที่ 2 ทศนคติของคนในชุมชน (ศาสตราจารย์มาซารุ มาเอโนะ.“มะจิชีคิรี”การปลุกชุมชนในญี่ปุ่น แนวความคิดและแนวทางปฏิบัติ)

- เกิดจากความต้องการของชาวชุมชนเอง

- ชุมชนมีสำนึกในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ความรักและภาคภูมิใจในถิ่น และที่อยู่อาศัยของตน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัย และการรักษาความเป็นชุมชนเก่าอย่างยั่งยืน

ปัจจัยที่ 3 ความเข้มแข็งของชุมชน

- ความพร้อม และความสามารถของคนในชุมชนที่สามารถพัฒนาตนเอง และแก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ
- การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดแนวทางการพัฒนา และการแก้ปัญหาต่างๆ
- ชุมชนมีการเรียนรู้ และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องอย่างต่อเนื่อง เช่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาของฝีมือจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง , การสืบวิถีชีวิตของผู้คน วัฒนธรรม และประเพณี
- ชุมชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยเป็นชุมชนที่พึ่งตนเอง โดยใช้ทุน และทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2. ปัจจัยที่เกิดภายนอก หรือปัจจัยสนับสนุน

- หน่วยงานภาครัฐ และท้องถิ่นให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น การออกกฎหมาย การจัดเงินช่วยเหลือ และการให้คำแนะนำด้านเทคนิคการอนุรักษ์ ให้ความรู้เชิงวิชาการในด้านต่างๆแก่ชุมชน
- ความต่อเนื่องของการสนับสนุน และการกระตุ้นของหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนให้ชุมชนตระหนัก และเห็นคุณค่าของตนเอง
- การแสวงหาและการสนับสนุนกลุ่มคนที่เป็นแกนกลางในการอนุรักษ์ และปลูกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นให้มีชีวิตขึ้น เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูชุมชนที่มาจากหลายภาคส่วน , สหกรณ์อนุรักษ์ ฟื้นฟูชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยเมืองเก่าสกลนคร มีรายละเอียดถึงวิธีวิจัยดังต่อไปนี้

4.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี และกรณีศึกษาพบว่าโอกาสที่การอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยจะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องประกอบไปด้วยปัจจัยในด้านต่างๆดังนี้

1. ปัจจัยที่เกิดจากศักยภาพภายในของชุมชน

ปัจจัยที่ 1 มีคุณค่า และเอกลักษณ์ควรค่าแก่การอนุรักษ์ และฟื้นฟู

- เกิดขึ้นจากภูมิหลังของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ซึ่งทำให้เกิดรูปแบบทางกายภาพ ที่อยู่อาศัยที่เป็นเอกลักษณ์ และมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ที่แสดงถึงจุดแข็งและศักยภาพที่จะเกิดจากการอนุรักษ์ และฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

ปัจจัยที่ 2 ทศนคติของคนในชุมชน

- เกิดจากความต้องการของชาวชุมชนเอง
- ชุมชนมีสำนึกในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ความรักและภาคภูมิใจในถิ่น และที่อยู่อาศัยของตน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัย และการรักษาความเป็นชุมชนเก่าอย่างยั่งยืน

ปัจจัยที่ 3 ความเข้มแข็งของชุมชน

- ความพร้อม และความสามารถของคนในชุมชนที่สามารถพัฒนาตนเอง และแก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ
- การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดแนวทางการพัฒนา และการแก้ปัญหาต่างๆ
- ชุมชนมีการเรียนรู้ และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องอย่างต่อเนื่อง เช่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาของฝีมือจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง , การสืบวิถีชีวิตของผู้คน วัฒนธรรม และประเพณี
- ชุมชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยเป็นชุมชนที่พึ่งตนเอง โดยใช้ทุน และทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2. ปัจจัยที่เกิดภายนอก หรือปัจจัยสนับสนุน

- หน่วยงานภาครัฐ และท้องถิ่นให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น การออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองชุมชน และป้องกันการคุกคามจากภายนอก การจัดเงินช่วยเหลือ และการให้คำแนะนำด้านเทคนิคการอนุรักษ์ ให้ความรู้เชิงวิชาการในด้านต่างๆแก่ชุมชน
- ความต่อเนื่องของการสนับสนุน และการกระตุ้นของหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนให้ชุมชนตระหนัก และเห็นคุณค่าของตนเอง

- การแสวงหาและการสนับสนุนกลุ่มคนที่เป็นแกนกลางในการอนุรักษ์ และปลูกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นให้มีชีวิตขึ้น เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูชุมชนที่มาจากหลายภาคส่วน , สหกรณ์อนุรักษ์ ฟื้นฟูชุมชน

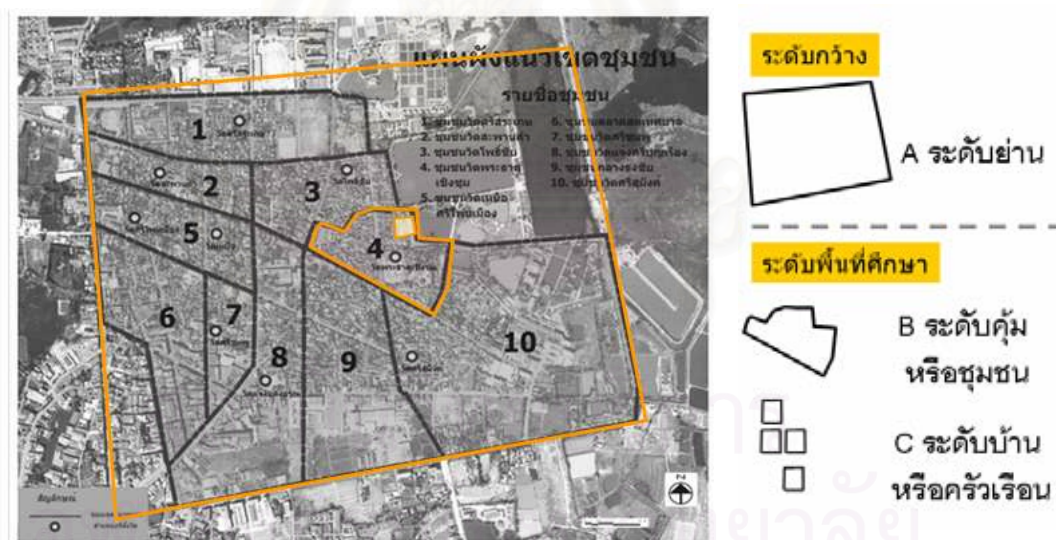
4.2 กำหนดปัญหา และคำถามในการวิจัย

จากการทบทวน แนวคิดทฤษฎี และกรณีศึกษาทั้งในประเทศ และต่างประเทศ พบว่า การอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยจะประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืนนั้น ปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุด คือ **ศักยภาพของชุมชนเอง ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม** และต้องมีปัจจัยสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย จึงเกิดความสนใจที่จะศึกษา โอกาสในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัย โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

- 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน และศักยภาพชุมชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร
- 2) ศึกษาทัศนคติของชาวชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร
- 3) วิเคราะห์ปัจจัยในการส่งเสริมและขัดขวาง การอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าสกลนคร

4.3 การวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ ศึกษาสภาพปัจจุบัน และศักยภาพชุมชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

ขอบเขตเนื้อหาในการดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 2 ระดับ ดังนี้

รูปที่ 4.1 แสดงขอบเขตเนื้อหาในการดำเนินการวิจัย

- 1) การศึกษาระดับกว้าง หรือระดับย่านเมืองเก่าสกลนคร เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของย่านเมืองเก่าสกลนครที่แสดงถึงคุณค่า และเอกลักษณ์ของย่าน และการศึกษาศักยภาพภายในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร
- 2) การศึกษาระดับพื้นที่ศึกษา จากการคัดเลือกพื้นที่ระดับชุมชน โอกาสการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัย ย่านเมืองเก่าสกลนคร

4.3.1 การศึกษาระดับกว้าง หรือระดับย่านเมืองเก่าสกลนคร

โดยเป้าหมายหลักของการศึกษาในระดับกว้าง เพื่อรวบรวมประเด็นองค์ความรู้ที่มีอยู่อย่างมากมาย และกระจัดกระจาย มาดำเนินงานให้เป็นหมวดหมู่ และสัมพันธ์กับผังทางกายภาพ โดยมีผลผลิตสำคัญ คือ ผังทางด้านกายภาพ และตำแหน่งตำแหน่งของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า ควรแก่การอนุรักษ์ ความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยกับสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรม ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และประเพณีท้องถิ่น เพื่อนำมาวิเคราะห์ ถึง **“คุณค่า และเอกลักษณ์ของพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร”** โดยสามารถจัดเป็นหมวดหมู่ของสาระสำคัญในการศึกษาได้ดังนี้

1) กลุ่มสาระสำคัญด้านประวัติศาสตร์ สังคม และมรดกทางวัฒนธรรมทางนามธรรม ครอบคลุมหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ เช่น ประวัติศาสตร์ พัฒนาการของเมือง และชุมชน วิถีชีวิต ประเพณี กลุ่มชนชาติพันธุ์ และภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ฯลฯ

2) กลุ่มสาระสำคัญด้านกายภาพ สามารถแบ่งได้ ดังนี้

2.1) องค์ประกอบทางกายภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ครอบคลุมองค์ประกอบทางกายภาพธรรมชาติ ที่ผลต่อสภาพแวดล้อมของเมือง และที่อยู่อาศัย

2.1) องค์ประกอบทางกายภาพสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ครอบคลุมองค์ประกอบทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ได้แก่

- องค์ประกอบด้านกายภาพของเมือง ได้แก่ โบราณสถาน วัด องค์ประกอบและสัญญาณเมืองเก่า ที่ว่าง เป็นต้น

- ที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์

โดยสามารถแบ่งขั้นตอนการศึกษาในระดับกว้างได้ ดังนี้

1) กลุ่มสาระสำคัญด้านประวัติศาสตร์ สังคม และมรดกทางวัฒนธรรม วิธีดำเนินการศึกษา วิจัย

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น จากข้อมูลเอกสารทุติยภูมิ ศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของย่านเมืองเก่าสกลนคร ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น

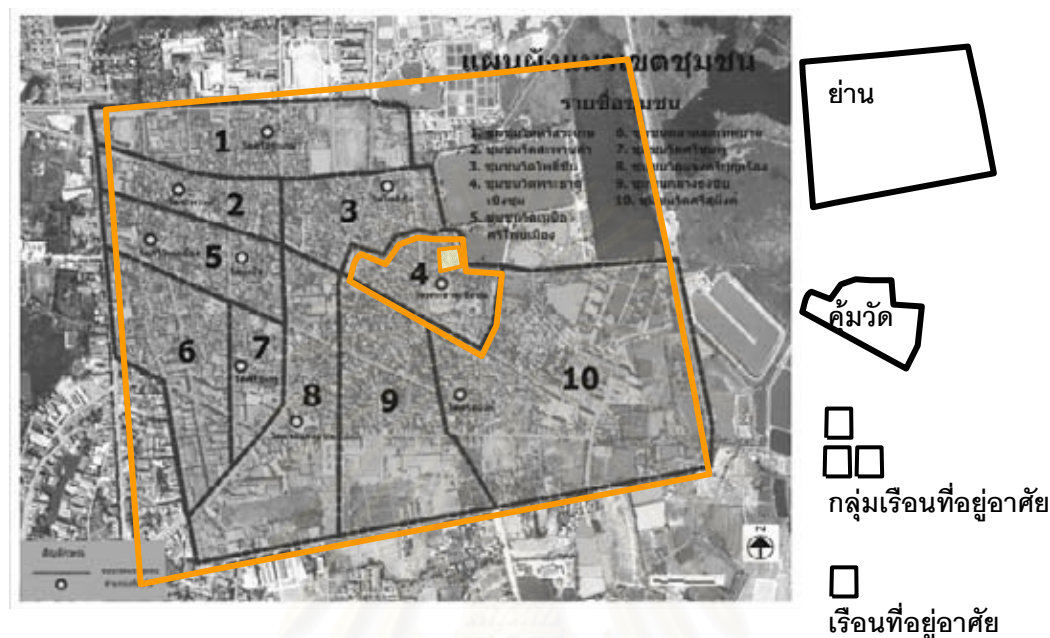
2. การศึกษาแบบเปรียบเทียบข้อมูลคู่ขนานกันระหว่าง **ข้อมูลด้านเอกสาร** โดยการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง กับ**ข้อมูลจากการสัมภาษณ์** เน้นความสำคัญในด้านกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นการวิจัยด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดย “คนใน” จากการสัมภาษณ์ และการบอกเล่า ได้แก่ ผู้อาวุโส ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำทางศาสนา ครู ฯลฯ ให้ชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราว และนำข้อมูลที่ได้ ทั้งจากเอกสารทางวิชาการ และจากการสัมภาษณ์ มารวบรวมและจัดระบบเนื้อหาในกระบวนการดังกล่าว

2) กลุ่มสาระสำคัญด้านกายภาพ

จากย่านเมืองเก่าสกลนครเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์สำคัญ มีความเป็นมาในการตั้งถิ่นฐาน มีวิวัฒนาการของเมืองต่อเนื่องมาหลายยุคสมัย คุณค่าของพื้นที่ในแง่การอนุรักษ์จึงเป็นคุณค่าในระดับย่าน ครอบคลุมเนื้อหาทั้งเรื่องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ครอบคลุมองค์ประกอบทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้น ที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมของเมือง และ โครงสร้างและสภาพแวดล้อมทางกายภาพของย่านโดยรวม การศึกษา

สภาพแวดล้อมกายภาพของย่านเมืองเก่าสกลนคร จึงต้องการเก็บข้อมูลสภาพปัจจุบัน ของเมือง โดยเริ่มตั้งแต่ตัวบ้าน กลุ่มบ้าน คู่มั่วต ไปจนถึงระดับย่าน

ขอบเขตการดำเนินการวิจัยด้านสภาพแวดล้อมกายภาพ

รูปที่ 4.2 แสดงโครงสร้างและสภาพแวดล้อมทางกายภาพของย่านโดยรวม

2.1) การศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพสิ่งแวดล้อม ที่ผลต่อสภาพแวดล้อมของเมือง และ องค์ประกอบด้านกายภาพของเมือง และ การระบุสาระสำคัญเกี่ยวกับย่านเมืองเก่าสกลนครลงในแผนที่

ได้แก่ การระบุพื้นที่ที่มีความสำคัญเบื้องต้นตามสาระสำคัญที่กำหนดอย่างรอบด้าน โดยเกิดจากข้อมูลที่ได้จากการนำรายชื่อสาระสำคัญทางด้านต่างๆของพื้นที่มาจัดทำแผนที่ตามสาระสำคัญในแต่ละด้านมาวางซ้อนทับกัน แล้วระบุหาบริเวณพื้นที่ที่มีความสำคัญ โดยพิจารณาเบื้องต้นตามจำนวนของการซ้อนทับของสาระสำคัญของหลายเรื่อง เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงคุณค่า และเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร โดยมีประเด็นในการศึกษาในระดับกว้าง ดังนี้

- องค์ประกอบสำคัญของย่านเมืองเก่าสกลนคร ตามยุคสมัยต่างๆ
- การใช้พื้นที่และกิจกรรม การใช้ประโยชน์อาคาร พื้นที่เกิดกิจกรรม ช่วงเวลาเกิดกิจกรรม ศูนย์กลางกิจกรรม รูปแบบกิจกรรม เช่น กิจกรรมทางวัฒนธรรม กิจกรรมการพักผ่อนและนันทนาการ
- ระบบเส้นทางสัญจร ระบบถนน เส้นทางเดิน
- ขนาดแปลงที่ดิน กรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของ
- ฯลฯ

วิธีดำเนินการศึกษา วิจัย

1) ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากแผนที่ แผนที่ แผนผัง ภาพถ่ายทางอากาศ เพื่อทราบถึงความเป็นมาพัฒนาการ และสภาพปัจจุบันของพื้นที่ และสภาพแวดล้อมของพื้นที่ทั้งที่เป็นสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางศิลปกรรม

2) การสำรวจพื้นที่โดยแยกประเด็นของข้อมูลที่ต้องการเก็บ กำหนดวิธีการบันทึกอย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้สำรวจสามารถระบุข้อมูลได้ถูกต้องและแม่นยำ

3) จัดระบบและนำเสนอข้อมูล นำข้อมูลจากแบบสำรวจมารวบรวมจัดเป็นหมวดหมู่ แสดงผลการสำรวจโดยแยกตามประเด็นที่ต้องการศึกษา

2.2) องค์ประกอบด้านกายภาพที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์

1. การจัดกลุ่มรูปแบบที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ และฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

จากการศึกษาโดยการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่าลักษณะที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัย ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ตามรูปแบบ และพัฒนาการของสถาปัตยกรรมเรือนอีสาน คือ เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม และเรือนที่อยู่อาศัยแบบรับอิทธิพลชาวเมือง¹ ดังนี้

ก) เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม เป็นบ้านที่สร้างด้วยวัสดุถาวร ไม่ใช่บ้านที่ก่อสร้างด้วยวัสดุชั่วคราวแบบกระต๊อบ โดยก่อสร้างด้วยฝีมือที่ประณีตกว่า แบ่งได้ 3 ชนิด คือ

- เรือนเกย
- เรือนแฝด
- เรือนโง่ง

ข) เรือนที่อยู่อาศัยแบบรับอิทธิพลชาวเมือง เริ่มมีการก่อสร้างตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ปรากฏการรับอิทธิพลรูปแบบบ้านมาจากชาวเมือง และเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ทำให้เกิดบ้านเรือนในลักษณะใหม่ ดังนี้

- เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี
- เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย

2. การระบุตำแหน่ง และประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ จากการจัดกลุ่มรูปแบบที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า ลงในผังแผนที่ของย่านเมืองเก่าสกลนคร

เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ความดั้งเดิม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรมของที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ที่ตกทอดมาในปัจจุบันจากการประเมินคุณค่าจากกายภาพภายนอก และการระบุตำแหน่งที่ตั้งบ่งบอกถึงความหนาแน่น หรือการกระจายตัวของที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในพื้นที่ชุมชน หรือคุ่มบ้านต่างๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งที่ตั้งกับประวัติความเป็นมา และพัฒนาการของย่าน รวมถึงความสัมพันธ์เชิงสังคม

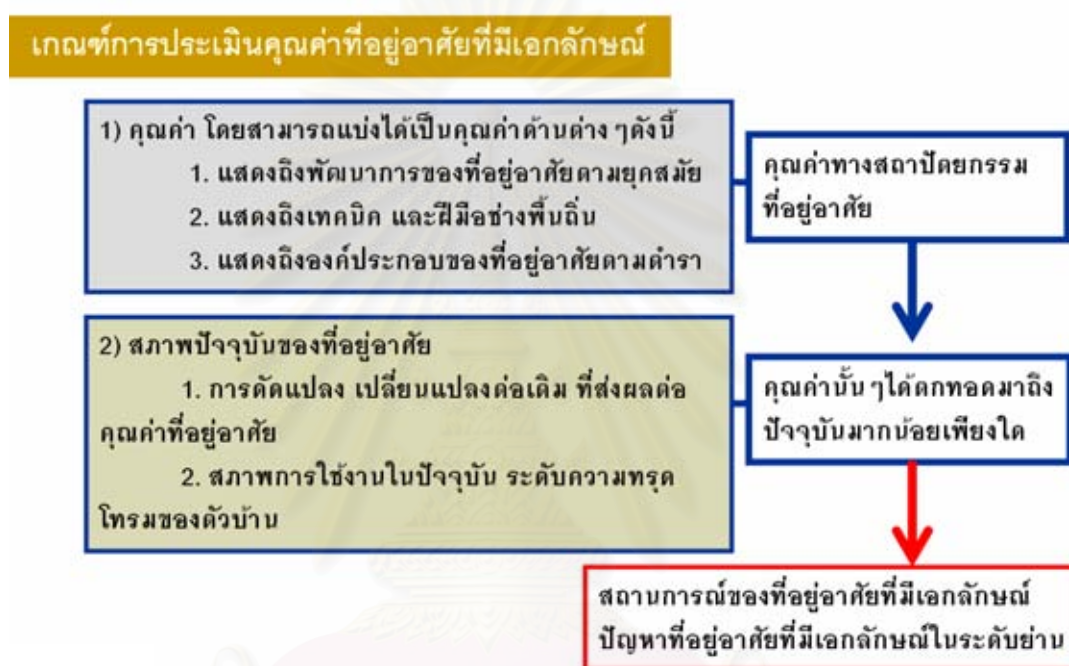
¹ ธิติ เสงวีศรี, ธนู พลวัฒน์ และธาดา สุทธิธรรม. การพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยในชนบทอีสานแถบลุ่มน้ำชี. เอกสารประกอบการวิจัย ในงานวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยในชนบทอีสาน แถบลุ่มน้ำชี. (ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์.2535).

ที่บ่งบอกได้จากลักษณะของการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มบ้าน เป็นต้น โดยความสัมพันธ์เหล่านี้จะนำมาวิเคราะห์ และจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ เพื่อการคัดเลือกพื้นที่ศึกษาระดับชุมชนต่อไป

3. สร้างเกณฑ์การประเมินคุณค่า และวิเคราะห์ศักยภาพที่อยู่อาศัยจากการประเมินคุณค่า

การประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของที่อยู่อาศัย โดยคุณค่าของที่อยู่อาศัยจะอ้างอิง 2 ส่วนสำคัญ เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมิน ได้แก่

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงเกณฑ์การประเมินประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัย

ในส่วนแรกจะเป็นตัวบ่งบอกถึงคุณค่าในด้านต่างๆ ในขณะที่ส่วนที่ 2 จะเป็นตัวบ่งบอกว่าคุณค่านั้นๆ ได้ตกทอดมาถึงปัจจุบันมากน้อยเพียงใด โดยการประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัยจะคำนึงถึงเพียงกายภาพภายนอกอาคาร และบริเวณภายนอกเท่านั้น มิได้รวมถึงภายในอาคาร และโครงสร้างอาคารทั้งหลัง ทั้งนี้เนื่องมาจากข้อจำกัด และเวลาในการเก็บข้อมูล โดยใช้วิธีประเมินคุณค่าจากภาพถ่ายเป็นหลัก

โดยการประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ เป็นการศึกษาถึงภาพรวมถึงสถานการณ์ที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในปัจจุบัน

ตารางที่ 4.1 แสดงเกณฑ์การประเมินประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัย

เกณฑ์การประเมินประเมินคุณค่า		A	B	C
1	ยุคสมัยเก่าแก่	/	/	/
2	แสดงฝีมือช่างพื้นถิ่น	/	/	/
3	มีองค์ประกอบตามตำรา	/	/	x
4	มีการดัดแปลงน้อย	/	x	X+
5	สภาพไม่ทรุดโทรม	/	x	X+

หมายเหตุ / เป็นไปตามเกณฑ์

X ไม่เป็นไปตามเกณฑ์

X+ ไม่เป็นไปตามเกณฑ์ (มีการดัดแปลง หรือทรุดโทรมมากกว่าระดับ B)

เกณฑ์ที่ใช้พิจารณาประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัย

ประเมินคุณค่าระดับ A หมายถึง ลักษณะอาคารเป็นแบบดั้งเดิม มีต้นแบบ ที่บ่งบอกถึง ยุคสมัย / ประเภทของอาคาร / ประเพณี วิธีการก่อสร้าง ช่างพื้นถิ่น รูปทรง ลักษณะดั้งเดิม ทั้งรูปแบบทางสถาปัตยกรรม และส่วนประดับอาคาร ใช้วัสดุตามแบบเดิม รักษาสัดส่วนเดิมไว้ โครงสร้างเดิม โดยไม่มีการปรับเปลี่ยนส่วนหนึ่งส่วนใดของอาคาร

ประเมินคุณค่าระดับ B หมายถึง ลักษณะอาคารยังคงรักษา ลักษณะของรูปทรงเดิมไว้มากเพียงพอที่จะบ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะ สะท้อนยุคสมัย ประเภทของอาคาร ประเพณี วิธีการก่อสร้าง ช่างพื้นถิ่น รูปทรง ลักษณะดั้งเดิม ทั้งรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและส่วนประดับอาคาร โดยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบทางสถาปัตยกรรมบางส่วน โดยการปรับเปลี่ยนวัสดุที่ใช้ มีการเพิ่มหรือลดทอนสัดส่วนของอาคาร มีสภาพค่อนข้างทรุดโทรม แต่ยังคงโครงสร้างเดิมส่วนหลัก และมีการใช้งานตามแบบเดิมไว้

ประเมินคุณค่าระดับ C หมายถึง ลักษณะอาคารเป็นแบบอาคารดั้งเดิม มีต้นแบบที่บ่งบอกยุคสมัย ประเภทของอาคาร รูปทรง ลักษณะดั้งเดิม ไม่มีการปรับเปลี่ยน รูปแบบทางสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ โดยยังคงรักษาสัดส่วนและใช้โครงสร้างแบบเดิม แต่อาคารมีสภาพอาคารทรุดโทรม ไม่สามารถใช้งานได้เต็มที่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวอย่างการประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์

เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม

เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม
คุณค่าระดับ A

เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม
คุณค่าระดับ B

เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม
คุณค่าระดับ C

รูปที่ 4.3 แสดงตัวอย่างการประเมินคุณค่าเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม

เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย

เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย
คุณค่าระดับ A

เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย
คุณค่าระดับ B

เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย
คุณค่าระดับ C

รูปที่ 4.4 แสดงตัวอย่างการประเมินคุณค่าเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย

เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี

เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี
คุณค่าระดับ A

เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี
คุณค่าระดับ B

เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี
คุณค่าระดับ C

รูปที่ 4.5 แสดงตัวอย่างการประเมินคุณค่าเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี

4. การวิเคราะห์ศักยภาพที่อยู่อาศัยจากการประเมินคุณค่า โดยมีเกณฑ์ในการวิเคราะห์ถึงคุณค่าและเอกลักษณ์ของที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร ดังนี้

4.1 **คุณค่าทางด้านวิชาการ** คือสภาพความดั้งเดิม ที่ส่งผลถึงคุณค่าที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน โดยยังคงมีความสมบูรณ์ของกายภาพที่อยู่อาศัยในระดับที่ค่อนข้างมาก

4.2 **คุณค่าของที่อยู่อาศัยที่แสดงถึงพัฒนาการของพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร** เป็นตัวแทนของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครในรูปแบบ และยุคสมัยต่างๆ ทั้งเรือนพักอาศัยชาวบ้านแบบดั้งเดิม เรือนพักอาศัยแบบคหบดี และเรือนแถวพักอาศัยกึ่งค้าขาย เพื่อศึกษาสาเหตุ และปัจจัยในการดำรงอยู่ของและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าในอนาคต รวมถึงสภาพการอยู่อาศัยในปัจจุบันของผู้อยู่อาศัยในปัจจุบันทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ที่ส่งผลต่อโอกาสในการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

4.3 **คุณค่าทางด้านสังคม** การแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสังคม ที่มีลักษณะเป็นกลุ่มอาคาร อยู่รวมกันเป็นคุ่มบ้านที่อยู่อาศัยร่วมกันระหว่างเครือญาติ มีความสัมพันธ์เชิงสังคมที่ชัดเจน เป็นสำคัญ เนื่องจากการศึกษากฎการศึกษาการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัย โอกาสที่จะประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืนนั้นความเข้มแข็งของชุมชน จะเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน

4.4 **คุณค่าที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น** มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่นเป็นพื้นที่ที่บ่งบอกถึงขนบธรรมเนียม แนวปฏิบัติ วิถีชีวิตของผู้คน และชุมชน โดยเฉพาะ โดยส่งผลต่อภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ของเมือง และชุมชน ที่ส่งเสริมคุณค่าด้านสถาปัตยกรรม และที่

อยู่อาศัย ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มแก่พื้นที่จากการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย และเป็นการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน สร้างรายได้ จากศักยภาพ และกิจกรรมที่เหมาะสมอย่างเป็นรูปธรรม

4.3.2 การศึกษาระดับพื้นที่ศึกษา จากการคัดเลือกพื้นที่ระดับชุมชน โอกาสการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

1) เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ศึกษาเพื่อศักยภาพของชุมชนในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยโดยชุมชนเป็นแกนหลัก

โดยการคัดเลือกพื้นที่เพื่อศึกษาโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย จะต้องเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญ แสดงถึงความเข้มข้นของคุณค่า ทั้งคุณค่าด้านที่อยู่อาศัย คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์แสดงถึงความเป็นมาของย่าน แสดงถึงวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนคร และเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อความรู้สึกของคนในชุมชนที่อยู่อาศัย โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่ ดังนี้

ตารางที่ 4.2 แสดงสรุปเกณฑ์การเลือกพื้นที่ศึกษา

เกณฑ์การเลือกพื้นที่ศึกษา เพื่อสำรวจแบบละเอียด	
1. คุณค่าทางด้านวิชาการ	- ความหนาแน่นของ ที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าจากการประเมินคุณค่า
2. การแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสังคม	- การรวมอยู่กันเป็นคุ้มบ้าน ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ
3. คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ แสดงถึงพัฒนาการของพื้นที่	- เป็นตัวแทนของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครในรูปแบบ และยุคสมัยต่างๆ - ชุมชนบ้านธาตุเชิงชุมเดิม และ เส้นทางเดินในอดีตที่คนในชุมชนเคยใช้เดินไปยังสระพังทอง
4. คุณค่าที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น	- เส้นทางบิณฑบาตร - เส้นทางขบวนแห่ปราสาทผึ้ง และถ้วยพระราชทาน - มีความสัมพันธ์กับวัดพระธาตุเชิงชุม

2) การศึกษาโอกาสการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร จากศักยภาพภายในของชุมชน

โดยมีขั้นตอน และวิธีการในการเก็บข้อมูลแบบละเอียด เพื่อศึกษาถึงโอกาสในการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัย ดังนี้

1. ขั้นตอน และวิธีการในการเก็บข้อมูลแบบละเอียด เพื่อศึกษาถึงศักยภาพของชุมชนทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยโดยชุมชนเป็นหลัก รวมถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ที่ส่งผลต่อความเสี่ยงต่อการเก็บรักษาที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า โดยมีประเด็นในการศึกษา ดังนี้

1.1 ศักยภาพของที่อยู่อาศัย ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่ ได้แก่

- ก. เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม
- ข. เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย
- ค. เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี

โดยนำเรือนที่อยู่อาศัยทั้งสามกลุ่มมาวิเคราะห์คุณค่าทางสถาปัตยกรรมตามประเด็นต่อไปนี้

- รูปแบบอาคาร โดยทำการศึกษาภาพรวมของอาคารแต่ละประเภท
- การใช้งานภายในอาคาร
- องค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรม ได้แก่ รูปแบบประตู หน้าต่าง ช่องแสง ระเบียง เป็นต้น

1.2 สภาพปัจจุบัน และปัญหาในการอยู่อาศัย

เพื่อประเมินศักยภาพในการเก็บรักษาอาคารที่อยู่อาศัยของเจ้าของ รวมทั้งความเสี่ยงหรือปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการอยู่อาศัย ที่ส่งผลกระทบต่อคงอยู่ของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า ทั้งในด้านกายภาพ และเศรษฐกิจ โดยมีข้อมูลที่ต้องการจากการสำรวจ ดังนี้

- ข้อมูลพื้นฐานเจ้าของที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ ประกอบด้วย ข้อมูลทางสังคม ได้แก่ การประกอบอาชีพ และข้อมูลทางเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้รวมต่อครัวเรือน
- กรรมสิทธิ์การครอบครองตัวอาคารที่อยู่อาศัย และที่ดิน กรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของหรือเป็นผู้เช่า
- ลักษณะการใช้งาน ความสอดคล้องของการทำงานกับตัวอาคารที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน
- ปัญหาการใช้งานและวิธีการที่ใช้ในการแก้ไขปัญหา

1.3 วิธีการเก็บข้อมูลที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในพื้นที่ศึกษาแบบละเอียด

แบบสอบถาม แบ่งออกเป็นสองชุด ได้แก่ ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (ภาคผนวก ก) ใช้สำหรับสัมภาษณ์เจ้าของเรือนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ และชุดที่ 2 แบบสำรวจ (ภาคผนวก ข) ใช้สำหรับบันทึกการรังวัดตัวเรือนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์

รูปที่ 4.6 แสดงวิธีการเก็บข้อมูลเรือนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในพื้นที่ศึกษา

4.4 การวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ ศึกษาทัศนคติของชาวชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

4.4.1 จำแนกผู้เกี่ยวข้อง และที่มีส่วนได้ ส่วนเสียในการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่า สกลนคร เพื่อสอบถามทัศนคติ ความคิดเห็นที่มีต่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่า สกลนคร รวมถึงความพร้อมของหน่วยงานภาครัฐในการสนับสนุนด้านต่างๆ ทั้งด้านนโยบาย กฎหมาย งบประมาณ และบุคลากรในการให้คำแนะนำด้านเทคนิคการอนุรักษ์ ความรู้เชิงวิชาการในด้านต่างๆแก่ชุมชน โดยมีกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มหลัก คือ

กลุ่มที่ 1 เป็นแกนหลัก หมายถึง ผู้ที่บ่งชี้ตนเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่นั้น เป็นผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียในพื้นที่ โดยมีความต้องการในการทำบางสิ่งบางอย่างให้สำเร็จร่วมกัน ได้แก่ ผู้อยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ และชาวชุมชนย่านเมืองเก่า สกลนคร

กลุ่มที่ 2 เป็นฝ่ายสนับสนุน หรือ “คนนอก” หมายถึง ผู้ที่เข้ามาทำงานเกี่ยวข้องกับชุมชน ทั้งที่เป็นหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาชีพ นักวิชาการ ช่างเทคนิค องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้ชำนาญการต่างๆบทบาทของ “คนนอก” แตกต่างกันไป แต่ยังเป็นคนนอก “คนนอก” เสมอ คือไม่สามารถเข้าใจสถานการณ์ของชุมชนได้อย่างถ่องแท้ ได้แก่

1. หน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง
2. หน่วยงานภาครัฐระดับท้องถิ่น
3. องค์กรพัฒนาเอกชน เช่น ชมรม สมาคม มูลนิธิ เป็นต้น
4. หน่วยงานทางวิชาการ

การดำเนินการในอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัย จำเป็นต้องเป็นในรูปแบบการประสานความร่วมมือ ไม่มีหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใด ที่มีอำนาจ และขีดความสามารถในการจัดการลำพังได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยรูปแบบการทำงานแนวราบโดยยึดเนื้อหาแทนที่การทำงานแนวตั้งที่ยึดหน่วยงานเป็นหลัก โดยทั้งส่วนที่เป็นแกนหลัก และฝ่ายสนับสนุนจะต้องดำเนินร่วมกันอย่างบูรณาการ

4.4.2 วิธีการศึกษาถึงทัศนคติของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

1) **ทัศนคติของกลุ่มที่ 1 เป็นแกนหลัก** ได้แก่ ผู้อยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์

โดยศึกษาจากจากข้อมูลปฐมภูมิจากการการสังเกต การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อหาทัศนคติ ความคิดเห็น และความรู้สึกที่มีต่อย่านเมืองเก่า สกลนคร รวมถึงทัศนคติที่มีต่อโครงการการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่า สกลนคร โดยมีประเด็นเนื้อหาในการศึกษา ดังนี้

- มีความตระหนัก และเห็นคุณค่าของที่อยู่อาศัย
- มีความผูกพันในบ้าน และถิ่นที่อยู่อาศัย
- มีความภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่
- ความพร้อมในการให้ความร่วมมือในโครงการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่า สกลนคร

2) ทศนคติของหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

โดยการนำผลของการศึกษา นำเสนอต่อหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเพื่อสอบถามทัศนคติ ความคิดเห็นที่มีต่อการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร โดยมีประเด็นเนื้อหาในการสัมภาษณ์ ดังนี้

- หน่วยงานภาครัฐเห็นความสำคัญ และคุณค่าของพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร
- ความพร้อมของหน่วยงานภาครัฐในการสนับสนุนด้านต่างๆ ทั้งด้านนโยบาย กฎหมาย งบประมาณ และบุคลากรในการให้คำแนะนำด้านเทคนิคการอนุรักษ์ ความรู้เชิงวิชาการในด้านต่างๆแก่ชุมชน

3) การประชุมกลุ่มตัวแทนจากกลุ่มต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ พื้นที่ชุ่มน้ำที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

โดยนำผลของการศึกษา นำเสนอต่อหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง รวมถึงภาคประชาชน เพื่อระดมความคิดเห็น และข้อเสนอแนะถึงแนวทางในการอนุรักษ์ พื้นที่ชุ่มน้ำที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร ที่เหมาะสม รวมถึงการแสวงหากลุ่มคนที่เป็นแกนกลาง ในการสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ การบริหารจัดการเพื่อให้โครงการสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง และนำแผนดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนอย่างยั่งยืน

4.5 การวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 คือ วิเคราะห์ปัจจัยในการส่งเสริม และปัจจัยด้านการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าสกลนคร

วิเคราะห์ปัจจัยในการสนับสนุน และปัจจัยด้านการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าสกลนคร

1) ปัจจัยสนับสนุน

1.1) ปัจจัยสนับสนุนจากศักยภาพของชุมชนในการเป็นแกนหลักในการอนุรักษ์ พื้นที่ชุ่มน้ำที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม

1.2) ปัจจัยสนับสนุน จากภายนอกที่เกิดจากการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

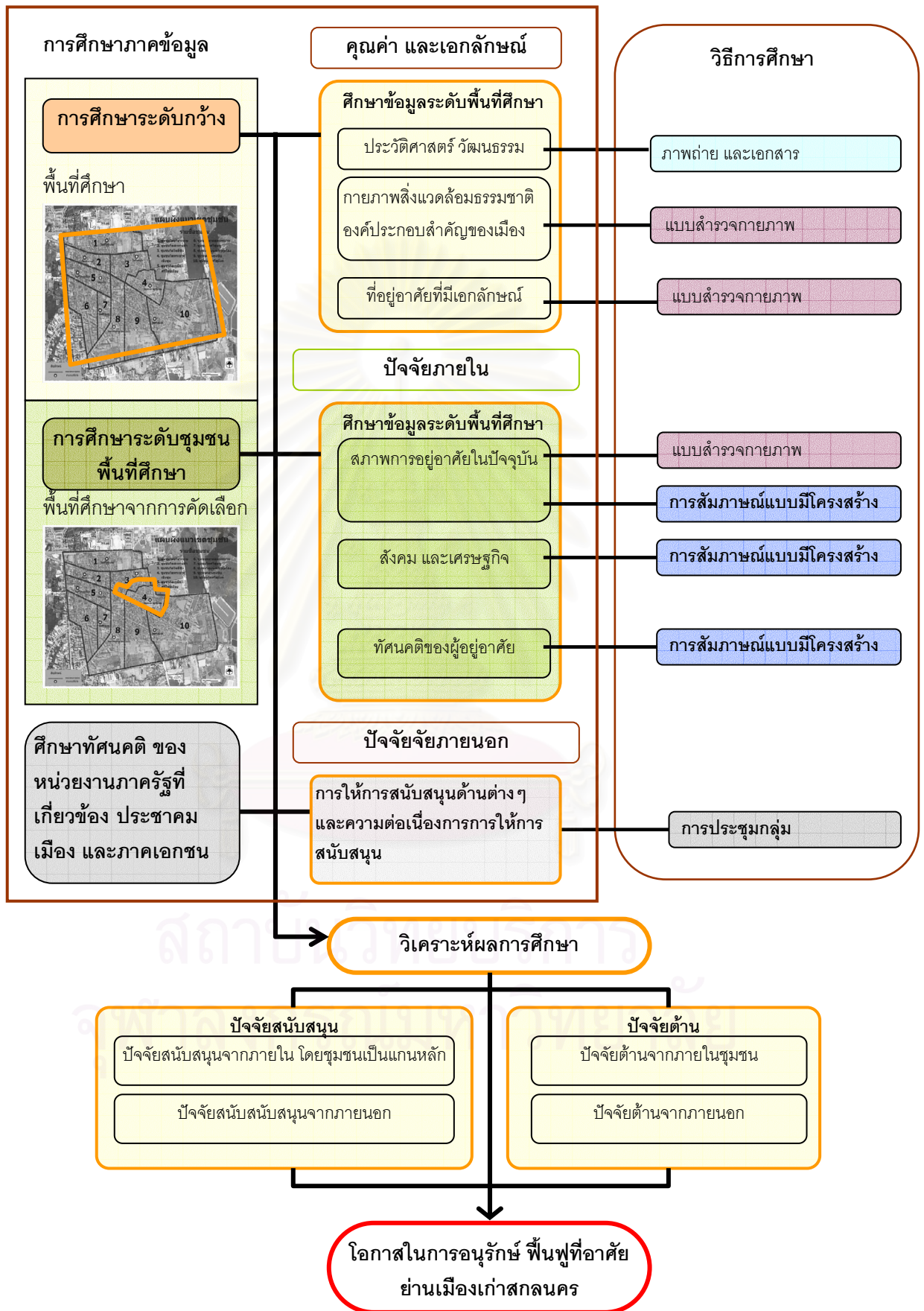
2) ปัจจัยต้าน

2.1) ปัจจัยต้านจากภายในของชุมชนในการอนุรักษ์ พื้นที่ชุ่มน้ำที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม

2.2) ปัจจัยต้านจากอิทธิพลภายนอก

วิเคราะห์และสรุปโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่ชุ่มน้ำที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร จากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจทั้งหมด ร่วมกับข้อมูลจากการศึกษาด้านกายภาพ และการอยู่อาศัย สังคมและเศรษฐกิจชุมชน มาประมวลผลร่วมกัน เพื่อให้ได้แนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนในด้านสภาพแวดล้อมกายภาพ จากขั้นตอนนี้จะต้องนำเสนอแนวทางหรือสิ่งที่ได้จากการศึกษาต่อเวทีประชาคม เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นต่อแนวทางดังกล่าว และนำข้อคิดเห็นที่ได้มาทำการปรับปรุง ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนให้มากที่สุด

แผนภูมิที่ 4.2 แสดงแผนและวิธีการดำเนินงานศึกษาโอกาสการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

บทที่ 5

คุณค่า และเอกลักษณ์พื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

5.1 จังหวัดสกลนคร

สกลนครตั้งอยู่ทางภาคอีสาน หรือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย นับว่าเป็นดินแดนที่มีความเจริญรุ่งเรือง มาก่อนยุคประวัติศาสตร์มีศูนย์กลางความเจริญอยู่ 2 แห่งด้วยกัน คือ แอ่งสกลนคร และแอ่งโคราชด้วยความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติของเทือกเขาภูพาน ซึ่งเป็นต้นน้ำของลำน้ำสำคัญหลายสาย ที่ไหลลงสู่หนองหารหลวงและแม่น้ำโขง เป็นปัจจัยที่เหมาะสมในการก่อเกิดสังคมเกษตรอันเป็นสังคมเริ่มแรก ความสมบูรณ์ของสังคมเดิมประกอบกับการย้ายถิ่นของผู้คนจากสังคมอื่นเข้ามายังแอ่งสกลนครเพื่อเสาะแสวงหาทรัพยากรอันมีค่า ที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตและนำความมั่งคั่งมาสู่ชุมชน และสังคมของตน มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณี จนทำให้เกิดวิวัฒนาการทางอารยธรรมผ่านยุคสมัยต่าง ๆ มากมาย นับตั้งแต่ สมัยยุคสำริด - เหล็ก สมัยทวารวดี สมัยลพบุรี สมัยล้านช้าง จนเข้าสู่การปกครองของกรุงรัตนโกสินทร์ จึงทำให้สกลนครมีโบราณสถาน โบราณวัตถุ มากมายที่บ่งบอกถึงอารยธรรมในแต่ละสมัย

นอกจากวัตถุทางวัฒนธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นการกระทำร่วมกัน ก็ปรากฏหลากหลายด้วยเป็นที่รวมชนหลายเผ่าพันธุ์ที่เข้ามาอยู่ในสกลนคร โดยมีความเชื่อถือ และพิธีกรรมที่แตกต่างกัน แต่ทั้งนี้ ด้วยความยึดมั่นต่อพุทธศาสนา ที่มีองค์พระธาตุเชิงชุมเป็นศูนย์รวมของความศรัทธา วิวัฒนาการประเพณีส่วนใหญ่ของชาวสกลนคร จึงเป็นไปเพื่อบูชาพระพุทธรูป ปัจจุบัน จังหวัดสกลนครมีธรรมชาติที่งดงามของอุทยานแห่งชาติภูพาน โบราณสถาน และโบราณวัตถุ ที่เป็นร่องรอยแห่งประวัติศาสตร์ และพิพิธภัณฑสถานพระเถรจารย์สายอรุณวาสี อันเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนทั่วไป เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของชาวสกลนครและผู้มาเยือน ความมั่งคั่งแห่งอารยธรรมที่สั่งสมมาแต่โบราณกาล นับว่าเป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของสังคมที่ยึดมั่นในประเพณีที่งดงาม และอยู่อาศัยร่วมกันอย่างสงบสุขของชาวสกลนคร

จังหวัดสกลนคร อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 647 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 9,605 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 18 อำเภอ คือ อำเภอเมืองสกลนคร อำเภอกุสุมาลย์ อำเภอกุดบาก อำเภอพรรณานิคม อำเภอวาริชภูมิ อำเภอส่องดาว อำเภอสว่างแดนดิน อำเภอวานรนิวาส อำเภออากาศอำนวย อำเภอบ้านม่วง อำเภอพังโคน อำเภอคำตากล้า อำเภอนิคมน้ำอูน อำเภอเต่างอย อำเภอโคกศรีสุพรรณ อำเภอเจริญศิลป์ อำเภอโพนนาแก้ว และอำเภอภูพาน โดยมีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ จังหวัดหนองคาย และจังหวัดนครพนม โดยมีลำน้ำสงครามเป็นแนวกันทั้งหมด
ทิศใต้	ติดกับ จังหวัดกาฬสินธุ์ มุกดาหาร โดยมีเทือกเขาภูพานเป็นแนวแบ่งเขตแดน
ทิศตะวันออก	ติดกับ จังหวัดนครพนม
ทิศตะวันตก	ติดกับ จังหวัดอุดรธานี โดยมีลำน้ำสงคราม เป็นแนวกันเขตจังหวัด

5.2 ย่านเมืองเก่าสกลนคร

ชาวสกลนครปัจจุบันมีวิถีชีวิตประจำวันที่เรียบง่าย เป็นสังคมเมืองกึ่งชนบท ซึ่งความเป็นสังคมเกษตรกรรมแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันยังคงมีความสำคัญอยู่ แม้ในเมืองปัจจุบันซึ่งมีขนาดไม่ใหญ่มากนัก และมีการอยู่รวมกันเป็นคุ่มบ้าน (ซึ่งเป็นการแบ่งคุ่มชุมชนภายในเขตเทศบาล) มีความสมานสามัคคี โดยยึดหลักความเชื่อของศาสนา โดยเฉพาะศาสนาพุทธซึ่งเป็นหลักยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิตประจำวัน

การเป็นสังคมเกษตรกรรม ที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สภาพภูมิประเทศและสภาพธรรมชาติ ประกอบไปด้วยเทือกเขาภูพานซึ่งมีแหล่งต้นน้ำลำธารอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งมีหนองหารซึ่งเป็นแหล่งน้ำอุปโภค บริโภคที่สำคัญของเมือง เป็นทั้งสัญลักษณ์ที่ชาวบ้านชาวเมืองภาคภูมิใจ โดยปัจจุบันเป็นพื้นที่สวนสาธารณะใหญ่สองแห่งติดหนองหาร คือ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ฯ บรมราชชนนี และสวนสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา (สวนแม่ สวนลูก) เป็นแหล่งพักผ่อนสำคัญที่สุด และเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ส่งเสริมวิถีชีวิตชุมชนแบบเมืองศูนย์กลางเกษตรกรรม ที่คนมีความใกล้ชิดกัน

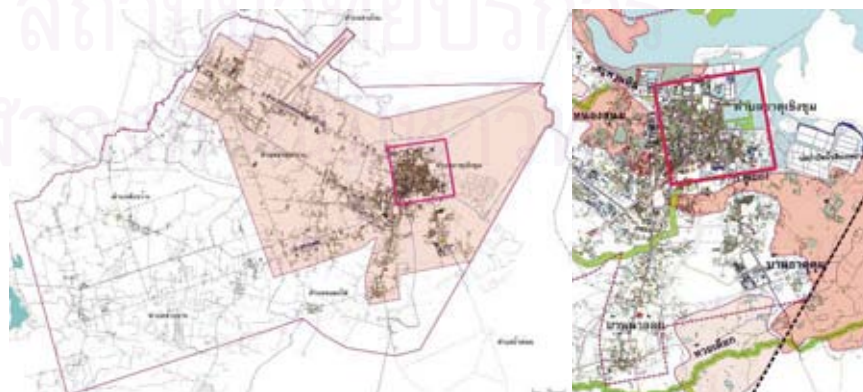
โดยทั่วไปบ้านเมืองค่อนข้างสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย ยกเว้นในบางบริเวณเช่นชุมชนแออัด บริเวณตลาดสดบางแห่ง เมืองยังคงมีบ้านเก่าที่เป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะภายในพื้นที่เมืองโบราณภายในเขตคูเมืองเดิม บ้านเมืองสวยงามน่าอยู่ และมีวัดประจำคุ่มบ้านหลายแห่งที่ชาวชุมชนยังคงมีความผูกพันอยู่

สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนอยู่ในเกณฑ์ดี มีสภาพแวดล้อมที่ยังไม่มีมลพิษ ไม่มีสิ่งล่อแหลมหรือสถานบันเทิงเร่ใจมากนัก ทำให้ความเป็นอยู่โดยทั่วไปในเมือง และโดยเฉพาะในพื้นที่นอกชุมชนที่หนาแน่น ยังคงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย แบบสังคมไทยชนบท

5.2.1 อาณาเขต และเขตการปกครอง

ย่านเมืองเก่าสกลนครตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองสกลนคร โดยเทศบาลเมืองสกลนครแบ่งเป็น 2 ตำบล คือ ตำบลธาตุเชิงชุม และชุมชนธาตุชุม ย่านเมืองเก่าสกลนคร เป็นส่วนหนึ่งของตำบลธาตุเชิงชุม

ย่านเมืองเก่าสกลนคร หมายถึงพื้นที่ภายในเขตกำแพงและคูเมืองเดิมตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ติดกับหนองหาร กำแพงและคูเมืองเดิมล้อมรอบย่านเมืองเก่า เป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างประมาณด้านละ 1,500 เมตร เป็นพื้นที่ประมาณ 2.25 ตารางกิโลเมตร กำแพงและคูเมืองเดิมนี้อยู่ไม่ปรากฏชัดว่าสร้างมาแต่สมัยใด มีลักษณะเป็นคันดินและคูขุดลึกถึงระดับกักเก็บน้ำ บางช่วงเป็นคูกว้างคูเดียว บางช่วงเป็นคูสลับคันดิน 2 ถึง 5 ชั้น ตามลักษณะของพื้นที่ ปัจจุบันด้านตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง แผ่นดินทรุดตัวจนแนวกำแพงหายไปอยู่ในเขตหนองหาร

รูปที่ 5.2 แสดงพื้นที่เขตเทศบาลเมืองสกลนคร (ที่มา : รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมืองจังหวัดสกลนคร)

ย่านเมืองเก่าสกลนครนี้ มีวัดพระธาตุเชิงชุมเป็นศูนย์กลางสร้างในสมัยรับอิทธิพลของอารยธรรมสายเขมร ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณสี่แยกถนนเจริญเมืองตัดกับถนนเรืองสวัสดิ์ นอกจากนี้ยังมีวัดที่สร้างมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมัยต่อมาอีกจำนวนมาก แต่ปัจจุบันยังหลงเหลือวัดที่มีการใช้งานอยู่ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครจำนวน 9 วัด โดยวัดเหล่านี้ยังมีหน้าที่เป็นศูนย์กลางของแต่ละชุมชน เรียกว่า “คุ้มบ้าน หรือ คุ้มวัด” แต่ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น “ชุมชน” โดยปัจจุบันย่านเมืองเก่าสกลนครประกอบด้วย 10 ชุมชน ได้แก่

- 1) ชุมชนวัดศรีสระเกษ
- 2) ชุมชนวัดสะพานคำ
- 3) ชุมชนวัดโพธิ์ชัย
- 4) ชุมชนวัดพระธาตุเชิงชุม
- 5) ชุมชนวัดเหนือ ศรีโพนเมือง
- 6) ชุมชนตลาดสดเทศบาล
- 7) ชุมชนวัดศรีชมพู
- 8) ชุมชนวัดแจ้งศรีบุญเรือง
- 9) ชุมชนกลางธงชัย
- 10) ชุมชนวัดศรีสุมงคล

รูปที่ 5.3 แสดงชุมชนในพื้นที่ย่านเมืองเก่า สกลนคร

5.2.2 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสกลนคร และย่านเมืองเก่าสกลนคร¹

1) **สกลนครสมัยก่อนประวัติศาสตร์** เกิดชุมชนและหมู่บ้านในอีสานและที่อื่น ๆ พบแหล่ง **อารยธรรมยุคบ้านเชียงในจังหวัดสกลนคร** นักโบราณคดีขุดพบเครื่องมือการทำมาหากินที่ทำจากหิน โครกกระดูกมนุษย์และเครื่องปั้นดินเผา โลหะ สัมฤทธิ์ กำไร ลูกปัด ที่อำเภอสว่างแดนดิน ศิลปะถ้ำและผาหินบนเทือกเขาภูพาน ยังพบร่องรอยของชุมชนก่อนประวัติศาสตร์บริเวณที่ราบเชิงเขาภูพาน ได้แก่บ้านท่าวัด บ้านพะเนาว์ บ้านโพนงาม บ้านหนองสระ

2) สมัยประวัติศาสตร์

สุวรรณภูมิรับวัฒนธรรมอินเดียตามชายฝั่งทะเลและที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยา รัฐทวารวดี ศรีวิชัยอาณาจักรเจนละซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นอาณาจักรกัมพูชา จนกระทั่งในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 อาณาจักรกัมพูชาแผ่อิทธิพลขยายไปทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน เกิดเมืองหนองหานหลวง ที่สร้างเป็นคูเมืองสี่เหลี่ยม มีการสถาปนาศาสนสถานใจกลางเมืองตามคติมณฑลจักรวาล โดยกษัตริย์เขมรเป็นผู้สร้างพระธาตุศิลาแลงครอบรอยพระบาทพระพุทธเจ้า 4 องค์ในตำนานอุรังคธาตุ มีการพบถนน คันดิน และสร้างสะพานขอมทางทิศใต้ของเมืองที่ออกแบบให้กระแสน้ำลอดผ่านโบราณเพื่อเบี่ยงกระแสน้ำจากภูพานให้ไหลลงสู่หนองหาน

¹ วัฒนธรรม พัฒนาการประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาของจังหวัดสกลนคร. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร .

3) สมัยล้านช้าง

อาณาจักรขอมเสื่อมอำนาจลงจากอิทธิพลของอยุธยา อาณาจักรล้านช้างตั้งต้นเป็นอิสระโดยพระเจ้าฟ้างุ้ม และทำการแบ่งดินแดนกับอยุธยา โดยดินแดนแถบอีสานทั้งหมดตกอยู่กับล้านช้าง ในประวัติศาสตร์ล้านช้างและจารึกบ้านโพนบกริมหนองหาน เรียกเมืองหนองหานหลวงว่า “เมืองเชียงใหม่หนองหาน” กษัตริย์ล้านช้างได้สร้างพระธาตุเชิงชุมครอบศาสนสถานเขมร ต่อมาอาณาจักรล้านช้างเกิดความแตกแยกในหมู่อำมาตย์ เกิดการแยกตัวไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในฝั่งขวาแม่น้ำโขงตั้งแต่จ.เลย หนองบัวลำพู หนองคาย สกลนคร ต่อมาสมเด็จพระเจ้าตากสินสถาปนากรุงธนบุรี ขยายพระราชอำนาจยกกองทัพไปตีเวียงจันทน์และหลวงพระบาง รวมดินแดนเข้าอยู่กับกรุงธนบุรี อาณาจักรล้านช้างมีฐานะเป็นหัวเมืองประเทศราช

4) สมัยรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ 1 สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ โปรดให้อุปราชเมืองกาฬสินธุ์ พร้อมทั้งครอบครัวพร้อมไพร่พล มาตั้งถิ่นฐานรักษาพระธาตุเชิงชุม ในเวลาต่อมาได้ยกฐานะบ้านเชิงชุมเป็น “เมืองสกลนครทวาปี” และแต่งตั้งอุปราชเมืองกาฬสินธุ์เป็น พระธานี เจ้าเมืองคนแรก ปัจจุบันยังพบกลุ่มเรือนและเครื่องถ้วยชามดินเผาที่กาฬสินธุ์และโฮงบรรพชนวงกาฬสินธุ์ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการยกทัพปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงสาเจ้าเมืองเวียงจันทน์ พร้อมกับกวาดต้อนผู้คน ได้แก่ เผ่าญ้อ ภูไท ไช้ กะเลิง ไย้ แสก โดยญ้อ และภูไทอยู่ในเขตเมืองสกลนคร โดยผู้คนต่างประกอบอาชีพทำนา จับปลาในหนองหาน หาของป่า

รัชกาลที่ 5 ฝรั่งเศส ล่าเมืองขึ้น สยามปฏิรูปการปกครองแบบ อยุธยาตามแบบล้านช้าง เป็นเทศาภิบาลทั่วประเทศ มีการเปลี่ยนระบบเจ้าเมืองมาจากส่วนกลาง ลดบทบาทเจ้าเมืองเดิม อิทธิพลจากราชสำนักสยามแผ่เข้าสู่เมืองสกลนครในด้านการบริหารบ้านเมือง สถานะที่ราชการต่างๆเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มาจากส่วนกลาง (Centralization) และ พ.ศ. 2443 ทางการสร้างเส้นทางรถไฟสายกรุงเทพ – โคราช

ชาวจีนจากกรุงเทพเข้ามาประกอบอาชีพค้าขายบริเวณถนนเจริญเมืองและใจผาสุข ตงซิกิว (ต้นตระกูลตงสิริ) เดินทางจากกรุงเทพโดยรถไฟจากกรุงเทพถึงโคราช ต่อด้วยเกวียน ตั้ง ร้านค้าอยู่ถนนเจริญเมืองรับซื้อของป่าและนำไปขายที่โคราช แล้วกลับมาขนส่งค้ามาขาย ต่อมา มีการตัดถนน 8 สายหลักในเมืองสกลนคร เพื่อเชื่อมวัด ชุมชนและสถานที่ราชการเข้าหากันโดยให้รถยนต์แล่นผ่านได้สะดวก ทับเส้นทางเกวียนเดิม ได้แก่ ถนนเจริญเมือง เรืองสวัสดิ์ กำจัดภัย ใจผาสุข สุขเกษม เปรมปรีดา มรรคาลัย ไสสว่าง

รัชกาลที่ 6 ได้เปลี่ยนคำว่า “เมือง” เป็น “จังหวัด” ทั้งหมดในประเทศไทย เปลี่ยนจาก “เมืองสกลนคร” เป็น “จังหวัดสกลนคร” เป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์สถาปัตยกรรม เรือนพักอาศัยจากกรุงเทพ (เรือนคหบดี) ได้เข้ามาในเมืองสกลนคร

พ.ศ. 2488 เกิดสงครามอินโดจีนกับประเทศฝรั่งเศสต่อเนื่องเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 เวียดนามได้รับผลกระทบจากฝรั่งเศส ชาวเวียดนามได้อพยพหนีภัยสงครามเข้ามาในประเทศไทยในจังหวัดสกลนคร นครพนม สุรินทร์ หนองคาย ในจังหวัดสกลนครชาวไทยเชื้อสายเวียดนามได้ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณถนนกำจัดภัย เจริญเมือง และใจผาสุข ประกอบอาชีพ ค้าขาย เป็นช่างสร้างบ้าน และทำเครื่องเรือน

ต่อมา เริ่มมีค่านิยมการสร้างอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก อาคารไม้แถบถนนเจริญเมือง และสุขเกษมถูกรื้อถอนเปลี่ยนเป็น อาคารสมัยใหม่ตั้งแต่นั้นมา

ตารางที่ 5.1 แสดงพัฒนาการ และประวัติศาสตร์ความเป็นมาของย่านเมืองเก่าสกลนคร

ทวารวดี สมัยลพบุรี (สมัยก่อนสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7)	เวลาปี	เหตุการณ์สำคัญ
- เริ่มมีการตั้งเป็นบ้านเมืองแล้ว - บริเวณเทือกเขาภูพาน และบริเวณพระธาตุเชิงชุม โดยได้รับอารยธรรม ทางด้านศาสนา การปกครอง ตลอดจนประเพณีบางอย่างจากอินเดีย	พ.ศ. 1100-1350	รูปแสดง อาณาจักรกัมพูชาและเมืองสำคัญสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 รูปแสดง ภูมิศาสตร์ที่ตั้งเมืองเดิมรอบพระธาตุกุม
- กษัตริย์เขมรสร้างพระธาตุศิลาแลงครอบรอยพระบาทพระพุทธรูปเจ้า 4 องค์	พ.ศ. 1700	- สร้างเมืองเป็นคูเมืองสี่เหลี่ยม มีการสถาปนาศาสนสถานใจกลางเมืองตามคติมณฑลจักรวาลเมืองหนองหานหลวง - แกนสำคัญของเมืองตามสุริยปฏิบัติ

ทวารวดี สมัยลพบุรี (สมัยก่อนสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7)	เวลาปี	เหตุการณ์สำคัญ
		- ออกแบบสะพานขอมแบบให้น้ำลอด - ถนนและคันดินป้องกันการกระแสน้ำจากภูพานลงสู่หนองหาร รูปแสดง สะพานขอมในปัจจุบัน
- พุทธศตวรรษที่ 16 เมืองลพบุรีเป็นศูนย์กลางอำนาจที่สำคัญมีผลทำให้ภาคอีสานมีรูปแบบ ศิลปะขอมตามอย่างในลพบุรี ปรากฏชื่อ เมืองหนองหารหลวง		- นิยมสร้างวัดกลางเมือง (คติพุทธมหายาน)พระธาตุเชิงชุม - แกนสำคัญของเมือง วางทิศตามสุริยะปฏิทิน - การวางผังเมืองตามแบบขอม ขุดคูเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส เพื่อการกักเก็บน้ำ ป้องกันศัตรู และป้องกันอุทกภัย

สมัยล้านช้าง อยุธยา ธนบุรี	เวลาปี	เหตุการณ์สำคัญ
- อาณาจักรล้านช้างตั้งต้นเป็นอิสระโดยพระเจ้าฟ้างุ้ม และแบ่งดินแดนกับอยุธยาโดยดินแดนอีสานทั้งหมดตกอยู่กับล้านช้าง	พ.ศ. 1896 พ.ศ. 2179	- อาณาจักรขอมเสื่อมอำนาจลง - ในประวัติศาสตร์ล้านช้างและจารึกบ้านโพนบกกรมหนองหาน เรียกเมืองหนองหานหลวงว่า”เมืองเชียงใหม่หนองหาน” - เมืองหนองหานหลวง ขึ้นต่อล้านช้าง ปกครองแบบอาชญาสิทธิ์แบบล้านช้าง
- อารাজักรล้านช้างเกิดความแตกแยกในหมู่ราชวงศ์ เกิดการแยกตัวไปตั้งถิ่นฐานใหม่ ผังขวามแม่น้ำโขง ตั้งแต่ เลยหนองบัวลำพู หนองคาย สกลนคร	พ.ศ. 2250	- บุรณะพระธาตุเชิงชุมตามแบบศิลปะล้านช้าง พุทธศาสนาแบบ เถรวาท(หินยาน) รูปแสดง พระธาตุเชิงชุมศิลปะแบบล้านช้าง - เครือข่ายทางเกวียนผู้คนอยู่อาศัยหนาแน่นบริเวณพระธาตุเชิงชุม รูปแสดง ผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น บริเวณบ้านธาตุเชิงชุม
- สมเด็จพระเจ้าตากสินสถาปนากรุงธนบุรียกกองทัพไปตีเวียงจันทน์ และหลวงพระบางรวมดินแดนเข้าอยู่กับไทยมีฐานะเป็นหัวเมืองประเทศราช	พ.ศ. 2310	- เมืองหนองหานหลวงเป็นเมืองร้าง

สมัยรัชกาลที่ 1-สมัยรัชกาลที่ 4	เวลาปี	เหตุการณ์สำคัญ
รัชกาลที่ 1 - สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์	พ.ศ. 2329	- รัชกาลที่ 1 โปรดให้ อูปราชมืองกาฬสินธุ์ พร้อมทั้งครอบครัวไพร่พล มาตั้งถิ่นฐานรักษา พระธาตุเชิงชุมต่อมา ยกฐานะบ้านเชิงชุม เป็น “เมืองสกลนครทวาปี” รูปแสดงเมืองสกลทวาปี มีศูนย์กลางอยู่ที่บ้านธาตุเชิงชุม รูปแสดงกลุ่มเรือนเครื่องฉลุตึ๊งค์กาฬสินธุ์เรือนนางพิน โถงบรรพชนวงกาฬสินธุ์ถนนเจริญเมืองชุมชนกลางธงชัย
รัชกาลที่ 3 -ปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์เจ้าเมืองเวียงจันทน์	พ.ศ.2369 พ.ศ. 2370	- เกิดศึกเจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏต่อราชสำนักกรุงเทพฯ - กวาดต้อนผู้คน ได้แก่ เผ่าญ้อ ภูไท ไช้ กะเลิง โย้ย แสก โดย ญ้อ และภูไทอยู่ในเขตเมืองสกลนคร
	พ.ศ.2381	- พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ราชวงศ์คำ เมืองมหาชัยเป็นเจ้าเมือง และเปลี่ยนชื่อจาก “เมืองสกลทวาปี” เป็นเมือง “สกลนคร”

สมัยรัชกาลที่ 5	เวลาปี	เหตุการณ์สำคัญ
- ตั้งวัดศรีสุ่มงคล	พ.ศ.2431 พ.ศ.2459	- สร้างโดยพระยาประจันประเทศธานีฯ(โง่นคำ) โดยมีพระครูบุญดี เป็นเจ้าอาวาส - พระยาประจันตประเทศธานีฯ(โง่นคำ) ได้สร้างวัดอีกแห่งหนึ่ง เมื่อปี พ.ศ.2459 เมื่อไม่มีพระไปจำพรรษาที่นั่น ก็กลายเป็นวัดร้าง และทางราชการจึงได้สร้างเป็นโรงเรียนเทศบาล มาจนถึงทุกวันนี้
- ตั้งวัดโพธิ์ชัย	พ.ศ.2430	- เดิมนั้นคุ่มวัดโพธิ์ชัยจะแบ่งเป็นอีก 2 คุ่ม เพราะอยู่ใกล้กัน คือวัดโพธิ์ชัยเหนือ และวัดกลางอีกหนึ่ง ต่อมาวัดกลางไม่มีวัดกลางประจำที่นั่น จึงยุบวัดกลาง(ทำเป็นตลาดศรีคูณเมือง ปัจจุบัน)
วิถีชีวิตแบบคุ่มบ้านมีวัดเป็นศูนย์กลาง	พ.ศ.2430	- มีวัดในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร 12 วัด รวมวัดพระธาตุเชิงชุม - สัญจรภายในชุมชนด้วยเครือข่ายทางเกวียน

รัชกาลที่ 5	เวลาปี	เหตุการณ์สำคัญ
- ปฏิรูปการปกครองแบบอนุาสี เป็นเทศาภิบาลทั่วประเทศ - ฝรั่งเศสล่าเมืองขึ้น - พ.ศ. 2443 ทางการรถไฟกรุงเทพ-โคราชเริ่มใช้งาน	พ.ศ.2430	- มีการเปลี่ยนระบบเจ้าเมืองมาจากส่วนกลาง อิทธิพลจากราชสำนักสยามแผ่เข้าสู่เมืองสกลนคร โดยสถานที่ราชการ เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมจากส่วนกลาง (Centralization)
- ตัดถนนใหญ่ 8 สาย ซี่ดถนนตามลำดับการก่อสร้างจะคล้องจองกัน คือ เจริญเมือง, เรืองสวัสดิ์, กำจัดภัย, ใจมาสุก, สุขเกษม, เปรมปรีดา, มรรคาดี, ไสสว่าง โดยแนวความคิดของการตัดถนนเป็นรูปกริดสี่เหลี่ยมฐานว่า น่าจะมาจาก การตัดถนนเพื่อเชื่อมวัดต่างๆในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร	พ.ศ. 2436 - 2444	- งานตัดถนนใหญ่ 8 สายในเมืองสกลนคร โดยมีชื่อคล้องจองกัน
- เริ่มใช้งานทางรถไฟสายกรุงเทพ - โคราช ชาวจีนจากกรุงเทพเริ่มเส้นทางไปตามที่ต่างๆ	พ.ศ. 2445	- ตงซิกิว (ต้นตระกูลตงสิริ) เดินทางจากกรุงเทพโดยรถไฟจากกรุงเทพถึงโคราช ต่อด้วยเกวียน ตั้งร้านค้าอยู่ถนนเจริญเมืองรับซื้อของป่าและนำไปขายที่โคราชกลับมาขายสินค้าเบ็ดเสร็จมาขาย ร้านแก้วไม้ริมถนนเจริญเมือง

รัชกาลที่ 6	เวลาปี	เหตุการณ์สำคัญ
- รัชกาลที่ 6 ได้เปลี่ยนคำว่า "เมือง" เป็น "จังหวัด" ทั่วมณฑลในประเทศไทย	พ.ศ. 2459	- เปลี่ยนจาก "เมืองสกลนคร" เป็น "จังหวัดสกลนคร"
	พ.ศ. 2462	- การเข้ามาของสถาปัตยกรรมจากกรุงเทพ (เรือนคหบดี) รูปแสดง เรือนพักอาศัยแบบคหบดี
- เปลี่ยนการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นประชาธิปไตย	พ.ศ. 2475	- รัชกาลที่ 6 โปรดให้สร้างสนามบินอยู่ทางทิศตะวันตกของเมือง - ประชากรเริ่มขยายตัว - ดัดดินอาคารไม้แถบถนนเจริญเมือง และสุขเกษมภูกรื้อถอนเปลี่ยนเป็น อาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก รูปแสดง อาคารคอนกรีตสมัยจอมพล ป. รูปแสดง ตึกขาวอาคารคอนกรีตยุคแรกของสกลนคร

ปลายรัชกาลที่ 7-รัชกาลที่ 9	เวลาปี	เหตุการณ์สำคัญ
- เกิดสงครามอินโดจีนกับประเทศฝรั่งเศส ต่อเนื่องเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 เวียดนามได้รับผลกระทบจากฝรั่งเศส	พ.ศ. 2479 พ.ศ. 2484 พ.ศ. 2486 พ.ศ. 2488	-จัดตั้งเทศบาลเมืองสกลนคร“ศาลาเทศบาลเมืองสกลนคร” เดิม นั้น ตั้งอยู่ที่สถานีรถไฟอากาศเดิม(ลานโพธิ์) - ฝรั่งเศสทิ้งระเบิดที่โรงเรียนแดง(โรงเรียนเชิงชุมประชาอนุกุล/ โรงเรียนเทศบาล 2) - ขบวนการใต้ดินเสรีไทยในสกลนครโดยนายเตียง ศิริขันธ์ - ชาวเวียดนามอพยพเข้ามาในประเทศไทย สกลนคร นครพนม สุรินทร์ หนองคาย รูปแสดงย่านพักอาศัยชาวไทยเวียดนาม ถ.กำจัดภัย , เจริญเมือง
		- การเข้ามาของชาวเวียดนามก่อให้เกิดสถาปัตยกรรม ตามแบบลักษณะของช่างญวน ดังเห็นได้จากเรือนแถวไม้ในปัจจุบัน รูปแสดง สิมวัดพระธาตุเชิงชุมสร้างโดยช่างญวน

ปลายรัชกาลที่ 7-รัชกาลที่9	เวลาปี	เหตุการณ์สำคัญ
	พ.ศ. 2498	- ในหลวงรัชกาลที่ 9 และพระราชินีเสด็จจังหวัดสกลนคร ประทับแรม ณ สถานที่ประมงน้ำจืด รูปแสดง สถานที่ประมงน้ำจืด จ.สกลนคร - เริ่มมีการแบ่งโฉนดที่ดิน ชาวสกลนครเริ่มทำรั้วบ้าน รูปแสดง สภาพปัจจุบันมีการแบ่งเขตทำรั้วบ้าน
	พ.ศ.2500 พ.ศ. 2500 - 2505	- ย้ายสำนักงานเทศบาลเมืองสกลนครมาตั้งในที่อยู่ในปัจจุบัน รัฐบาลสร้างศาลากลางจังหวัดที่บริเวณมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครปัจจุบัน
	พ.ศ. 2516	- เกิดเพลิงไหม้ย่านการค้าครั้งใหญ่บริเวณสี่แยกถนนเจริญเมืองกับสุขเกษม รูปแสดง พื้นที่เกิดเพลิงไหม้ใหญ่

5.2.3 วิวัฒนาการของย่านเมืองเก่าสกลนครตามยุคสมัยต่างๆ ที่ส่งผลถึงรูปแบบทางกายภาพองค์ประกอบ และสัณฐานของเมือง ดังนี้

1. ทวารวดี สมัยลพบุรี (สมัยก่อนสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7) การได้รับอิทธิพลของอารยธรรมอินเดีย สายอารยธรรมเขมร

รูปที่ 5.4 แสดงองค์ประกอบของเมืองที่ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมสายเขมร

ย่านเมืองเก่าสกลนคร ตั้งตามคติ “เมืองเชิงจิตนิยม²” เป็นเมืองอารยธรรมสายเขมร เป็นอารยธรรมที่มีพื้นฐานความเชื่อมาจากอารยธรรมอินเดียในศาสนาฮินดูเป็นหลัก และพุทธศาสนาแบบมหายานก็มาแทรกในช่วงทำอารยธรรม โดยได้นำความเชื่อทางศาสนามาปรับและสร้างสรรค์เป็นอารยธรรมของตนเอง จนทำให้เกิดศิลปกรรมเขมรที่มีรูปแบบของตนเองอันยิ่งใหญ่รวมทั้งแบบแผนการสร้าง และการวางผังเมือง

โดยเมืองในสายอารยธรรมเขมรถือกำเนิดขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 12 และเจริญรุ่งเรืองจนประสบความสำเร็จเสื่อมถอย และถูกทิ้งร้างไปในพุทธศตวรรษที่ 18-19

ผังเมืองสายอารยธรรมเขมร มีคติและแนวคิดในการวางผังเมือง และผังชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวิถีชีวิตแห่งความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวเขมร กอปรกับสภาพทางภูมิศาสตร์เพื่อการดำรงชีวิต 3 ประการหลัก คือ

1. **คติทางศาสนาและความเชื่อ** คติที่สำคัญในอารยธรรมเขมรที่ส่งผลมาถึงการวางผังชุมชนมีอยู่ 2 ประการคือ

² ธาดา สุทธิธรรม. ผังเมืองในประเทศไทย : ผังชุมชน และการใช้ที่ดินสายอารยธรรมเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น : ขอนแก่นพิมพ์พัฒนา, 2544.

ก. **คติแห่งลัทธิเทวราชา** ซึ่งถือเป็นสมมุติเทพ คือการเป็นเทพที่จุติลงมา เพื่อบำบัดทุกข์ บำรุงสุขทวยราษฎร์ ในลัทธิไวษณพนิกายได้เปรียบพระองค์ประดุจวิษณุเทพ ทรงเป็นสมมุติเทพ หรือเปรียบ ประดุจเทพของปวงราษฎร์

คติแห่งลัทธิเทวราชาทำให้เกิดธรรมเนียมการสถาปนาศิวลึงค์ขึ้นกลางใจเมือง และการสร้างเทวบรรพตขึ้น อันมีผลต่อผังเมืองโดยตรง

ข. **คติแห่งมณฑล** ซึ่งถือว่าชุมชนอยู่ในมณฑลซึ่งถูกปกปักคุ้มครองโดยศิวลึงค์ หรือสถานกลางใจเมือง

คติแห่งมณฑลนี้ เป็นการรับความเชื่อถือมาจากประเทศอินเดียโดยตรง การสถาปนามณฑลอันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นการสร้าง “มณฑลจักรวาล” จะต้องคำนึงถึงภูมิที่ตั้งอันเหมาะสมของเมืองนั้นๆ ด้วยภูมิที่ตั้งชุมชนเชิงเขา โดยชุมชนหันหลังพิงเขา และหันหน้าสู่พื้นที่ราบ เป็นการหมายเอาภูเขาเป็นเขาพระสุเมรุได้ปรากฏในการเลือกทำเลที่ตั้งชุมชน เช่น เมืองหนองหารหลวง(อำเภอเมือง)จังหวัดสกลนคร

2. **แนวคิดที่เป็นธรรมเนียมประเพณี** ธรรมเนียมที่เป็นประเพณีสืบทอดกันมาในอารยธรรมเขมร ที่มีผลต่อผังชุมชนที่สำคัญกล่าวได้ว่ามีอยู่ 3 ประการ

ก. ธรรมเนียมการประดิษฐานศิวลึงค์: การสร้างเทวบรรพต

ข. ธรรมเนียมการบริจาคตินกัลปนา

ค. ธรรมเนียมการสร้างสระ และระบบชลประทาน

ธรรมเนียมเหล่านี้เป็นการกำหนดการใช้ที่ดินภายในเมืองภายหลังจากสร้างเมืองเชิงจิตนิยมขึ้นมาแล้ว ให้มีประโยชน์ใช้สอยต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในเมืองเชิงรูปธรรมอย่างอุดมสมบูรณ์ด้วย

3. **แนวคิดทางภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน** ชุมชนในอารยธรรมสายเขมรได้คำนึงถึงปัจจัยด้านภูมิศาสตร์มาเป็นตัวกำหนดภูมิที่ตั้งชุมชน โดยเมืองหนองหารหลวง(เมืองสกลนคร) เป็นภูมิพยากรณ์ที่ตั้งชุมชนเขมรในอุดมคติ ที่นับถือภูเขาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยจะตั้งเมืองหันหลังให้ภูเขา ด้านหน้าเมืองหันไปทางทิศตะวันออกยังแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น(บาราย) หรือแหล่งน้ำธรรมชาติ

2. สมัยหลังสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7-ล้านช้าง

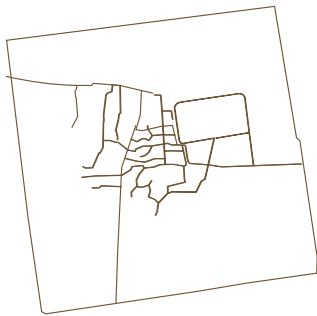
The diagram shows three stages of urban planning. The first is a simple 3x3 grid. The second is a 3x3 grid with a central blue rectangle and four small squares at the intersections. The third is a 3x3 grid with a central blue rectangle, four small squares, and a circular symbol at the bottom right corner.

แกนสำคัญของเมืองตามสุริยะปฏิทิน
ถนนโบราณสะพานขอม

นิยมสร้างวัดกลางเมือง (คติพุทธมหายาน)
พระธาตุเชิงชุม วัดกลาง

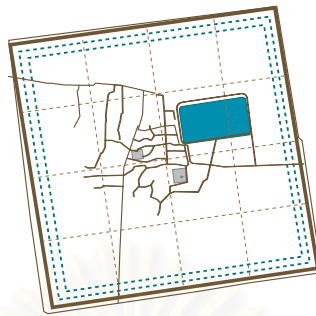
เมืองหนองหารหลวง
ได้รับอิทธิพลของอารยธรรมสายเขมร

3. สมัยล้านช้าง ออยุธยา ธนบุรี

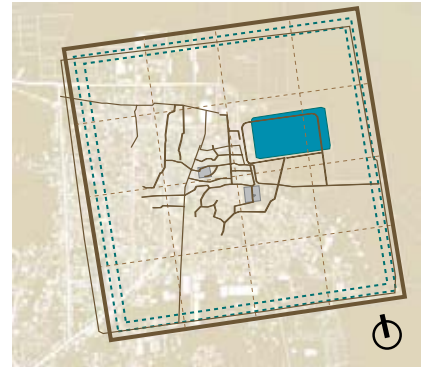
เครือข่ายทางเกวียน

ผู้คนอยู่อาศัยหนาแน่นบริเวณพระธาตุเชิงชุม

บูรณะพระธาตุเชิงชุมตามแบบศิลปะล้านช้าง

พุทธศาสนาแบบเถรวาท(หินยาน)

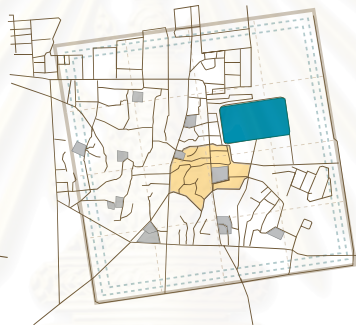

เมืองหนองหารหลวง ขึ้นต่อล้านช้าง
ปกครองแบบอาชญาสิทธิ์แบบล้านช้าง

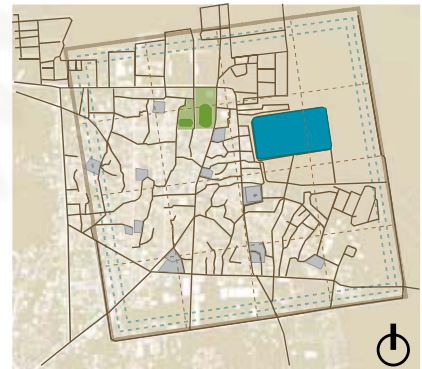
4. สมัยรัชกาลที่ 1-สมัยรัชกาลที่ 4

เครือข่ายทางเกวียน ชุมชนขยายจากการ
อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชนเผ่าต่างๆ

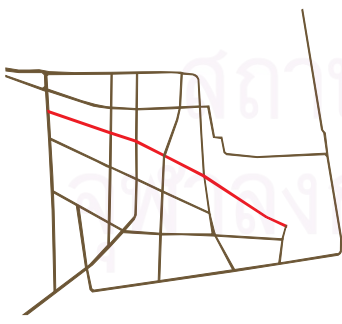

วัด 12 วัด รวมวัดพระธาตุเชิงชุม
วิถีชีวิตแบบคุ้มบ้านมีวัดเป็นศูนย์กลาง

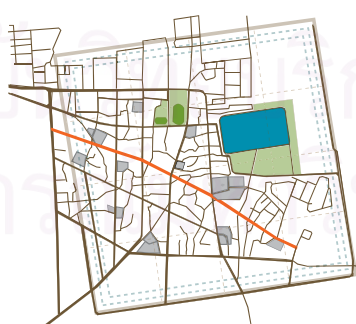

เมืองสกลทวาปี ขึ้นต่อไทย
ปกครองแบบอาชญาสิทธิ์แบบล้านช้าง

5. สมัยรัชกาลที่ 5-สมัยรัชกาลที่ 7

ถนน 8 สาย
มีถนนเจริญเมืองเป็นถนนสายหลัก

วัด 13 วัด รวมวัดพระธาตุเชิงชุม
ได้รับอิทธิพลจากเมือง

จังหวัดสกลนคร
การปกครองระบบมณฑลเทศาภิบาล

5.3 คุณค่า และเอกลักษณ์ของพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน โดย Garn ham, Harry L.³ กล่าวว่า เอกลักษณ์หรือจิตวิญญาณของสถานที่แต่ละที่ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษเฉพาะที่น่าจะสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ สำคัญการเป็นส่วนหนึ่ง และการอยู่ดีในผู้คนนั้นตั้งอยู่บนรากฐานของ

1) มุมมองของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในที่ตั้ง เช่น รูปแบบที่ดิน ภูมิประเทศ พรรณพืช ภูมิอากาศ และแหล่งน้ำ

2) ลักษณะทางวัฒนธรรม เช่น สะพาน บ่อม หรือโบสถ์บนยอดเนินอันตอบสนองต่อภูมิทัศน์ ประวัติศาสตร์ สังคม ท่าเลทางกายภาพ กิจกรรมของมนุษย์ และสถานที่ที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม

3) ประสบการณ์ในความรู้สึก ซึ่งการมองเห็นในอันดับแรก เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ของวัฒนธรรมทางภูมิทัศน์เดิม การปะทะสัมพันธ์ของส่วนผสมทั้งหมด ซึ่งสร้างคุณสมบัติของสถานที่ มักไม่เป็นที่เข้าใจของคนในพื้นที่จนกว่าจะเสียไป

แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองนี้ มีรากฐานบนความเชื่อที่ว่า เมืองแต่ละเมืองต้องมีความเฉพาะตัวทั้งด้านเอกลักษณ์ คุณลักษณะ ลักษณะเฉพาะ และจิตวิญญาณแตกต่างจากที่อื่น ซึ่งมีคุณค่าและความหมายต่อผู้คนในเมือง ซึ่งหากขาดไปก็จะลดคุณภาพชีวิตลง

องค์ประกอบหลักของลักษณะเฉพาะ (Identity) Garn ham, Harry L.⁴ ระบุว่าลักษณะเฉพาะจะประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ คือ

1) ลักษณะทางกายภาพและรูปลักษณ์ โครงสร้างทางกายภาพที่แท้จริงของสถานที่ ลักษณะจริงของอาคาร ภูมิทัศน์ ภูมิอากาศ และคุณลักษณะของสุนทรียภาพ

2) กิจกรรมและหน้าที่ซึ่งสังเกตได้ ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ต่อพื้นที่อย่างไร สถาบันทางวัฒนธรรมมีผลอย่างไร และอาคารกับภูมิทัศน์ถูกใช้งานอย่างไร

3) การสื่อความหมาย หรือสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นแง่ที่ซับซ้อนกว่า เริ่มแรกด้วยผลจากความมุ่งหมาย และประสบการณ์ของมนุษย์ คุณลักษณะของสถานที่ที่มีจำนวนมากที่สืบเนื่องจากการที่ประชากรตอบสนองต่อลักษณะทางกายภาพ และหน้าที่ใช้สอย

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบขั้นแรกนี้เองที่ได้สร้างสรรค์ จิตวิญญาณแห่งสถานที่ และปฏิสัมพันธ์นี้เองที่ต้องทำความเข้าใจ เพื่อบรรลุความสำเร็จที่จะดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูกิจกรรมในสภาพแวดล้อมของเมืองเล็ก

ดังนั้น การศึกษาคุณค่า และเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร จึงเปรียบเทียบประหนึ่งว่าเป็นสิ่งมีชีวิตที่ประกอบขึ้นจากองค์ประกอบ 2 ส่วน ได้แก่ องค์ประกอบทางกายภาพ อันหมายถึง สถาปัตยกรรม และภูมิสถาปัตยกรรม ที่เปรียบเทียบเสมือน “ร่างกายของย่าน” และองค์ประกอบที่ห่อหุ้มอยู่ภายใน อันหมายถึง วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมของผู้คน ที่เปรียบเทียบเสมือน “จิตใจของย่าน”

การศึกษาถึง “จิตใจของย่าน” จะศึกษาโดยการสัมภาษณ์ สังเกต เรื่องราวของวิถีชีวิต อันแสดงถึงการดำเนินชีวิตของคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง แสดงถึงเรื่องเรื่องราว พัฒนาการของย่านเมืองเก่าสกลนคร นับเป็น

³ Harry L. Garnham, “maintaining the spirit of place” in *A Process for the Preservation of town character*, Mesa: PDA, 1985, pp.1-7.

⁴ Ibid., p.8.

ประวัติศาสตร์แห่ง “ชีวิตของย่าน” ที่มีการพัฒนา แสดงวิถีชีวิต และสิ่งที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจร่วมกันของชาวชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนคร

โดยองค์ประกอบของย่าน ทั้งที่เป็น “ร่างกายของย่าน” และ“จิตใจของย่าน” จะประสานรวมเป็น “เอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร” โดยศึกษาจากมุมมอง และความรู้สึกของ “คนใน” ที่อยู่อาศัยหรือกระทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในย่าน และ “คนนอก” ที่ได้ผ่านประสบการณ์สัมผัส สัมผัส และสังเกต โดยนำมาศึกษา วิเคราะห์เอกลักษณ์ และความเป็นชุมชนของ “ย่านเมืองเก่าสกลนคร”จากแนวความคิดตามหลักวิชาการ ดังนี้

5.3.1 คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม

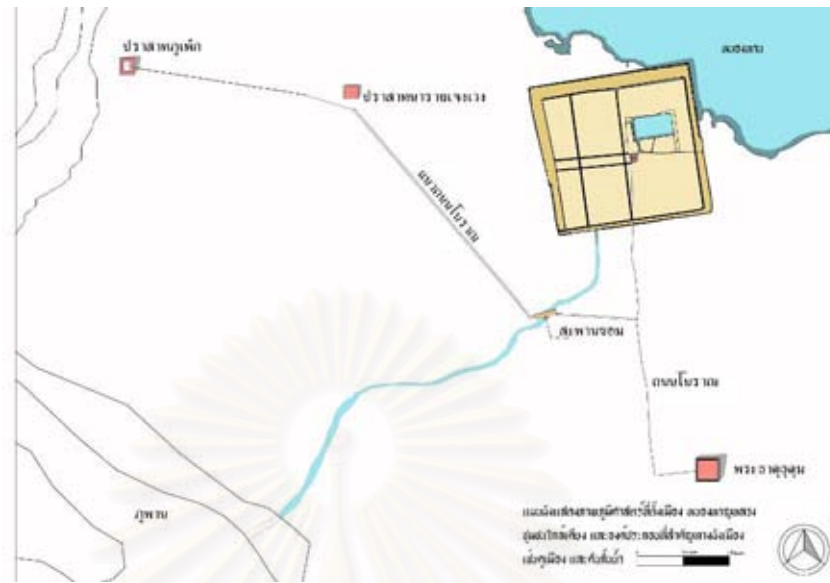
1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์

จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสกลนคร ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จนถึงสมัยการสร้างบ้านแปลงเมืองในยุคประวัติศาสตร์ โดยเริ่มต้นจากสมัยทวารวดีเป็นต้นมา ต่อมาได้รับอิทธิพลของขอม ล้านช้าง และราชสำนักสยาม ตามลำดับ จากอิทธิพลของอาณาจักรดังกล่าวข้างต้น ส่งผลถึงเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร ทั้งที่เป็นองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองทั้งที่เป็นรูปธรรม คือองค์ประกอบพื้นฐานของเมือง สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย และรูปแบบที่เป็นนามธรรม คือ วิถีชีวิต ประเพณี สังคม และวัฒนธรรม โดยรูปแบบทั้งสองเปรียบเสมือนเป็นบ้านหลอมให้ย่านเมืองเก่าสกลนครเป็นพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง

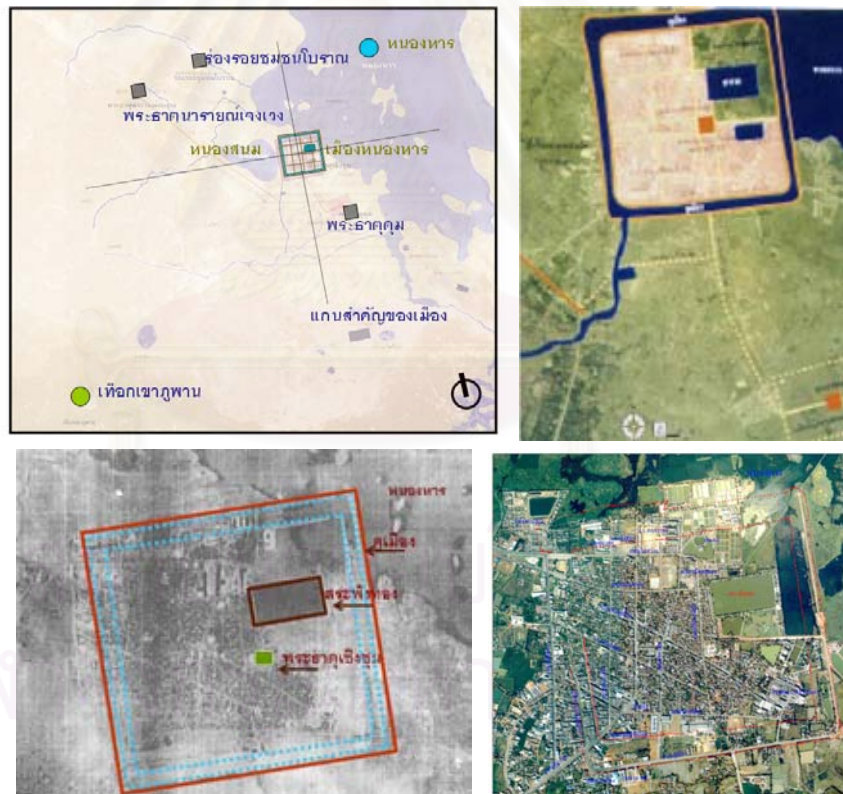
ย่านเมืองเก่าสกลนครปรากฏหลักฐานการตั้งถิ่นฐานมายาวนาน ตั้งแต่สมัยทวารวดี และเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยลพบุรี ภายใต้การปกครองของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โดยลักษณะองค์ประกอบพื้นฐานเมืองได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมเขมร ตามคติการสร้างเมือง “เชิงจิตนิยม⁵” เป็นอารยธรรมที่มีพื้นฐานความเชื่อมาจากอารยธรรมอินเดียในศาสนาฮินดูเป็นหลัก และพุทธศาสนาแบบมหายานเป็นหลัก โดยสร้างเมืองจากแนวความคิดตามหลักทางภูมิศาสตร์ โดยนับถือภูเขาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยชุมชนหันหลังพิงภูเขาและหันหน้าสู่พื้นที่ราบ เป็นการหมายเอาภูเขาเป็นเขาพระสุเมร(เทือกเขาภูพาน) และการสร้างสิ่งศักดิ์กลางใจเมือง(พระธาตุเชิงชุม) สถาปนาพื้นที่เป็นมณฑลจักรวาล เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ภายในพื้นที่กำแพงเมือง และคูเมือง เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส นอกจากนี้ยังมีคติการสร้างระบบชลประทานในลักษณะบาราย(สระพังทอง) คลองและคูเมืองหลายชั้น เพื่อหล่อเลี้ยงประชาชนในเมืองให้มีประโยชน์ใช้สอยต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในเชิงรูปธรรมอย่างอุดมสมบูรณ์ด้วย โดยความอุดมสมบูรณ์ของเมืองนี้ยังคงหล่อเลี้ยงผู้คนในหลายยุคหลายสมัยต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน

จากการสันนิษฐานของ รศ.ดร. ธาดา สุทธิธรรม ถึงองค์ประกอบเมืองว่า ประตูทางเข้าเมืองควรอยู่ทางทิศใต้ เนื่องจากพื้นที่ทางทะเลเหนือและทิศตะวันออกติดกับหนองหาน ส่วนทางทิศตะวันตกติดกับบริเวณจุดรับน้ำหนองสนม เนื่องจากเมืองหนองหานเป็นเมืองที่ขุดคูน้ำและทำคันดินล้อมรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า จากการสันนิษฐานพบว่า เป็นการขุดเพื่อป้องกันน้ำท่วมในฤดูฝนที่น้ำไหลจากเทือกเขาภูพาน คันดินและคูน้ำช่วยเบี่ยงกระแสน้ำให้ไหลลงสู่หนองหาน มีการออกแบบถนนที่ทำเป็นคันดินเพื่อเบี่ยงกระแส น้ำ และมีการสร้างสะพานข้ามลำน้ำจากเทือกภูพาน

⁵ ธาดา สุทธิธรรม. ผังเมืองในประเทศไทย : ผังชุมชน และการใช้ที่ดินสายอารยธรรมเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น : ขอนแก่นพิมพ์พัฒนา, 2544.

รูปที่ 5.5 แสดงภาพเมืองหนองหานหลวงมีคูน้ำล้อมรอบ สันนิษฐานสร้าง ประมาณ พ .ศ. 1700

รูปที่5.6 แสดงองค์ประกอบ และสัณฐานเมืองที่ยังคงพบเห็นได้ในปัจจุบัน

จากที่เมืองเก่าสกลนครเป็นทั้งศูนย์กลางในแง่เศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อม คือเป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขาย เมืองศูนย์กลางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม และพื้นที่ระบบนิเวศน์ที่อุดมสมบูรณ์ จึงเป็นเมืองที่มีชุมชนอยู่อาศัยมาตลอดประวัติศาสตร์ โดยบางช่วงเวลามีการติดต่อเชื่อมโยงกับเมืองอื่นๆ และมีการตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นชุมชนหนาแน่น แม้บางช่วงเวลาไม่ปรากฏหลักฐานเด่นชัดว่าเป็นชุมชนขนาดใหญ่หรือสำคัญ และบางช่วงเวลาต้องเป็นเมืองร้างอยู่หลายยุคสมัย แต่ก็ร้างได้ไม่นาน เนื่องด้วยที่สกลนคร หรือสกลทวาปี ได้ชื่อว่าเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา มีพระธาตุ 5 แห่ง เป็นแหล่งอารยธรรม 3 พันปี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์พระธาตุเชิงชุม นั้นเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นศูนย์กลางและสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุด ของพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนในทุกยุค ทุกสมัย

รูปที่ 5.7 แสดงวัดพระเชิงชุมศูนย์รวมจิตใจพุทธศาสนิกชนชาวสกลนครในทุกยุค ทุกสมัย

2) คุณค่าด้านสังคม วัฒนธรรม

ชุมชนสกลนครมีความหลากหลายทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม เนื่องจากการอพยพย้ายถิ่นฐานของประชากรจากถิ่นอื่นเข้ามา เพราะความไม่สงบภายในท้องถิ่นของชุมชนนั้นๆ หรือผลสงครามระหว่างอาณาจักร ทำให้มีการกวาดต้อนผู้คนเข้ามาหรือเกิดการอพยพเคลื่อนย้ายหนีความไม่สงบภายใน ดังกรณีเหตุการณ์สมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 ได้ยกกองทัพไปปราบเจ้าอนุวงศ์ ได้มีการกวาดต้อนผู้คนมาจากเมืองอุ เมืองบ๋า เมืองมหาไชยกองแก้ว ประเทศลาวปัจจุบัน เข้ามาตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่ทั่วไปในจังหวัดสกลนคร เป็นต้น

การอพยพของผู้คนเผ่าต่างๆในสกลนครเป็นบ้านหลอมวัฒนธรรมกลุ่มคนหลากสายพันธุ์ ได้แก่ กลุ่มไท อีสาน กลุ่มไทยเชื้อสายจีน กลุ่มไทยเชื้อสายญวน กลุ่มย้อ กลุ่มโย้ย กลุ่มกะเลิง กลุ่มโซ่ กลุ่มภูไท

ชนเผ่าต่าง ๆ ที่ย้ายมาตั้งบ้านเมืองใหม่ในพื้นที่เมืองในจังหวัดสกลนคร เดิมมี 6 เผ่า คือ

1. ชนเผ่าผู้ไทย 2. ชนเผ่าย้อ 3. ชนเผ่าโย้ย 4. ชนเผ่าไทไล่ 5. ชนเผ่ากะเลิง และ 6. ชนเผ่าลาวเวียง แต่ในเขตอำเภอเมืองสกลนคร มี 3 ชนเผ่าได้แก่

1. **ชนเผ่าไทยย้อและลาวเวียง** เป็นบริวารของเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งนำมาจากนครเวียงจันทร์มาตั้งมั่นที่เมืองมหาชัยกองแก้ว กลุ่มนี้ตั้งบ้านเรือนในคุ้มวัดโพธิ์ชัย คือระหว่างถนนเรื่องสวัสดิ์กับถนนใจผาสุก ชนเผ่าไทยย้อได้ย้ายเข้าสู่เมืองสกลเป็นกลุ่มแรก และเป็นชนกลุ่มใหญ่ของเมืองสกลนครปัจจุบัน

2. **ชนเผ่าผู้ไทย** ย้ายเข้ามาสู่เมืองสกลนครในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยย้ายมาจากเมืองวังอ่างคำอันมีท้าวโสมกลางเป็นหัวหน้า

3. **ชนเผ่ากะเลิง** ซึ่งความจริงเป็นชนเผ่าไทข่า ซึ่งชาวลาวเรียกว่าลาวเทิง เป็นชนเผ่าที่รักอิสระเสรี ไม่ชอบการคบค้าสมาคมกับชาวบ้านมากนัก ชอบทำตัวลึกลับไม่ชอบบอกรับว่าเป็นชนเผ่าใด จะตอบเพียงว่าตนเป็น

พวกเขาเล็ง หมายความว่า “เป็นอะไรก็ได้” คนพวกนี้จะมีอยู่ปะปนกับชนเผ่าต่าง ๆ ได้ทุกเผ่าอย่างประปรายไม่มีหัวหน้าเผ่า

ความเป็นเมืองความหลากหลายของชาติพันธุ์ดั้งเดิมเป็นจุดเด่นของย่านเมืองเก่าสกลนคร ในสมัยโบราณประชากรแต่ละกลุ่มอาจจะมีการตั้งถิ่นฐาน ในย่านใดย่านหนึ่งชัดเจน เช่น ชาวญวน (เวียดนาม) มีบริเวณการอยู่อาศัยใกล้วัดศรีสุ่มังค์ เป็นต้น เมื่อผ่านวิวัฒนาการทางสังคม ทำให้ความแตกต่างทางชาติพันธุ์ลดลง โดยมีกลุ่มชาติพันธุ์หลักของชาวเมืองเก่าสกลนคร เชื่อว่ามีเชื้อสายไทยย้อ ซึ่งเป็นชนเผ่าที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครมากที่สุด โดยตั้งถิ่นฐานทั่วไปกระจายตามพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร ส่งผลให้วัฒนธรรมต่างๆของชาวไทยย้อหล่อหลอมเป็นวัฒนธรรมหลัก และแสดงถึงเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร

โดยจากการสัมภาษณ์ และจากการค้นคว้าเอกสาร⁶ พบว่ามีลักษณะเด่นที่สังเกตได้จากวัฒนธรรมของชนเผ่าย้อ ที่แสดงให้เห็นในปัจจุบัน ได้แก่

1. ภาษา ชาวย้อมีภาษาพูดโดยพื้นฐานเสียงแตกต่างไปจากภาษาไทยลาว(ภาษาอีสาน) ตรงที่พื้นฐานเสียงอักษรสูง และจัตวาจะหนักในลำคอ น้ำเสียงสูงอ่อนหวาน

2. อุปนิสัย ชาวย้อเป็นชุมชนที่รักสงบ มีอัธยาศัยไมตรีที่ดีกับผู้คนต่างถิ่น ชอบทำบุญทำทาน และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันอยู่เสมอ

3. อาหาร ชาวย้อรับประทานข้าวเหนียวเป็นหลัก และรับประทานข้าวเจ้าบ้างในบางโอกาส ไม่นิยมรับประทานอาหารสุกๆดิบๆเหมือนชาวไทลาว นิยมรับประทานปลามากกว่าเนื้อสัตว์ เนื่องจากอาชีพดั้งเดิมของคนในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครในอดีต นอกจากอาชีพทำนาแล้ว คืออาชีพทำประมง เนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ใกล้หนองหาร

4. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ชาวย้อมีประเพณีในกลุ่มสังคมของตนที่เรียบง่าย ไม่มีพิธีกรรมมากมาย ยึดหลักความพอเพียงเป็นที่ตั้ง ดังสังเกตได้จาก การทำปราสาทผึ้งโบราณในอดีตที่เน้นความเรียบง่ายเป็นหลัก , ลีม (โบสถ์) โบราณตามที่มีขนาดเล็กไม่มีลวดลายประดับประดามากมาย , ขนาดของวัดจะมีขนาดเล็กพอที่คนในคุ้มหรือชุมชนจะสามารถดูแล อุปถัมภ์ได้ตามกำลัง และความสามารถของชุมชน เป็นการแสดงถึงวิถีชีวิตที่พอเพียง เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม และสอดคล้องกลมกลืนกับความศรัทธาในศาสนาอย่างแยกไม่ออก

รูปที่ 5.8 แสดงลีมเก่าที่มีขนาดเล็ก แสดงถึงวิถีชีวิตแบบพอเพียงที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม

โดยวัดเปรียบเสมือนศูนย์กลางชุมชน เป็นสิ่งที่คอยเชื่อมความผูกพันกันของคนในชุมชน โดยชาวชุมชนหรือชาวคุ้มจะมีหน้าที่ในการปรนนิบัติ คอยคุ้มครองค้ำจุนวัด เรียกว่า “คนค้ำวัด” หรือ “คนคุ้มวัด”

⁶ ธาดา สุทธิธรรม. รูปแบบแผนผังชุมชนอีสานวัฒนธรรมไท. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา. 2549.

มีความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ ในอดีตมีประเพณีเลี้ยงผีแม่เหล็ก คอยปกป้องคุ้มครองให้พวกตนอยู่เย็นเป็นสุข มีข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันคุ้มวัดศรีสุมังค์มีศาลหลักเมือง(เจ้าพ่อมเหศักดิ์) ตั้งอยู่ที่ชุมชนนี้ ศาลหลักเมืองตั้งขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด มีการเลี้ยงทุกปี ในการเลี้ยงนั้นใช้หัวหมู หัววัว เป็นเครื่องเซ่นไหว้ โดยจะทำการในเดือน 6 ขึ้น เดือน 8 ของทุกปี

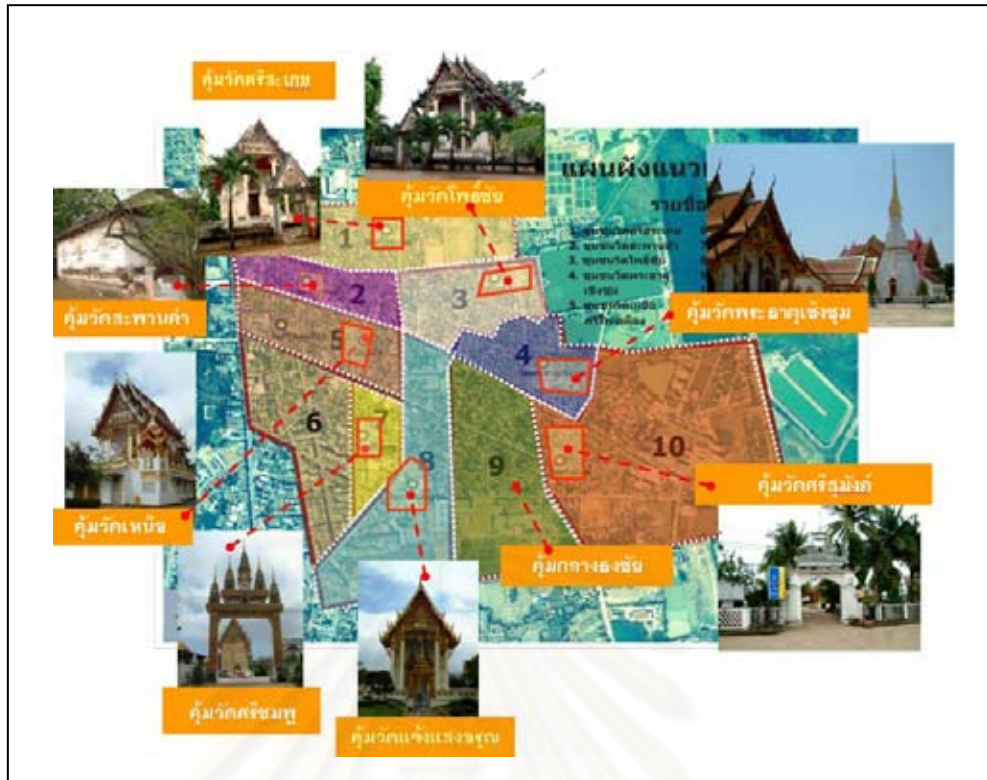

รูปที่ 5.9 แสดงศาลเจ้าพ่อหลักเมือง (ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์) เป็นที่เคารพของชาวเมือง

5. ลักษณะการอยู่รวมกันเป็นคุ้มบ้าน ชาวชัยภูมิสร้างบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่มสังคมเครือญาติของตน เรียกว่า “คุ้ม” หลายคุ้มรวมกันเป็นคุ้มใหญ่จะมีวัดประจำคุ้มเป็นของตนโดยชาวคุ้มจะมีหน้าที่ดูแลป้อมปัดของตน เรียกว่า คนค้ำวัด หรือ คนคุ้มวัด เช่น คุ้มวัดธาตุพระธาตุเชิงชุม คุ้มวัดศรีสระเกษ คุ้มวัดโพธิ์ชัย เป็นต้น ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อจากคุ้ม เป็นชุมชน เป็นการแสดงถึงขอบเขตความสัมพันธ์ทางสังคม และความเป็นเครือญาติภายในพื้นที่นั้นๆ

การตั้งถิ่นฐานของย่านเมืองเก่าสกลนครในอดีตมักอยู่รวมกันเป็นคุ้มบ้านระหว่างเครือญาติ ชาวชุมชนส่วนใหญ่ไม่นิยมการสร้างรั้วกันอาณาเขตบ้าน ปล่อยให้โล่งเป็นส่วนกลาง บ้านเรือนในอดีตมีลักษณะยกใต้ถุนสูงไม่มีรั้วบ้าน สามารถเดินลัดเลาะถึงกันได้ ส่งเสริมให้เกิดการอยู่อาศัยแบบพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มเรือนที่เป็นกลุ่มเครือญาติ หรือแม้กระทั่งกลุ่มเรือนที่ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกันมักเกิดพื้นที่สาธารณะขนาดเล็ก ที่เกิดขึ้นมาจากพฤติกรรมการใช้งานจริงตามธรรมชาติ ซึ่งยังคงพบเห็นได้ในปัจจุบัน

ดังนั้น วัฒนธรรมการอยู่อาศัยของไท้อยู่ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในอดีตที่เข้ามาตั้งรกรากในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครในยุคแรกๆ ทำให้มีการสังสมของวัฒนธรรมการอยู่อาศัยที่ถ่ายทอดมาสู่ยุคปัจจุบันจนเป็นวัฒนธรรมหลักของย่านเมืองเก่าสกลนคร แม้จะมีการผสมผสานวัฒนธรรมของชนชาติพันธุ์อื่นๆที่เข้ามาตามยุคสมัยก็ตาม

รูปที่ 5.10 แสดงการอยู่อาศัยแบบคุ้มบ้านส่งผลต่อความผูกพันของชุมชนที่มีต่อวัด

3) คุณค่าด้านประเพณี และวัฒนธรรม

กิจกรรมทางประเพณีและวัฒนธรรมภายในย่านเมืองเก่าสกลนคร เมืองสกลนครเป็นเมืองที่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองแห่งพุทธศาสนา จึงมีกิจกรรมทางประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอยู่มาก รวมทั้งประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สอดคล้องกับประเพณีไทยทั่วไป โดยกิจกรรมดังกล่าวมีการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะที่สอดคล้องไปกับพฤติกรรมที่เกิดขึ้นและมีความหลากหลายในลักษณะของพื้นที่ที่ใช้ ตั้งแต่พื้นที่โล่ง พื้นที่ว่างทางธรรมชาติ ลาน เส้นทาง จนไปถึงการใช้พื้นที่ว่างภายในอาคารสาธารณะ โดยกิจกรรมและการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะเพื่อกิจกรรมทางประเพณีและวัฒนธรรมภายในย่านเมืองเก่าสกลนครที่สำคัญ ดังนี้

- การนมัสการพระธาตุเชิงชุมและหลวงพ่องค์แสน วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหารเป็นวัดพระอารามหลวงชั้นโท ถือว่าเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองของชาวสกลนคร มีพระธาตุเชิงชุม ทำให้เกิดกิจกรรมการเดินทางมานมัสการอยู่โดยตลอด เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด และในช่วงวันขึ้น 9 - 15 ค่ำ เดือนยี่ ของทุกปี มีการจัดงานนมัสการพระธาตุเชิงชุมและหลวงพ่องค์แสน มีการแห่เครื่องสักการะ ประกอบพิธีบวงสรวง การแสดงศิลปะพื้นบ้าน การแสดงของชนเผ่าต่างๆ โดยใช้พื้นที่บริเวณวัดและพื้นที่โดยรอบ

และนอกจากนั้นแล้วพื้นที่โดยรอบวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ยังใช้ประกอบงานประเพณีและเทศกาลที่สำคัญต่างๆ เช่น งานสงกรานต์ งานลอยกระทง (ต่อเนื่องกับสระพังทอง) เป็นต้น

- สนามมิ่งเมือง พื้นที่สาธารณะที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งที่อยู่ใจกลางย่านเมืองเก่า มีการจัดกิจกรรมที่ผสมผสานทั้งกิจกรรมทางประเพณีและวัฒนธรรมหรือกิจกรรมสาธารณะอื่นๆ ที่หลากหลาย อันเนื่องจากสนามมิ่งเมืองมีลักษณะเป็นสนามหญ้าโล่ง เดิมเป็นที่ตั้งของศาลากลางจังหวัดสกลนคร (หลังเดิม) ปัจจุบันใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ (Multi-Function Area) ในการจัดงานพิธีการหรือกิจกรรมของเมืองต่างๆ เช่น ใช้เป็นสนามจัดงาน

และการประกวดปราสาทผึ้งในเทศกาลแห่ปราสาทผึ้ง การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน การจัดงานมหรสพ การจัดงานออกร้าน หรือการนัดชุมนุมต่างๆ เป็นต้น จัดเป็นพื้นที่สาธารณะใจกลางเมืองที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง

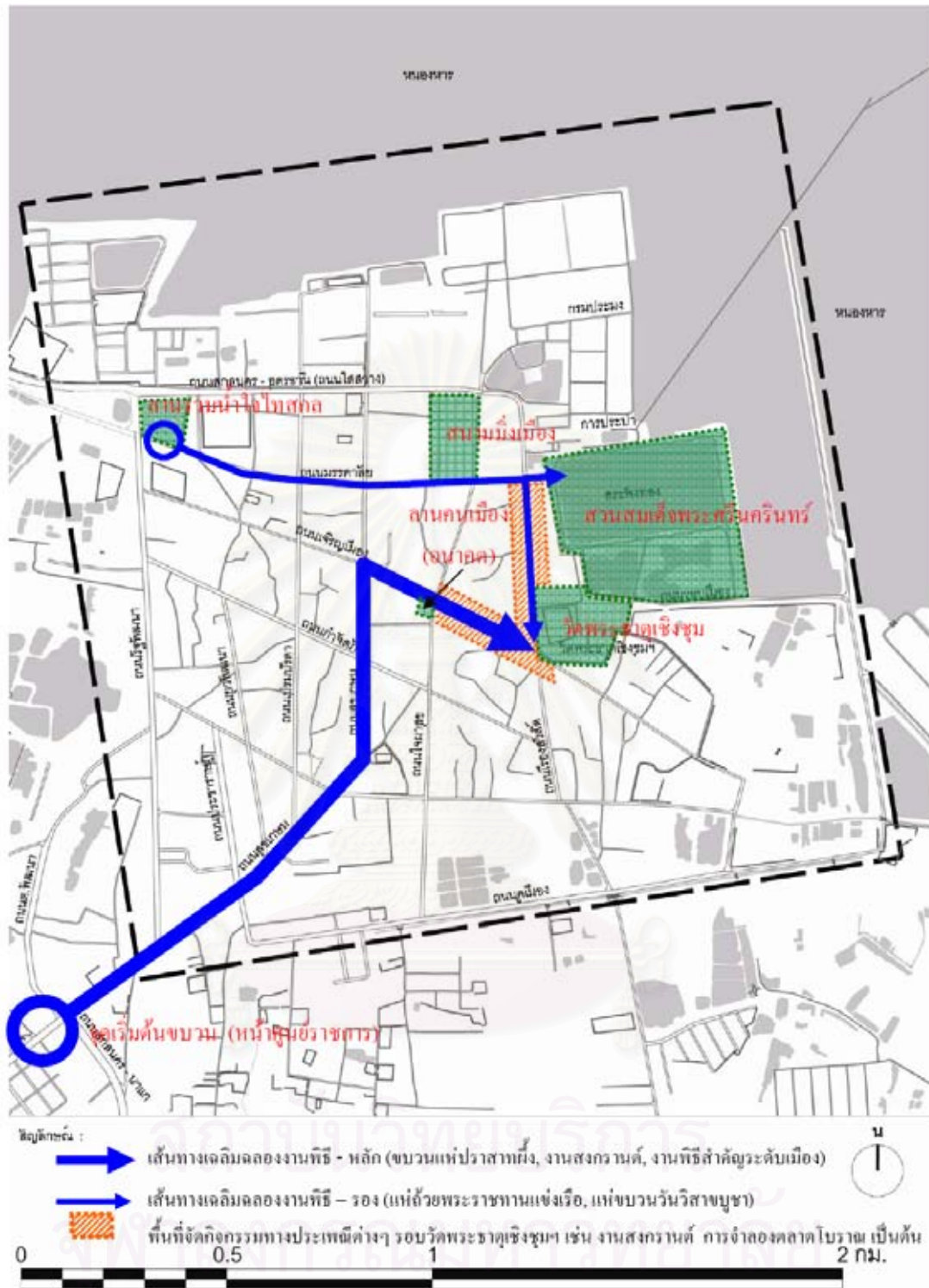
เส้นทางเฉลิมฉลองงานพิธี (Ceremonial Street) ภายในเขตเมืองเก่าสกลนคร มีการจัดกิจกรรมในลักษณะการแห่ขบวนตามงานประเพณีต่างๆ ไปตามท้องถนน เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้สัมผัสและมีส่วนร่วมในกิจกรรม เป็นการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญและน่าสนใจ ที่สำคัญมีดังนี้

- ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ในวันออกพรรษาซึ่งเป็นงานใหญ่ประจำปี เป็นการเฉลิมฉลองเทศกาลออกพรรษาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งแตกต่างจากจังหวัดอื่นๆ ด้วยการสร้าง “ปราสาทผึ้ง” ถวายเป็นพุทธบูชา เป็นประเพณีที่ทำสืบทอดกันมาแต่โบราณ ดั้งเดิมหลักฐานปรากฏอยู่ในตำนานเมืองหนองหาร กล่าวไว้ว่า “ในสมัยขอมเรืองอำนาจและปกครองเมืองหนองหาร ในแผ่นดินพระเจ้าสุวรณนิงคระ ได้โปรดฯให้ข้าราชการบริพารจัดทำต้นผึ้ง (ต้นผึ้ง) ขึ้นในวันออกพรรษา เพื่อแห่แหนคนบังนที่วัดเชิงชุม (ปัจจุบัน คือ วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร) จากนั้นเมืองหนองหารได้จัดทำปราสาทผึ้งติดต่อกันมาทุกปี” โดยขบวนแห่จะมาจากทั่วทุกกลุ่มชนเผ่าในจังหวัด มีการแสดงเกี่ยวกับประเพณีโบราณของอีสาน เช่น บุญข้าวสาก การดำข้าว การปรุงยาสมัยโบราณ รำมวยโบราณ การทำบุญข้าวประดับดิน เป็นต้น หลังจากที่มีการถวายปราสาทผึ้งแล้ววันรุ่งขึ้นจะมีการแข่งเรือกันที่หนองหาร

พื้นที่สาธารณะที่ใช้จัดงานประกอบด้วยหลายบริเวณ ตั้งแต่ขบวนแห่ปราสาทผึ้งที่เริ่มขบวนบริเวณหน้าศูนย์ราชการ (นอกเขตเมืองเก่า) แห่เรื่อยมาตามถนนสุขเกษม แล้วเลี้ยวขวาเข้าสู่ถนนเจริญเมืองมุ่งหน้าเข้าสู่วัดพระธาตุเชิงชุมฯ ตามเส้นทางดังกล่าวจะมีการหยุดขบวนเพื่อจัดการแสดงแสง สี เสียงของแต่ละขบวนผู้ชมทั้งสองข้างทางได้รับชมอยู่เป็นระยะ จากนั้นขบวนแห่จะนำปราสาทผึ้งไปตั้งขบวนรวมกันไว้ที่สนามมิ่งเมือง ซึ่งเป็นสถานที่จัดงานประกวดปราสาทผึ้งและงานเฉลิมฉลอง

- การแห่ขบวนในงานประเพณีหรือกิจกรรมสำคัญอื่นๆ เช่น งานสงกรานต์ งานเฉลิมฉลองอื่นๆ มักจะใช้ถนนเส้นนี้เป็นพื้นที่จัดกิจกรรม (ถนนสุขเกษม ถนนเจริญเมือง ตรงเข้าสู่วัดพระธาตุเชิงชุมฯ) เนื่องจากเป็นเส้นทางที่ผ่านย่านชุมชนหนาแน่นและมุ่งเข้าสู่วัดพระธาตุเชิงชุมฯซึ่งเป็นศูนย์กลางกิจกรรม งานพิธีต่างๆที่หลากหลาย

- กิจกรรมทางศาสนาทั่วไป เช่น เข้าวัดฟังธรรม ทำบุญตักบาตร การสงฆ์น้ำพระ เป็นต้น ซึ่งมักทำกิจกรรมในบริเวณวัดต่างๆ โดยในบริเวณย่านเมืองเก่าสกลนครมีวัดตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก การทำบุญตักบาตรในตอนเช้าของทุกวัน พระสงฆ์แต่ละวัดในละแวกจะออกบิณฑบาตไปตามถนนสายต่างๆ ในเขตชุมชน โดยเส้นทางบิณฑบาตที่มีพระสงฆ์แต่ละวัดใช้มากที่สุด คือ ถนนเจริญเมือง เนื่องจากเป็นเขตชุมชนและสามารถเชื่อมต่อไปยังวัดต่างๆในละแวกได้โดยสะดวก ลักษณะการใช้พื้นที่ดังนี้แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมและสังคมแบบดั้งเดิมที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปมาก โดยเฉพาะในย่านเมืองเก่าที่มีความสงบ มีกิจกรรมที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าวไว้ได้

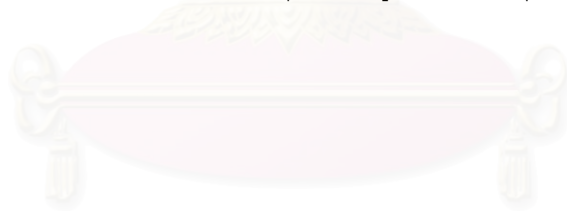
รูปที่ 5.11 แสดงเส้นทางขบวนแห่ปราสาทผึ้ง และถ้วยพระราชทานการแข่งขันเรือหางยาว

สรุปสาระสำคัญของคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรม

ย่านเมืองเก่าสกลนครเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์มีความผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นตั้งแต่ในอดีต จนถึงปัจจุบัน โดยสะท้อนให้เห็นได้จากกลุ่มอาคารและที่ว่างที่มีความสำคัญระดับเมืองหรือสิ่งที่เป็นองค์ประกอบของเมืองเก่า ประกอบด้วย คูเมือง บาราย(บ่อน้ำ)ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของวัดพระธาตุเชิงชุม วัดพระธาตุเชิงชุม วัดต่าง ๆ แบบแผนเส้นทางสัญจร วัฒนธรรม ประเพณี และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่อยู่อาศัย ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ชาวเมืองภูมิใจในความเป็นเมืองพุทธสงบ และสะอาด และแม้ว่าจะมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพไปแล้วเป็นอย่างมาก คุณค่าทางวัฒนธรรมของย่านเมืองเก่าสกลนคร อาจไม่ได้มีแต่สิ่งปรากฏเป็นรูปธรรม (Tangible) เท่านั้น หากยังคงไว้ซึ่งคุณค่าที่มองไม่เห็นด้วยตา (Intangible) นั่นคือ จากความสัมพันธ์ระหว่างคุ้มบ้านและวัดซึ่ง แสดงให้เห็นถึงชีวิตที่พอเพียงและสอดคล้องกลมกลืนกับความศรัทธาในศาสนาอย่างแยกไม่ออก เป็นสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่รักษา

นอกจากนี้ความผูกพันของชาวเมืองสกลนคร ที่มีต่อพระพุทธศาสนา มีทั้งในชีวิตประจำวันของบุคคล ครอบครัวและชุมชน ยังปรากฏเป็นกิจกรรมงานบุญประเพณี ตามวันสำคัญตามศาสนาต่างๆโดยวัฒนธรรมประเพณีส่วนใหญ่ของชาวสกลนครเป็นไปเพื่อบูชาพระพุทธคุณ โดยเฉพาะงานประเพณีหลักของจังหวัดและเทศบาล คือ “งานแห่ปราสาทผึ้ง” แสดงถึงความผูกพันกับอุดมคติทางศาสนาพุทธอย่างชัดเจน ความผูกพันอย่างลึกซึ้งต่อศาสนาพุทธ ผ่านสถาบันวัดโดย “วัดพระธาตุเชิงชุม” ซึ่งนับเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนที่มาจากชาติพันธุ์และถิ่นฐานที่หลากหลาย มาตั้งแต่ยุคประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านเป็นเมือง จวบจนปัจจุบันนี้ พระธาตุเชิงชุมนี้ ยังนับเป็นทั้งศูนย์รวมจิตใจและสัญลักษณ์คู่มือเมือง อันเป็นที่รักและภาคภูมิใจของชาวจังหวัดสกลนครตลอดจนความยึดมั่นในธรรมะในพระพุทธศาสนา ที่แสดงออกมาในคำขวัญจังหวัด

“พระธาตุเชิงชุมคู่บ้าน พระตำหนักภูพานคู่มือเมือง งามลือเลื่องหนองหาร
แลตระการตาปราสาทผึ้ง สวยสุดซึ้งสาวภูไท ถิ่นมั่นในพุทธธรรม”

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.3.2 คุณค่าด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม

ชุมชนสกกลนครเป็นดินแดนที่ดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่สุดแห่งหนึ่งของภาคอีสาน จึงเป็นสาเหตุให้ประชากรจากท้องถิ่นอื่นอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ตั้งแต่นั้นมา เนื่องจากปัญหาข้าวยากหมากแพง ภัยธรรมชาติต่างๆ จำนวนชุมชนแบบหมู่บ้านจึงกระจายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆตามลำน้ำสำคัญๆ เช่น ลำน้ำสงคราม ลำน้ำอูน ลำห้วยปลาหาง และแหล่งน้ำต่างๆ โดยเฉพาะหนองหารสกกลนคร ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทั้งพืช และสัตว์นานาชนิด ยังคงต้องปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

ความอุดมสมบูรณ์ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของย่านเมืองเก่าสกกลนครในปัจจุบันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการตั้งถิ่นฐานโดยได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมเขมร โดยได้คำนึงถึงปัจจัยด้านภูมิศาสตร์มาเป็นตัวกำหนดภูมิที่ตั้งชุมชน ดังแสดงให้เห็นจากสภาพภูมิประเทศและสภาพธรรมชาติ ในปัจจุบัน ประกอบไปด้วยเทือกเขาภูพานซึ่งมีแหล่งต้นน้ำลำธารอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งมีหนองหารซึ่งเป็นแหล่งน้ำอุปโภค บริโภคที่สำคัญของเมือง เป็นทั้งสัญลักษณ์ที่ชาวบ้านชาวเมืองภาคภูมิใจ โดยปัจจุบันเป็นพื้นที่สวนสาธารณะใหญ่สองแห่งติดหนองหาร คือ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์รา บรมราชชนนี และสวนสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา (สวนแม่ สวนลูก) เป็นแหล่งพักผ่อนสำคัญที่สุด และเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ ส่งเสริมวิถีชีวิตชุมชนแบบเมืองให้มีความใกล้ชิดกัน

- หนองหาร

รูปที่ 5.12 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของย่านเมืองเก่าสกกลนคร มีความสัมพันธ์กับหนองหาร

หนองหารปัจจุบันเป็นทะเลสาบน้ำจืด ที่มีชื่อเสียง และกว้างใหญ่มากแห่งหนึ่งของประเทศไทย มีเนื้อที่ประมาณ 123 ตารางกิโลเมตร เป็นแหล่งรับน้ำตกของลำห้วยต่าง ๆ หลายสาย และยังเป็นต้นน้ำของลำน้ำก่ำซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม อำนวยประโยชน์ในด้านการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การประมง ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านในชุมชนรอบหนองหาร ระดับน้ำในหนองหารลึกประมาณ 3-8 เมตร ในบริเวณหนองหานมีเกาะต่าง ๆ กว่า 20 เกาะ เช่น เกาะดอนสวรรค์ ซึ่งเป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุด บนเกาะมีวัดร้าง และพระพุทธรูปเก่าแก่ นอกจากนั้นตามเกาะต่าง ๆ เหล่านี้จะมีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่มากมาย เป็นที่อยู่อาศัยของนกนานาชนิด บางเกาะได้สร้างศาลาพักร้อน เช่น เกาะแก้ว เกาะดอนสะคาม และเกาะดอนสะทุง ฯลฯ ซึ่งในเวลากลางวันสาหร่ายที่อยู่ใต้พื้นน้ำ เมื่อแดดส่องลงในน้ำจะเห็นสาหร่ายเป็นสีทอง

- สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ (สวนแม่)

รูปที่5.13 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์

สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ เป็นสวนสาธารณะที่สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในโอกาสพระชนมายุครบรอบ 80 พรรษา ในปี พ.ศ. 2530 ขนาดพื้นที่ 120 ไร่ เป็นพื้นดินประมาณ 70 ไร่ และพื้นน้ำ (สระพังทอง) ประมาณ 50 ไร่ ลักษณะของสวนตั้งอยู่ติดกับหนองหาร ซึ่งเป็นหนองน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ รวมทั้งตอนกลางของสวนเป็น “สระพังทอง” มีลักษณะเป็นบาราย ตามธรรมเนียมการสร้างสระ และระบบชลประทาน ของเมืองอารยธรรมสายเขมร เชื่อกันว่าสร้างมาพร้อมกับการสร้างพระธาตุเชิงชุม

รูปที่5.14 แสดงสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ สวนสาธารณะหลักของเมืองสกลนคร มีกิจกรรมนันทนาการ การพักผ่อนและออกกำลังกายที่หลากหลาย

- สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา (สวนลูก)

รูปที่5.15 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของสวนสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

สวนสมเด็จพระเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา เป็นสวนที่เป็นส่วนขยายจากสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ (เรียกโดยย่อว่า “สวนแม่”) เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาทรงเจริญพระชนมายุ 84 พรรษา ในปี พ.ศ. 2550 โดยชาวเมืองเรียก “สวนลูก” มีขนาดพื้นที่ 20 ไร่ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและแหล่งท่องเที่ยวของประชาชนโดยทั่วไป

5.4 คุณค่าของที่อยู่อาศัยที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

5.4.1 คุณค่าของที่อยู่อาศัยตามหลักวิชาการ

จากการศึกษาโดยการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่าลักษณะที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ตามรูปแบบของสถาปัตยกรรมเรือนอีสาน คือ ที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม และที่อยู่อาศัยแบบรับอิทธิพลชาวเมือง⁷

1) เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม มีลักษณะเป็นอาคารสำหรับพักอาศัยถาวร นิยมสร้าง กว้าง 1-2 ช่วงเสา และยาว 3-4 ช่วงเสา เรือนมักยกพื้น มีใต้ถุนเรือนซึ่งแต่เดิมมักโล่ง เป็นเรือนที่สร้างด้วยวัสดุถาวร ไม่ใช่เรือนที่ก่อสร้างด้วยวัสดุชั่วคราวแบบกระต๊อบ โดยก่อสร้างด้วยฝีมือที่ประณีตกว่า เรือนจะมีการก่อสร้างหลายลักษณะแตกต่างกัน แบ่งได้ 3 รูปแบบ คือ

1.1) เรือนเกย เป็นบ้านขนาดใหญ่ มี 3 ช่วงเสา มี เกย หรือชานบ้าน ที่มีระดับต่ำกว่าพื้นในเรือน และมีชานแดด ที่มีระดับต่ำกว่าเกยลงมาอีก มีครัวไฟ และอ่างอาบน้ำ

รูปที่ 5.16 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยชาวบ้านแบบดั้งเดิม ลักษณะเรือนเกย

⁷ ธิติ เสงวีรัมย์, ธนู พลวัฒน์ และธาดา สุทธิธรรม. การพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยในชนบทอีสานแถบลุ่มน้ำชี. เอกสารประกอบการวิจัย ในงานวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยในชนบทอีสาน แถบลุ่มน้ำชี. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น .2535.

1.2) **เรือนแฝด** เป็นเรือนใหญ่มักมี 3 ช่วงเสา และมีเรือนแฝดโดยใช้โครงสร้างของเรือนทั้งซีกและคานฝากกับเรือนใหญ่ระดับพื้นเท่ากัน มีเกย ชานแดด ครัวไฟและฮ้างแอ่งน้ำ

รูปที่ 5.17 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยชาวบ้านแบบดั้งเดิม ลักษณะเรือนแฝด

1.3) **เรือนโข่ง** เป็นลักษณะเรือนใหญ่ คล้ายเรือนแฝด แต่โครงสร้างของเรือนโข่งจะแยกออกจากกัน ทั้งโครงหลังคาและโครงสร้างพื้น โดยพื้นจะลดระดับหรือไม่ก็ได้ ผนังอาจกั้นทั้งหมดหรือบางส่วน มีชานแดด ครัวไฟและฮ้างแอ่งน้ำ

เรือนทั้ง 3 แบบ บันไดขึ้นเรือน จากชั้นใต้ถุนขึ้นสู่ชานเรือน (ชานแดด หรือ เกย) ซึ่งอยู่นอกตัวเรือน หลังคามักเป็นแบบทรงจั่ว ซึ่งมักมีหลังคาปีกนกปิดด้านจั่ว

รูปที่ 5.18 แสดงเรือนพักอาศัยชาวบ้านแบบดั้งเดิม ลักษณะเรือนโข่ง

2) **เรือนที่อยู่อาศัยแบบรับอิทธิพลชาวเมือง** ส่งผลให้ภูมิทัศน์สองข้างถนนสายหลักของย่านเมืองเก่าสกลนครมีความสวยงาม และมีเอกลักษณ์ โดยมีรูปแบบของที่อยู่อาศัยไม่ที่รับอิทธิพลจากชาวเมืองก่อสร้างตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ปรากฏการรับอิทธิพลรูปแบบบ้านมาจากชาวเมือง และเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ แทรกตัวอยู่ในอาคารบ้านปูนสมัยใหม่ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบคือ

2.1) **เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย** มีลักษณะเป็นเรือนไม้สองชั้นหลังคาจั่ว ที่ชั้นบนใช้อยู่อาศัย และชั้นล่างใช้ค้าขาย ปิดประตูร้านด้วยบานพับไม้ตลอดแนวด้านล่างระหว่างช่วงเวลา ชั้นบนจะพบว่ามีระเบียงชั้นบนอยู่ตลอดด้านหน้าของอาคารที่มักมีหลังคาทรงจั่ว ก่อสร้างด้วยไม้แบบถาวร หลังคาจั่ว โดยด้านหน้าจั่วตั้งฉากกับเส้นทางสัญจร ทั้งขายค้ายาวตามแนวเส้นทางสัญจร มักตั้งไปตามแนวเส้นทางสัญจรสายสำคัญ โดยเรือนค้าขายที่พบสามารถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

- **เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายแบบชั้นเดียว** ส่วนด้านหน้าใช้ค้าขาย ส่วนด้านหลังใช้พักอาศัย มักมีการยกระดับจากพื้นประมาณ 0.60 เมตร มีบันไดขึ้นยาวตลอดความกว้างของหน้าร้าน ประตูร้านเป็นบานพับไม้ ไม้พับเปิดได้กว่าตลอดความกว้างหน้าร้าน ส่วนเหนือประตู มีช่องลมระบายอากาศ ความสูงของเรือนประมาณ 3.00 เมตร จึงระบายอากาศได้ดี

รูปที่5.19 แสดงเรือนพักอาศัยกึ่งค้าขายแบบชั้นเดียว

- เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายแบบสองชั้น ชั้นล่างใช้เป็นส่วนค้าขาย ชั้นบนใช้พักอาศัย ชั้นล่างยกระดับจากพื้นประมาณ 0.60 เมตร มีบันไดขึ้นยาวตลอดความกว้างของหน้าร้าน ประตูร้านเป็นบานเฟี้ยมไม้พับเปิดได้กว้างตลอดความกว้างหน้าร้าน ส่วนเหนือประตู มีช่องลมระบายอากาศ ความสูงประมาณ 3.00 เมตร เช่นเดียวกับร้านค้าชั้นเดียว ชั้นบน ด้านหน้า มีทั้งแบบที่มีระเบียงและไม่มีระเบียง แบบที่มีระเบียง ราวจะเบียงจะทำด้วยไม้ เป็นลวดลายสวยงาม มีการแบ่งออกเป็นช่วงเสา และมีกันสาดไม้ตอนบนที่มักสลักลวดลายสวยงาม ความสูงของชั้นสองนี้ ก็ประมาณ 3.00 เมตร และมีประตูและเหนือประตูมีช่องระบายอากาศบ้านจึงระบายอากาศได้ดี

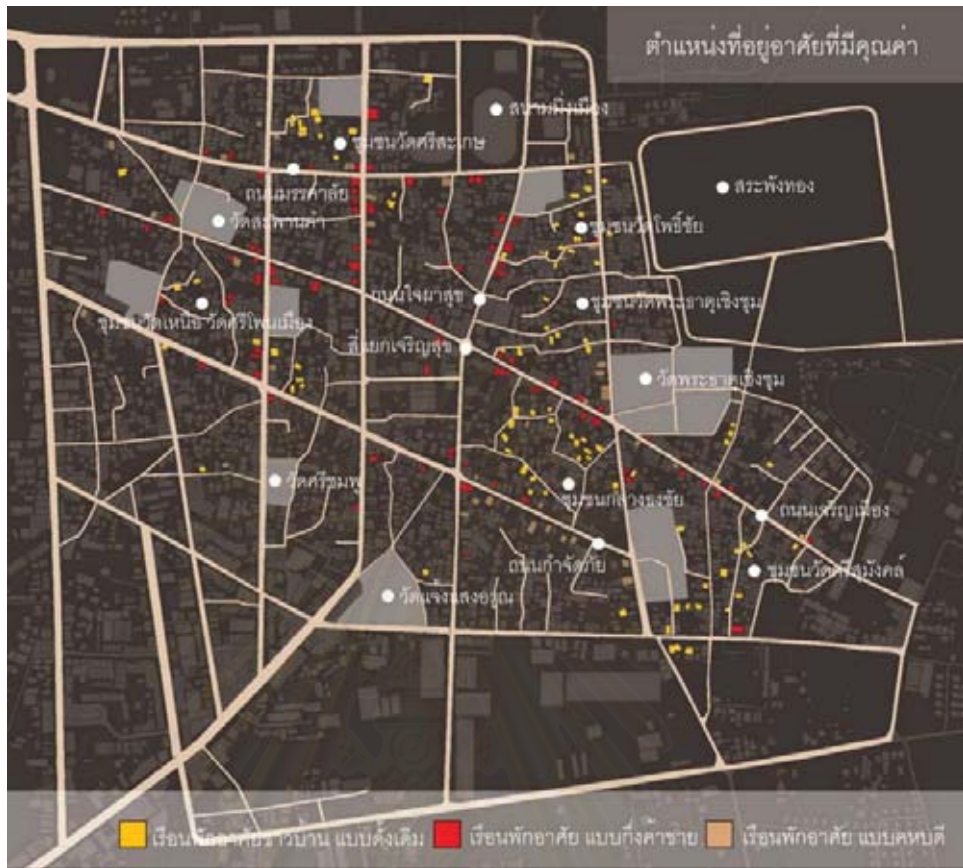
รูปที่5.20 เรือนพักอาศัยกึ่งค้าขายแบบสองชั้น

2.2) เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี มีลักษณะเป็นทรงปั้นหยา หรือ เรียกว่า เรือนปั้นหยาเป็นเรือนของผู้มีฐานะ สร้างมาตั้งแต่รัชสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงรัชกาลที่ 7 มีลักษณะเป็นเรือนสองชั้นหลังใหญ่ เป็นเรือนเดี่ยว นิยมก่อสร้างด้วยหลังคาปั้นหยา หรือ ผสมผสานหลังคาปั้นหยาโดยมีมุขเป็นเรือนจั่ว หรือรูปทรงหลังคาอาจเป็นเรือนจั่วแฝด มีบันไดอยู่ด้านนอกอาคาร มีมุขเป็นชานยื่นมารับบันไดที่ด้านหน้าอาคาร ก่อสร้างด้วยไม้จริงแบบถาวร บานประตูหน้าต่างเป็นบานเปิด มีช่องแสงเหนือประตูหน้าต่าง ความสูงของทั้งสองชั้นประมาณ 3.00 เมตร ทำให้บ้านโปร่งระบายอากาศได้ดี มีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยวมีรั้วรอบขอบชิด

รูปที่5.21 แสดงเรือนพักอาศัยแบบคหบดี

การสำรวจตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

รูปที่ 5.22 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของเรือนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

ตารางที่ 5.2 แสดงผลการสำรวจที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

เรือนที่อยู่อาศัย แบบดั้งเดิม		เรือนที่อยู่อาศัย แบบคหบดี		เรือนแถวอยู่อาศัย แบบกึ่งค้าขาย		รวมเรือนที่อยู่อาศัย ที่มีคุณค่า	
หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ
84	45.16	30	16.13	72	38.18	186	100

2) การประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์

การประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของที่อยู่อาศัย โดยคุณค่าของที่อยู่อาศัยจะอ้างอิง 2 ส่วนสำคัญ เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมิน ได้แก่

2.1) คุณค่า โดยสามารถแบ่งได้เป็นคุณค่าด้านต่างๆดังนี้

1. แสดงถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่ยุคสมัยเก่าแก่
2. แสดงถึงเทคนิค และมีมือช่างพื้นถิ่น
3. แสดงถึงองค์ประกอบของที่อยู่อาศัยตามตำรา

2.2) สภาพปัจจุบันของที่อยู่อาศัย

1. การดัดแปลง เปลี่ยนแปลงต่อเติม ที่ส่งผลต่อคุณค่าที่อยู่อาศัย

2. สภาพการณ์ใช้งานในปัจจุบัน

โดยในส่วนแรกจะเป็นตัวบ่งบอกถึงคุณค่าในด้านต่างๆ ในขณะที่ส่วนที่ 2 จะเป็นตัวบ่งบอกว่าคุณค่านั้นๆ ได้ตกทอดมาถึงปัจจุบันมากน้อยเพียงใด

โดยการประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัยจะคำนึงถึงเพียงกายภาพภายนอกอาคาร และบริเวณภายนอกเท่านั้น มิได้รวมถึงภายในอาคาร และโครงสร้างอาคารทั้งหลัง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับที่มาของข้อจำกัด และเวลาในการเก็บข้อมูล โดยใช้วิธีประเมินคุณค่าจากภาพถ่ายเป็นหลัก

ตารางที่ 5.3 แสดงเกณฑ์การประเมินประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัย

	เกณฑ์การประเมินประเมินคุณค่า	A	B	C
1	ยุคสมัยเก่าแก่	/	/	/
2	แสดงฝีมือช่างพื้นถิ่น	/	/	/
3	มีองค์ประกอบตามตำรา	/	/	x
4	ไม่มีการดัดแปลง	/	x	X+
5	สภาพไม่ทรุดโทรม	/	X	X+

หมายเหตุ / เป็นไปตามเกณฑ์

X ไม่เป็นไปตามเกณฑ์

X+ ไม่เป็นไปตามเกณฑ์ (มีการดัดแปลง หรือทรุดโทรมมากกว่าระดับ B)

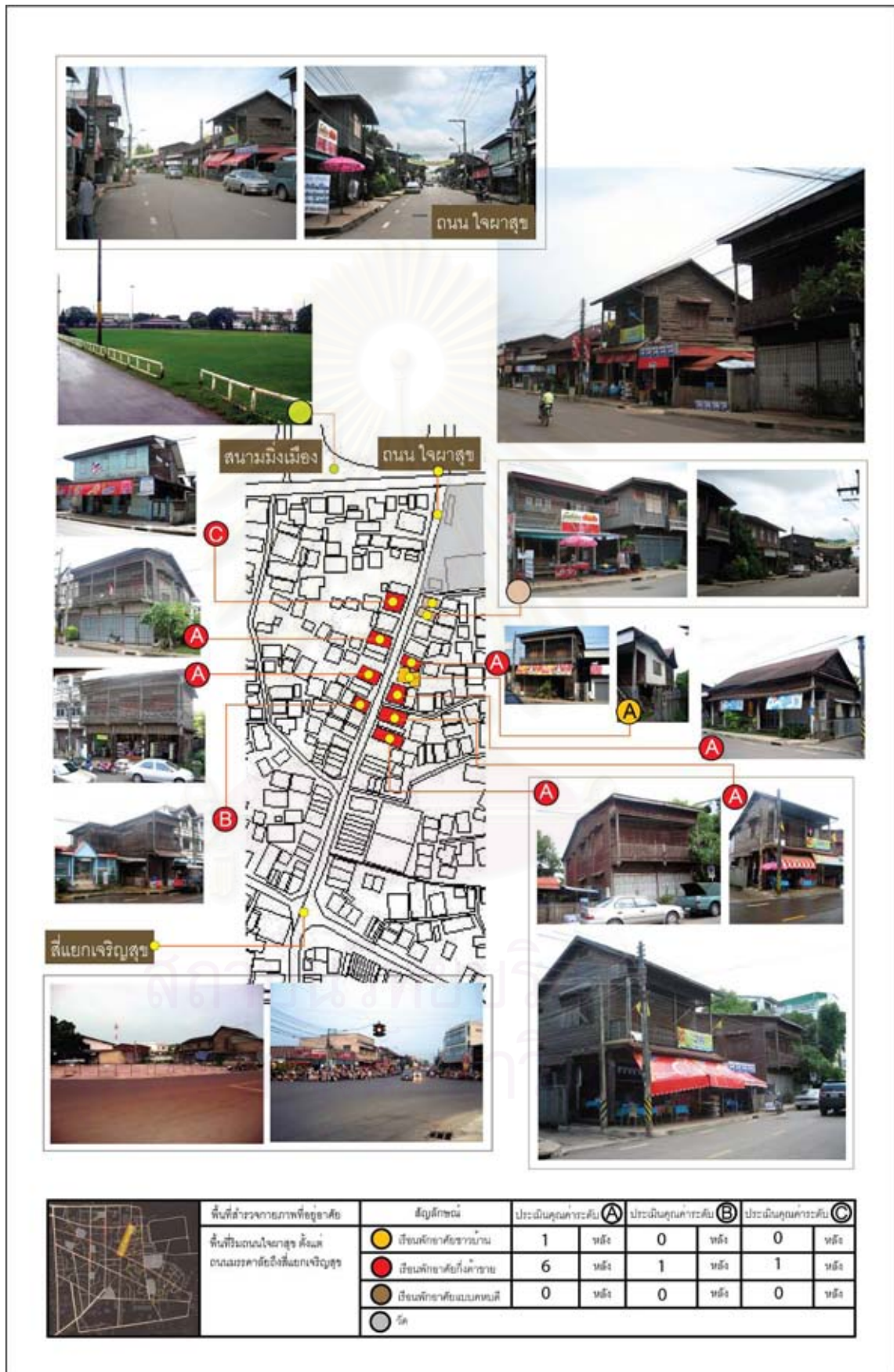
เกณฑ์ที่ใช้พิจารณาประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัย

ประเมินคุณค่าระดับ A หมายถึง ลักษณะอาคารเป็นแบบดั้งเดิม มีต้นแบบ ที่บ่งบอกถึง ยุคสมัย ประเภทของอาคาร ประเพณี วิธีการก่อสร้าง ช่างพื้นถิ่น รูปทรง ลักษณะดั้งเดิม ทั้งรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและ ส่วนประดับอาคาร ใช้วัสดุตามแบบเดิม รักษาสัดส่วนเดิมไว้ โครงสร้างเดิม โดยไม่มีการปรับเปลี่ยนส่วนหนึ่ง ส่วนใดของอาคาร

ประเมินคุณค่าระดับ B หมายถึง ลักษณะอาคารยังคงรักษา ลักษณะของรูปทรงเดิมไว้มากเพียงพอที่จะบ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะ สะท้อนยุคสมัย ประเภทของอาคาร ประเพณี วิธีการก่อสร้าง ช่างพื้นถิ่น รูปทรง ลักษณะดั้งเดิม ทั้งรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและส่วนประดับอาคาร โดยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบทางสถาปัตยกรรมบางส่วน โดยการปรับเปลี่ยนวัสดุที่ใช้ มีการเพิ่มหรือลดทอนสัดส่วนของอาคาร มีสภาพค่อนข้างทรุดโทรม แต่ยังคงโครงสร้างเดิมส่วนหลัก และมีการใช้งานตามแบบเดิมไว้

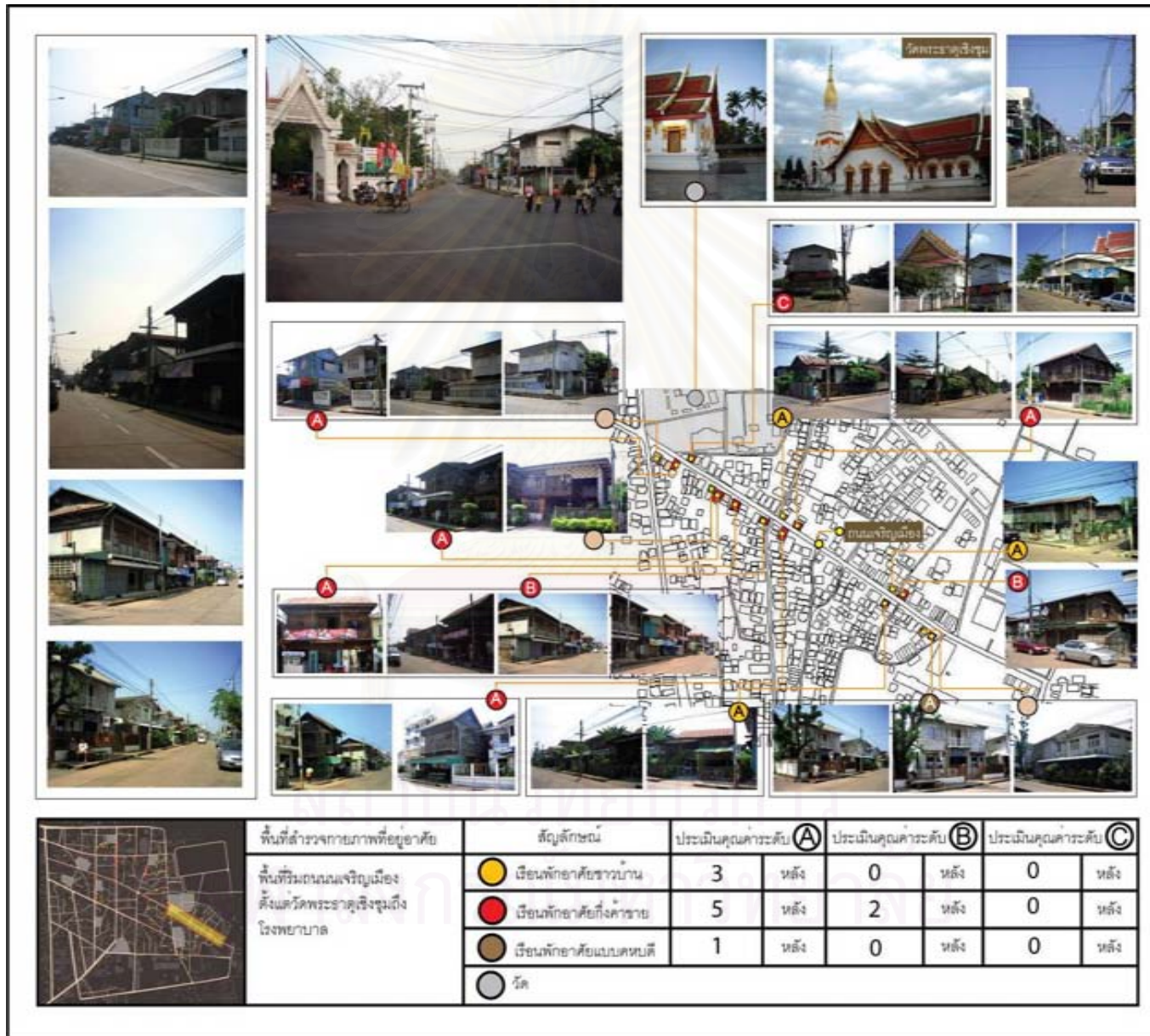
ประเมินคุณค่าระดับ C หมายถึง ลักษณะอาคารเป็นแบบอาคารดั้งเดิม มีต้นแบบที่บ่งบอกยุคสมัย ประเภทของอาคาร รูปทรง ลักษณะดั้งเดิม ไม่มีการปรับเปลี่ยน รูปแบบทางสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ โดยยังคงรักษาสัดส่วนและใช้โครงสร้างแบบเดิม แต่อาคารมีสภาพอาคารทรุดโทรม ไม่สามารถใช้งานได้เต็มที่

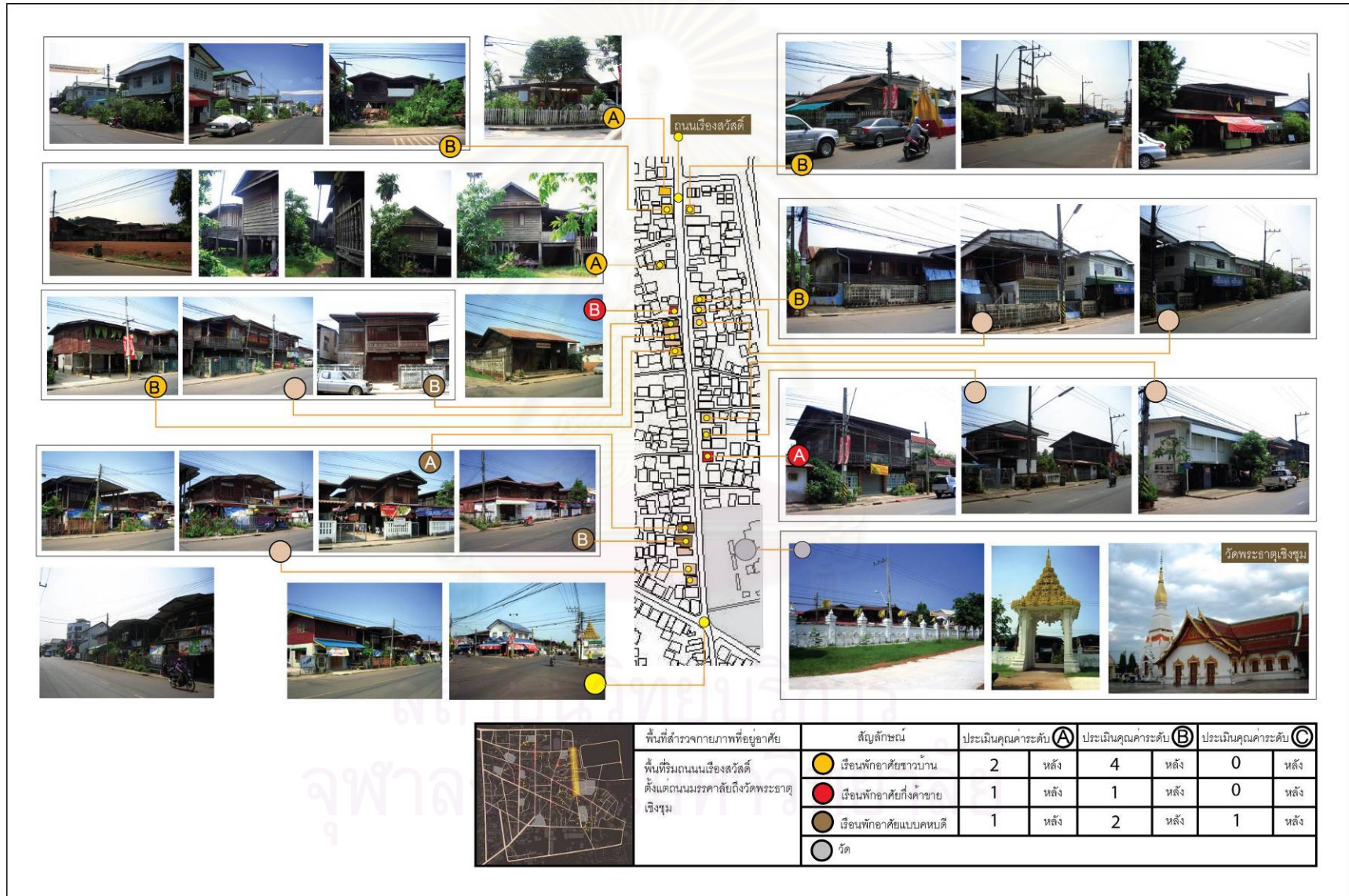
รูปแบบ และตำแหน่งที่ตั้งของที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนครจากการประเมินคุณค่า

พื้นที่สำรวจภาพถ่ายที่อยูอาศัย	สัญลักษณ์	ประเมินคุณภาพระดับ (A)		ประเมินคุณภาพระดับ (B)		ประเมินคุณภาพระดับ (C)	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
พื้นที่บริเวณถนนเจริญเมือง ตั้งแต่สี่แยกเจริญสุขถึงวัดพระธาตุเจีจุม	● สีเหลือง ● สีแดง ● สีน้ำตาล ● สีเทา	0	0%	0	0%	0	0%
	● สีเหลือง	8	100%	2	25%	4	50%
	● สีแดง	0	0%	1	12.5%	1	12.5%
	● สีน้ำตาล	0	0%	0	0%	0	0%
	● สีเทา	0	0%	0	0%	0	0%

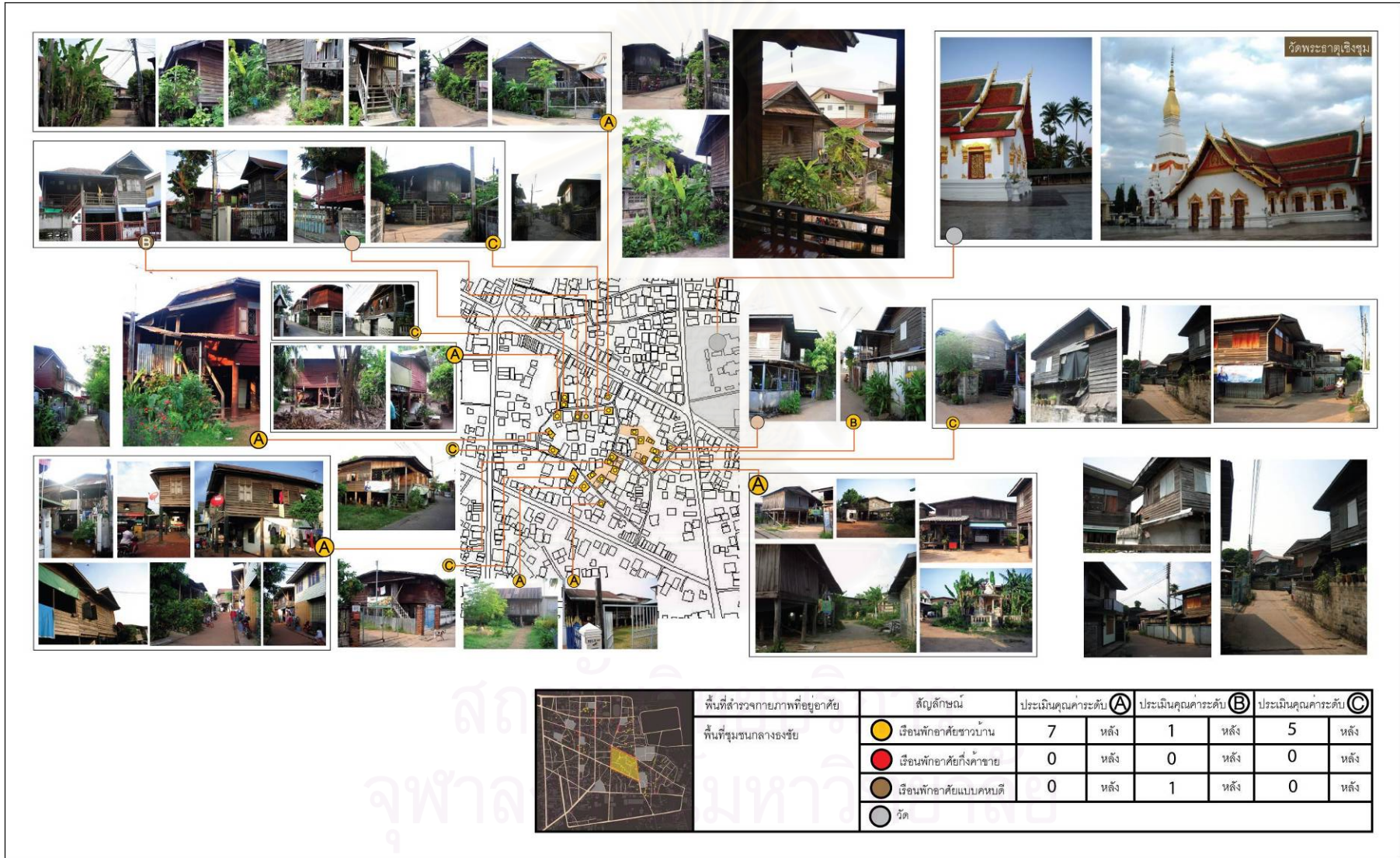

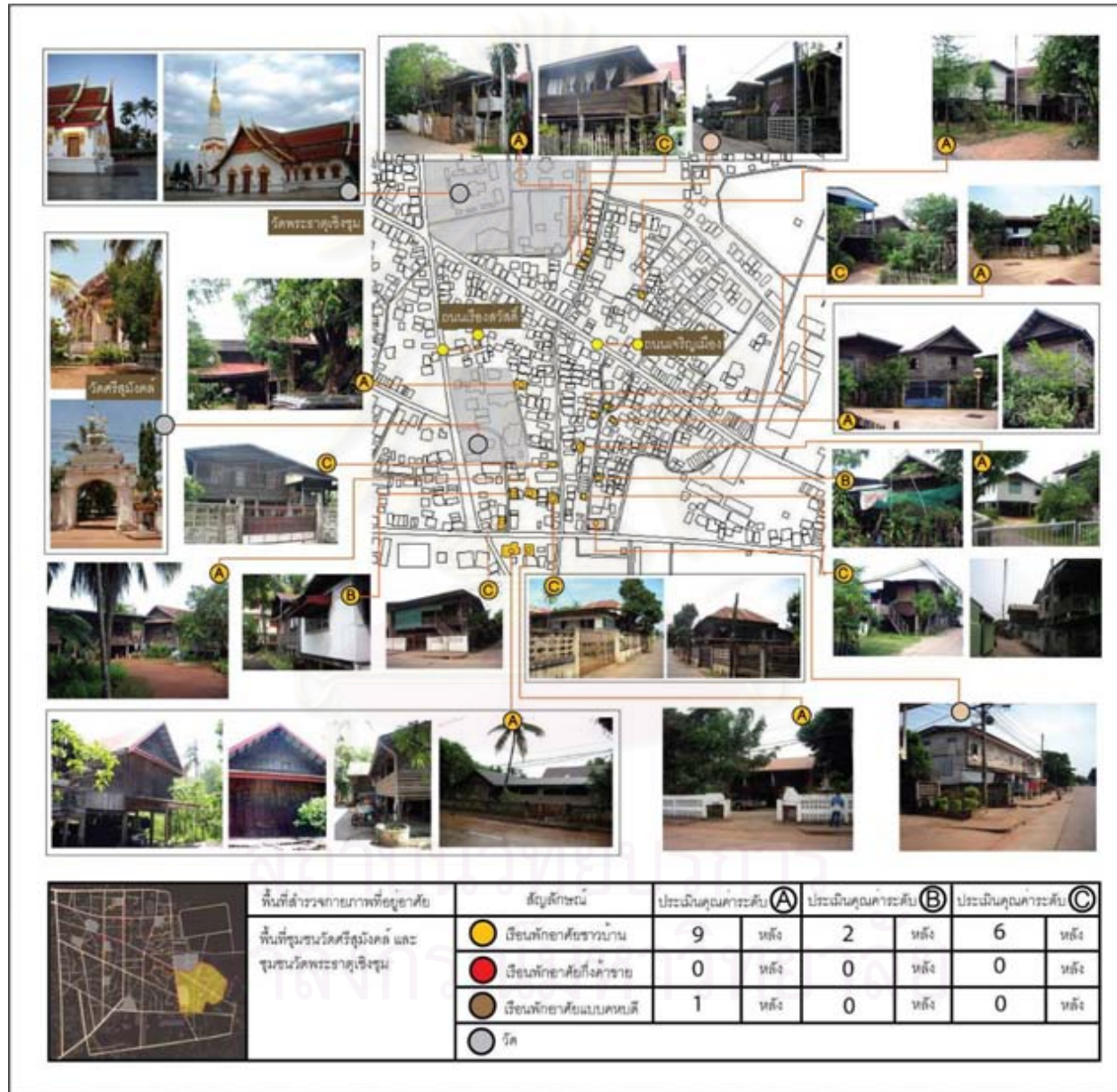

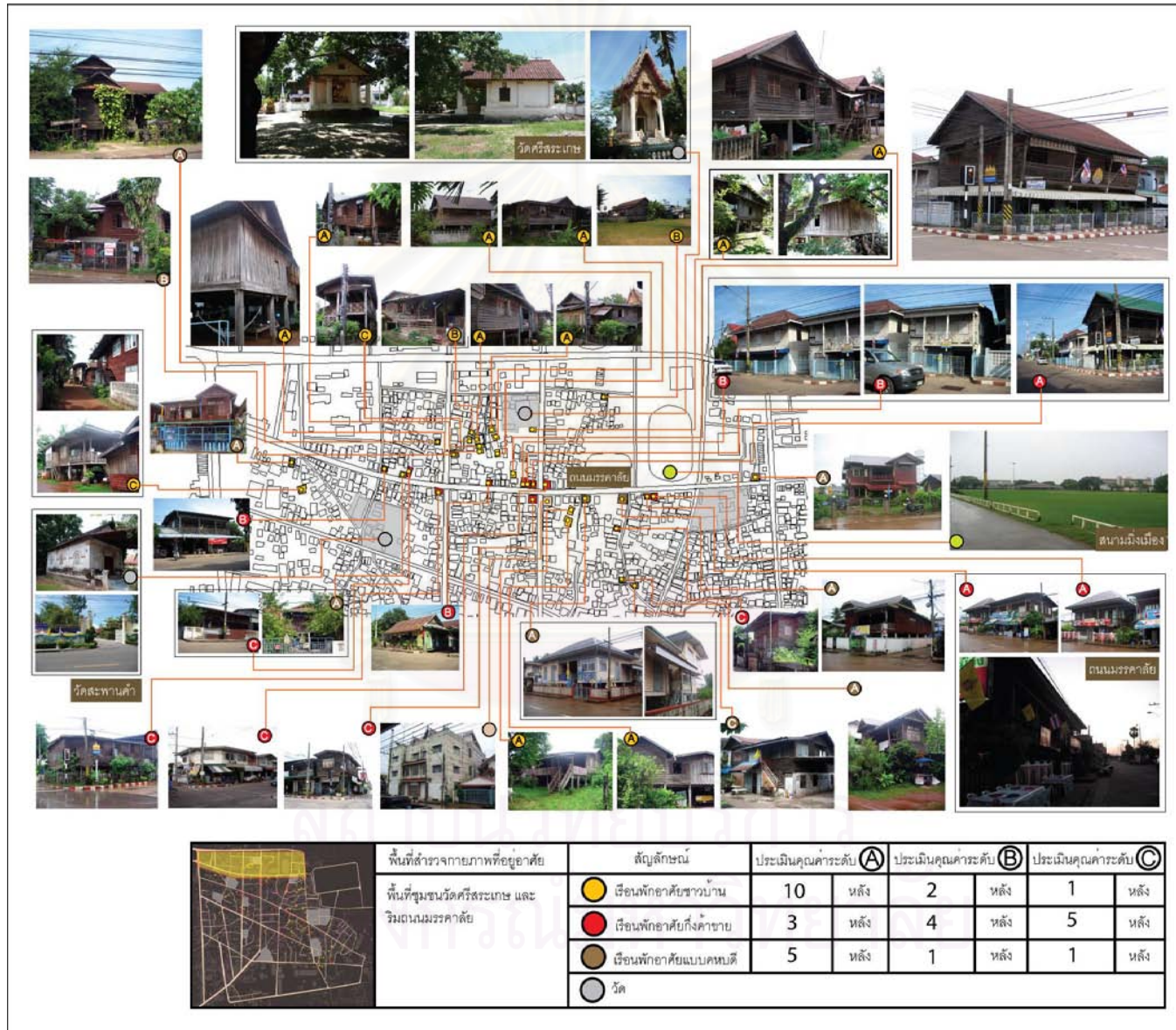
พื้นที่สำรวจทางอากาศที่ระบุอาศัย	สัญลักษณ์	ประเมินจุดอาศัย (A)	ประเมินจุดอาศัย (B)	ประเมินจุดอาศัย (C)
พื้นที่บริเวณเมืองศรีสะเกษ จังหวัด	● (Yellow)	3	3	0
วัดพระธาตุสิขุมเมืองนครพนม	● (Red)	0	0	0
	● (Brown)	1	2	0
	○ (Grey)			

รูปที่ 5.23 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของโรงเรียนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม

ตารางที่ 5.4 การประเมินคุณค่าโรงเรียนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม

ระดับคุณค่าที่อยู่อาศัยจากการประเมินคุณค่า	โรงเรียนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม		รวมโรงเรียนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทั้งหมด	
	จำนวน(หลัง)	ร้อยละ	จำนวน(หลัง)	ร้อยละ
ประเมินคุณค่าระดับ A	45	53.57	186	100
ประเมินคุณค่าระดับ B	20	23.81		
ประเมินคุณค่าระดับ C	19	22.62		
รวม	84	100		
ร้อยละของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทั้งหมด				45.16

รูปที่ 5.24 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของเรื่อนที่อยู๋อาศัยแบบคหบดี

ตารางที่ 5.5 แสดงการประเมินคุณค่าเรื่อนที่อยู๋อาศัยแบบคหบดี

ระดับคุณค่าที่อยู๋อาศัยจากการ ประเมินคุณค่า	เรื่อนที่อยู๋อาศัยแบบคหบดี		รวมเรื่อนพักอาศัย ที่มีคุณค่าทั้งหมด	
	จำนวน(หลัง)	ร้อยละ	จำนวน(หลัง)	ร้อยละ
ประเมินคุณค่าระดับ A	16	53.33	186	100
ประเมินคุณค่าระดับ B	9	32.00		
ประเมินคุณค่าระดับ C	5	16.67		
รวม	30	100		
ร้อยละของที่อยู๋อาศัยที่มีคุณค่าทั้งหมด				16.13

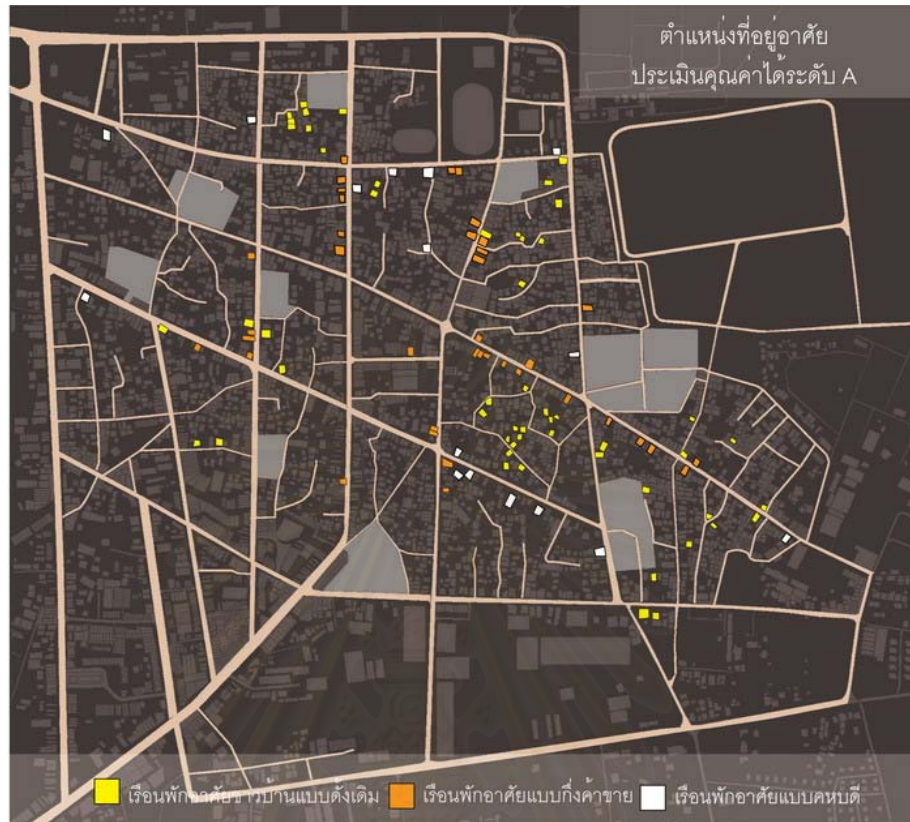

รูปที่ 5.25 แสดง ตำแหน่งที่ตั้งของเรือนแถวอยู่อาศัยแบบกิ่งค้าขาย

ตารางที่ 5.6 แสดงการประเมินคุณค่าเรือนพักอาศัยแบบกิ่งค้าขาย

ระดับคุณค่าที่อยู่อาศัยจากการประเมินคุณค่า	เรือนแถวอยู่อาศัยกิ่งค้าขาย		รวมเรือนพักอาศัยที่มีคุณค่าทั้งหมด	
	จำนวน(หลัง)	ร้อยละ	จำนวน(หลัง)	ร้อยละ
ประเมินคุณภาพระดับ A	44	61.11	186	100
ประเมินคุณภาพระดับ B	14	19.14		
ประเมินคุณภาพระดับ C	14	19.14		
รวม	72	100		
ร้อยละของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทั้งหมด				38.17

สรุปผลการประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

รูปที่ 5.26 แสดงตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่ประเมินคุณค่าได้ระดับ A

ตารางที่ 5.7 แสดงผลการประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

ระดับคุณค่าที่อยู่อาศัย จากการประเมินคุณค่า	เรือนที่อยู่อาศัย แบบดั้งเดิม		เรือนที่อยู่อาศัย แบบคหบดี		เรือนแถวอยู่อาศัย แบบกึ่งค้าขาย		รวมเรือนที่อยู่อาศัย ที่มีคุณค่า	
	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ
ประเมินคุณค่าระดับ A	44	53.57	16	53.33	44	61.11	104	56.45
ประเมินคุณค่าระดับ B	20	23.81	9	30.00	14	19.44	43	23.12
ประเมินคุณค่าระดับ C	20	22.62	5	16.67	14	19.44	39	20.43
รวม	84	100.00	30	100.00	72	100.00	186	100.00
ร้อยละ	45.16		16.13		38.71		100	

สรุปสาระสำคัญของ การประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัย

จากการประเมินคุณค่าพบว่า อาคารที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าสกลนครจำนวนมากจากการประเมินคุณค่าได้ในระดับ A เป็นอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมในแง่ของการมีรูปแบบที่เป็นไปตามลักษณะเรือนพื้นถิ่นอีสาน ในบางพื้นที่บ้านที่มีเอกลักษณ์ดังกล่าวยังคงเกาะกลุ่มกันในลักษณะเป็นคุ่มบ้านแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสังคมที่สั่งสมมาตั้งแต่ในอดีต

แต่ในปัจจุบันยังมีที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์จำนวนมากหลังจากการประเมินคุณค่าได้ในระดับ B และประเมินคุณค่าระดับ C ที่มีสภาพทรุดโทรมขาดการทำนุบำรุงอันอาจเนื่องมาจากการที่อยู่อาศัยจนเคยชิน ไม่ตระหนักถึงคุณค่าความงามของบ้าน หรือ เจ้าของอาจขาดทุนทรัพย์ในการดูแลรักษา และมีที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์อีกจำนวนหนึ่งที่ถูกทิ้งร้างอันเนื่องมาจากความทรุดโทรมของบ้าน และสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำของย่านเมืองเก่าสกลนครในปัจจุบัน ซึ่งศาสตราจารย์ มาซารุ มาเอโน ผู้วางรากฐานการปลุกชุมชนตามแนวทาง “มะจิสีคิริ” กล่าวว่า “สภาพบ้านเรือนที่ถูกทิ้งร้าง มีสภาพทรุดโทรมเป็นสัญญาณอันตรายที่บ่งบอกถึงความตกต่ำของสภาพเศรษฐกิจที่ส่งผลให้เกิดปัญหาอื่นๆตามมา โดยเฉพาะปัญหาทางสังคม” ดังนั้น การอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยในปัจจุบันจึงต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนจากสภาพความทรุดโทรมของที่อยู่อาศัยในปัจจุบันเพื่อฟื้นฟูคุณภาพชีวิต และสภาพการอยู่อาศัยของชาวชุมชนให้ดีขึ้น และเป็นการป้องกันปัญหาอื่นๆที่จะตามมา

นอกจากนี้ยังมีที่อยู่อาศัยอีกมากมายในชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนคร ที่มีได้นำมาประเมินคุณค่าตามรูปแบบทางกายภาพของสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ของเมือง อาจจะไม่น่าสนใจ ไม่สวยงาม หรือมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพไปจากเดิมมาก ทั้งจากการต่อเติม เปลี่ยนวัสดุ เปลี่ยนการใช้งานให้เหมาะกับสภาพในปัจจุบัน โดยไม่สามารถประเมินคุณค่าตามหลักวิชาการได้ แต่หากพิจารณาถึงองค์ประกอบอื่นๆนอกจากกายภาพที่อยู่อาศัยแล้ว จะพบถึงความสัมพันธ์เชิงสังคมที่มีความผูกพันเชิงเครือญาติที่แสดงออกจากลักษณะของคุ่มบ้าน หรือ คุ่มบ้านที่ยังคงอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ จะพบคุณค่าของชีวิต และความสัมพันธ์แบบแน่นระหว่างบ้านกับผู้อยู่อาศัย แสดงถึงวิถีชีวิต ระบบสังคมที่ไม่ต่างจากในอดีตมากนัก แม้ปัจจุบันกายภาพที่อยู่อาศัยจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปมากก็ตาม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคุณค่าที่แท้จริงยากที่จะประเมิน และเปรียบเทียบคุณค่าตามหลักวิชาการได้ เป็นคุณค่าทางจิตใจที่เกิดแก่ผู้อยู่อาศัย ครอบครัว และชุมชน

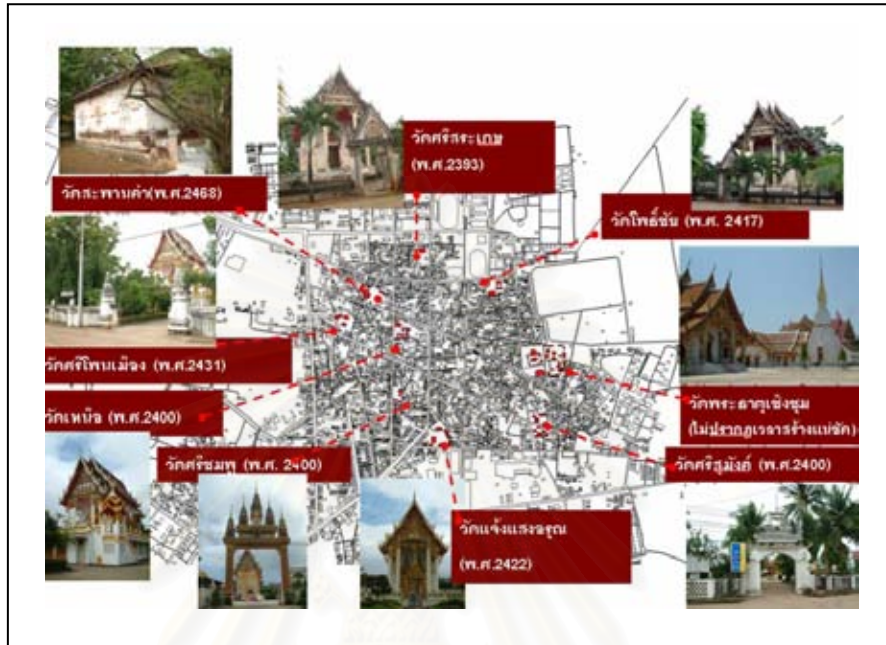
5.4.2 คุณค่าของที่อยู่อาศัยที่แสดงถึงพัฒนาการของพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

ลักษณะทางกายภาพของย่านเมืองเก่าสกลนครมีลักษณะความเป็นชุมชนเมือง มากกว่าเป็นชุมชนชนบท และเป็นชุมชนที่มีพัฒนาการจากอดีตมาอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันยังเป็นชุมชนที่มีการอยู่อาศัย มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่ใช่เป็นซากวัฒนธรรม ลักษณะทางกายภาพภายในเมืองจึงเป็นการผสมผสานระหว่างอาคารที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ และอาคารสมัยใหม่ เป็นการแสดงถึงประวัติศาสตร์และพัฒนาการของพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

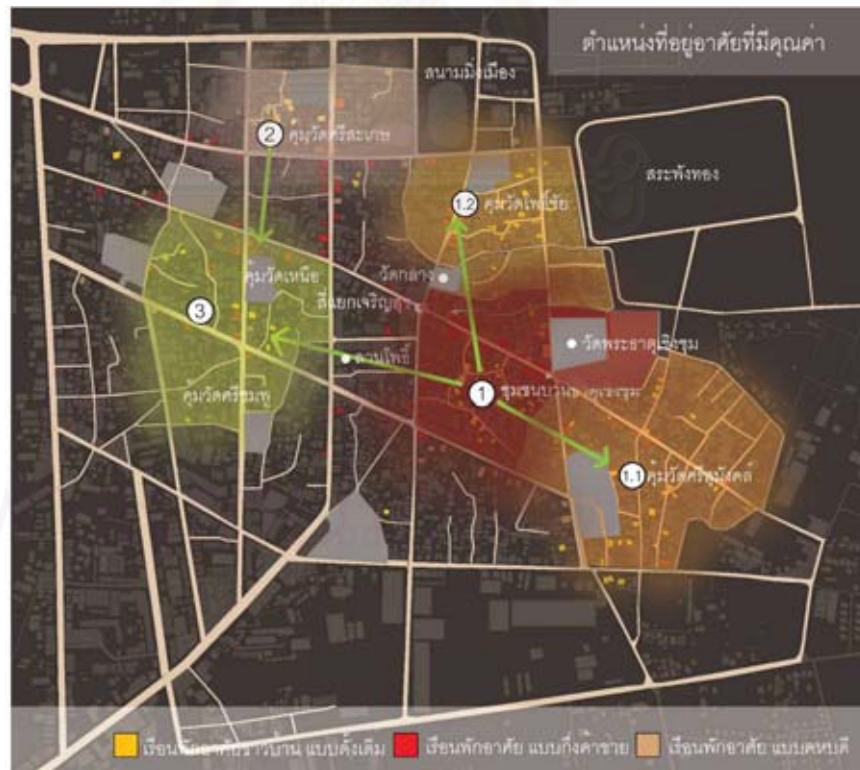
ย่านเมืองเก่าสกลนครมีที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์จำนวนมาก ซึ่งประกอบไปด้วยบ้านไม้หลายยุคสมัย แต่เนื่องจากสงครามและอัคคีภัย ตลอดเกือบทุกยุคสมัยของย่านเมืองเก่าสกลนคร บ้านเก่าที่ยังคงเหลืออยู่ในย่านเมืองเก่าสกลนครปัจจุบัน เกือบทั้งหมดปลูกสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (ประมาณ พ.ศ. 2490) เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม บ้านเก่ายังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบันเป็นมรดกวัฒนธรรม และเป็นเอกลักษณ์ที่ภาคภูมิใจได้อย่างดียิ่งของชาวเมืองสกลนคร โดยสามารถแสดงพัฒนาการของที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ ได้ดังนี้

1) พัฒนาการของชุมชนดั้งเดิม ของพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

จากการศึกษาประวัติการก่อสร้างวัด เอกสารประวัติชุมชน^๘ พบว่าจำนวนเรือนพักอาศัยชาวบ้านแบบดั้งเดิมนั้น มีความสัมพันธ์กับประวัติการตั้งถิ่นฐาน โดยสามารถลำดับพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเก่าได้ดังนี้

รูปที่ 5.27 แสดงประวัติการก่อสร้างวัด 9 วัดในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

รูปที่ 5.28 แสดงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

^๘ เอกสารอัตเสนาณา จากเทศบาลเมืองสกลนคร.

1. ชุมชนบ้านธาตุเชิงชุม

จากการสัมภาษณ์ คุณตา ยน วงศ์กาฬสินธุ์ คุณตาได้เล่าว่า ต้นตระกูลวงศ์กาฬสินธุ์ สืบเชื้อสายมาจากอุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์ โดยอพยพมาตั้งถิ่นฐานในย่านเมืองเก่าสกลนครตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 โดย ทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งอุปราชเมืองกาฬสินธุ์ เป็นพระธานีเจ้า ยกบ้านธาตุเชิงชุม เป็นสกลทวาปีขึ้นต่อกรุงสยาม เมื่อปีจอ จุลศักราช 2482 รัตนโกสินศก เนื่องจากขณะนั้นบ้านเมืองถูกทิ้งร้าง โดยบรรพบุรุษของคุณตามีหน้าที่เป็นข้าธาตุ ดูแลรักษาปรณินิบัติพระธาตุเชิงชุม โดยอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านธาตุเชิงชุม ซึ่งปัจจุบันสันนิษฐานว่า ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นในบริเวณชุมชนกลางธงชัยในปัจจุบัน

โดยปัจจุบันยังคงหลงเหลือฐานที่ยังคงบ่งบอกถึงความเป็นชุมชนเก่าแก่ คือบ้านยายพิณ โดยบ้านหลังนี้อยู่อาศัยมาประมาณ 6 ชั่วอายุคน โดยคุณตาได้เล่าให้ฟังว่าตั้งแต่คุณตาเกิดก็เห็นบ้านหลังนี้แล้ว เพราะเป็นบ้านเดิม ของ พ่อ แม่ คุณตา อายุของบ้านไม่น้อยกว่า 150 ปี มีโอง บรรพชนอยู่ใกล้เคียงบริเวณบ้านละแวกบ้านแถบนั้น เป็นเครือญาติวงศ์กาฬสินธุ์เป็นส่วนใหญ่ทุกปีในช่วงสงกรานต์เครือญาติจะกลับมาทำบุญ อุทิศบุญกุศลแก่บรรพบุรุษ ปัจจุบันเจ้าของบ้านยายพิณ ยังทำหน้าที่ดูแลปรณินิบัติพระธาตุเชิงชุม โดยทำหน้าที่ผู้ดูแลและช่วยงานในวัด (แม่ออก พ่อออก) ดังเช่นบรรพบุรุษในอดีต

ดังนั้นชาวคุ้มเดิมนอกจากสืบเชื้อสายลาวจากกาฬสินธุ์ที่อพยพมาตั้งอยู่แต่คราวอุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์มารักษาเมืองสกลนครแล้ว ยังมีพวกย่อยที่อพยพมาจากมหาชัยกองแก้ว และจากเมืองอื่นๆชาวบ้านเรียกว่า “ชาวชะ” จนกลายเป็นชุมชนใหญ่ เรียกว่าบ้านธาตุเชิงชุม

รูปที่ 5.29 แสดงบ้านยายพิณ และโองบรรพชน

โดยสาเหตุที่ชุมชนตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยหนาแน่นบริเวณบ้านธาตุเชิงชุมนี้ เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ดอน จากการสัมภาษณ์พบว่า ในอดีตนั้นสมัยยังไม่มีการทำเขื่อนกันน้ำจากหนองหาร ในช่วงฤดูฝนน้ำจากหนองหารจะท่วมถึงพื้นที่ย่านเมืองเก่า ดังนั้นการตั้งถิ่นฐานของชุมชนนั้นจะตั้งบริเวณที่ดอน ปัจจุบันพื้นที่ที่สูงที่สุดที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร คือสี่แยกเจริญสุข

รูปที่5.30 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม บริเวณชุมชนกลางรัชชโยธิน

นอกจาก จะมีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นบริเวณบ้านธาตุเชิงชุมแล้ว ยังมีการขยายตัวออกไปยังคุ้มวัดต่างๆ บริเวณใกล้เคียง ได้แก่

1.1 คุ้มวัดศรีสุมังคัล พระยาประจันประเทศธานีฯ(เงินคำ)จึงได้สร้างวัดนี้ขึ้น โดยมีพระครูบุดดี เป็นเจ้าอาวาสวัดศรีสุมังคัลนี้ สร้างขึ้นเมื่อปีเถาะ จุลศักราชการ 1265 ร.ศ.122 พ.ศ.2446 ครั้งแรกมีบ้านเรือนตั้งอยู่ห่างๆกัน ต่อมาเมื่อมีคนมากขึ้น สภาพเดิมเป็นป่า เดิมนั้นมีพวกลาวที่อพยพมาพร้อมกับอุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์มาอยู่อาศัยอยู่ ต่อมาเมื่อมีคนอพยพมาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น โดยเฉพาะจะหนาแน่นมากทางคุ้มทิศตะวันออกของวัด ตอนแรกมี 30-40 หลังคาเรือน ต่อมาเมื่อมีคนเข้ามาอพยพมาจากคุ้มอื่นมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีญวนอพยพได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนนี้มาก เพราะเป็นที่เหมาะแก่การประกอบอาชีพ โดยเฉพาะคุ้มนี้อยู่ติดหนองหาร มีผู้คนประกอบอาชีพการประมงน้ำจืด ซึ่งจับปลาในหนองหารจำนวนมาก

1.2 คุ้มวัดโพธิ์ชัย นั้นเริ่มแต่การสร้างวัด ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าใครสร้าง เป็นวัดโบราณ เดิมคุ้มวัดโพธิ์ชัยมีสภาพเป็นป่ามีกอไผ่ขึ้นเป็นจำนวนมากเป็นหย่อมๆ และคุ้มนี้จะแบ่งเป็นอีก 2 คุ้ม เพราะอยู่ใกล้กันคือวัดโพธิ์ชัยเหนือ และวัดกลางอีกหนึ่ง ต่อมาวัดกลางไม่มีวัดกลางประจำที่นั่น จึงยุบวัดกลาง(ทำเป็นตลาดศรีคุณเมือง ปัจจุบัน) ให้อยู่ในการควบคุมดูแลของวัดพระธาตุเชิงชุม แต่ผู้คนก็ไปรวมกับวัดกลางมากขึ้นทำให้คุ้มใหญ่ ด้วยสาเหตุที่เป็นคุ้มใหญ่ และเป็นคุ้มเก่าแก่ ผู้คนก็มีมากและหนาแน่นขึ้นมากในปัจจุบัน

รูปที่5.31 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม บริเวณชุมชนวัดโพธิ์ชัย

รูปที่5.32 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม บริเวณชุมชนวัดศรีสุ่มังค์

2. คุ่มวัดศรีสระเกษ

คุ่มวัดศรีสระเกษ พระศรีวรวงษา ซึ่งเป็นบิดาของพระบริบาลศุกกิจ(คำสาย) เป็นผู้สร้างเมื่อปีจอ จุลศักราช 1212 ร.ศ.69 พ.ศ.2393 ซึ่งพระบริบาลศุกกิจเป็นต้นตระกูล ศิริขันธ์ ในปัจจุบัน แต่ก่อนนั้นผู้คนอาศัยอยู่ทางทิศตะวันตกของวัด ซึ่งสภาพก่อนหน้านั้นเป็นป่ารกในปี พ.ศ.2492 มีคนเพียงเล็กน้อยที่อาศัยปลูกบ้านอยู่ข้างวัดไม่กี่หลัง ต่อมาคนอพยพเข้ามาอยู่มากขึ้น ปัจจุบันยังคงมีเรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิมหลงเหลืออยู่มากบริเวณรอบๆวัด คุ่มวัดศรีสระเกษ เป็นคุ่มเก่าแก่ โดยในคุ่มยังแบ่งออกเป็น 4 คุ่มย่อย และมีคนอาศัยหนาแน่น ในเวลาต่อมาผู้คนจากคุ่มอื่นได้ย้ายเข้ามาอยู่ในคุ่มนี้ โดยเฉพาะคุ่มวัดพระธาตุเชิงชุม เมื่อพ่อแม่มีที่ดิน มีไร่นา ก็แบ่งให้ลูกหลาน แล้วก็แยกกันอยู่ จึงทำให้คนหนาแน่นและจำนวนบ้านเพิ่มขึ้น และทางเกี่ยวนั้นก็ถือเป็นเส้นทางสำคัญในการสัญจรสมัยนั้น แต่ในเวลาต่อมาได้พัฒนาเป็นถนนลูกรัง และลาดยางเช่นปัจจุบัน และมีชอยต่างๆเกิดขึ้นแทนทางเท้า

คนในคุ่ม(ชุมชน)วัดศรีสระเกษนี้จากการสัมภาษณ์ทราบว่า เป็นพวกภูไทกะตาค นับถือศาสนาพุทธ มีประเพณีสำคัญ เช่น ประเพณีการบวช ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ประเพณีการแห่เทียน ทำบุญฟังเทศน์ โดยการนิมนต์พระมาทำบุญที่บ้านเพื่อเป็นสิริมงคล ถ้ามีการเจ็บไข้ขึ้นกับใครในบ้าน จะสร้างศาลพระภูมิให้ เพราะมีความเชื่อว่าผีไม่มีที่พักอาศัย จึงโกรธทำให้ผู้คนเจ็บป่วยนอกจากนี้ยังมีประเพณีการทอดกระสุน และทอดผ้าป่า เป็นต้น

รูปที่5.33 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม บริเวณชุมชนวัดศรีสระเกษ

3. คุ่มวัดศรีชมพู คุ่มวัดเหนือ

ชุมชนวัดศรีชมพูเดิมชื่อ “วัดศรีธรรมหายโสภ” ซึ่งที่ตั้งวัดแต่ก่อนนั้น ตั้งอยู่ตรงข้ามกับวัดศรีชมพูปัจจุบัน (ด้านถนนเปรมปรีตา) ซึ่งห่างจากวัดในปัจจุบันประมาณ 100 เมตร และตั้งอยู่ในเนินสูง ต่อมาเห็นว่าทำเลเดิมไม่เหมาะสม พระยาจันตประเทศธานี(โง่นดำ) จึงสร้างวัดใหม่ขึ้นมาเมื่อปีมะโรง จุลศักราช 1242 ร.ศ.99 พ.ศ.2423 โดยมีพระครูลีเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก

บริเวณคุ่มวัดศรีชมพูในปัจจุบันนี้ แต่ก่อนเป็นบริเวณริมเมือง ผู้คนอยู่กระจัดกระจาย แต่ก็มีบางส่วนที่รวมตัวกันหนาแน่นบริเวณใกล้วัด เพื่อสะดวกต่อภารกิจต่างๆ นอกจากนี้ยังเป็นทุ่งนา หนองน้ำ เป็นป่าไม้ และคูเมืองเดิม ส่วนสถานที่วัดแห่งแรก ต่อมาได้ขุดพื้นที่เพื่อสร้างบ้าน พบหินรูปสี่เหลี่ยมขนาด 20-60 เซนติเมตร ซึ่งเป็นความยาวหินที่ได้รับการบดแต่งแล้ว สำหรับสร้าง “วัดธรรมหายโสภ” เป็นจำนวนมาก

คุ่มวัดศรีชมพู ได้ขยายขยายคุ่มมากขึ้นหลังจากเมื่อได้มีการย้ายวัดจาก วัดศรีธรรมหายโสภ ไปเป็นวัดศรีชมพู ผู้คนอพยพจากคุ่มอื่นๆโดยเฉพาะคุ่มวัดเหนือ วัดศรีโพธิ์เมืองซึ่งอยู่ติดกัน

ถนนหนทางก็เช่นเดียวกัน แต่ก่อนเป็นทางเกวียนเล็กๆได้รับการพัฒนาขึ้นจนเป็นถนนในปัจจุบัน ผู้คนก็หนาแน่นขึ้น และบ้านเรือนก็ตั้งอยู่ใกล้กัน ซึ่งแสดงว่ามีพื้นที่แคบมาก เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนครัวเรือน

รูปที่ 5.34 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม บริเวณชุมชนวัดเหนือ วัดศรีชมพู วัดศรีโพธิ์เมือง

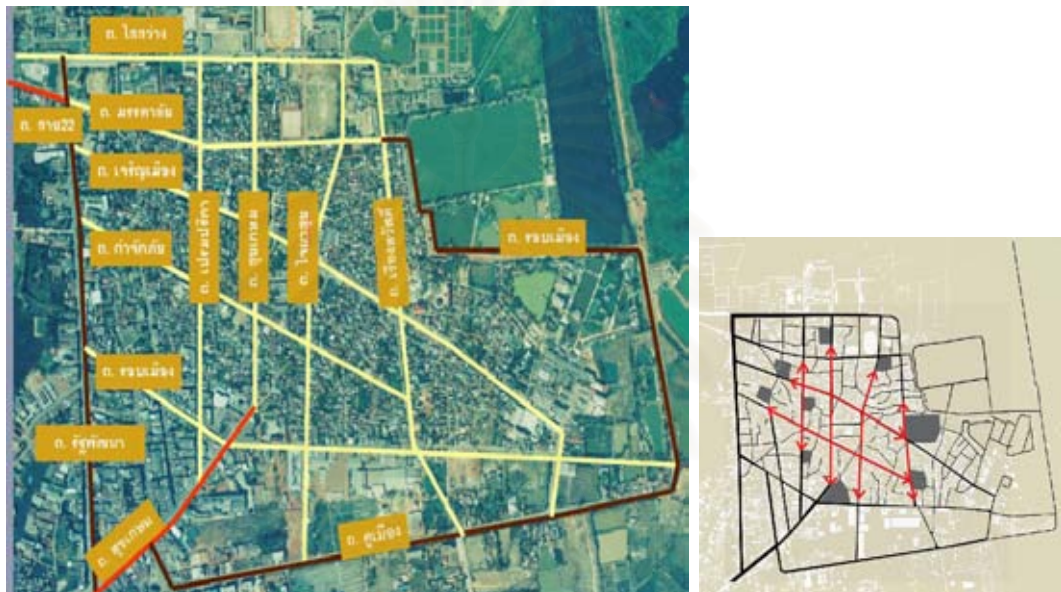
นอกจากนี้โครงสร้างทางกายภาพของชุมชน ทางสัญจรภายในปัจจุบันยังแสดงถึงประวัติความเป็นมา และวิถีชีวิตของชุมชน โดยเป็นทางเกวียนที่มุ่งสู่สระพังทอง เพื่อไปตักน้ำไปอุปโภคบริโภคในอดีต

รูปที่ 5.35 แสดงเส้นทางการสัญจรภายในชุมชนมีขนาดเล็ก เนื่องจากเป็นเส้นทางเกวียนในอดีต

2) พัฒนาการของเรือนที่อยู่อาศัยที่ได้รับอิทธิพลจากชาวเมือง

โดยสันนิษฐานว่าเรือนที่ได้รับอิทธิพลจากชาวเมืองทั้ง 2 แบบจะสร้างพร้อมๆกับการตัดถนน 8 สาย ใน พ.ศ. 2436-2444 โดยตัดถนน เป็นตาหมากรุก ถนนที่ทอดยาวจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตกสี่สาย คือ ถนนเจริญเมือง ถนนมรรคาลัย ถนนไสสุว่ง และถนนกำจัดภัย ตัดกับถนนที่ตัดจากทิศเหนือไปทิศใต้สี่สายคือ ถนนเรืองสวัสดิ์ ถนนใจผาสุก ถนนสุขเกษม ถนนเปรมปรีดา หากเรียงชื่อถนนตามลำดับการก่อสร้างจะคล้องจองกัน คือ เจริญเมือง เรืองสวัสดิ์ กำจัดภัย ใจผาสุก สุขเกษม เปรมปรีดา มรรคาลัย และไสสุว่ง โดยแนวความคิดของการตัดถนนเป็นรูป กริดสันนิษฐานว่า น่าจะมาจากการตัดถนนเพื่อเชื่อมวัดต่างๆในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร ซึ่งปัจจุบันมีทั้งหมด 9 วัด ในพื้นที่ประมาณ 2.5 ตารางกิโลเมตร

รูปที่ 5.36 แสดงเครือข่ายถนนถนนเป็นรูปกริดสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากการตัดถนนเพื่อเชื่อมวัดต่างๆในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร⁹

2.1) เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี

จะมีมากบริเวณริมถนนมรรคาลัย เนื่องจากอยู่ใกล้บริเวณที่เป็นศูนย์ราชการเก่า และในอดีตบริเวณถนนมรรคาลัยยังเป็นที่ตั้งของคุ้มเจ้าเมืองเก่า และบุคคลสำคัญในอดีตอีกด้วย และอีกบริเวณหนึ่งที่พบเรือนพักอาศัยแบบคหบดี คือบริเวณริมถนนกำจัดภัยบริเวณถนนกำจัดภัยใกล้วัดศรีสุมังค์ ซึ่งเป็นย่านของญวนเก่า และต่อมาช่างญวนได้มีบทบาทมากในด้านการสร้างที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะเรือนพักอาศัยแบบกึ่งค้าขาย และเรือนพักอาศัยแบบคหบดี ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีรูปแบบ และรายละเอียดที่คล้ายๆกัน พบเห็นได้ทั่วไปในย่านเมืองเก่าสกลนคร นอกจากนั้นยังมีสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา เช่น สิมเก่าบริเวณวัดพระธาตุเชิงชุม เป็นต้น

⁹ กุณฑลทิพย์ พานิชพัคดี. ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รูปที่ 5.37 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีบริเวณถนนถนนมรรคาลัย

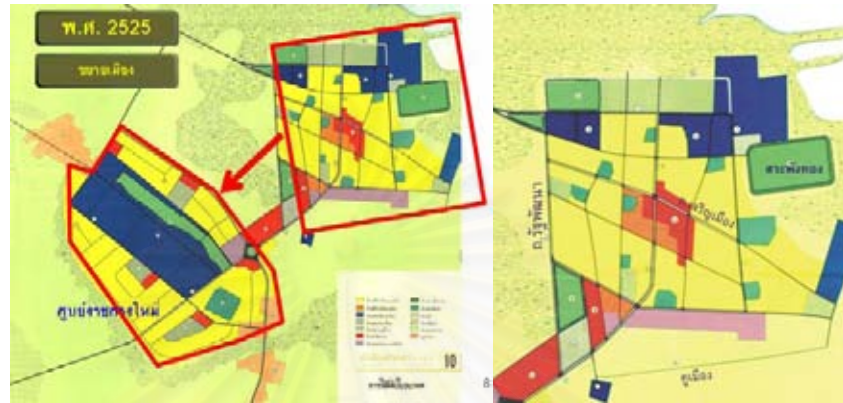

รูปที่ 5.38 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีบริเวณถนนถนนกำจัดภัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.2) เรือนแถวอยู่อาศัยแบบกึ่งค้าขาย

พบว่าจะหนาแน่นบริเวณที่เป็นย่านเศรษฐกิจในอดีต คือบริเวณถนนเจริญเมืองบริเวณสี่แยกเจริญสุข ปัจจุบัน โดยเป็นที่ตั้งของเทศบาลเมืองสกลนครเดิม และ เป็นที่ตั้งอยู่ที่สถานีรถไฟอากาศเก่า(ลานโพธิ์) และ บริเวณถนนใจผาสุขซึ่งเป็นที่ตั้งของตลาดเก่า คือตลาดศรีคุณเมือง แต่ปัจจุบันเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายบริเวณ ตลาดศรีคุณเมืองได้หายไปบางส่วนหนึ่งเกิดการเกิดภัยพิบัติภัยใหญ่ในบริเวณนี้

รูปที่5.39 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน พ.ศ.2525 แสดงให้เห็นถึงถนนเจริญเมืองเป็นย่านเศรษฐกิจในอดีต

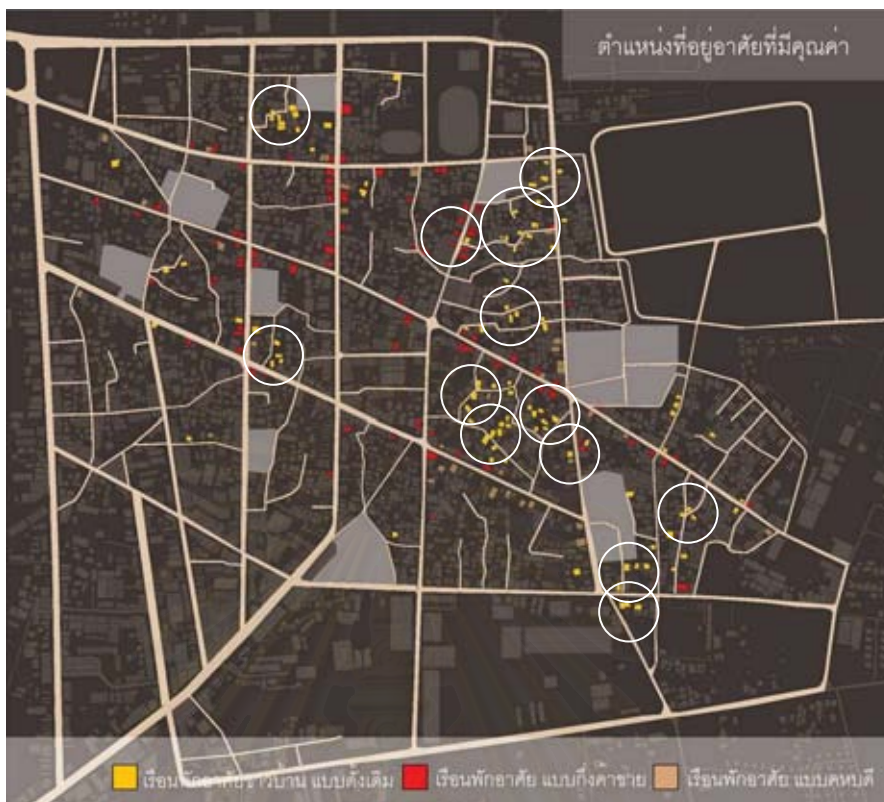

รูปที่5.40 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยแบบกึ่งค้าขายบริเวณถนนเจริญเมือง

รูปที่5.41 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยแบบกึ่งค้าขายบริเวณถนนใจผาสุข

5.4.3 คุณค่าของที่อยู่อาศัยที่แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสังคม

รูปที่ 5.42 แสดงตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะเป็นกลุ่มอาคาร ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ

จากการสำรวจพบว่า การตั้งถิ่นฐานของที่เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมมักอยู่รวมกันเป็นกลุ่มหลายหลังในพื้นที่เดียวกันระหว่างเครือญาติ ไม่มีรั้วบ้าน หรือหากมีรั้วบ้านภายในพื้นที่นั้นก็จะอยู่รวมกันหลายหลัง ทั้งที่เป็นเรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิม และบ้านปูนสมัยใหม่ จะหนาแน่นบริเวณชุมชนกลางธงชัย ชุมชนวัดโพธิ์ชัย และชุมชนวัดศรีสะเกษ แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตการอยู่อาศัยที่เน้นความสัมพันธ์ในเชิงสังคมระหว่างญาติพี่น้อง มีการสัญจรภายในชุมชนด้วยทางเท้าเป็นสำคัญ โดยมีวัดเป็นสิ่งที่คอยเชื่อมความผูกพันกันของคนในชุมชน

โดยจากการสัมภาษณ์พบว่าในการสร้างบ้านในอดีตนั้นเจ้าของบ้านจะเป็นผู้สร้างเอง จะไม่มีการจ้างช่าง แต่จะเป็นการลงแขกช่วยกันระหว่างญาติพี่น้อง เครือญาติ บ้านในปัจจุบันจึงเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของบรรพบุรุษ เป็นมรดกที่ตกทอดกันมา โดยจะไม่มีการแบ่งแยกโฉนดที่ดินในบริเวณเดียวกัน แต่จะสร้างร่วมกันระหว่างญาติ พี่น้อง บางบ้านในโฉนดมีรอยเท้า รอยตีนพ่อแม่ประทับไว้ว่าห้ามขาย ให้เป็นมรดกของลูกหลานต่อไป ทำให้ผู้ที่อยู่อาศัยในบ้านปัจจุบันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมชัดเจน เจ้าของบ้านมีความผูกพันกับถิ่นที่อยู่และมีความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติสูง โดยความรักและความผูกพันที่มีต่อบ้านทำให้เรือนพักอาศัยชาวบ้านแบบดั้งเดิม สามารถดำรงอยู่ได้จนถึงยุคปัจจุบัน

รูปที่5.43 แสดงลักษณะการอยู่รวมกันแบบคุ่มบ้านระหว่างเครือญาติ

รูปที่5.44 แสดงลักษณะการอยู่รวมกันแบบคุ่มบ้านระหว่างเครือญาติ

5.4.4 คุณค่าของเรือนที่อยู่อาศัยที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

ในปัจจุบัน ลักษณะทางวัฒนธรรมของชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนคร ที่มองเห็นเด่นชัดเป็นรูปธรรม แบ่งออกเป็นสองด้าน ได้แก่ หนึ่ง วัฒนธรรมวิถีชีวิต และ สอง วัฒนธรรมประเพณี โดยทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ในขณะเดียวกันก็มีความแตกต่างกันออกไป สำหรับวัฒนธรรมวิถีชีวิตผู้คนเมืองเก่าสกลนคร เป็นวิถีชีวิตที่ผูกพันและสืบสานพระพุทธศาสนา แสดงออกให้เห็นเด่นชัด โดยที่ชาวชุมชนจะมีความผูกพันกับวัด จนเกิดเป็นชุมชนบ้านคุ่มวัด คนคุ่มวัด ดังนั้น “คุ่มวัด” จึงมีลักษณะเป็นพื้นที่ชุมชน พื้นที่สังคม ที่ครอบครัวและบุคคลให้ความสำคัญ และนิยามตนเองไว้กับสถาบันศาสนา ที่ครอบครัวหนึ่ง ชุมชนหนึ่งเลือกที่จะอุปถัมภ์ค้ำจุนพร้อมทั้งเป็นสถานที่สร้างบุญสร้างกุศล ให้แก่ตนเองและครอบครัว

ภายหลัง เทศบาลให้ฐานะที่เป็นหน่วยงานบริหารจัดการ กำกับดูแลและปกครองท้องถิ่นได้จัดตั้ง “ชุมชน” ในด้านการปกครองขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม คนเมืองเก่าสกลนครส่วนใหญ่ก็ยังยึดถือ คุ่มวัดเป็นพื้นที่ทาง

สังคมที่สำคัญ โดยแต่ละคนที่ทำให้การสัมภาษณ์สามารถระบุได้โดยไม่ลังเล ว่าบ้านที่ตนอาศัยอยู่และครอบครัวตนเองนั้น ถือได้ว่าเป็นคนในคุ้มวัดใด การทำบุญทำทานในวันสำคัญทางศาสนา และการประกอบพิธีการศาสนาใดๆ ก็จะไปที่วัดนั้น และในทางกลับกัน พระสงฆ์แต่ละวัดก็จะมีเส้นทางเดินบิณฑบาตร ที่เกี่ยวเนื่องกับญาติโยมอุปัฏฐากของวัดนั้นเป็นหลักส่วนวัฒนธรรมประเพณี ที่สำคัญที่สุดของย่านเมืองเก่านี้ คือ เทศกาลและประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งมีเส้นทางแห่ตามถนนสายสำคัญโดยไปจบการแห่ที่ “วัดพระธาตุเชิงชุม” ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของเมืองนี้ นับเป็นการส่งเสริมประวัติศาสตร์เมือง ที่เชื่อกันว่ากลุ่มคนที่ถูกจัดให้เป็นผู้ดูแลอุปัฏฐากองค์พระธาตุมาก่อน ได้กลายเป็นชุมชนแรกเริ่มของเมืองนี้ โดยความเชื่อเรื่องของการสร้างปราสาทผึ้ง คือความเชื่อในเรื่องการบำเพ็ญทานบารมี เป็นการสร้างปราสาทเพื่อรองรับการเสด็จมาขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า นอกเหนือจากการแห่ปราสาท ยังมีการจัดขบวนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณี เน้นด้านความหลากหลายของชาติพันธุ์ดั้งเดิม กลายเป็นความพยายามในการค้นหาเอกลักษณ์ ด้านวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมที่จะส่งเสริม ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ดังนั้น บริบทของชุมชนที่อยู่อาศัยจึงมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรม ที่มีแรงยึดเหนี่ยว และแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างที่อยู่อาศัย และประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่

1. มีความสัมพันธ์กับวัดพระธาตุเชิงชุม
2. มีความสัมพันธ์กับ เส้นทางบิณฑบาตร
3. มีความสัมพันธ์กับเส้นทางขบวนแห่ปราสาทผึ้ง และถ้วยพระราชทาน

1) มีความสัมพันธ์กับวัดพระธาตุเชิงชุม

รูปที่ 5.45 แสดงวัดพระธาตุเชิงชุมศูนย์รวมด้านจิตใจของชาวสกลนคร

วัดพระธาตุเชิงชุมเป็นโบราณสถาน และเป็นปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ เป็นการเคารพสักการะของประชาชน ให้ยึดมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดีของศาสนา คณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชน ได้เคารพนับถือกราบไหว้คู่บ้านคูเมืองสกลนครตลอดมา

จากการสัมภาษณ์ พบว่าชาวชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนคร มีความภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่รอบบริเวณวัดพระธาตุเชิงชุม

จากการสัมภาษณ์ นางถนอม เกษมสานต์ โดยท่านได้เล่าว่า “บ้านที่อยู่ปัจจุบันเจ้าของบ้านเป็นคุณยายอายุ 85 ปี ต้องการเก็บบ้านไว้เพราะคุณตาสั่งให้อนุรักษ์และมีความสุขที่ได้อยู่ในบริเวณซึ่งใกล้กับวัดพระธาตุเชิงชุม”

จากที่วัดพระธาตุเชิงชุมจึงเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญยิ่ง มีผลต่อจิตใจอย่างมากชาวชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนคร ดังนั้นพื้นที่รอบๆวัดพระธาตุเชิงชุมจึงจำเป็นต้องมีการควบคุมสูง ทั้งด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม และกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้น การอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยโดยรอบพระธาตุเชิงชุม เป็นการแสดงถึงความเคารพ และศรัทธาที่มีต่อพระธาตุเชิงชุมของชาวสกลนคร

2) ความสัมพันธ์กับเส้นทางบิณฑบาตร¹⁰

โดยในบริเวณย่านเมืองเก่าสกลนครมีวัดตั้งอยู่เป็นจำนวนมากการทำบุญตักบาตรในตอนเช้าของทุกวัน พระสงฆ์แต่ละวัดในละแวกชุมชนจะออกบิณฑบาตรไปตามถนนสายต่างๆ ในเขตชุมชนโดยระยะทาง และจำนวนสายของการเดินบิณฑบาตรจะขึ้นอยู่กับ จำนวนพระและเณรในแต่ละวัด โดยจำนวนพระสงฆ์ และเณรที่บิณฑบาตรจะมากที่สุดในช่วงเช้าพรรษาของทุกปี โดยเส้นทางบิณฑบาตรที่มีพระสงฆ์แต่ละวัดใช้มากที่สุด คือ ถนนเจริญเมือง เนื่องจากเป็นเขตชุมชนและสามารถเชื่อมต่อไปยังวัดต่างๆในละแวกได้โดยสะดวก

ดังนั้น ลักษณะการใช้พื้นที่สองข้างถนน นอกจากจะมีทัศนียภาพที่สวยงามจากเรือนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์แล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสังคมแบบดั้งเดิมที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก โดยเฉพาะในย่านเมืองเก่าที่มีความสงบ มีกิจกรรมที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าวไว้ได้ ดังนั้นถนนเจริญเมืองจึงเปรียบเสมือนตัวแทนที่แสดงถึงวิถีชีวิต ความศรัทธา และผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นของชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนคร แม้ว่าปัจจุบันย่านเมืองเก่าสกลนคร และถนนเจริญเมืองจะมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพไปแล้วเป็นอย่างมาก แต่ความรัก ความผูกพันที่มีต่อพุทธศาสนายังคงอยู่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁰ เส้นทางบิณฑบาตร. การศึกษาโครงการ การศึกษาเบื้องต้น คือ “โครงการการสำรวจเบื้องต้น สันทรัพย์ทางสถาปัตยกรรม ย่านเมืองเก่าสกลนคร เมื่อวันที่ 19-21 สิงหาคม .2549.

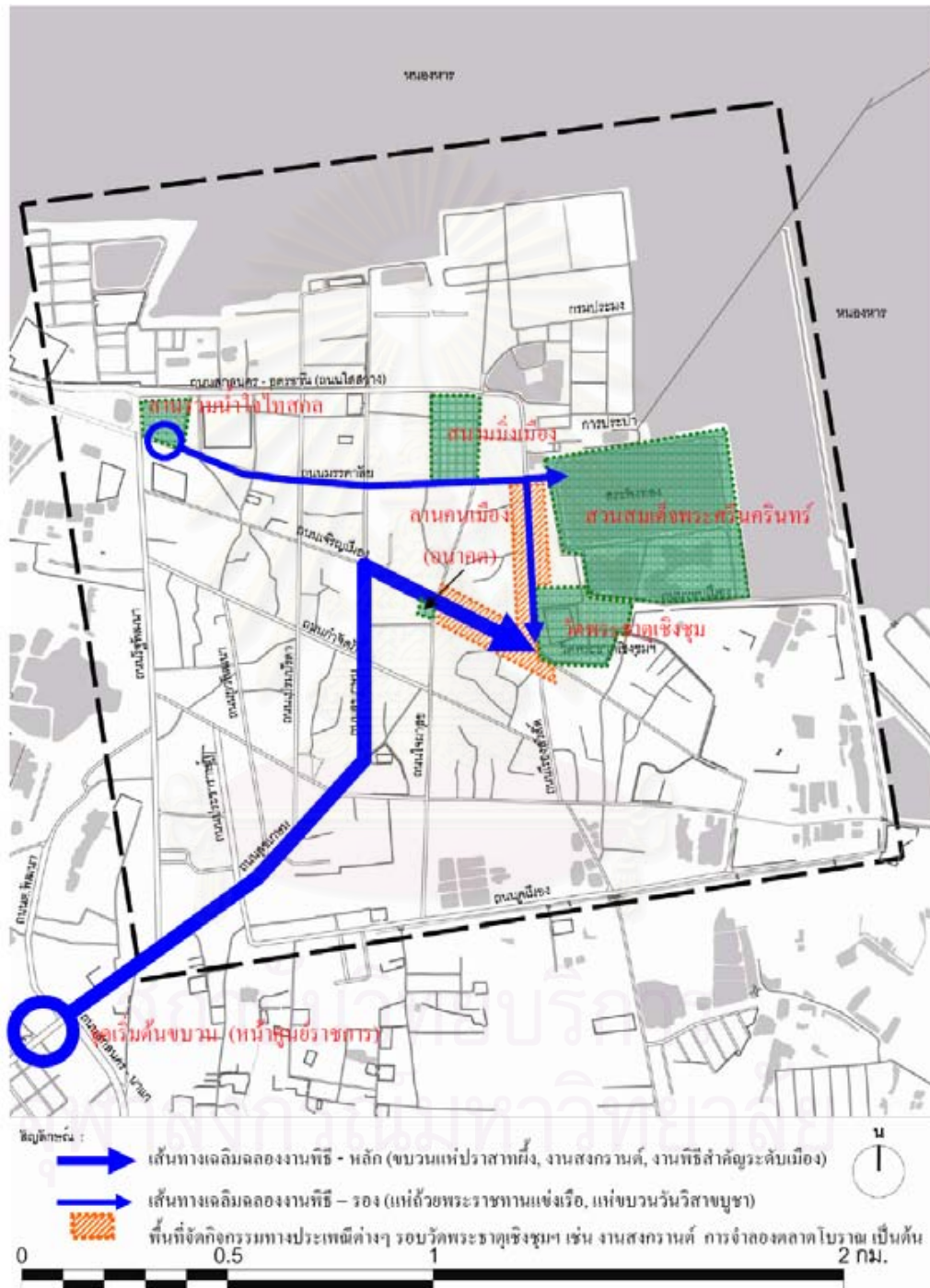
รูปที่5.47 แสดงพื้นที่สองข้างถนนที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตท้องถิ่น

รูปที่5.48 แสดงถนนเจริญมีพระสงฆ์ บิณฑบาตหนาแน่นมากที่สุด

3) ความสัมพันธ์กับเส้นทางแห่งปราสาทผึ้ง

ในช่วงเทศกาลประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง สองข้างถนน ฟูตบาท รวมถึงหน้าบ้าน ตามเส้นทางขบวนแห่ปราสาทผึ้ง จะเปรียบเสมือนชาวบ้าน เกย เป็นพื้นที่สำหรับต้อนรับแขกผู้มาเยือน โดยมีกรตั้งโต๊ะ เก้าอี้ น้ำดื่ม อาหาร ไว้บริการแขกที่มาใช้พื้นที่หน้าบ้านของตนในการชมขบวนแห่ แสดงให้เห็นอุปนิสัยที่โอบอ้อมอารี มีน้ำใจต่อคนต่างถิ่น เป็นการแสดงถึงความเป็นเจ้าบ้านที่ดีของชาวชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนคร และในช่วงเวลาปกติที่ไม่ใช่ช่วงเทศกาลแห่ปราสาทผึ้ง พื้นที่ริมฟูตบาทของแต่ละบ้านจะเปรียบเสมือนพื้นที่อเนกประสงค์ทั้งที่เป็นห้องรับแขก เป็นพื้นที่พบปะพูดคุยกันระหว่างเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง ความสัมพันธ์เชิงสังคมจึงเกิดขึ้นจากพื้นที่นี้ โดยหากสังเกตฟูตบาทหน้าบ้านในบางหลังจะมีการปลูกกระเบื้องตักแต่ง หรือจัดสวนขนาดย่อมไว้หน้าบ้านของตน และมีโต๊ะเก้าอี้หน้าบ้านไว้รับแขก ดังนั้นพื้นที่สองข้างถนน รวมฟูตบาทจึงไม่ใช่พื้นที่สาธารณะที่เป็นเพียงแค่ทางเดิน แต่เป็นพื้นที่ที่ถึงสาธารณะที่มีหน้าที่การใช้อย่างอื่นแฝงอยู่ ที่มีความสัมพันธ์กับที่อยู่อาศัย วิถีชีวิตของผู้คนสองข้างถนน

รูปที่ 5.49 แสดงเส้นทางขบวนแห่ปราสาทผึ้ง และด้วยพระราชทานการแข่งขันเรือหางยาว

รูปที่5.50 แสดงบรรยากาศถนนเจริญเมือง ในช่วงเทศกาลแห่ปราสาทผึ้ง

รูปที่5.51 แสดงที่อยู่อาศัยบริเวณหน้าสนามมิ่งเมืองถนนมรรคาด้วยสถานที่จัดงานมโหรีสพในเทศกาลประเพณี

รูปที่5.52 แสดงกิจกรรมหลากหลายที่เกิดขึ้นในบริเวณฟุตบอลถนน

สรุปสาระสำคัญของคุณค่า และเอกลักษณ์ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

ที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าโดยยังคงมีความสมบูรณ์ของกายภาพที่อยู่อาศัยในระดับที่ค่อนข้างมาก แสดงถึงพัฒนาการ และรูปแบบที่อยู่อาศัยที่หลากหลาย บอกเล่าเรื่องราวในอดีตของย่านเมืองเก่าสกลนคร อาทิ เช่น เรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิม เรือนพักอาศัยแบบคหบดี เรือนพักอาศัยกึ่งค้าขาย เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงมรดกที่มีคุณค่า เป็นสินทรัพย์ทางสถาปัตยกรรม ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และรักษา

มีการแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสังคม ที่มีลักษณะเป็นกลุ่มอาคาร อยู่รวมกันเป็นคุ่มบ้านที่อยู่อาศัย ร่วมกันระหว่างเครือญาติ มีความสัมพันธ์เชิงสังคมที่ชัดเจน

มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่นเป็นพื้นที่ที่บ่งบอกถึงขนบธรรมเนียม แนวปฏิบัติ วิถีชีวิตของผู้คน และชุมชนโดยเฉพาะ โดยส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ของเมือง และชุมชน ที่ส่งเสริมคุณค่าด้านสถาปัตยกรรม และที่อยู่อาศัย

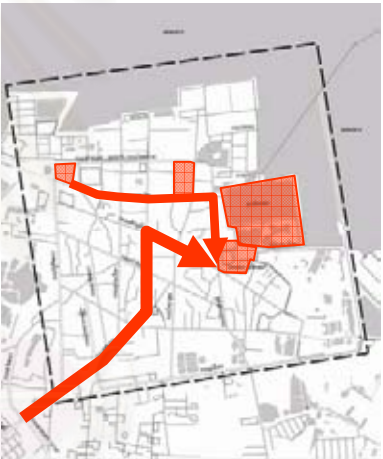

นอกจากนี้ยังมีโครงสร้างทางกายภาพของชุมชนไม่ว่าจะเป็นถนนซอย แปลงที่ดิน ตัวอาคารมีขนาดเล็ก สัมพันธ์กับสัดส่วนของมนุษย์(Human Scale) มีระบบโครงสร้างพื้นฐานสาธารณูปโภค สาธารณูปการ รองรับที่เหมาะสมกับขนาดเมือง และชุมชน มีพื้นที่สีเขียวที่เป็นปอดของเมือง และเป็นพื้นที่นันทนาการของเมือง มีการจราจรที่ไม่แออัดหนาแน่น ผู้คนจำนวนมากยังคงใช้จักรยานเป็นพาหนะในการสัญจร และยังใช้การเดินเท้าในการไปมาหาสู่กันทำให้เกิดการประหยัดพลังงาน เกิดความสะอาด สบายในการอยู่อาศัย ไม่มีมลพิษรบกวนมากนัก ทั้งฝุ่น ควัน เสียง และดำเนินกิจกรรมต่างๆร่วมกันอย่างมีความสุข ส่งเสริมให้ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ทำให้อ่านเมืองเก่าสกลนครมีศักยภาพที่จะพัฒนาให้เป็นเมืองที่น่าอยู่อย่างยั่งยืนได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.5 สรุป คุณค่า และเอกลักษณ์ย่านเมืองเก่าสกลนคร

องค์ประกอบทางกายภาพหรือร่างกายของย่าน ที่แสดงคุณค่า และเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร	
ที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์	
- เรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิม จำนวน 84 หลัง - เรือนพักอาศัยแบบกึ่งค้าขาย จำนวน 72 หลัง - เรือนพักอาศัยแบบคหบดี จำนวน 30 หลัง ที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์แสดงถึงพัฒนาการ บอกเล่าเรื่องราวในอดีตของย่านเมืองเก่าสกลนคร ,แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสังคมลักษณะเป็นกลุ่มบ้านอยู่อาศัยระหว่างเครือญาติ และยังมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่นส่งผลต่อภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ของเมือง และชุมชน เป็นความภาคภูมิใจของชาวชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนคร	
เส้นทางสัญจรภายในชุมชน	
ถนนซอย แปลงที่ดิน ตัวอาคารมีขนาดเล็กสัมพันธ์กับสัดส่วนของมนุษย์(Human Scale)ผู้คนจำนวนมากยังคงใช้จักรยานเป็นพาหนะในการสัญจร และยังใช้การเดินเท้าในการไปมาหาสู่กัน และแสดงถึงวิถีชีวิตของผู้คนในอดีต ที่เป็นเครือข่ายทางเกวียนในอดีต เป็นเส้นทางที่ชาวชุมชนใช้สัญจรเพื่อไปตักน้ำที่สระพังทอง	
ย่านชุมชนดั้งเดิม และย่านพานิชยกรรมเดิม	
- ย่านชุมชนบ้านธาตุเชิงชุม - ย่านชุมชนญวน ถนนกำจัดภัย - ย่านชุมชนข้าราชการเก่า คู่เจ้าเมือง ถนนมรรคาลัย - ถนนเจริญเมืองและถนนโฆมาสุขย่านพานิชยกรรมเดิม แสดงถึงพัฒนาการของพื้นที่ในย่านชุมชนต่างๆ จัดว่าเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งทางประวัติศาสตร์ ของการตั้งถิ่นฐานในเมืองสกลนคร ควรได้รับการสนใจดูแลและพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบันพร้อมกับรักษาเอกลักษณ์เฉพาะตัวของอาคารอยู่อาศัย	

องค์ประกอบทางรูปธรรมหรือร่างกายของย่านที่แสดงคุณค่า และเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร	
ศาสนสถาน วัด 9 วัด	
วัด 9 วัด ในปัจจุบันถือได้ว่าเป็นวัดประจำคุ้มบ้านที่ชาวคุ้มบ้านและชาวเมืองมีความผูกพันที่เปรียบเสมือนเป็นภูมิคุ้มกันของคนในชุมชนให้ดำเนินชีวิตตั้งมั่นในความดีงาม วัดเป็นที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา เป็นกิจวัตรทั่วไปของชาวชุมชน เช่น เข้าวัดฟังธรรม ทำบุญตักบาตร การสรงน้ำพระ เป็นต้น ซึ่งมักทำกิจกรรมในบริเวณวัดต่างๆ โดยวัดนอกจากเป็นศูนย์กลางในการรวมจิตใจแล้ว ยังเป็นที่รวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่างๆของผู้คนในชุมชน ทำให้ชุมชนไม่ห่างจากวัด	
ที่ว่างหรือพื้นที่สาธารณะ	
- เส้นทางเฉลิมฉลองงานพิธี - สนามมิ่งเมือง - ลานรวมน้ำใจไทสกล - สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ - สวนสมเด็จพระเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา - พื้นที่ภายในวัด - ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์ สกลนครเป็นเมืองแห่งพุทธศาสนาจึงมีกิจกรรมทางประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอยู่มาก และมีการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะที่สอดคล้องไปกับพฤติกรรมที่เกิดขึ้นและมีความหลากหลายในลักษณะของพื้นที่ที่ใช้ ตั้งแต่พื้นที่โล่ง พื้นที่ว่างทางธรรมชาติ ลาน เส้นทาง จนไปถึงการใช้พื้นที่ว่างภายในศาสนสถาน	
สัณฐานเมืองตามอารธรรมสายเขมร	
- พระธาตุเชิงชุม - แนวคูเมืองเดิม - สระพังทอง(บาราย) - ประตูเมือง ทางทิศใต้ของเมือง - หนองหาร - แกนสำคัญของเมืองตามสุริยะปฏิทิน ย่านเมืองเก่าสกลนคร มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานที่สัมพันธ์กับสัณฐานของเมือง ได้แก่ องค์พระธาตุเชิงชุม ซึ่งเป็นเสมือนศูนย์รวมความศรัทธาของชาวสกลนคร อีกทั้งหนองหาร สระพังทอง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน	

องค์ประกอบทางนามธรรมหรือจิตใจของย่านที่แสดงคุณค่า และเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร	
คุ้มบ้านที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง	
คุ้มบ้าน เป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่อยู่อาศัย ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ชาวเมืองภูมิใจในความเป็นเมืองพุทธ สงบ และสะอาด เป็นคุณค่าทางจิตใจของย่านเมืองเก่าสกลนคร แสดงให้เห็นถึงชีวิตที่พอเพียงและสอดคล้องกลมกลืนกับความศรัทธาในศาสนาอย่างแยกไม่ออกเป็นสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่รักษา	
ประเพณีวัฒนธรรม	
- ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง การแห่ปราสาทผึ้งเป็นประเพณีที่สำคัญที่เป็นเอกลักษณ์และความภาคภูมิใจของชาวสกลนคร ด้วยความยึดมั่นต่อพุทธศาสนา และองค์พระธาตุเชิงชุมเป็นศูนย์กลางของความศรัทธานี้ วัฒนธรรมประเพณีส่วนใหญ่ของชาวสกลนคร จึงเป็นไปเพื่อบูชาพระพุทธคุณ โดยวัดยังสามารถเป็นศูนย์กลางในการรวมจิตใจ และการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่างๆของผู้คนในชุมชนได้ดี	
วิถีชีวิตดั้งเดิม	
- การทำบุญตักบาตรตอนเช้า แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมและสังคมแบบดั้งเดิมที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปมาก โดยเฉพาะในย่านเมืองเก่าที่มีความสงบ มีกิจกรรมที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าวไว้ได้	

ในภาพรวมย่านเมืองเก่าสกลนครมีคุณค่า และเอกลักษณ์หลายประการ ดังแสดงได้จาก ประการแรก เนื่องจากเป็นดินแดนแห่งพุทธศาสนาที่สำคัญ จึงมีโบราณสถาน สถาปัตยกรรมอันมีเอกลักษณ์และเป็นศูนย์รวมจิตใจผู้คนได้เป็นอย่างดี ได้แก่ พระธาตุทั้ง 5 แห่ง โดยเฉพาะพระธาตุเชิงชุม

ประการต่อมาภายในเขตชุมชนย่านเมืองเก่าที่ตั้งอยู่ในอาณาเขตของคูเมืองโบราณเอง มีวัดถึง 9 วัด ซึ่งปัจจุบันถือได้ว่าเป็นวัดประจำคุ้มบ้าน ที่ชาวคุ้มบ้านและชาวเมืองมีความผูกพันที่เปรียบเสมือนเป็นภูมิคุ้มกันของคนในชุมชนให้ดำเนินชีวิตตั้งมั่นในความดีงาม ตามวิถีแบบพุทธ ดังสังเกตได้จากการเป็นศูนย์กลางคติความเชื่อ การประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทั้งจากการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า การดำเนินกิจกรรมทางพุทธศาสนาตามวันสำคัญ และด้วยความยึดมั่นต่อพุทธศาสนา และองค์พระธาตุเชิงชุมเป็นศูนย์รวมของความศรัทธา นี้ วัฒนธรรมประเพณีส่วนใหญ่ของชาวสกลนคร จึงเป็นไปเพื่อบูชาพระพุทธรูป โดยวัดยังสามารถเป็นศูนย์กลางในการรวมจิตใจ และการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่างๆของผู้คนในชุมชนได้ดี

ประการที่สาม ในด้านที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์โดยยังคงมีความสมบูรณ์ของกายภาพที่อยู่อาศัยในระดับที่ค่อนข้างมาก แสดงถึงพัฒนาการ และรูปแบบที่อยู่อาศัยที่หลากหลาย บอกเล่าเรื่องราวในอดีตของย่านเมืองเก่าสกลนคร อาทิ เช่น เรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิม เรือนพักอาศัยแบบคหบดี เรือนพักอาศัยกึ่งค้าขาย เป็นต้น รวมถึงการแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสังคม ที่มีลักษณะเป็นกลุ่มอาคาร อยู่รวมกันเป็นคุ้มบ้านที่อยู่อาศัยร่วมกันระหว่างเครือญาติ มีความสัมพันธ์เชิงสังคมที่ชัดเจน และมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่นเป็นพื้นที่ที่บ่งบอกถึงขนบธรรมเนียม แนวปฏิบัติ วิถีชีวิตของผู้คน และชุมชนโดยเฉพาะ โดยส่งผลต่อภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ของเมือง และชุมชน ที่ส่งเสริมคุณค่าด้านสถาปัตยกรรม และที่อยู่อาศัย ซึ่งแสดงถึงมรดกที่มีคุณค่าเป็นสินทรัพย์ทางสถาปัตยกรรม ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และรักษา

และผังเมืองเมืองเก่าสกลนครที่แสดงถึงการเป็นชุมชนริมหนองหาร ที่มีความรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยทวารวดี จนสมัยที่ขอมมีความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม การก่อสร้างและการวางผังเมือง ดังที่ปรากฏเป็นร่องรอยคูเมือง "หนองหารหลวง" เป็นรูปสี่เหลี่ยมคล้ายจัตุรัส ซึ่งหมายความว่าเมืองที่มีความสำคัญ จึงได้รับและแลกเปลี่ยนอารยธรรมกับศูนย์กลางอาณาจักรขอมในสมัยโบราณ ครั้งสมัยที่อาณาจักรลาวคือล้านช้าง และอาณาจักรไทยคือสยาม ซึ่งมีศูนย์กลางอาณาจักรที่ลพบุรี สุโขทัย กรุงศรีอยุธยา ได้รุ่งเรืองขึ้น เมืองหนองหารหลวงนี้ก็ยังมีความสำคัญเป็นหัวเมืองอีสานของไทย ในขณะที่เป็นชุมชนเมืองด้านตะวันตกของเวียงจันทน์ เสมือนเป็นทั้ง "ประตู" และ "สะพานเชื่อม" จึงเป็นแหล่งปะทะสังสรรค์ สะสมและหลอมรวมวัฒนธรรมต่างๆ เข้าด้วยกัน จวบจนยุคของสยามประเทศในสมัยรัตนโกสินทร์ เมืองสกลทวาปีนี้ก็ยังคงความสำคัญเรื่อยมา โดยเป็นจุดต่อเชื่อมที่สำคัญของไทย-ลาว ซึ่งซ้อนทับอยู่บนวัฒนธรรมทวารวดี และขอม (เขมร) โบราณอีกด้วย

โดยสรุป คุณค่า และเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร ได้แก่ **ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ศาสนา พุทธ มรดกสถาปัตยกรรม ที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ และผังเมือง และสังคมวิถีชีวิตแบบ "คุ้มบ้านคุ้มวัด" และท้ายที่สุดซึ่งสำคัญอย่างยิ่งคือ ความเป็น "ประชาสังคมชาวเมืองเก่าสกลนคร"** ซึ่งมีในระดับหนึ่งแล้ว หากได้รับการหนุนเสริมจากภาครัฐและเทศบาลให้เป็น "ชุมชนเข้มแข็ง" มีวิสัยทัศน์ร่วมกันของชาวคุ้มบ้าน-ชาวเมือง เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัย โดยยึดเอกลักษณ์ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต เป็นศูนย์กลางการพัฒนา นั่นคือ "ประชาคมเมืองเก่าสกล" จะเป็น "จุดแข็งภายใน" ที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาที่อยู่อาศัยซึ่งส่งเสริมเอกลักษณ์เมือง ทั้งนี้เนื่องจากในศตวรรษที่ 21 นี้ ทรัพยากรคนและประชาสังคม จะเป็นทรัพยากรที่สำคัญและมีคุณค่าที่สุดในการพัฒนา และแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน

แผนภูมิที่ 5.1 แสดงคุณค่า และเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร

5.6 ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของย่านเมืองเก่าสกลนครในปัจจุบัน ที่ส่งผลต่อคุณค่า และเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร

1) แนวทางการพัฒนาเมือง ชุมชนที่อยู่อาศัยที่เน้นด้านกายภาพเป็นหลัก

เกิดขึ้นจากการพัฒนาของเมือง และการขยายตัวของเมืองในปัจจุบันที่มุ่งพัฒนาโดยเฉพาะมิติด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพเป็นหลัก เน้นการดำเนินงานด้านวัตถุ สาธารณูปโภค สาธารณูปการขั้นพื้นฐาน ซึ่งการพัฒนาเป็นไปในรูปแบบที่เป็นมาตรฐานทั่วประเทศ โดยหน่วยงานภาครัฐในระดับประเทศ เป็นผู้กำหนดแนวทางการพัฒนา เป็นการดำเนินงานจากบนลงล่าง(Top-down process) ขาดการศึกษา และพัฒนาจากความต้องการในมุมมอง และความต้องการของชุมชน รวมถึงการขาดการศึกษาในมิติของวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายต่อที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า และองค์ประกอบสำคัญของเมืองเก่า

โดยแนวทางการพัฒนาเมือง และที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ที่เน้นความทันสมัยไม่เน้นการเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมท้องถิ่น มีผลให้ที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าเริ่มถูกรื้อถอนไป จากการรับเอาวัฒนธรรมสมัยใหม่ ความเจริญที่เข้ามาสู่ย่านเมืองเก่าสกลนคร นอกจากจะมีผลต่อที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมแล้ว ยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ องค์ประกอบของเมืองเก่าจากการก่อสร้างสาธารณูปโภค และสาธารณูปการอย่างใหม่ ตามการก่อสร้างที่เพิ่มขึ้นของเมืองสมัยใหม่ โดยระบบสาธารณะเหล่านี้ส่วนใหญ่แทรกแซงเข้าไปกับโครงสร้างของผังเมืองเดิมของเมืองเก่า เช่น การสร้างถนนทับคลองคูเมืองเดิม เป็นต้น

รูปที่ 5.53 แสดงความขัดแย้งระหว่างการพัฒนา กับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

2) เศรษฐกิจซบเซาของย่านเมืองเก่าจากการขยายตัวของเมืองสกลนคร

ย่านพาณิชย์กรรมเดิม ได้แก่ บริเวณสี่แยกถนนเจริญเมืองตัดกับถนนสุขเกษม และสี่แยกถนนเจริญเมืองตัดกับใจผาสุข มีร้านค้าขายของชำ ร้านอาหาร ร้านเสริมสวย ฯลฯ ในปัจจุบันค่อนข้างซบเซา เนื่องจากกิจกรรมการค้าและพาณิชย์กรรมได้ย้ายไปบริเวณศูนย์กลางพาณิชย์กรรมใหม่บริเวณย่านตลาด ต.การค้า และบริเวณใกล้เคียง ได้แก่ บริเวณถนนรัฐพัฒนา ถนนประชาราษฎร์ ถนนยุวพัฒนา ถนนเปรมปรีดา และถนนสุขเกษม ซึ่งเป็นศูนย์กลางพาณิชย์กรรมลำดับ 1 ของจังหวัด ประกอบการค้าปลีกค้าส่ง และจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคให้แก่ชุมชนเมือง และอำเภอใกล้เคียง รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของสถานีรถโดยสารประจำทางเกือบทุกสาย

ปัจจุบันย่านพาณิชย์กรรมบางส่วนได้ขยายไปยังบริเวณสี่แยกบ้านธาตุนาเวง เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งของสถาบันการศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร วิทยาลัยเทคนิคสกลนคร โรงเรียน

ธาตุนารายณ์วิทยา และสถานที่ราชการที่สำคัญได้แก่ สำนักงานขนส่งจังหวัดสกลนคร กองกำกับการ 4 ตำรวจทางหลวงที่ 5 จังหวัดทหารบกสกลนคร ฝูงบิน 236 สกลนคร โรงพยาบาลค่ายกฤษณสีเวรา รวมทั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตสกลนคร

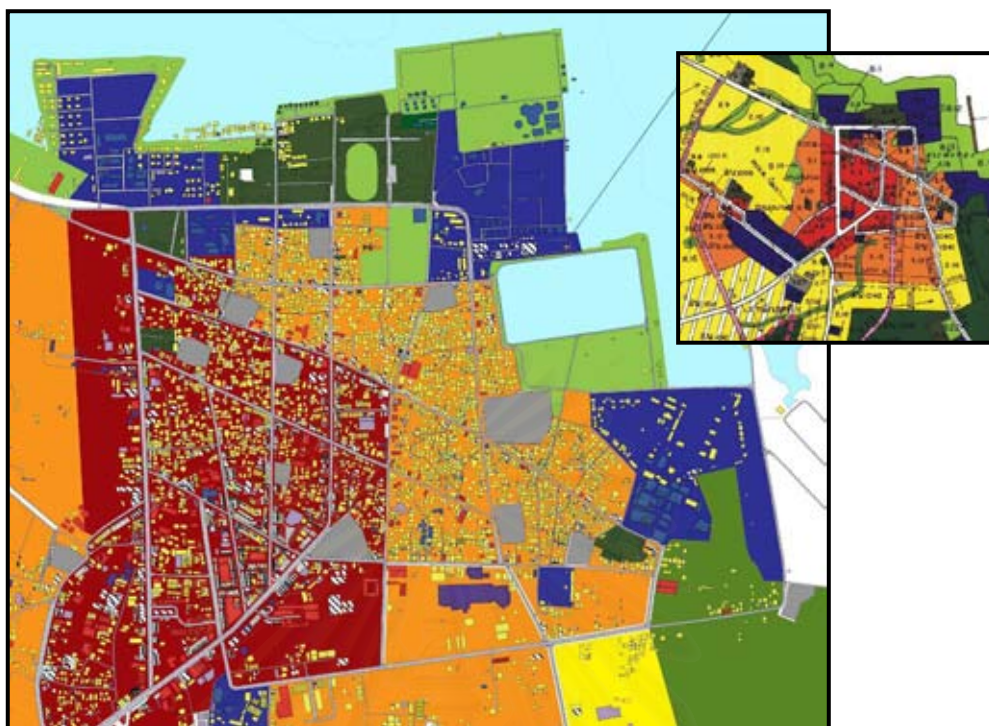

รูปที่ 5.54 แสดงในช่วงปีพ.ศ.2506-2525 ในเขตผังเมืองสกลนคร เดิมเมืองสกลนครเป็นเมืองศูนย์กลางเดียวในระดับลแวกชุมชน และหลังจากการพัฒนาเมืองที่มีการสร้างศูนย์ราชการใหม่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมือง

รูปที่ 5.55 แสดงย่านพาณิชยกรรมเดิมในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครที่มีสภาพชนเขาลงอย่างมาก

3) ปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่เหมาะสมกับการอนุรักษ์เมืองเก่า

รูปที่ 5.56 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน

ในสภาพปัจจุบันที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร มิได้มีการวางผังเมืองที่จัดให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดิน ประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรม (พื้นที่สีน้ำตาลอ่อน) ทำให้ผลจากการพัฒนาเมืองตลอดระยะเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในสังคม – เศรษฐกิจไทย ได้แก่ การปฏิรูปเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2475) และการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมครั้งแรก (พ.ศ. 2503) มิได้เน้นการพัฒนาที่ชัดเจน ส่งเสริมหรืออนุรักษ์เอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นสักเท่าใดนัก โดยผลกระทบที่เห็นได้ชัดเจนในเมืองเก่าสกลนคร คือ การที่ขาดการอนุรักษ์รักษา “พื้นที่คูเมืองโบราณ” และพื้นที่ชุมชนในย่านเมืองเก่า ที่มีรูปร่างคล้ายสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยมี องค์พระธาตุเชิงชุม วัดพระธาตุฯ สระพังทอง หนองสนม (ในพื้นที่ติดคูเมืองด้านตะวันตก) และหนองหาร ซึ่งล้วนเป็นมรดกทางสถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์เมืองและการวางผังที่สำคัญอย่างยิ่งมาตั้งแต่ยุคทวารวดีและขอมมีอิทธิพลในดินแดนนี้ สืบทอดมาจนสมัยอยุธยา (สยาม) และล้านช้าง (ลาว) ซึ่งต่างมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมสู่พื้นที่เมืองเก่าสกลนคร จนถึงในยุคของรัตนโกสินทร์ คูเมืองเดิมก็ยังมีให้เห็นเป็นภูมิทัศน์ที่สำคัญของเมือง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ผลกระทบในแง่ลบที่สำคัญที่สุดของภาวะคุกคามที่เกิดจากการพัฒนาเมือง ระดับต่างๆ คือ การทำให้ร่องรอย จารึกประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่สุด ของสภาพกายภาพเมืองเก่าสกลนคร คือ คูเมือง ซึ่งอยู่คู่มากับเมืองโบราณหนองหานหลวง ชุมชนธาตุเชิงชุม และเมืองสกลทวาปีในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นได้ถูกการขยายตัวของเมืองในปัจจุบัน ได้แก่ ชุมชนพักอาศัย ย่านพาณิชยกรรม และราชการเข้าแทนที่ ทำให้การสืบสานเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เมืองหนองหานหลวงและสกลทวาปี ได้ถูกกลืนหายไปจากวิวัฒนาการของ “การพัฒนาที่ขาดการกำหนดนโยบาย และแผนการปฏิบัติด้านการอนุรักษ์ที่ชัดเจน”

การใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน ย่านเมืองเก่าสกลนครอยู่ในเขตคูเมืองเดิม ซึ่งมีการกำหนดย่านการใช้ประโยชน์ที่ดินที่หลากหลายที่สำคัญคือ ย่านพาณิชยกรรม(สีแดง) ย่านพักอาศัยหนาแน่นปานกลาง(สีส้ม) เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ขัดแย้งกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม และที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ เป็นการชี้ให้เห็นเกิดการพัฒนาระบบโครงสร้างเอกลักษณ์ความเป็นเมืองเก่า ขาดการส่งเสริมให้เกิดการควบคุม และอนุรักษ์เมืองเก่าจากแผนงานในระดับเมือง โดยจากการศึกษาพบประเด็นปัญหา ดังนี้

1) พื้นที่ในเขตย่านเมืองเก่าสกลนคร เป็นมรดกและประวัติศาสตร์ของเมืองสกลนครที่มีความเป็นตัวแทนของการอยู่อาศัยในเขตเมือง ประกอบด้วยชุมชนในเขตคุ้มวัดต่างๆ ปัจจุบันชาวสกลนครยังดำรงชีวิตประจำวันผูกพันกันเป็นคุ้มที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง แต่ขาดการส่งเสริมและให้ความสำคัญในเชิงอนุรักษ์ของวิถีชีวิต และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น สังเกตได้จากการลดจำนวนของบ้านไม้เก่าๆ และถูกแทนที่ด้วยอาคารสมัยใหม่ที่ขาดการควบคุมทั้งขนาด ความสูง สีสีนอาคาร ส่งผลกระทบถึงคุณค่า เอกลักษณ์ของเมืองเก่า และที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า ขาดความเชื่อมโยงกับการอยู่อาศัยของคนสกลนครแต่ดั้งเดิม ทำให้ลักษณะการใช้พื้นที่บริเวณเขตเมืองเก่าที่ไม่มีการคำนึงถึงความเป็นเอกลักษณ์ทางด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งในอนาคตพื้นที่เหล่านี้อาจสูญหายไปจากเมืองประวัติศาสตร์สกลนคร ถ้ายังไม่มีการส่งเสริม หรือปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชนให้มีความรู้สึกรักและหวงแหนในพื้นที่ของตนเอง (Sense of place)

รูปที่ 5.57 แสดงการก่อสร้างอาคารสมัยใหม่ที่ไม่คำนึงถึงบริบท และคุณค่าของภูมิทัศน์เมือง

รูปที่ 5.58 แสดงการก่อสร้างอาคารสมัยใหม่แทนที่บ้านเก่าในปัจจุบัน และปัจจุบันบ้านเก่ามีแนวโน้มที่จะถูกรื้อถอนสร้างเป็นบ้านปูนสมัยใหม่มากขึ้น

2) ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เคยอพยพมาอยู่ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครในหลายยุคหลายสมัย เช่น เผ่าข่า ลาว ภูไท และญวน จีน เป็นที่รวมกันเป็นกลุ่มไทสกล เป็นต้น ปัจจุบันก็ยังมีผู้คนย้ายเข้ามาตั้งรกรากในย่านเมืองเก่าสกลนครจำนวนมาก เช่นกลุ่มข้าราชการที่โยกย้ายตำแหน่งมาจากจังหวัดอื่นๆ และกลุ่มที่เข้ามาทำงานทั่วไป เช่น อาชีพคนงานก่อสร้าง อาชีพรับจ้างทั่วไป และอาชีพค้าขาย เป็นต้น จากการสัมภาษณ์พบว่า ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาได้มีผู้คนเข้ามาในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครมากขึ้น ทั้งที่มาอยู่ถาวร และมาอยู่ชั่วคราว ทำให้ย่านเมืองเก่าสกลนครเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ผู้คนพลุกพล่านมากขึ้น ปัญหาที่มากขึ้นตามไปด้วย ปัจจุบันย่านเมืองเก่าสกลนครเปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งด้านกายภาพที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม เป็นภัยคุกคามเมืองเก่าที่เคยสงบสุข เป็นภัยเงียบที่ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปโดยไม่รู้ตัว วิถีชีวิตเป็นแบบสังคมเมืองมากขึ้น วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเมืองที่เคยอยู่แบบเรียบง่าย สงบสุข ผู้คนรู้จักกันหมด มีวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับวัด ดำเนินชีวิตตามวิถีชีวิตแบบพุทธ กำลังเปลี่ยนแปลงไป

จากการสัมภาษณ์คุณ นิภา ปราณีรัตนานนท์ ได้เล่าให้ฟังว่า “ย่านนี้ไม่มีใจ ทุกบ้านรู้จักกันหมดเป็นญาติพี่น้องกัน เห็นกันมาตั้งแต่เกิด ผู้คนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย เน้นความสุขเป็นของตนเอง เน้นความพอดี ชาวสกลแต่ดั้งเดิมจะเป็นคนที่ให้เกียรติคน ยอมคน รู้จักให้อภัย ปัญหาภายในชุมชนจึงไม่ค่อยมี ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเกิดจากคนต่างถิ่นซึ่งเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้นโดยเฉพาะในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา ย่านเมืองเก่าสกลนครดูคึกคักมากขึ้น ซึ่งก็มีทั้งข้อดี และข้อเสีย แต่ในความคิดเห็นส่วนตัวอยากให้เป็นเมืองที่สงบอย่างเดิมมากกว่า”

จากการสัมภาษณ์พบว่า ชาวชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนครจำนวนมากต้องการให้มีการควบคุมการพัฒนาให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชาวย่านเมืองเก่าสกลนคร คือไม่ต้องการพัฒนาให้ย่านเมืองเก่าเป็นย่านเศรษฐกิจที่พลุกพล่านแออัด แต่ต้องการให้เป็นย่านที่เงียบสงบ ให้เหมาะสมกับการอยู่อาศัย และต้องการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมให้ร่มรื่นกว่าในปัจจุบัน เนื่องจากชาวชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนครส่วนใหญ่ยังมีวิถีชีวิตแบบพอเพียง ต้องการคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าการที่มุ่งพัฒนาให้เกิดความเจริญทางด้านวัตถุมากเกินไป ซึ่งวิธีการคิดแบบนี้แสดงให้เห็นว่า เป็นวิธีการคิดที่ตั้งบนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจแบบพอเพียง และเป็นแนวคิดแบบพุทธที่รู้จักประมาณตนแต่พอดี โดยหวังในคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน โดยพัฒนาอย่างสมดุลทั้งด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ โดยมีได้หวังแค่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังคงรู้สึกห่วงหาถึงวิถีชีวิตที่สงบสุขดังที่เคยมีมาแต่ดั้งเดิม

จากความต้องการของชาวชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนคร ที่ต้องการให้มีการควบคุมการพัฒนา ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นแนวคิดที่สวนทางกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน คือการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบันเป็นสีส้ม และสีแดง คือเป็นพื้นที่อยู่อาศัยแบบหนาแน่นมาก และเป็นพื้นที่นี้เป็นพื้นที่พาณิชย์กรรม ซึ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา และนำความพลุกพล่านมาสู่ย่านเมืองเก่าสกลนครในอนาคต

4) การเข้ามาของศูนย์การค้าขนาดใหญ่

การเข้ามาของศูนย์การค้าขนาดใหญ่ เป็นสาเหตุให้เศรษฐกิจในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครซบเซาลงอย่างมาก ตลาดศรีคุณเมืองที่เคยเป็นตลาดเก่าดั้งเดิม รวมถึงร้านค้าขายของโชห่วยซบเซาลง ผลประโยชน์ตกไปอยู่กับกลุ่มนายทุนที่เข้ามาทำให้ไม่เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชน ขาดการพึ่งพาด้านอาชีพซึ่งกันและกัน จากย่านที่เคยเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจปัจจุบันซบเซาลงอย่างมาก ดังนั้นจากองค์ประกอบโครงสร้างของชุมชนที่มีความสัมพันธ์พึ่งพซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ จึงเป็นตัวแปรหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอื่นๆตามมา ทั้งด้านกายภาพที่อยู่อาศัย และสังคม รวมถึงความผูกพันของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อถิ่นที่อยู่อาศัย วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่มีความผูกพันกับวัด ซึ่งเปรียบเสมือนภูมิคุ้มกันของเด็ก และเยาวชนในชุมชนกำลังถูกลดบทบาท และความสำคัญลงไป เนื่องจากมีกิจกรรมอื่นที่ดึงดูดความใจมากกว่า เช่น ศูนย์การค้า ร้านอินเทอร์เน็ต วีดีโอเกมส์ เป็นต้น ส่งผลให้เด็ก และเยาวชนใช้เวลาในการอยู่บ้านน้อยลง การสื่อสารกับคนในครอบครัวน้อยลง ทำให้การรับวัฒนธรรมตามแบบสมัยใหม่โดยขาดการกลั่นกรองสามารถเข้าถึงเด็ก และเยาวชนในพื้นที่ได้ง่ายมากขึ้น ซึ่งวัฒนธรรมเหล่านี้ส่งผลต่อทัศนคติ และความผูกพันในถิ่นที่อยู่อาศัย ซึ่งต่างจากคนในอดีต ที่มีความผูกพันมากกว่า ทำให้คนรุ่นใหม่ในอนาคตจะเป็นกำลังสำคัญที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ขาดช่วงลง

รูปที่ 5.59 แสดงตลาดศรีคุณเมืองตลาดเก่าที่ประสบปัญหาภาวะซบเซาในปัจจุบัน

รูปที่ 5.60 แสดงการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ภาวะเศรษฐกิจที่ซบเซาทำให้ที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่ามีสภาพทรุดโทรมส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยมีคุณภาพการอยู่อาศัยที่ลดลง

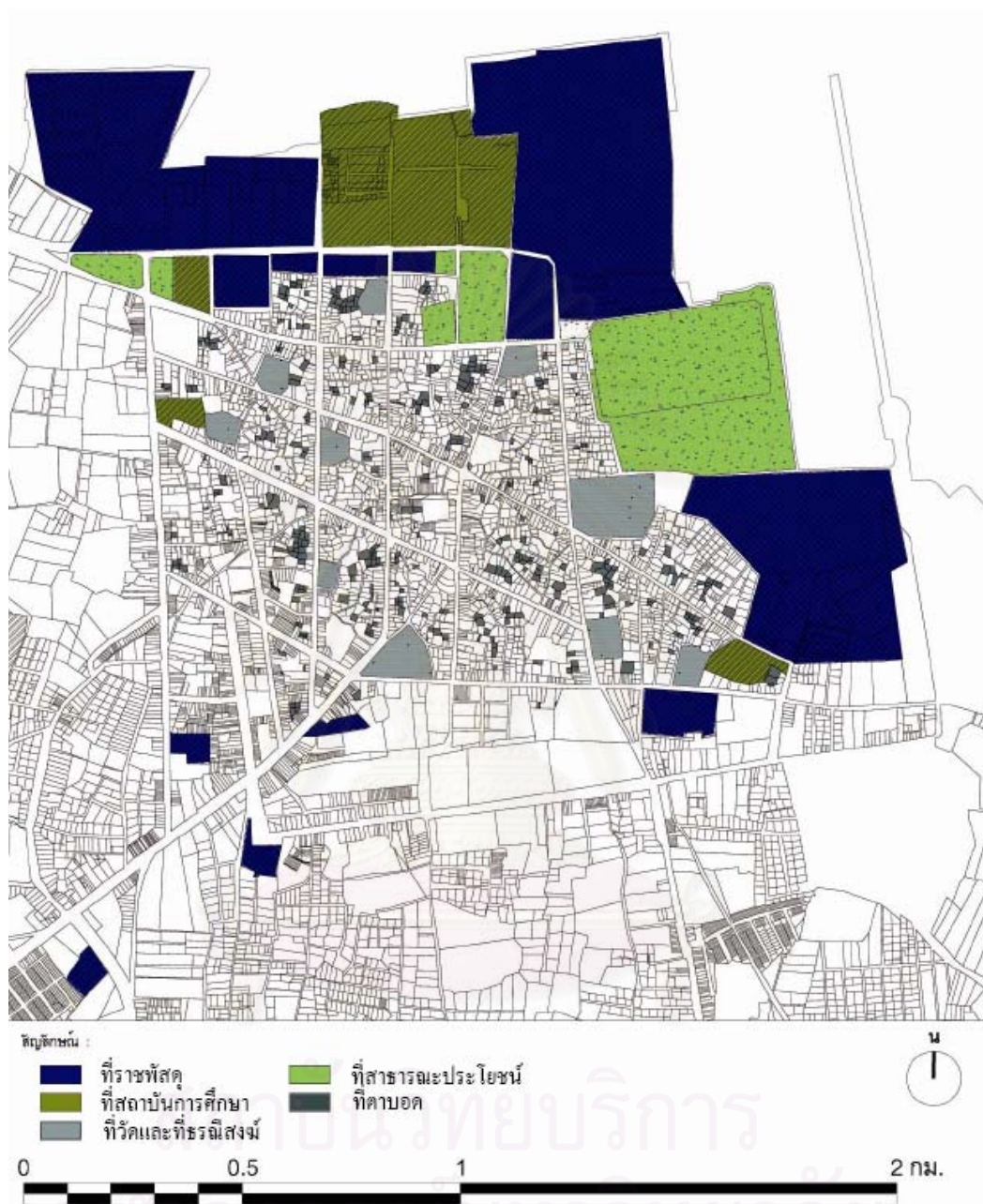

รูปที่ 5.61 แสดงการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ภาวะเศรษฐกิจที่ซบเซาทำให้ที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่ามีแนวโน้มถูกทิ้งร้างมากขึ้น

5) ปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดินในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

ปัญหาที่ตาบอด "ที่ตาบอด" คือแปลงที่ดินที่ไม่สามารถเข้าถึงจากทางสาธารณะได้ทำให้เป็นอุปสรรคในการใช้งาน ที่ดินลักษณะนี้จะเกิดขึ้นภายในบริเวณบ้านพักอาศัยเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงลักษณะวิถีชีวิตดั้งเดิม ซึ่งตั้งแต่อดีตลักษณะการอยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นเรือนพื้นดินอีสาน ยกได้สูง ไม่มีรั้วกันอาณาเขตที่เด่นชัด ทำให้พื้นที่ชั้นล่างในละแวกบ้านมีลักษณะโล่ง เชื่อมต่อกันได้สะดวก ไม่มีความจำเป็นที่ต้องแบ่งขอบเขตเส้นทางเดินเป็นสาธารณะหรือส่วนตัวที่ชัดเจน กลุ่มอาคารจึงมีลักษณะการวางตัวที่เกาะกลุ่มตามความสัมพันธ์ สายเครือญาติ ตามอาณาเขตที่เป็นของตนเองเมื่อจะขยายครัวเรือนก็ขยายจากเรือนเดิมหรืออยู่ในบริเวณเดียวกัน อาคารจึงวางตัวเกาะกลุ่มกันมาก ในสมัยต่อมาที่กำหนดให้มีการจัดทำแปลงที่ดิน ทำให้เริ่มมีการสร้างรั้วแสดงอาณาเขตที่ชัดเจน ส่งผลต่อลักษณะการวางผังแบบเดิมที่อาศัยการเดินทางได้ถูกบ้านหรือบริเวณของญาติพี่น้อง เนื่องจากมีรั้วมาเป็นอุปสรรคขวางกั้นการติดต่อ ทำให้เกิดแปลงที่ดินที่ขาดแคลนการติดต่อกับทางสาธารณะโดยตรงลักษณะเช่นนี้อาจไม่ส่งผลกระทบมากนัก หากการใช้งานในพื้นที่ยังมีความถ้อยที่ถ้อยอาศัยแบบเครือญาติ ตามวิถีชีวิตดั้งเดิม แต่เนื่องจากการเจริญเติบโตของเมืองในยุคปัจจุบัน เดียวมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากภาวะทางสังคม เศรษฐกิจอยู่ตลอดเวลา มีแนวโน้มการเปลี่ยนจากครอบครัวใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ในละแวกเดียวกัน

คำถามสำคัญก็คือ เราจะรักษาความสัมพันธ์ทางสังคม กลุ่มเครือญาติในชุมชนให้เหนียวแน่นต่อไปอย่างยั่งยืนได้อย่างไร ในสภาวะของกระแสการพัฒนาที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงจากภายนอก ที่ย่อมส่งผลกระทบต่อมาถึงการใช้งานพื้นที่ในประเด็นที่กล่าวถึงนี้อย่างแน่นอน

รูปที่ 5.62 แสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

6) ปัญหาการคมนาคมขนส่ง

ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครจะมีปัญหาหลัก คือ ระบบถนนในปัจจุบันจะอิงกับระบบถนนในอดีต ที่เน้นความสัมพันธ์ของชุมชนกับวัด และสัดส่วนของคน ที่เป็นมีลักษณะการเดินเป็นหลัก ทำให้ในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนระบบคมนาคม ที่มีการใช้ยานพาหนะมากขึ้น ทำให้พื้นที่มีทางเดินเท้าค่อนข้างแคบ และระบบของถนนย่อย ที่เป็นถนนซอย ที่เป็นถนนตั้งแต่อดีต ที่มีลักษณะที่ค่อนข้างแคบ รวมถึงความไม่สมบูรณ์ของสภาพผิวถนนที่มีบางส่วนที่เสื่อมโทรม ควรมีการพัฒนา โยการสร้างของระบบทางเดินเท้าพร้อมกับการปรับพื้นผิวถนนให้มีคุณภาพ เพื่อเป็นการดึงความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์ในพื้นที่เมืองเก่าสกลนคร เพื่อให้เกิด การสภาพแวดล้อมที่ดี ส่งเสริมการเดินเท้า และเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน

รูปที่5.63 แสดงสภาพปัญหาเรื่องของระบบทางเดินที่มีขนาดคับแคบและมีสิ่งกีดขวาง

รูปที่5.64 แสดงสภาพปัญหาการขาดพื้นที่ทางเดินในถนนสายย่อย

รูปที่5.65 แสดงสภาพปัญหาการขาดพื้นที่ทางเดินในถนนหลัก

รูปที่5.66 แสดงสภาพปัญหาความแออัดของทางเดินเท้า

7) ปัญหาการใช้ที่ว่างสาธารณะ

จากการสำรวจพบว่า การใช้ที่ว่างสาธารณะในย่านเมืองเก่าสกลนครมีสภาพปัญหาที่พอจะสรุปได้ดังนี้

7.1) การขาดแคลนที่ว่างสาธารณะขนาดเล็กเพื่อการกีฬาและนันทนาการ เพื่อกิจกรรมทางด้านกีฬาและนันทนาการกระจายอยู่ตามบริเวณที่ประชากรอยู่อาศัย ถึงแม้จะมีที่ว่างสาธารณะขนาดใหญ่อยู่ในพื้นที่ คือ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์และสวนสมเด็จพระเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาแต่ก็มีบทบาทในการรองรับกิจกรรมระดับเมืองไม่สามารถรองรับการใช้งานของกลุ่มย่อยระดับละแวกบ้านได้ โดยเฉพาะในย่านเมืองเก่าซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานกระจุกตัวหนาแน่นมาตั้งแต่อดีต และการแบ่งกลุ่มชุมชนออกเป็น “คุ้ม” ซึ่งเป็นลักษณะของหน่วยชุมชนพักอาศัยย่อยที่กระจายตัวอยู่ตามบล็อก (เนื้อเมืองในแต่ละช่วงถนน) ต่างๆในย่านเมืองเก่า หากพิจารณาการใช้พื้นที่ภายในบล็อก จะพบว่ามีความหนาแน่นของอาคาร และขาดพื้นที่ว่างสาธารณะที่ภายในบล็อกนั้นๆจะนำมาใช้ประโยชน์ หรือหากมีที่ว่างก็เป็นพื้นที่ที่ยังไม่ได้พัฒนา

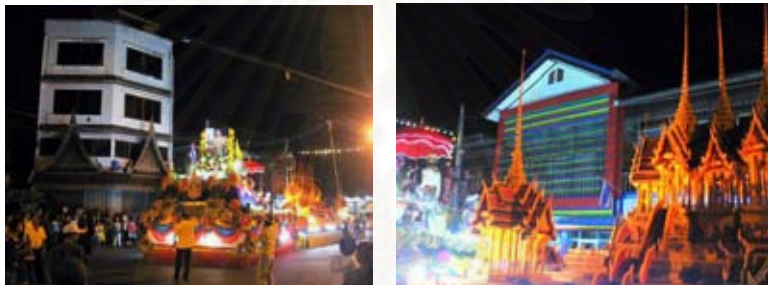
รูปที่5.67 แสดงพื้นที่ว่างบริเวณสี่แยกเจริญสุขเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาให้เกิดกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชน และส่งเสริมเอกลักษณ์ของเมืองได้

7.2) การขาดการดูแลรักษาที่ว่างสาธารณะที่มีความสำคัญโดยเฉพาะพื้นที่ที่ใช้จัดงานหรือแสดงออกทางประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น เช่น เส้นทางเฉลิมฉลองงานพิธี (Ceremonial Street) ที่มีการแห่ขบวนแสดงงานประเพณีต่างๆ ของชาวเมือง ยังขาดการคำนึงถึงการสร้างบรรยากาศของพื้นที่ที่เคารพและส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมนั้นๆ ปัญหาที่พบ เช่น การขาดระเบียบขององค์ประกอบต่างๆ ในภูมิทัศน์ถนน ไม่ว่าจะเป็น ความไร้ระเบียบของป้ายโฆษณา กันสาด แนวสายไฟระโยงระยางการขาดความกลมกลืนขององค์อาคาร

เช่น รูปทรงหลังคา ลักษณะด้านหน้าอาคาร (Facade) ที่ต่อเนื่องกัน สัดส่วนช่องเปิด ความขัดแย้งระหว่างอาคารเก่าและใหม่ เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกละเลยหรือมองข้ามไป โดยเฉพาะเมื่อเป็นถนนสายสำคัญทางประเพณีแล้วสมควรที่จะได้รับการพิจารณาให้มีการปรับปรุงสภาพเพื่อให้มีบรรยากาศที่ดี ซึ่งจะเป็นการสร้างคุณภาพของพื้นที่ที่ดีให้กับที่ว่างสาธารณะของเมืองอันจะส่งผลต่อความรู้สึกประทับใจและจดจำได้ในพื้นที่ (Sense of Place) ของผู้ที่เข้ามาใช้งาน

รูปที่ 5.68 แสดงการใช้พื้นที่สองข้างถนนเจริญเมืองในช่วงเทศกาลแห่ปราสาทผึ้ง

รูปที่ 5.69 แสดงลักษณะด้านหน้าอาคาร (Facade) ที่ขัดแย้งระหว่างอาคารเก่าและอาคารใหม่ ไม่ส่งเสริมเกิดภูมิทัศน์เมืองที่สวยงามบริเวณสองข้างถนนตามเทศกาลประเพณี

รูปที่ 5.70 แสดงพระบิดงบาตรตอนเข้าบนพื้นที่ถนน เนื่องจากฟุตบอลสองข้างทางที่มีขนาดคับแคบ และประชาชนนำกระถางต้นไม้มาวางขวางทางเดินใช้เป็นพื้นที่ส่วนตัว

8) การทำลายสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) ในย่านเมืองเก่าสกลนคร

จากทัศนคติของเจ้าของอาคารที่อยู่อาศัยบางส่วนที่ต้องการความทันสมัยโดยไม่คำนึงถึงความกลมกลืนหรือความต่อเนื่องกับสภาพแวดล้อมโดยรอบในเขตย่านเมืองเก่า ซึ่งมีสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) ที่มีมาแต่เดิม จึงสร้าง ต่อเติมหรือปรับปรุงอาคารรูปแบบใหม่ที่มีความแปลกแยก ขาดความกลมกลืนกับอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างโดยรอบ เช่น การสร้างอาคารคอนกรีตรูปแบบตะวันตกชิดกับอาคารไม้

ดั้งเดิมในย่านเมืองเก่า โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรม คือ พื้นที่โดยรอบวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ความไม่ต่อเนื่องกลมกลืนกันของลักษณะหลังคา (Roof Scape) ของกลุ่มอาคารในละแวก การติดแผงโฆษณาขนาดใหญ่หน้าร้านค้าที่เป็นอาคารเก่าและอยู่ชิดติดกับอาคารเก่าโดยรอบ การสร้างอาคารสูง 4 ชั้นในบริเวณต่อเนื่องกับวัดพระธาตุเชิงชุมฯ ซึ่งเป็นความสูงที่ข่มความสำคัญขององค์พระธาตุ และมีความแปลกแยกแตกต่างจากกลุ่มอาคารที่มีคุณค่าในการอนุรักษ์โดยรอบ ซึ่งสูง 1-2 ชั้น เหล่านี้เป็นการทำลายภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดยรวมของแหล่งศิลปกรรมให้ลดคุณค่าลง

รูปที่ 5.71 แสดงการใช้วัสดุที่ไม่ส่งเสริมภูมิทัศน์พื้นที่ว่างสองข้างถนน ส่งผลต่อเอกลักษณ์และความสวยงามของเมือง

รูปที่ 5.72 แสดงอาคารที่ใช้วัสดุเหมือนกัน แต่ใช้สีสันท่างกัน ส่งผลต่อความงามของอาคารข้างเคียง

รูปที่ 5.73 แสดงอาคารบริเวณหน้าวัดพระธาตุเชิงชุมมีความสูงที่ข่มความสำคัญขององค์พระธาตุ

5.7 การอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

จากปัญหาการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครส่งผลต่อคุณค่าและเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร ทั้งด้านกายภาพที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ที่มีสภาพทรุดโทรม เนื่องจากภาวะชบเซาทางเศรษฐกิจ ผู้คนย้ายถิ่น ที่อยู่อาศัยถูกทิ้งร้าง ชุมชนมีคุณภาพการอยู่อาศัยที่ลดลง รวมถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ชาวย่านเมืองเก่าตามวิถีแบบพุทธที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเองกำลังเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ประชาคมเมือง และทางเทศบาลเมืองสกลนครเห็นความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้น และต้องการฟื้นฟูเอกลักษณ์ ความเป็นเมืองเก่าที่มีคุณค่าของย่านเมืองเก่าสกลนครในปัจจุบัน

และจากศักยภาพของพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครในปัจจุบันที่มีมิติที่ซ้อนทับของสินทรัพย์ทางสถาปัตยกรรม(เชิงรูปธรรม) และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม(เชิงนามธรรม)

1. สินทรัพย์ทางสถาปัตยกรรม ที่แสดงถึงพัฒนาการ และรูปแบบที่อยู่อาศัยที่หลากหลาย บอกล่าเรื่องราวในอดีตของย่านเมืองเก่าสกลนคร อาทิ เช่น เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงมรดกที่มีคุณค่า เป็นสินทรัพย์ทางสถาปัตยกรรม ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และฟื้นฟู

2. ย่านเมืองเก่าสกลนครเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์มีความผูกพันกับพุทธศาสนา อย่างแน่นแฟ้นตั้งแต่ในอดีต จนถึงปัจจุบัน โดยสะท้อนให้เห็นได้จากโบราณสถาน ศาสนสถาน วัฒนธรรม ประเพณี และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่อยู่อาศัย ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ชาวเมืองภูมิใจในความ เป็นเมืองพุทธ สงบ และสะอาด และแม้ว่าจะมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพไปแล้วเป็นอย่างมาก คุณค่าทางวัฒนธรรมของย่านเมืองเก่าสกลนคร อาจไม่ได้มีแต่สิ่งปรากฏเป็นรูปธรรม (Tangible) เท่านั้น หากยังคงไว้ซึ่งคุณค่าที่มองไม่เห็นด้วยตา (Intangible) นั่นคือ จากความสัมพันธ์ระหว่างคุ้มบ้านและวัดซึ่ง แสดงให้เห็นถึงชีวิตที่พอเพียงและสอดคล้องกลมกลืนกับความศรัทธาในศาสนาอย่างแยกไม่ออก เป็นสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่รักษา

จากศักยภาพของย่านเมืองเก่าสกลนครเกิดจากการที่ย่านเมืองเก่าสกลนครมีลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แสดงถึงรากเหง้าแห่งวัฒนธรรมที่ยังรากลึกตั้งแต่ในอดีต ทำให้ย่านเมืองเก่าสกลนครควรค่าแก่การอนุรักษ์ และดำรงรักษาไว้เป็นอย่างดี

โดยประชาคมเมือง เทศบาลเมืองสกลนคร และผู้วิจัยต่างเห็นพ้องถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในย่านเมืองเก่าสกลนครนี้ เห็นว่า **“การอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่านี้มี ความสำคัญเป็นอันดับแรก”** เนื่องจากการสำรวจ และประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ พบว่า มีที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครจำนวนมากพอสมควรที่ยังคงรักษาคุณภาพโดยรวมที่สมบูรณ์ไว้ ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นเอกลักษณ์ของเมือง ที่ยังคงไว้ซึ่งบรรยากาศของเมืองเก่าที่หาได้ยากในยุคปัจจุบัน และหากเสริมศักยภาพในจุดนี้แล้ว โดยใช้กระบวนการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า โดยใช้ศักยภาพภายในของชุมชนเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน จะสามารถทำให้ชุมชนมีคุณภาพการอยู่อาศัยที่ดีขึ้นได้ และกระบวนการดังกล่าว อาจเป็นเสมือนตัวจุดประกายให้ชาวชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนครตระหนักและเห็นคุณค่าของตนเอง และย่านเมืองเก่าได้ และอาจนำมาซึ่งผู้มาเยือน มาเยี่ยมชม ชุมชนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์นี้ อันจะเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง และอาจเกิดกิจกรรมหลายอย่างที่น่าสนใจ และส่งเสริมเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร เช่น การจัดเส้นทางชมเมืองด้วยการเดินเท้า หรือเส้นทางจักรยาน โดยเชื่อม

วัดและคุ้มบ้าน เป็นต้น ซึ่งเป็นการทำให้ชุมชนที่อยู่อาศัยพ้นจากความชบเซา และมีชีวิตชีวายิ่งขึ้น รวมถึงรักษาเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนครให้ชาวเมืองได้ภาคภูมิใจได้

และทางผู้วิจัยได้มองเห็นถึงโอกาสที่การอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนครจะประสบความสำเร็จได้จากศักยภาพที่มีอยู่ของชาวชุมชนเอง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจจากความพอเพียงของชาวชุมชน และทางด้านสังคมดังแสดงได้จากความสัมพันธ์ระดับชุมชน คุ้มบ้าน ชุมรมต่างๆที่มีการปฏิสัมพันธ์กันจากกิจกรรมประเพณีต่างๆที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะกิจกรรมทางศาสนา ประกอบกับที่ทางเทศบาล และผู้ทรงคุณวุฒิของเมืองสกลนครเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ และพื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร ทำให้เกิดสมมุติฐานในเบื้องต้นว่า “การอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จได้”

ปัจจุบันได้มีแนวทางการพัฒนา และฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยในรูปแบบใหม่ของประเทศญี่ปุ่น เรียกว่า “มะจิซึคิริ”¹¹ หรือการ “ปลุก”ชุมชน เป็นการพัฒนาที่มองในมุมใกล้ พัฒนาจากศักยภาพภายในของชุมชน โดยเน้นกระบวนการที่ให้ “คน” ในชุมชนมีส่วนร่วม มากกว่าการจัดการชุมชน และที่อยู่อาศัยโดยภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว รวมถึงการปรับเปลี่ยนแนวความคิดจากการพัฒนาสู่ความทันสมัย(Modernized city planning) ซึ่งเน้นไปที่วัตถุกายภาพ หรือเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ไปสู่การดำเนินงานโดยประชาชนด้วยกระบวนการทำงานที่เน้นความคิด และความร่วมมือของผู้อาศัย โดยได้ผลลัพธ์ของการดำเนินงานทั้งที่เป็นวัตถุประสงค์ไปพร้อมกับการปรับสภาพแวดล้อมเพื่อการอยู่อาศัย และกิจกรรมทางสังคมจนได้ผลเป็นรูปธรรม

และจากการทบทวน แนวคิดทฤษฎี และกรณีศึกษาในหลายพื้นที่ พบว่าการที่จะอนุรักษ์ พื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัย ไม่ใช่เรื่องง่ายต้องประกอบด้วยหลายปัจจัย โดย ปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุด คือ ศักยภาพของชุมชนเอง ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม โดยยึด “คน” และ “กระบวนการทางสังคม” เป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนตามแนวทาง “มะจิซึคิริ” การอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยจึงมีโอกาที่จะประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น ในบทต่อไปจะเป็นการศึกษาถึงโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยจากศักยภาพภายใน โดยชุมชนเป็นหลักในการดำเนินการเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของตนเอง และเพื่อรักษาคุณค่า และเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนครให้ชาวชุมชนได้ภาคภูมิใจต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹¹ “มะจิซึคิริ”การปลุกชุมชนในญี่ปุ่น แนวความคิดและแนวทางปฏิบัติ. ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .2546.

โอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

6.1 การคัดเลือกพื้นที่เพื่อศึกษาโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย

จากการศึกษาคุณค่า และเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร ทำให้ทราบว่าพื้นที่ในเขตย่านเมืองเก่ามีความสำคัญต่อเมืองและชุมชนในหลายด้าน ทั้งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญมาตั้งแต่อดีต ในหลายยุคหลายสมัย ความอุดมสมบูรณ์ของกายภาพสิ่งแวดล้อม และที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ของพื้นที่ อีกทั้งลักษณะทางสังคมที่มีวิถีชีวิตชุมชนที่ผูกพันกับศาสนา

ดังนั้นการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยให้ได้ผลดีต่อไป จะต้องมีความยืดหยุ่นกับการพัฒนาบางบริเวณได้บ้างนอกเหนือจากส่วนที่จะควบคุมเคร่งครัด นั้นหมายถึงจะต้องมีการวิเคราะห์แยกแยะระดับความสำคัญของแต่ละพื้นที่ โดยการคัดเลือกพื้นที่เพื่อศึกษาโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย จะต้องเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญแสดงถึงความเข้มข้นของคุณค่า ทั้งคุณค่าด้านที่อยู่อาศัย คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์แสดงถึงความเป็นมาของย่าน แสดงถึงวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนคร และเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อความรู้สึก และมีคุณค่าทางจิตใจของคนในชุมชนที่อยู่อาศัย ที่ได้ศึกษาแล้วในบทที่ 5 โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่เพื่อศึกษาโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยโดยชุมชนเป็นหลัก ดังนี้

1) **คุณค่าทางด้านวิชาการ** คือสภาพความดั้งเดิม ที่ส่งผลถึงคุณค่าที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน โดยยังคงมีความสมบูรณ์ของกายภาพที่อยู่อาศัยในระดับที่ค่อนข้างมาก

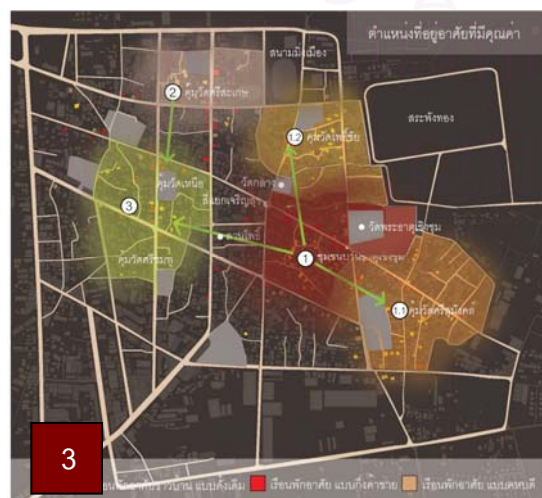
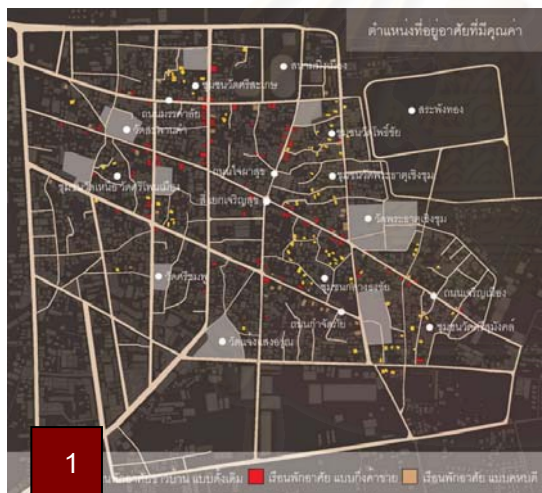
2) **คุณค่าทางด้านสังคม** การแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสังคม ที่มีลักษณะเป็นกลุ่มอาคาร อยู่รวมกันเป็นคุ่มบ้านที่อยู่อาศัยร่วมกันระหว่างเครือญาติ มีความสัมพันธ์เชิงสังคมที่ชัดเจน เป็นสำคัญ เนื่องจากการศึกษากฎการศึกษาการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัย โอกาสที่จะประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืนนั้นความเข้มแข็งของชุมชน จะเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน

3) **คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ แสดงถึงพัฒนาการของพื้นที่** เป็นตัวแทนของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครในรูปแบบ และยุคสมัยต่างๆ ทั้งเรือนพักอาศัยชาวบ้านแบบดั้งเดิม เรือนพักอาศัยแบบคหบดี และเรือนแถวพักอาศัยกึ่งค้าขาย เพื่อศึกษาสาเหตุ และปัจจัยในการดำรงอยู่ของ และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าในอนาคต รวมถึงสภาพการอยู่อาศัยในปัจจุบันของผู้อยู่อาศัยในปัจจุบัน ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ที่ส่งผลต่อโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

4) **คุณค่าที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น** มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่นเป็นพื้นที่ที่บ่งบอกถึงขนบธรรมเนียม แนวปฏิบัติ วิถีชีวิตของผู้คน และชุมชน โดยเฉพาะ โดยส่งผลต่อภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ของเมือง และชุมชน ที่ส่งเสริมคุณค่าด้านสถาปัตยกรรม และที่อยู่อาศัย ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มแก่พื้นที่จากการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย และเป็นการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน สร้างรายได้ จากศักยภาพ และกิจกรรมที่เหมาะสมอย่างเป็นรูปธรรม

ตารางที่ 6.1 แสดงสรุปเกณฑ์การเลือกพื้นที่ศึกษา

เกณฑ์การเลือกพื้นที่ศึกษา เพื่อสำรวจแบบละเอียด	
1. คุณค่าทางด้านวิชาการ	- ความหนาแน่นของ ที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าจากการประเมินคุณค่า
2. การแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสังคม	- การรวมอยู่กันเป็นคุ้มบ้าน ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ
3. คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ แสดงถึงพัฒนาการของพื้นที่	เป็นตัวแทนของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร ในรูปแบบ และยุคสมัยต่างๆ ได้แก่ - ชุมชนบ้านธาตุเชิงชุมเดิม และ เส้นทางเดินในอดีตที่คนในชุมชนเคยใช้เดินไปยังสระพังทอง - ถนนเจริญเมือง และถนนใจผาสุข พื้นที่พานิชย กรรมเดิม - ถนนกัจฉดิภัย ย่านญวนเก่า และชุมชนข้าราชการเก่า
4. คุณค่าที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น	- เส้นทางบิณฑบาตร - เส้นทางขบวนแห่ปราสาทผึ้ง และถ้วยพระราชทาน - มีความสัมพันธ์กับวัดพระธาตุเชิงชุม

รูปที่ 6.1 แสดงคุณค่าของที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

จากเกณฑ์การเลือกพื้นที่ที่สามารถเลือกพื้นที่สำรวจแบบละเอียดได้ดังนี้

รูปที่ 6.2 แสดงพื้นที่ที่ดำเนินการศึกษา

6.2 การศึกษาโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

จากการทบทวน แนวคิดทฤษฎี และกรณีศึกษาในหลายพื้นที่ พบว่าโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร จะประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน ต้องเกิดจากศักยภาพที่เกิดจากภายในของชุมชนด้านต่างๆดังนี้

1) ศักยภาพด้านกายภาพ และสภาพการดำรงอยู่ในปัจจุบันของที่อยู่อาศัยที่ยังคงรักษาสภาพโดยรวมที่สมบูรณ์ แสดงถึงเอกลักษณ์ และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

2) ศักยภาพ และความเข้มแข็งของชุมชน โดยประกอบด้วยมิติต่างๆ คือ มิติทางด้านสังคม และทางด้านเศรษฐกิจ โดยแบ่งการศึกษา วิเคราะห์เป็น 2 ระดับ คือ ระดับครัวเรือน และระดับชุมชน

3) ทศนคติของชาวชุมชนที่มีต่อการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร โดยเกิดจากความต้องการของชาวชุมชนเอง และชุมชนมีสำนึกในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ความรักและภาคภูมิใจในถิ่น และที่อยู่อาศัยของตน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัย และการรักษาความเป็นชุมชนเก่าอย่างยั่งยืน

ดังนั้น การศึกษาโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัย สามารถแบ่งประเด็น และข้อมูลที่ต้องการ ดังนี้

1) ศักยภาพของที่อยู่อาศัย ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่ ได้แก่

- ก. เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม
- ข. เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย
- ค. เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี

โดยนำเรือนที่อยู่อาศัยทั้งสามกลุ่มมาวิเคราะห์คุณค่าทางสถาปัตยกรรมตามประเด็นต่อไปนี้

- รูปแบบอาคาร โดยทำการศึกษาภาพรวมของอาคารแต่ละประเภท
- การใช้งานภายในอาคาร
- องค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรม ได้แก่ รูปแบบประตู หน้าต่าง ช่องแสง ระเบียง เป็นต้น

2) สภาพปัจจุบัน และปัญหาในการอยู่อาศัย

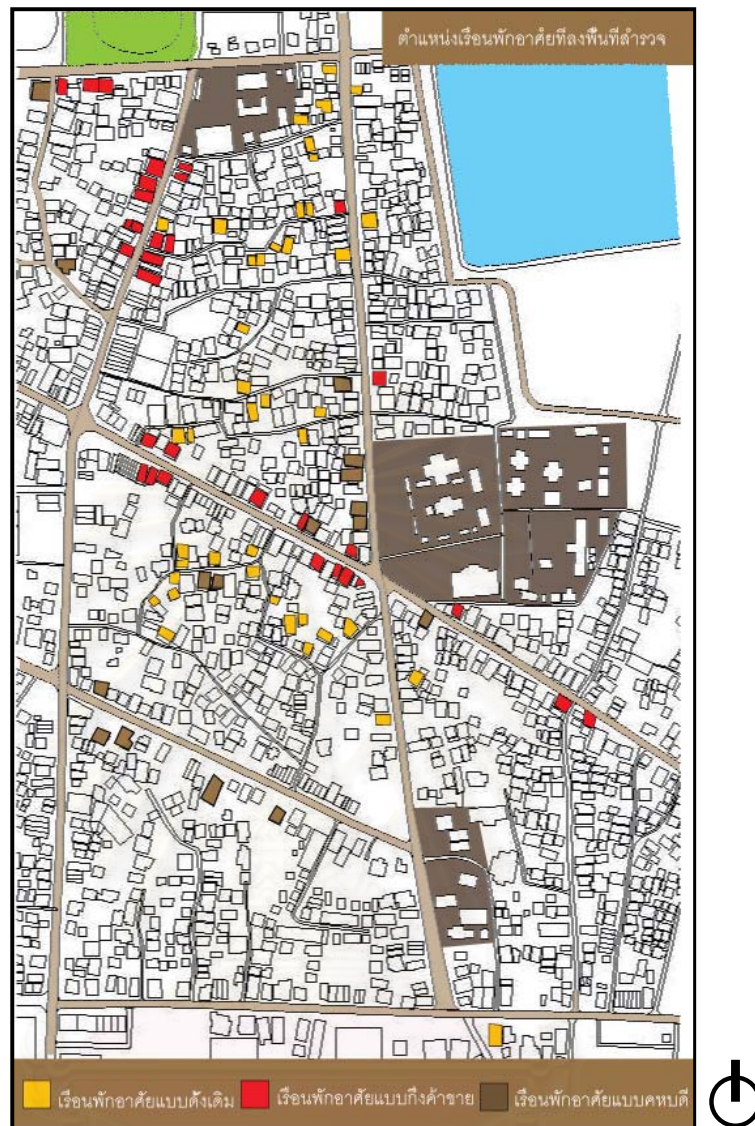
เพื่อประเมินศักยภาพในการเก็บรักษาอาคารที่อยู่อาศัยของเจ้าของ รวมทั้งความเสี่ยงหรือปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการอยู่อาศัย ที่ส่งผลต่อการคงอยู่ของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า ทั้งในด้านกายภาพ และเศรษฐกิจ โดยมีข้อมูลที่ต้องการจากการสำรวจ ดังนี้

- ข้อมูลพื้นฐานเจ้าของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า ประกอบด้วย ข้อมูลทางสังคม ได้แก่ การประกอบอาชีพ และข้อมูลทางเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้รวมต่อครัวเรือน
- กรรมสิทธิ์การครอบครองตัวอาคารที่อยู่อาศัย และที่ดิน กรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของหรือเป็นผู้เช่า
- ลักษณะการใช้งาน ความสอดคล้องของการใช้งานกับตัวอาคารที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน
- ปัญหาการใช้งานและวิธีการที่ใช้ในการแก้ไขปัญหา

3) ทศนคติของเจ้าของต่อการเก็บรักษาที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์

เพื่อศึกษาแนวโน้มความเป็นไปได้ในการเก็บรักษาของเจ้าของเรือน โดยประเมินจากการพูดคุยและสัมภาษณ์เจ้าของเรือน

- ทศนคติของผู้อาศัยต่อตัวอาคารที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ความชื่นชอบ ความต้องการในการเก็บรักษา
- แนวโน้มในการให้ความร่วมมือหากมีการสนับสนุนให้เก็บรักษาที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า

รูปที่6.3 แสดงตำแหน่งเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าในพื้นที่ที่ดำเนินการสำรวจ

ตารางที่6.2 แสดงจำนวนที่อยู่พักอาศัยที่มีคุณค่าในพื้นที่ที่ดำเนินการสำรวจ

เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม		เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี		เรือนแถวอยู่อาศัย กิ่งคำชาย		รวมเรือนที่อยู่อาศัย	
จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
24	35	14	21	30	44	68	100

- เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม
- เรือนแถวอยู่อาศัย กิ่งคำชาย
- เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี

6.3 องค์ประกอบของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์

ตารางที่ 6.3 แสดง การเปรียบเทียบลักษณะกายภาพ และองค์ประกอบของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม

ประเด็นศึกษา	หลังตัวอย่างที่ 1	หลังตัวอย่างที่ 2	หลังตัวอย่างที่ 3
อายุเรือน	100 ปี	100 ปี	>80 ปี
โครงสร้างอาคาร	บ้านเลขที่ 653 ถ.ใจผาสุก โครงสร้าง : เสาไม้ พื้นเรือน : โครงไม้ปูพื้นด้วยแผ่นไม้ เดิมขนาดใหญ่(0.60เมตร) ผนังเรือน : ผนังไม้ตีฝาตามแนวนอน หลังคา : จั่ว หน้าจั่วไม้ลายตะเวน	บ้านเลขที่ 1514 โครงสร้าง : เสาไม้ พื้นเรือน : โครงไม้ปูพื้นด้วยแผ่นไม้ ผนังเรือน : ผนังไม้ตีฝาตามแนวนอน หลังคา : จั่ว หน้าจั่วไม้ลายตั้ง	บ้านเลขที่ 1051 โครงสร้าง : เสาไม้ พื้นเรือน : โครงไม้ปูพื้นด้วยแผ่นไม้เดิม ขนาดใหญ่(0.60เมตร) ผนังเรือน : ผนังไม้ตีฝาตามแนวนอน หลังคา : จั่ว หน้าจั่วไม้ลายตะเวน
วัสดุอาคาร	โครงสร้างไม้จริง ผนังไม้ มุงหลังคาด้วยสังกะสี	โครงสร้างไม้จริง ผนังไม้ มุงหลังคาด้วยสังกะสี	โครงสร้างไม้จริง ผนังไม้ มุงหลังคาด้วยสังกะสี
ความสูงอาคาร	ความสูงอาคาร : 2 ชั้น ต่อเติมใต้ถุน	ความสูงอาคาร : 2 ชั้น ใต้ถุนโล่ง	ความสูงอาคาร : 2 ชั้น ใต้ถุนโล่ง

ประเด็น ศึกษา	หลังตัวอย่างที่ 1	หลังตัวอย่างที่ 2	หลังตัวอย่างที่ 3
รูปแบบอาคาร	ใช้งานอยู่อาศัยซึ่งถูกปรับเปลี่ยนตามลักษณะการใช้สอย โดยบ้านในละแวกเป็นเครือญาติ	ใช้งานอยู่อาศัยซึ่งถูกปรับเปลี่ยนตามลักษณะการใช้สอย	ใช้งานอยู่อาศัยซึ่งถูกปรับเปลี่ยนตามลักษณะการใช้สอย
องค์ประกอบอาคาร			
รูปแบบประตู	ใช้ลักษณะบานเฟี้ยม ไม้ภายใน	เป็นบานประตูไม้เปิดคู่ขนาดบานข้างละ 0.60 เมตร	เป็นบานประตูไม้เปิดคู่ขนาดบานข้างละ 0.60 เมตร
รูปแบบหน้าต่าง	เป็นหน้าต่างบานเปิดไม้	เป็นหน้าต่างบานเปิดไม้เดิม	ปรับเปลี่ยนพื้นที่จากเดิมเป็นชานระเบียง ทำฝ้าผนังบ้านให้สามารถเปิดปิดได้

ประเด็น ศึกษา	หลังตัวอย่างที่ 1	หลังตัวอย่างที่ 2	หลังตัวอย่างที่ 3
รูปแบบช่องแสง	ใช้ลักษณะระแนงไม้ตีชิดกัน	ช่องแสง :-	ใช้ระแนงไม้ตีไม้ตามแนวตั้ง
รูปแบบระเบียง และลูกกรง	ระเบียง: ใช้พื้นที่บริเวณชานบ้าน ลูกกรง: ใช้ไม้ในการทำลูกกรง แนวตั้ง	ระเบียง: ใช้พื้นที่บริเวณชานบ้าน ลูกกรง: ใช้ไม้ในการทำลูกกรง แนวตั้ง	ระเบียง ใช้พื้นที่บริเวณชานบ้าน ลูกกรง: ใช้ไม้ในการทำลูกกรง แนวตั้ง
แผงกันแดด	ตีแผงระแนงไม้จากแนวเพดาน ตามแนวนอนตลอดช่วงความ กว้างของระเบียง	แผงกันแดด -	ม่านผ้าในการกรองแสง

จากตารางจะเห็นได้ว่าอาคารประเภทเรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิม ถูกปรับเปลี่ยนวัสดุ และองค์ประกอบต่างๆ ตามลักษณะการใช้งานที่เปลี่ยนไป แต่เรือนพักอาศัยยังมีองค์ประกอบหลายหลายอย่างที่คล้ายคลึงกันเช่น ความลาดเอียงของหลังคา รูปแบบของหลังคา และลวดลายหน้าจั่ว วัสดุในการก่อสร้าง เป็นต้น

โดยจากการสัมภาษณ์พบว่า การก่อสร้างเรือนนั้นในอดีตนั้นเจ้าของบ้านจะเป็นผู้ก่อสร้างเอง โดยอาศัยแรงงานระหว่างญาติ พี่น้องในการก่อสร้าง ดังนั้นเทคโนโลยี เทคนิคการก่อสร้างจึงใช้ตามภูมิปัญญาเจ้าของบ้าน เน้นการสร้างเพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก และวัสดุในการก่อสร้างจะใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นในยุคสมัยที่สร้าง

ตารางที่ 6.4 แสดงการเปรียบเทียบลักษณะกายภาพและองค์ประกอบของเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายแบบชั้นเดียว

ประเด็นศึกษา	หลังตัวอย่างที่ 1	หลังตัวอย่างที่ 2	หลังตัวอย่างที่ 3
อายุเรือน	100 ปี	150 ปี	80 ปี
โครงสร้างอาคาร	บ้านเลขที่ 655 ถ.ใจผาสุก โครงสร้างเป็นไม้ทั้งหมด พื้น : ยกพื้น โครงไม้ใช้แผ่นไม้ หน้ากว้าง 0.30 เมตร ผนัง : ผนังไม้ตีฝาไม้ตามแนวนอน หลังคา : จั่ว หน้าจั่วตีไม้ตามแนวนอน	บ้านเลขที่ 896 ถ.เจริญเมือง โครงสร้างเป็นไม้ทั้งหมด พื้น : ยกพื้น โดยโครงไม้ใช้ แผ่นไม้หน้ากว้าง 0.30 เมตร ผนัง : ผนังไม้ตีฝาไม้ตามแนวนอน หลังคา : จั่ว หน้าจั่วตีไม้ตามแนวนอน	บ้านเลขที่ 886 ถ.เจริญเมือง โครงสร้างเป็นไม้ทั้งหมด พื้น : ยกพื้น โดยโครงไม้ใช้ แผ่นไม้หน้ากว้าง 0.60 เมตร ผนัง : ผนังไม้ตีฝาไม้ตามแนวนอน หลังคา : ทรงปั้นหยา
วัสดุอาคาร	โครงสร้างไม้ ผนังไม้จริง วัสดุผนังหลังคาสังกะสี	โครงสร้างไม้ ผนังไม้จริง วัสดุผนังหลังคาสังกะสี	โครงสร้างไม้ ผนังไม้จริง วัสดุผนังหลังคาสังกะสี
ความสูงอาคาร	ความสูงอาคาร : 1 ชั้น	ความสูงอาคาร : 1 ชั้น	ความสูงอาคาร : 1 ชั้น
ความลาดเอียงหลังคา	ลาดเอียง :	ลาดเอียง :	ลาดเอียง :

ประเด็น ศึกษา	หลังตัวอย่างที่ 1	หลังตัวอย่างที่ 2	หลังตัวอย่างที่ 3
การใช้พื้นที่ ภายใน			
	แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนที่ 1 เป็นส่วนร้านค้า และส่วนที่ 2 เป็นส่วนที่ใช้อู่อาศัย	เป็นส่วนที่ใช้อู่อาศัย	เป็นส่วนที่ใช้อู่อาศัย
รูปแบบประตู	ใช้บานเฟี้ยมไม้ 4 บาน ตลอดทั้ง ความกว้างของช่องเสา	ใช้บานเฟี้ยมไม้ 5 บาน ตลอด ทั้งความกว้างของช่องเสา	ใช้บานเฟี้ยมไม้ 4 บานต่อช่อง เสา(2ชุด)
รูปแบบหน้าต่าง	เป็นบานไม้เปิดคู่และมีหลังคา ปีกนกคลุม	เป็นบานไม้เปิดคู่	
รูปแบบช่องแสง	ช่องแสง : --	ช่องแสง : --	ช่องแสง : ระแนงไม้ตีตาม แนวตั้งเหนือช่องประตู

ประเด็น ศึกษา	หลังตัวอย่างที่ 1	หลังตัวอย่างที่ 2	หลังตัวอย่างที่ 3
รูปแบบระเบียง และลูกกรง	ระเบียง: โครงไม้ พื้นไม้ ติไม้ ตั้งฉากกับทางเข้าอาคาร ลูกกรง : ไม้ตีไม้ตามแนวตั้ง	ระเบียง: โครงไม้ พื้นไม้ ติไม้ ตั้งฉากกับทางเข้าอาคาร ลูกกรง : ไม่มีลูกกรง	ระเบียง: - ถูกปรับเป็นพื้นทาง เท้าสาธารณะ
รูปแบบแผงกัน แดด	ติไม้ตามแนวยาวความกว้าง~ 0.70 เมตร ยาวขนานตามช่วง เสา เชื่อมต่อด้วยหลังคาปีกนก	ไม่มีแผงกันแดด มีการลดชั้น หลังคาด้วยหลังคาปีกนก	ไม่มีแผงกันแดด มีการลดชั้น หลังคาด้วยหลังคาปีกนก

จากตารางจะเห็นได้ว่าอาคารประเภทเรือนแถวชั้นเดียวมีลักษณะ-รูปแบบร่วมกันอยู่หลายอย่าง เช่น ลักษณะของประตู ลักษณะการลดชั้นหลังคา วัสดุพื้น ลักษณะความสูงของอาคาร (SKYLINE) และความลาดชั้นหลังคา เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6.5 แสดงการเปรียบเทียบลักษณะกายภาพ และองค์ประกอบของเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายแบบสองชั้น

ประเด็นศึกษา	หลังตัวอย่างที่ 1	หลังตัวอย่างที่ 2	หลังตัวอย่างที่ 3
อายุเรือน	60 ปี	70 ปี	50 ปี
โครงสร้างอาคาร	บ้านเลขที่ 657 ถ.ใจผาสุก โครงสร้างเป็นไม้ทั้งหมด พื้นที่ชั้นที่ 1 : ยกพื้น โครงไม้ปูพื้นด้วยแผ่นไม้ พื้นที่ชั้นที่ 2 : โครงไม้ปูด้วยแผ่นไม้ ผนัง : ผนังไม้ตีฝาไม้ตามแนวนอน หลังคา : จั่ว หน้าจั่วตีไม้ตามแนวนอน	บ้านเลขที่ 484 ถ.ใจผาสุก โครงสร้างเป็นไม้ทั้งหมด พื้นที่ชั้นที่ 1 : ยกพื้น โครงไม้ปูพื้นด้วยแผ่นไม้ พื้นที่ชั้นที่ 2 : โครงไม้ปูด้วยแผ่นไม้ ผนัง : ผนังไม้ตีฝาไม้ตามแนวนอน หลังคา : จั่ว หน้าจั่วตีไม้ตามแนวนอน	บ้านเลขที่ 1014 โครงสร้างเป็นไม้ทั้งหมด พื้นที่ชั้นที่ 1 : ยกพื้น โครงไม้ปูพื้นด้วยแผ่นไม้ พื้นที่ชั้นที่ 2 : โครงไม้ปูด้วยแผ่นไม้ ผนัง : ผนังไม้ตีฝาไม้ตามแนวนอน หลังคา : จั่ว หน้าจั่วตีไม้ตามแนวนอน
วัสดุอาคาร	โครงสร้างไม้ ผนังไม้จริง วัสดุ มุงหลังคาสังกะสี	โครงสร้างไม้ ผนังไม้จริง วัสดุ มุงหลังคาสังกะสี	โครงสร้างไม้ ผนังไม้จริง วัสดุ มุงหลังคาสังกะสี
ความสูงอาคาร	ความสูงอาคาร : 2 ชั้น	ความสูงอาคาร : 2 ชั้น	ความสูงอาคาร : 2 ชั้น

ประเด็น ศึกษา	หลังตัวอย่างที่ 1	หลังตัวอย่างที่ 2	หลังตัวอย่างที่ 3
การใช้งาน ภายในอาคาร			
	แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนที่ 1 เป็นส่วนร้านค้า และส่วนที่ 2 อยู่ชั้นบนเป็นส่วนที่ใช้อาศัย	แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนที่ 1 เป็นส่วนร้านค้า และส่วนที่ 2 อยู่ชั้นบนเป็นส่วนที่ใช้อาศัย	แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนที่ 1 เป็นส่วนร้านค้า และส่วนที่ 2 อยู่ชั้นบนเป็นส่วนที่ใช้อาศัย
รูปแบบประตู	ใช้บานเพี้ยมไม้ ตลอดทั้งความกว้างของช่องเสา และช่วงหัวมุมถนน	ใช้บานเพี้ยมไม้ ตลอดทั้งความกว้างของช่องเสา	ใช้บานเพี้ยมไม้ ต่อช่องเสา
รูปแบบหน้าต่าง	เป็นบานไม้เปิดคู่และมีหลังคาปีกนกคลุม	เป็นบานไม้เปิดคู่และมีหลังคาปีกนกคลุม	เป็นบานไม้เปิดคู่และมีหลังคาปีกนกคลุม
รูปแบบช่องแสง	อยู่บริเวณชั้นล่าง ติแนวไม้ขัดลายทแยง	อยู่บริเวณชั้นล่าง ติแนวไม้ขัดลายทแยง	ช่องแสง :

ประเด็น ศึกษา	หลังตัวอย่างที่ 1	หลังตัวอย่างที่ 2	หลังตัวอย่างที่ 3
รูปแบบกระเบื้อง และลูกกรง	กระเบื้อง: โคร่งไม้ ยาวตลอด ความกว้างชั้นที่2 ลูกกรง : ไม้ตีไม้ตาราง	กระเบื้อง: โคร่งไม้ ยาวตลอด ความกว้างชั้นที่2 ลูกกรง : ไม้ตีไม้ตารางกากบาท	กระเบื้อง: โคร่งไม้ ปูพื้นไม้ยาว ตลอดความกว้างชั้นที่2 ลูกกรง : ไม้ตีไม้ตาราง
รูปแบบแผงกัน แดด	อยู่เหนือและล้อมรอบกระเบื้อง ชั้นที่2 ใช้ไม้หน้า4นิ้วตีตาม แนวตั้ง	อยู่เหนือและล้อมรอบกระเบื้อง ชั้นที่2 ใช้ไม้หน้า4นิ้วตีตาม แนวตั้ง	อยู่เหนือและล้อมรอบกระเบื้อง ชั้นที่2 ใช้ไม้หน้า4นิ้วตีตาม แนวตั้ง

เรือนพักอาศัยกิ่งคำชาย มีลักษณะเป็นเรือนไม้สองชั้นหลังคาจั่ว ที่ชั้นบนใช้อยู่อาศัย และชั้นล่างใช้ค้าขาย เปิดประตูร้านด้วยบานเฟี้ยมไม้ตลอดแนวด้านล่างระหว่างช่วงเวลา หากเป็นแบบ 2 ชั้น ชั้นบนจะพบว่ามีระเบียงชั้นบนอยู่ตลอดด้านหน้าของอาคารที่มักมีหลังคาทรงจั่ว ก่อสร้างด้วยไม้แบบถาวร หลังคาจั่ว โดยด้านหน้าจั่วตั้งฉากกับเส้นทางสัญจร ทั้งชายคายาวตามแนวเส้นทางสัญจร ขนานตามแนวเส้นทางสัญจรสายสำคัญ โดยจะพบหนาแน่นมากที่สุดบริเวณถนนเจริญเมือง และถนนใจผาสุข โดยจากการสำรวจพบว่าเรือนพักอาศัยกิ่งคำชายยังคงรักษาองค์ประกอบของส่วนประดับ ทั้งราวระเบียง ประตูบานเฟี้ยม ช่องระบายอากาศ ส่วนกันแดด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา และทักษะของช่างท้องถิ่น ที่ควรส่งเสริมให้รักษาภูมิปัญญาเหล่านี้ไว้

จากตารางจะเห็นได้ว่าอาคารประเภทเรือนแถว2ชั้น มีลักษณะ-รูปแบบร่วมกันอยู่หลายอย่าง เช่น ลักษณะของประตู ลักษณะการลดชั้นหลังคา วัสดุพื้น ลักษณะความสูงของอาคาร (SKYLINE) และความลาดชั้นหลังคา แผงกันแดด โครงสร้างอาคาร เป็นต้น

ตารางที่ 6.6 แสดงการเปรียบเทียบลักษณะกายภาพ และองค์ประกอบของเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี

ประเด็นศึกษา	หลังตัวอย่างที่ 1	หลังตัวอย่างที่ 2	หลังตัวอย่างที่ 3
อายุเรือน	80 ปี	52 ปี	-
โครงสร้างอาคาร	บ้านเลขที่ 705 ถ.เจริญเมือง โครงสร้างเป็นไม้ทั้งหมด พื้นที่ชั้นที่ 1 : ยกพื้น ปรับเป็นพื้นคสล.ปูกระเบื้อง พื้นที่ชั้นที่ 2 : โครงไม้ปูด้วยแผ่นไม้ ผนังชั้นที่ 1 : ก่ออิฐฉาบปูนปิดล้อมรอบอาคาร ผนังชั้นที่ 2 : ผนังโครงไม้เดิม หลังคา : ปั้นหย้า มีมุขหน้าจั่ว	บ้านเลขที่ 960 ชุมชนกลางธงชัย โครงสร้างเป็นไม้ทั้งหมด พื้นที่ชั้นที่ 1 : ยกพื้น ปรับเป็นพื้นคสล.ปูกระเบื้อง พื้นที่ชั้นที่ 2 : โครงไม้ปูด้วยแผ่นไม้ ผนังชั้นที่ 1 : ก่ออิฐฉาบปูนปิดบางส่วนอาคาร และยังใช้ลักษณะการเปิดโล่งยกใต้ถุนอยู่ ผนังชั้นที่ 2 : ผนังโครงไม้เดิม หลังคา : ปั้นหย้า มีมุขหน้าจั่ว	บ้านเลขที่ 1248 ถ.กำจัดภัย โครงสร้างเป็นไม้ทั้งหมด พื้นที่ชั้นที่ 1 : ยกพื้นปรับเป็นพื้นคสล.ปูกระเบื้อง พื้นที่ชั้นที่ 2 : โครงไม้ปูด้วยแผ่นไม้ ผนังชั้นที่ 1 : ก่ออิฐฉาบปูนปิดล้อมรอบอาคาร ผนังชั้นที่ 2 : ผนังโครงไม้เดิม หลังคา : ปั้นหย้า มีมุขหน้าจั่ว
วัสดุอาคาร	โครงสร้างไม้ ผนังไม้จริง วัสดุ มุงหลังคาสังกะสี	โครงสร้างไม้ ผนังไม้จริง วัสดุ มุงหลังคาสังกะสี	โครงสร้างไม้ ผนังไม้จริง วัสดุ มุงหลังคาสังกะสี
ความสูงอาคาร	ความสูงอาคาร :	ความสูงอาคาร :	ความสูงอาคาร :

ประเด็น ศึกษา	หลังตัวอย่างที่ 1	หลังตัวอย่างที่ 2	หลังตัวอย่างที่ 3
การใช้งาน ภายในอาคาร			ใช้อยู่อาศัย
	ใช้อยู่อาศัย	เป็นส่วนที่ใช้อยู่อาศัย	
องค์ประกอบ อาคาร			
รูปแบบประตู			
	ถูกปรับเปลี่ยนเป็นรูปแบบประตูเหล็กม้วน	ยังใช้ลักษณะยกได้สูงแต่มีการกันขอบเขตรั้วมากขึ้น	ทำผนังล้อมรอบพื้นที่ชั้นล่างและใช้บานประตู หน้าต่างในขนาดมาตรฐาน
รูปแบบหน้าต่าง			
	เป็นบ้านไม้เปิดคูและมีหลังคาปีกนกคลุม	เป็นบ้านไม้เปิดคู และมีหลังคาปีกนกคลุม	บานอลูมิเนียมซึ่งมีการปรับจากบานเปิดคู
รูปแบบช่องแสง			ช่องแสง :-
	ใช้ลักษณะการสานไม้ขัดกันในแนวทแยง	ใช้ลักษณะการสานไม้ขัดกันในแนวทแยง	

ประเด็น ศึกษา	หลังตัวอย่างที่ 1	หลังตัวอย่างที่ 2	หลังตัวอย่างที่ 3
องค์ประกอบ อาคาร			
รูปแบบระเบียง และลูกกรง	ระเบียง: ตำแหน่งอยู่บริเวณ หน้าอาคาร ลูกกรง :ใช้ลูกกรงไม้ตีเป็น ตาราง	ระเบียง: ระเบียง: ตำแหน่งอยู่ บริเวณหน้าอาคาร ลูกกรง :ใช้ลูกกรงไม้ตีเป็น ตาราง	ระเบียง: - (ทำผนังปิดภายหลัง)

เรือนแบบคหบดี มีลักษณะเป็นทรงปั้นหยา หรือ เรียกว่า เรือนปั้นหยาเป็นเรือนของผู้มีฐานะ สร้างมาตั้งแต่รัชสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงรัชกาลที่ 7 มีลักษณะเป็นเรือนสองชั้นหลังใหญ่ เป็นเรือนเดี่ยว นิยมก่อสร้างด้วยหลังคาปั้นหยา หรือ ผสมผสานหลังคาปั้นหยาโดยมีมุขเป็นเรือนจั่ว หรือรูปทรงหลังคาอาจเป็นเรือนจั่วแฝด มีบันไดอยู่ด้านนอกอาคาร มีมุขเป็นชานยื่นมารับบันไดที่ด้านหน้าอาคาร ก่อสร้างด้วยไม้จริงแบบถาวร บานประตูหน้าต่างเป็นบานเปิด มีช่องแสงเหนือประตูหน้าต่าง ความสูงของทั้งสองชั้น ชั้นละประมาณ 3.00 เมตร ทำให้บ้านโปร่งระบายอากาศได้ดี มีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยวมีรั้วรอบขอบชิด จากการสำรวจพบว่า เรือนพักอาศัยแบบคหบดีแสดงให้เห็นถึงทักษะช่างที่น่าสนใจ โดยเฉพาะช่างฉนวน ซึ่งเรือนพักอาศัยแบบคหบดีหลายหลังสร้างจากช่างคนเดียวกัน แสดงให้เห็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งจากการสัมภาษณ์ คนท้องถิ่นบอกว่าหากสังเกตุดูจากกายภาพภายนอกจะรู้ได้ทันทีที่บ้านหลังนี้ช่างคนไหนเป็นผู้ออกแบบ และก่อสร้าง และเป็นที่น่าเสียดายที่ปัจจุบันช่างท้องถิ่นเหล่านี้ได้เสียชีวิตไปแล้ว

จากตารางจะเห็นได้ว่าอาคารประเภทเรือนคหบดีจะมีรูปแบบลักษณะเฉพาะที่รูปทรงหลังคา การใช้วัสดุ การยกใต้ถุนสูง ระดับความสูงของอาคารและ ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบตามลักษณะการอยู่อาศัย และใช้วัสดุในปัจจุบันเข้าไปผสมผสาน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.4 สภาพการอยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ปัจจุบัน

6.4.1 อายุของเรือนที่อยู่อาศัย

จากการสำรวจพบว่าในกลุ่มเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมมีอายุเฉลี่ยของเรือนสูงกว่าเรือนประเภทอื่น คือ มีบ้านที่อายุมากกว่า 80 ปีถึงร้อยละ 37.5 รองลงมาได้แก่ เรือนแถวอยู่อาศัยแบบกึ่งค้าขายร้อยละ 33.3 และ เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีไม่มีหลังคาที่มีอายุมากกว่า 80 ปีเลย

ตารางที่ 6.7 แสดงอายุอาคารที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์

ข้อมูล อายุบ้าน	เรือนที่อยู่อาศัย แบบดั้งเดิม		เรือนแถวอยู่อาศัย แบบกึ่งค้าขาย		เรือนที่อยู่อาศัย แบบคหบดี		รวมเรือนที่อยู่อาศัย ที่มีคุณค่า	
	จำนวนบ้านที่สำรวจทั้งหมด	24 หลัง	100%	30 หลัง	100%	14 หลัง	100%	68 หลัง
อายุบ้าน >150 ปี	1	4.17	0	0	0	0	1	1.47
อายุบ้าน 101-150 ปี	3	12.50	4	13.33	0	0	7	10.29
อายุบ้าน 81-100 ปี	5	20.83	6	20.00	0	0	11	16.18
อายุบ้าน 61-80 ปี	9	37.50	9	30.00	5	35.71	23	33.82
อายุบ้าน 51-60 ปี	2	8.33	8	33.33	8	57.14	18	26.47
อายุบ้าน <50 ปี	4	16.67	3	10.00	1	7.14	8	11.76

ข้อค้นพบสำคัญ

จากการสำรวจเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมพบว่า อายุของเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่ามีผลการต่อการเปลี่ยนแปลงของทางกายภาพที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมที่มีอายุส่วนใหญ่มากกว่า 60 ปี และมีอายุมากกว่า 80 ปีถึง 9 หลัง จากที่สำรวจทั้งหมด 24 หลัง

จากการสัมภาษณ์พบว่า การก่อสร้างเรือนนั้นในอดีตนั้นเจ้าของบ้านจะเป็นผู้ก่อสร้างเอง มิได้จ้าง โดยอาศัยแรงงานระหว่างญาติ พี่น้องในการก่อสร้าง ดังนั้นเทคโนโลยี เทคนิคการก่อสร้างจึงใช้ตามภูมิปัญญาของเจ้าของบ้าน ซึ่งเน้นการสร้างเพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก และวัสดุในการก่อสร้างจะใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นในยุคสมัยที่สร้าง ดังนั้น เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมมีสภาพผุพังตามกาลเวลามากที่สุด จากวัสดุที่เป็นไม้ที่ไม่คงทนถาวรมากนัก โดยส่วนที่พบการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดได้แก่หลังคา ชานแดด ซึ่งเป็นส่วนที่ต้องโดนแดดโดนฝนมากที่สุด สภาพปัจจุบันจึงมีการเปลี่ยนแปลง ต่อเติม เปลี่ยนวัสดุ เพื่อให้มีความคงทนถาวรมากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงหลังคา ส่งผลให้ความลาดชันของหลังคาลดลง สัดส่วนของตัวเรือนเสียไป ส่งผลต่อรูปแบบและสภาพความดั้งเดิมของตัวเรือนเปลี่ยนไป ทำให้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมลดลง โดยจากการสัมภาษณ์พบว่า ปัญหาจากวัสดุของหลังคาในปัจจุบันใช้สังกะสีในการมุง ทำให้หลังคาไม่มีความจำเป็นต้องลาดชันเหมือนสมัยก่อน ที่ใช้วัสดุธรรมชาติในการมุง เช่น หญ้าแฝก แป้นไม้ กระเบื้องดินเผา ที่ต้องการความชันมากเพื่อการระบายน้ำฝน ซึ่งวัสดุธรรมชาติแบบดั้งเดิมหายาก และต้องใช้ช่างพื้นถิ่นที่มีความชำนาญในการมุง ดังนั้นการ

ปรับเปลี่ยน ต่อเติมเรือนพักอาศัยในปัจจุบันต้องขึ้นอยู่กับความสามารถของช่างในปัจจุบัน และวัสดุสมัยใหม่เป็นหลัก

รูปที่6.4 แสดงที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม มีสภาพทรุดโทรมตามกาลเวลา

ส่วนเรือนพักอาศัยกึ่งค้าขาย และเรือนพักอาศัยแบบคหบดี ส่วนใหญ่สร้างขึ้นหลังจากมีการตัดถนนสายสำคัญในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร สมัยที่ย่านเมืองเก่ายังคงความสำคัญคือเป็นศูนย์ราชการเก่า และเป็นย่านพานิชยกรรมเดิม เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจหลักของจังหวัด ประกอบกับเป็นช่วงที่สกลนครมีโรงเลื่อยเข้ามา เนื่องจากขณะนั้นยังไม่มีกระบวนการทำสัมปทานไม้ดังเช่นปัจจุบัน ทำให้สามารถนำไม้เข้าแปรรูปเป็นวัสดุหลักที่ใช้ในการก่อสร้างได้ง่าย ดังนั้นไม้ที่นำมาก่อสร้างจึงเป็นไม้ที่มีคุณภาพดี โดยเฉพาะเรือนพักอาศัยแบบคหบดีซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่าเจ้าของเรือนในอดีตมีอาชีพรับราชการโดยเฉพาะข้าราชการป่าไม้ และมีฐานะดี จึงสามารถหาวัสดุไม้ที่ดีมาก่อสร้างบ้านได้ ประกอบการก่อสร้างใช้ช่างท้องถิ่นที่มีทักษะ และมีฝีมือในการสร้าง รวมถึงการพัฒนาด้านเทคนิค และเทคโนโลยีในการก่อสร้างที่มากขึ้นทำให้เรือนพักอาศัยกึ่งค้าขาย และเรือนพักอาศัยแบบคหบดีมีความคงทนถาวรกว่าเรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิม โดยยังคงสภาพทางด้านกายภาพ และองค์ประกอบของเรือนที่มีสภาพสมบูรณ์ โดยมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเป็นเพียงการต่อเติมจากความต้องการพื้นที่ใช้สอยที่เพิ่มขึ้น และการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตในปัจจุบัน

รูปที่6.5 แสดงรูปแบบที่อยู่อาศัยที่ยังคงรักษาคุณค่า และความสมบูรณ์ของเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี

6.4.2 จำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือนปัจจุบัน พบว่าส่วนใหญ่มีผู้อยู่อาศัยจำนวน 1-3 คน และเป็นที่น่าสังเกตว่าในเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมมีจำนวนผู้อยู่อาศัยในเรือนโดยเฉลี่ย มากกว่าเรือนในกลุ่มอื่นๆ ซึ่งจากการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า วิถีชีวิตของเจ้าของเรือนในกลุ่มนี้ยังมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายที่มีสมาชิกหลายรุ่นอยู่รวมกันในเรือนหลังเดียว

ตารางที่ 6.8 แสดงจำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน

ข้อมูล จำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน	เรือนที่อยู่อาศัย แบบดั้งเดิม		เรือนแถวอยู่อาศัย แบบกึ่งค้ำขาย		เรือนที่อยู่อาศัย แบบคหบดี		รวมเรือนที่อยู่อาศัย ที่มีคุณค่า	
	24 หลัง	100%	30 หลัง	100%	14 หลัง	100%	68 หลัง	100%
1-3 คน	6	25.00	18	60.00	8	57.14	32	47.06
4-5 คน	9	37.50	7	29.17	4	28.57	20	29.41
> 5 คน	6	25.00	2	6.67	1	7.14	9	13.24
ไม่มีผู้อยู่อาศัย	1	4.17	3	10.00	1	7.14	5	7.35
ไม่มีข้อมูล	2	8.33	0	0	0	0	2	2.94

ข้อค้นพบสำคัญ

จากการสำรวจเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมยังพบประเด็นที่น่าสนใจ คือ ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในอดีตที่อยู่รวมกันเป็นคุ้มบ้านระหว่างเครือญาติ ได้ส่งผลถึงลักษณะการอยู่อาศัยในปัจจุบัน คือแม้จะมีการทำรั้วกันเพื่อความเป็นส่วนตัวมากขึ้น แต่ในละแวกบ้านบริเวณใกล้เคียงก็ยังคงเป็นเครือญาติกัน ยังสามารถบอกถึงมิติทางสังคมครอบครัวการขยายตัวเรือนพักอาศัยในกลุ่มเครือญาติ ภาพบรรยากาศในชอกชอยต่างๆในแต่ละชุมชน สะท้อนระบบครอบครัวขยาย ที่อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่คือการรวมกลุ่มของคนวัยต่างๆในครอบครัวเดียวกัน ปู่ย่าตายาย น้องดูแลหลาน ชุมชนเล่นเดินพูดคุยกับเพื่อนบ้าน เป็นมิติทางสถาบันครอบครัวที่ยังคงมีสภาพของสายสัมพันธ์ของการรวมอยู่กันอย่างชัดเจน ในหลายๆครอบครัวมักประกอบไปด้วยคนในวัยต่างกัน คือ ผู้สูงอายุ วัยกลางคน วัยทำงาน วัยเด็ก แม้บางบ้านจะไม่ได้อยู่รวมกันในหลังเดียว แต่ก็อยู่ในกลุ่มบ้านในบริเวณเดียวกัน ละแวกใกล้เคียงกันที่สามารถเดินไปมาหาสู่ได้ตลอดเวลา

รูปที่ 6.6 แสดงครอบครัวที่จำนวนสมาชิกอยู่ด้วยกันหลายคนในหลังคาเดียวกัน

รูปที่ 6.7 แสดงมิติทางสถาปัตยกรรมที่ยังคงมีสภาพของสายสัมพันธ์ของการรวมอยู่กันอย่างชัดเจน

เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว มีลักษณะการอยู่อาศัยที่มีความเป็นส่วนตัวค่อนข้างสูง โดยเฉพาะเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีที่มีรั้วรอบขอบชิด การปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านจึงมีน้อยกว่าเรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิม

ส่วนเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายแม่ส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่เป็นครอบครัวเดี่ยว แต่ยังคงแสดงออกถึงลักษณะความสัมพันธ์เชิงสังคมที่ต่างกันอย่างชัดเจน โดยความสัมพันธ์เชิงสังคมของเรือนแถวอยู่อาศัยแบบกึ่งค้าขายเกิดจากกิจกรรมสองข้างถนน พื้นที่ริมทางเท้าของแต่ละบ้านจะเปรียบเสมือนพื้นที่ห้องรับแขก และเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ เนื่องจากชาวสกลนครเป็นคนที่มัธยาศัยดี ใครเดินผ่านหน้าบ้านก็ยิ้มแย้ม พบปะพูดคุย ถามไต่สารทุกข์สุกดิบกัน โดยหากสังเกตทางเท้าหน้าบ้านในบางหลังจะมีการปูกระเบื้องตกแต่ง หรือจัดสวนขนาดย่อมไว้หน้าบ้านของตน และมีโต๊ะม้าหินอ่อนหน้าบ้านไว้รับแขก ดังนั้นพื้นที่สองข้างถนน รวมทางเท้าจึงไม่ใช่พื้นที่สาธารณะที่เป็นเพียงแค่ทางเดิน แต่เป็นพื้นที่ที่กึ่งสาธารณะที่มีหน้าที่การใช้สอยอย่างอื่นแฝงอยู่ ที่มีความสัมพันธ์กับที่อยู่อาศัย และเป็นวิถีชีวิตของผู้คนสองข้างถนน

รูปที่ 6.8 แสดงพื้นที่หน้าบ้านที่มีความสัมพันธ์กับที่อยู่อาศัย วิถีชีวิตของผู้คนสองข้างถนน

รูปที่ 6.9 แสดงพื้นที่หน้าบ้านมีม้าหินอ่อน แคร่ เพื่อนั่งพูดคุยกันนในยามเย็น

6.4.3 ภูมิลำเนาเดิม จากการสำรวจพบว่า ผู้คนส่วนใหญ่เป็นคนสกุลนครดั้งเดิม และอยู่อาศัยในพื้นที่ ย่านเมืองเก่าสกุลนครเป็นระยะเวลาอันยาวนานทำให้มีความคุ้นเคย และความผูกพันในพื้นที่ จึงมีแนวโน้มการย้ายถิ่น น้อย โดยหากเรือนมีสภาพทรุดโทรมมากจนไม่สามารถใช้งานได้เต็มที่ก็จะรื้อสร้างใหม่บนที่ดินเดิม มากกว่าจะ ขายหรือปล่อยให้เช่า เนื่องจากต้องการที่จะอยู่ใกล้ญาติพี่น้อง

ตารางที่ 6.9 แสดงภูมิลำเนาเดิมของผู้อยู่อาศัย

ข้อมูล ภูมิลำเนาเดิม	เรือนที่อยู่อาศัย แบบดั้งเดิม		เรือนแถวอยู่อาศัย แบบกึ่งค้าขาย		เรือนที่อยู่อาศัย แบบคหบดี		รวมเรือนที่อยู่อาศัย ที่มีคุณค่า	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
จำนวนบ้านที่สำรวจทั้งหมด	24 หลัง	100%	30 หลัง	100%	14 หลัง	100%	68 หลัง	100%
คนสกุลนครแต่กำเนิด	24	100	26	86.67	13	92.86	63	92.65
ย้ายมาจากที่อื่น	0	0	0	0	1	7.14	1	1.47
ไม่มีข้อมูล	0	0	4	13.33	0	0	4	5.88

ข้อค้นพบสำคัญ

ดังนั้นจากระยะเวลาของการตั้งถิ่นถื่นรกรากมานานในพื้นที่ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้คนในพื้นที่ ชุมชน ละแวกบ้านเกิดความผูกพันกัน เป็นการแสดงถึงความเป็นมิตร ทุกคนในชุมชนเปรียบเสมือนพี่น้อง เป็นลูกเป็น หลานกัน ซึ่งสามารถนับญาติกันได้หมด ทำให้เกิดการสอดส่องดูแลความปลอดภัยซึ่งกันและกัน ฝากดูแลบ้าน ฝากดูแลลูกหลานกันได้ เป็นความรู้จักคุ้นเคย และความรู้สึกเอื้ออาทรที่คนในย่านมีให้แก่กัน ดังคำบอกเล่าที่ว่า “บ้านไหนได้ยินเสียงต้ำน้ำพริก บ้านนั้นจะได้กินน้ำพริกด้วย”¹ ทำให้ผู้คนมีความรู้สึกปลอดภัยในการอยู่อาศัยใน ชุมชนที่เกิดจากความไวใจซึ่งกันและกัน

ซึ่งระยะที่อยู่ร่วมกันเวลานานที่สานสัมพันธ์กันตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ได้ถ่ายทอดความสัมพันธ์เชิงสังคม มีผู้คนรุ่นปัจจุบัน นอกจากความสัมพันธ์เชิงเครือญาติแล้ว ความเป็น “เพื่อนบ้าน” ที่มีความรู้จักคุ้นเคยกันเป็น เวลานานจนกลายเป็น “ญาติพี่น้องกัน” เป็นความรู้สึกที่มีความผูกพันกัน “ไม่ใช่ญาติก็เหมือนญาติ” สิ่งเหล่านี้ เป็นส่วนสำคัญในการทำให้เกิดความอบอุ่นในพื้นที่ จนเกิดความผูกพัน ความเอื้ออาทรระหว่างกันของคนใน ชุมชน

จากที่ผู้คนในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกุลนคร มีวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์กัน มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างไม่เป็น การ เช่น การพบปะพูดคุย ทักทาย ไปมาหาสู่กัน แล้ว ยังมีการปฏิสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ เช่น จากการทำงาน ร่วมกัน เรียนหนังสือร่วมกัน เป็นต้น โดยผู้คนที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิมของพื้นที่ ที่ดำเนิน ชีวิตในช่วงวัยต่างๆส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าไม่ว่าจะเป็นการ เรียนหนังสือ บวชเรียน แต่งงาน ทำงาน จน กระทั่งเกษียณ ซึ่งทำให้วิถีชีวิตชีวิตจะมีการปฏิสัมพันธ์กันอยู่เสมอ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงสังคมที่ หลากหลาย และซ้อนทับกัน นอกจากความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ เพื่อนบ้าน ยังมีความสัมพันธ์รูปแบบอื่นๆ อาทิ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับลูกศิษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้ากับลูกน้อง ความพันธ์ระหว่างเพื่อร่วมงาน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนด้วยกัน ความสัมพันธ์ระหว่างเป็นชุมชนกับวัด เป็นต้น ความสัมพันธ์ที่หลากหลาย

¹ จากการสัมภาษณ์ อาจารย์ทวีพงษ์ นวนานุช.

เหล่านี้ก่อให้เกิดการพึ่งพากัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมีการแก้ปัญหาต่างๆร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

รูปที่ 6.10 แสดงความสัมพันธ์เชิงสังคมจากวิถีชีวิตที่มีการปฏิสัมพันธ์กันเสมอ

6.4.4 **กรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของ** เกือบทั้งหมดเป็นเรือนที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ซึ่งให้เป็นมรดกกับลูกหลาน มีเพียงร้อยละ 7-8 เท่านั้นที่ได้มาด้วยการซื้อขาย ซึ่งหากพิจารณาจากประเด็นทางสังคม จากการสัมภาษณ์เจ้าของเรือน ส่วนใหญ่เกิดและเติบโต ได้อยู่อาศัยในเรือนเหล่านี้มาเป็นเวลานาน จนเกิดความผูกพันและรู้สึกหวงแหนในบ้านของตนเอง เมื่อได้รับเป็นมรดกจึงไม่ยอมขาย ถึงแม้ได้อยู่ก็ยังอยากเก็บรักษาไว้ ประเด็นที่น่าเป็นห่วงคือผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีแนวคิดแบบนี้เป็นคนรุ่นพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย หากเรือนเหล่านี้ตกทอดไปจนถึงรุ่นลูกหลานที่ไม่ได้มีความผูกพันในเรือนของตนมากเท่ากับคนรุ่นพ่อแม่ เนื่องจากไปเรียนและทำงานที่ต่างจังหวัด อาจกลายเป็นปัจจัยเสี่ยงที่มีผลต่อการคงอยู่ของเรือนเหล่านี้ได้ หรือหากพิจารณาในประเด็นด้านเศรษฐกิจ อาจเป็นไปได้ว่าบริเวณพื้นที่ศึกษาย่านเมืองเก่าสกลนครนี้ ไม่ใช่ย่านการค้าหรือย่านธุรกิจหลักของเมือง ทำให้การซื้อขายที่ดินหรืออาคารเกิดขึ้นน้อยมากจนแทบไม่มีเลย

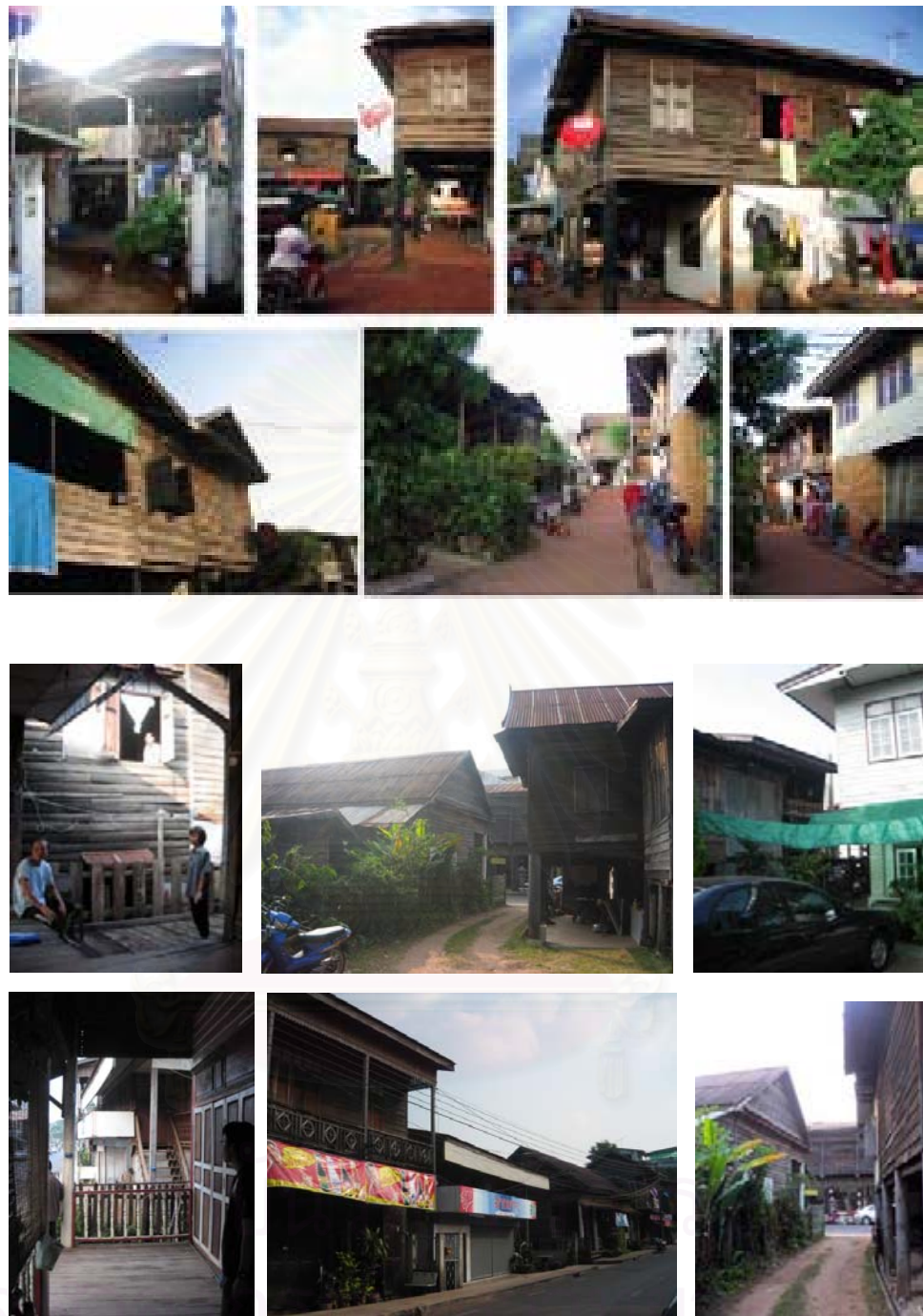
ตารางที่ 6.10 แสดงกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของ

ข้อมูล กรรมสิทธิ์การเป็นเจ้าของ	เรือนที่อยู่อาศัย แบบดั้งเดิม		เรือนแถวอยู่อาศัย แบบกึ่งค้าขาย		เรือนที่อยู่อาศัย แบบคหบดี		รวมเรือนที่อยู่อาศัย ที่มีคุณค่า	
	จำนวนบ้านที่สำรวจทั้งหมด	24 หลัง	100%	30 หลัง	100%	14 หลัง	100%	68 หลัง
ได้รับจากมรดก	23	95.83	23	76.67	14	100	60	88.24
ได้รับจากการซื้อขาย	1	4.17	4	13.33	0	0	5	7.35
ไม่มีข้อมูล	0	0	3	10.00	0	0	3	4.41

ข้อค้นพบสำคัญ

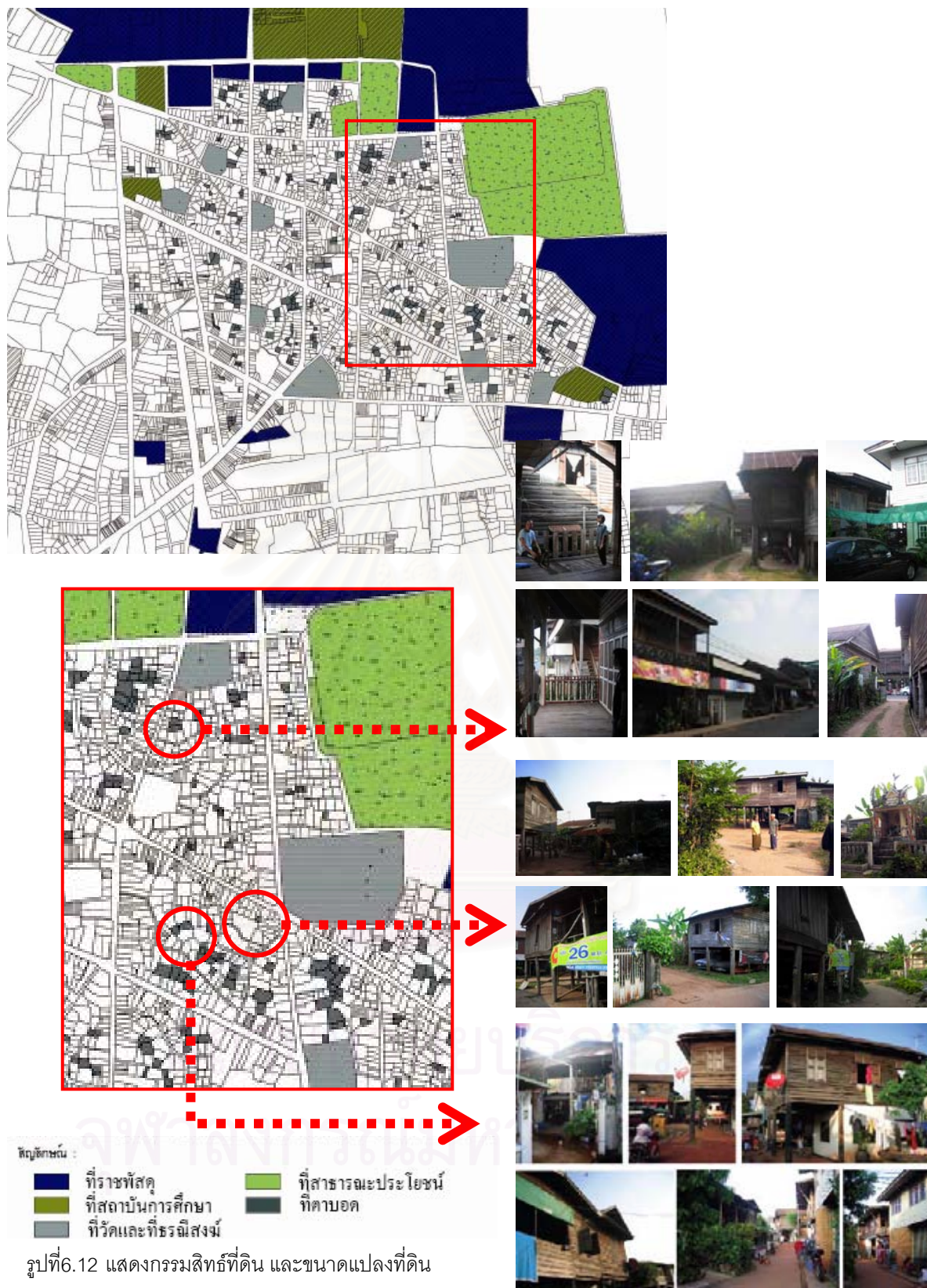
ดังนั้น การที่เจ้าของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมเป็นคนสกลนครดั้งเดิม และมีวัฒนธรรมอยู่ร่วมกันระหว่างเครือญาติเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม ส่งผลต่อความคุ้นเคย และผูกพันในถิ่นที่อยู่อาศัย โดยที่อยู่อาศัยในปัจจุบันเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของบรรพบุรุษ เป็นตัวแทนของพ่อแม่ที่สร้างบ้านมาด้วยน้ำพักน้ำแรงของครอบครัว จากการสำรวจพบว่าที่อยู่อาศัยในปัจจุบันส่วนใหญ่ได้รับกรรมสิทธิ์จากการรับมรดกจากบรรพบุรุษตกทอดมาถึงคนในปัจจุบัน เมื่อปู่ ย่า ตายาย เสียชีวิตก็ได้ทำการแบ่งแยกโฉนดที่ดิน ทำให้อยู่อาศัยร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่บนที่ดินแปลงเดียวกันส่งผลถึงความผูกพันระหว่างญาติพี่น้องที่อาศัยในบริเวณเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน

ดังนั้นในที่ดินมรดกที่มีพื้นที่จำกัด จากลักษณะที่เป็นครอบครัวขยายอาศัยในที่ดินเดียวกันหลายครอบครัว ทำให้มีความต้องการการใช้สอยพื้นที่ที่เพิ่มขึ้นในแต่ละบ้าน ทำให้ต้องการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับความต้องการพื้นที่ใช้สอยที่เพิ่มมากขึ้น เช่น การติดบ้าน ยกบ้าน ให้ชิดกันมากขึ้น เพื่อให้สามารถต่อเติม และใช้ประโยชน์จากที่ว่างให้เกิดประโยชน์มากขึ้น เป็นต้น

รูปที่ 6.11 แสดงการอยู่ร่วมกันระหว่างครัวญาติในบริเวณเดียวกัน

โดยลักษณะการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มบ้าน สืบเกิดได้จากขนาดแปลงที่ดินที่มีลักษณะขนาดใหญ่ที่ไม่ได้มีการแบ่งแยกแปลงที่ดินมีการอาศัยร่วมกันหลายหลังระหว่างญาติพี่น้อง และบางกลุ่มบ้านถึงแม้จะมีการแบ่งแยกกรรมสิทธิ์ก็เพียงเพื่อระบุตำแหน่งบ้านเท่านั้น ดังนั้นจึงมีลักษณะแปลงที่ดินตามยอดจำนวนมาก ทำให้การเปลี่ยนมือซื้อขายที่ดินเป็นไปได้ยาก

6.4.5 รายได้รวมต่อครัวเรือนต่อเดือน กลุ่มเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือนน้อยที่สุด คือไม่เกิน 5,000 บาท เนื่องจากส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง ส่วนเจ้าของเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพรับราชการ พบว่ามีรายได้เฉลี่ยมากที่สุด คือมีรายได้มากกว่า 40,000 บาทต่อ

ครัวเรือนต่อเดือน คิดเป็นจำนวนถึง ร้อยละ 43 จากจำนวนเรือนที่ลงสำรวจหากพิจารณาในประเด็นความเสี่ยงในการเก็บรักษาเรือน การที่เจ้าของเรือนมีรายได้ต่อครัวเรือนต่อเดือนน้อย มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการดูแลซ่อมแซมเรือน หรืออาจสืบเนื่องไปจนถึงการเก็บรักษาเรือนไว้หากไม่ได้ใช้งาน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ พบว่ากลุ่มเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมซึ่งมีรายได้ที่น้อยที่สุด หากพิจารณาตามความเห็นข้างต้นจะสรุปได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการเก็บรักษาเรือนสูงที่สุด แต่ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลับแสดงให้เห็นว่า เจ้าของเรือนส่วนใหญ่ มีความรักและผูกพันทั้งกับเรือนของตัวเอง เพื่อนบ้าน คุ้มวัด และวัด สถานที่ที่ตั้งอันเป็นต้นกำเนิดของตนเองสูงมาก

นอกจากนั้นจากการสำรวจพบว่าผู้อยู่อาศัยในเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม 24 หลัง พบครอบครัวที่มีรายได้ระดับครัวเรือน น้อยกว่า 5,000 บาท/เดือน ถึง 15 หลัง โดยในจำนวน 15 หลังนี้พบว่าผู้อยู่อาศัยอยู่จำนวนมากกว่า 4 คนในหลังคาเดียวกันจำนวน 9 หลัง มีลักษณะเป็นครอบครัวขยายมีสมาชิกหลายคนอยู่ร่วมอาศัยในหลังคาเดียวกัน ดังนั้น จะเห็นได้ว่ารายได้ที่น้อยมากของผู้อยู่อาศัย ประกอบกับภาระที่ต้องดูแลสมาชิกในครอบครัวอีก ทำให้การดูแลรักษาเรือนที่อยู่อาศัยให้มีสภาพสมบูรณ์เป็นเรื่องที่สำคัญน้อยกว่าเรื่องปากท้องของคนในครอบครัว เนื่องจากการดูแลรักษาบ้านไม้ในปัจจุบันต้องใช้งบประมาณสูง

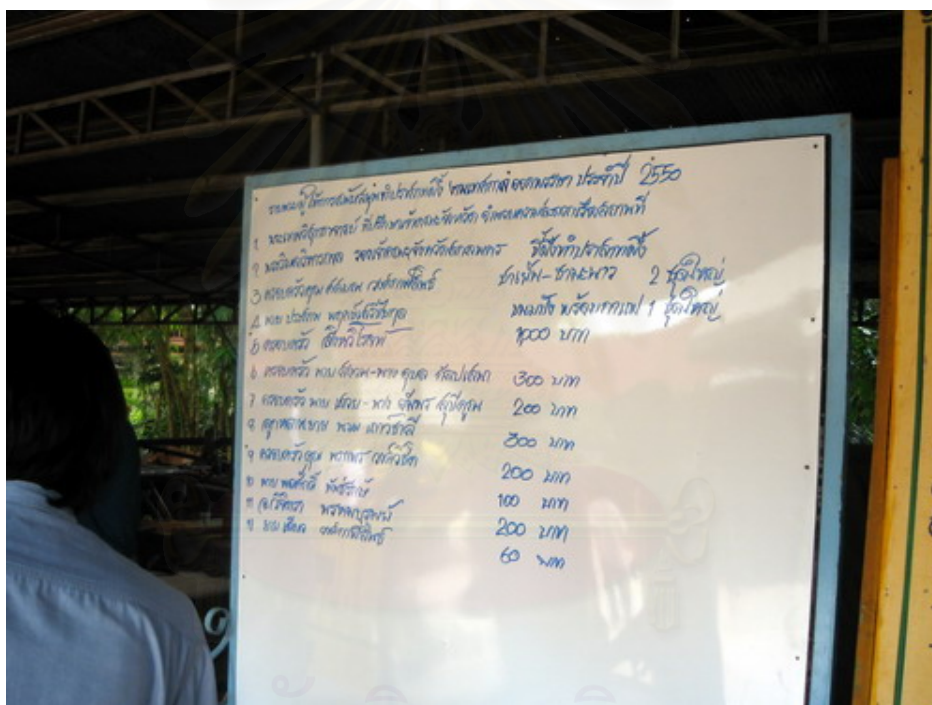
ดังนั้นการบำรุงรักษา ซ่อมแซมที่ต้องใช้เงินจำนวนมาก และจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจของผู้อยู่อาศัยทำให้เรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิมขาดการดูแลรักษา ประกอบกับขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้เจ้าของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมในปัจจุบันต้องแบกรับภาระในการดูแลเรือนด้วยตนเอง และเป็นจำนวนเงินที่มาก จากปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ ทำให้เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมทรุดโทรมลงอย่างรวดเร็ว และมีแนวโน้มจะมีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดหากเปรียบเทียบกับเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่ารูปแบบอื่นๆ และปัจจุบันกำลังมีแนวโน้มที่ก่อสร้างเป็นบ้านปูนมากขึ้น สาเหตุเนื่องมาจากความทรุดโทรมของเรือนที่มีอายุการใช้งานมานาน และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตัวเรือนให้เหมาะสมกับการใช้งานปัจจุบัน ซึ่งเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมไม่สามารถตอบสนองวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปได้เท่าในอดีต

ตารางที่ 6.11 แสดงรายได้รวมต่อครัวเรือนต่อเดือน

ข้อมูล รายได้รวมครัวเรือนต่อเดือน	เรือนที่อยู่อาศัย แบบดั้งเดิม		เรือนแถวอยู่อาศัย แบบกึ่งค้ำขาย		เรือนที่อยู่อาศัย แบบคหบดี		รวมเรือนที่อยู่อาศัย ที่มีคุณค่า	
	จำนวนบ้านที่สำรวจทั้งหมด	24 หลัง	30 หลัง	100%	14 หลัง	100%	68 หลัง	100%
< 5000	15	62.50	4	13.33	1	7.14	20	29.41
5001-10000	4	16.67	6	20.00	1	7.14	11	16.18
10001-20000	2	8.33	5	16.67	1	7.14	8	11.76
20001-40000	0	0	6	20.00	4	28.57	10	14.71
>40001	0	0	3	10.00	6	42.86	9	13.24
ไม่มีรายได้	2	8.33	0	0	0	0	2	2.94
ไม่มีข้อมูล	1	4.17	6	20.00	1	7.14	8	11.76

ข้อค้นพบสำคัญ

ประเด็นสำคัญในการค้นพบ จากการสำรวจพบว่าฐานะทางเศรษฐกิจในครอบครัวที่มีความแตกต่างกัน ผู้คนบ้างก็มีฐานะร่ำรวย จนถึงหาเช้ากินค่ำ แต่สิ่งเหล่านี้ก็เก็บเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละคน เมื่อมีกิจกรรมหรือเทศกาลงานประเพณี หรืองานส่วนรวมที่ต้องช่วยเหลือร่วมมือกัน เช่น การทำปราสาทผึ้ง ฐานะที่ต่างกันไม่มีผลมาเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ ทุกคนต่างร่วมมือกันตามกำลังและความสามารถที่พึงมี เช่นการช่วยบริจาคเงินตามกำลัง การทำอาหารเลี้ยง หรือแค่เลี้ยงน้ำชา กาแฟ ใครมีความสามารถก็ออกแรงช่วยในการทำปราสาทผึ้ง เป็นต้น โดยความแตกต่างด้านฐานะไม่เป็นอุปสรรคในการทำงาน ถือว่าทุกคนต่างทำงานเพื่อส่วนรวมเหมือนกัน ซึ่งการให้เกียรติกัน ความเสมอภาคกัน ทำให้เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนใหญ่ โดยมีเป้าหมายร่วมกัน มีความเข้าใจในบทบาท และหน้าที่ของตนในสังคม ไม่มีการแบ่งระดับความร่วมมือโดยใช้ฐานะทางสังคมเป็นบรรทัดฐานในการแบ่งรูปแบบการดำเนินกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน

รูปที่ 6.13 แสดงการร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆเพื่อส่วนรวม ทั้งการทำปราสาท หรือการเดินขบวนแห่ปราสาทผึ้ง ตามกำลังและความสามารถ

6.4.6 การครอบครองที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เจ้าของเรือนใช้อยู่อาศัยเองถึงร้อยละ 70 ของเรือนที่สำรวจทั้งหมด มีเพียงร้อยละ 22 ที่เป็นผู้เช่า นอกจากนี้ยังพบว่ามีการให้เช่ามากที่สุดใเรือนแถวอยู่อาศัย กึ่งค้ำขาย คือมีมากกว่าร้อยละ 30 และมากกว่าร้อยละ 20 ในกลุ่มเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี จากการสัมภาษณ์ พบว่าการให้เช่าอาคารส่วนใหญ่เป็นเพราะเจ้าของเรือนได้ย้ายไปตั้งรกรากที่อำเภออื่น ซึ่งเจ้าของเรือนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุต้องการอยู่ใกล้ชิดกับลูกหลาน แต่ไม่มีความต้องการที่จะขายเรือนทิ้งไป

นอกจากนั้นยังพบว่า เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้ำขายบางส่วนแม้เจ้ามีกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของ แต่ก็ไม่ได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัยประจำ เนื่องจากเจ้าของบ้านมีบ้านอีกหลังหนึ่งไว้อยู่อาศัยประจำในบริเวณใกล้เคียงกัน หรืออยู่นอกย่านเมืองเก่า โดยจะมาอยู่อาศัยเฉพาะช่วงกลางวันเท่านั้นเพื่อประกอบกิจการร้านค้าเท่านั้น

ตารางที่ 6.12 แสดงการครอบครองปัจจุบัน

ข้อมูล การครอบครองปัจจุบัน	เรือนที่อยู่อาศัย แบบดั้งเดิม		เรือนแถวอยู่อาศัย แบบกึ่งค้ำขาย		เรือนที่อยู่อาศัย แบบคหบดี		รวมเรือนที่อยู่อาศัย ที่มีคุณค่า	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
จำนวนบ้านที่สำรวจทั้งหมด	24 หลัง	100%	30 หลัง	100%	14 หลัง	100%	68 หลัง	100%
เป็นเจ้าของ	20	83.33	16	53.33	11	78.57	47	69.12
ให้เช่า	2	8.33	10	33.33	3	21.43	15	22.06
ไม่มีข้อมูล	2	8.33	4	13.33	0	0	6	8.82

ข้อค้นพบสำคัญ

โดยจากการสำรวจเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้ำขายทั้งหมด 30 หลัง พบว่า มีเจ้าของอยู่อาศัยเองจำนวน 16 หลัง และปล่อยให้เช่าถึง 10 หลัง โดยหากมองการปล่อยเช่าของเจ้าของสามารถบ่งบอกถึงสภาพเศรษฐกิจของย่านเมืองเก่าได้เป็นอย่างดี

จากภาวะเศรษฐกิจของย่านเมืองเก่าสกลนครส่งผลกระทบต่อการคงอยู่ของเรือนแถวอยู่อาศัยแบบกึ่งค้ำขายทำให้เจ้าของบ้านเริ่มมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในปัจจุบันมากขึ้น เพื่อปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตและภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน โดยสังเกตได้จากที่เจ้าของมีแนวโน้มปล่อยให้เช่ามากขึ้น เนื่องจากไม่อยากปล่อยให้อาคารทิ้งร้างไว้

รูปที่ 6.14 แสดงที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่ามีแนวโน้มถูกทิ้งร้างถูกทิ้งร้างมากขึ้นจากภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน

6.4.7 **ลักษณะการใช้งานปัจจุบัน** ส่วนใหญ่ยังมีการใช้ประโยชน์ มีเพียงร้อยละ 8-9 ที่ถูกทิ้งร้างไม่ได้ใช้งาน โดยในกลุ่มเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม และกลุ่มเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี มีการใช้งานเป็นที่พักอาศัยมากกว่าร้อยละ 50 ส่วนเรือนแถว ส่วนใหญ่ยังถูกใช้งานเป็นทั้งพื้นที่พักอาศัยและพื้นที่ค้าขายร่วมกัน

ในเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี มีจำนวนถึง 6 หลังที่ได้เปลี่ยนรูปแบบการใช้งานอาคาร โดยถูกปรับเป็นสำนักงาน โรงเรียนอนุบาล หอพัก เป็นต้น เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย เปลี่ยนเป็นอยู่อาศัยอย่างเดียว มีจำนวน 9 หลัง และค้าขายอย่างเดียวเฉพาะกลางวัน 3 หลัง เนื่องจากเจ้าของมีบ้านอีกหลังที่ใช้อาศัยประจำ

ตารางที่ 6.13 แสดงลักษณะการใช้งานปัจจุบัน

ข้อมูล การใช้งานปัจจุบัน	เรือนที่อยู่อาศัย แบบดั้งเดิม		เรือนแถวอยู่อาศัย แบบกึ่งค้าขาย		เรือนที่อยู่อาศัย แบบคหบดี		รวมเรือนที่อยู่อาศัย ที่มีคุณค่า	
	จำนวนบ้านที่สำรวจ	24 หลัง	100%	30 หลัง	100%	14 หลัง	100%	68 หลัง
ถูกทิ้งร้าง	2	8.33	3	10.00	1	7.14	6	8.82
ใช้อาศัย	19	79.17	9	30.00	8	57.14	36	52.94
พักอาศัยกึ่งค้าขาย	1	4.17	13	43.33	2	14.29	16	23.53
ค้าขาย	1	4.17	3	10.00	0	0	4	5.88
บริการอื่นๆ	1	4.17	2	6.67	3	21.43	6	8.82

ข้อค้นพบสำคัญ

โดยจากภาวะเศรษฐกิจซบเซาส่งผลถึงลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน ดังสังเกตได้จากวิถีการปรับตัวของเจ้าของ และผู้เช่าเพื่อตอบสนองกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปในปัจจุบัน โดยมีการเปลี่ยนแปลงการใช้งานไปจากเดิม และหากหลังใดเจ้าของไม่สามารถหากิจกรรมการใช้สอยที่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันได้ ก็ปล่อยให้เช่าในราคาถูก ทำให้เรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทรุดโทรมลงอย่างรวดเร็ว และมีแนวโน้มที่จะถูกทิ้งร้างในที่สุด

โดยหากพิจารณาในเรื่องของความเสี่ยงต่อการเก็บรักษาเรือน การปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยของเรือน นับเป็นทางเลือกที่ดี ที่จะสามารถรักษาเรือนไว้จากการสร้างรายได้กับเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าเหล่านี้

รูปที่ 6.15 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยแบบกึ่งค้าขายที่มีแนวโน้มถูกทิ้งร้างมากขึ้นจากสภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน

รูปที่ 6.16 แสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย เป็นใช้อยู่อาศัยอย่างเดียว

รูปที่ 6.17 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีที่มีการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ และกิจกรรมการใช้สอยที่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน

6.4.8 อุปสรรคในการคงอยู่ของที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ เป็นการแสดงความคิดเห็นต่อปัญหาที่พบในการเก็บรักษาเรือน โดยพบว่าเจ้าของเรือนมากกว่า 50 หลัง เห็นว่าปัญหาหลักของการเก็บรักษาคือประเด็นด้านวัสดุ คือไม้ในปัจจุบันหายาก มีราคาแพง และผู้พังง่าย นอกจากนี้เจ้าของเรือนบางส่วนยังแสดงความคิดเห็นว่าปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการคงอยู่ของเรือนได้แก่ทัศนคติของคนสมัยใหม่ที่นิยมบ้านปูนมากกว่าและรองลงมาได้แก่ปัญหาเรื่องการขาดแคลนช่างไม้ที่มีความสามารถ

ตารางที่ 6.14 แสดงทัศนคติเรื่องอุปสรรคของที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์

ข้อมูล ทัศนคติ(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)	เรือนที่อยู่อาศัย แบบดั้งเดิม	เรือนแถวอยู่อาศัย แบบกึ่งค้าขาย	เรือนที่อยู่อาศัย แบบคหบดี	รวมเรือนที่อยู่อาศัย ที่มีคุณค่า
อุปสรรคในการคงอยู่ของบ้านไม้ในปัจจุบัน				
จำนวนบ้านที่สำรวจ	24 หลัง	30 หลัง	14 หลัง	68 หลัง
ไม้หายากราคาแพง	16	17	4	37
ไม้ผู้พังง่าย	7	9	4	20
ขาดช่างไม้ที่มีความสามารถ	1	4	0	5
ทัศนคติผู้คนชอบบ้านปูนมากกว่า	6	5	5	16
ปัญหาด้านการเงินของผู้อยู่อาศัย	0	0	2	2
ไม่มีข้อมูล	0	2	0	2

ข้อค้นพบสำคัญ

โดยจากการสอบถามทัศนคติของผู้อยู่อาศัย พบว่าปัญหา และอุปสรรคในการคงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงกายภาพของเรือนมากที่สุด คือไม่หายากและมีราคาแพงเป็นปัญหามากที่สุดเพราะไม้ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เคยเป็นวัสดุสำคัญในการก่อสร้างมีจำนวนน้อยลง จึงทำให้ไม้ถูกควบคุมการนำมาใช้ และมีราคาสูงขึ้น เป็นเหตุผลสำคัญของการคงอยู่ของเรือนพื้นถิ่นที่มีคุณค่า เนื่องจากต้องใช้งบประมาณมากในการดูแลรักษาหากเปรียบเทียบกับบ้านปูนสมัยใหม่ เนื่องจากการสร้างบ้านสมัยใหม่ที่ใช้ระบบและวิธีการก่อสร้างที่สะดวกขึ้น และรวดเร็วกว่าวิธีการแบบดั้งเดิม และจากปัญหาไม่หายาก และมีราคาแพงส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยต้องพึ่งวัสดุในระบบอุตสาหกรรม ซึ่งวัสดุสมัยใหม่มีส่วนสำคัญในการทำลายคุณค่าของเรือนพื้นถิ่นในปัจจุบัน จากความสำเร็จรูปที่ขาดความยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนยาก และไม่เข้ากับรูปแบบทางกายภาพที่เป็นไม้ของเรือนพื้นถิ่น

จากเทคโนโลยีการก่อสร้างที่สะดวกขึ้น การดูแลรักษาที่ง่าย และมีราคาถูกกว่าไม้ในปัจจุบัน ดังนั้นการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงของเจ้าของ และผู้อยู่อาศัยจึงเน้นที่ราคาถูก และประโยชน์ใช้สอยมากกว่า โดยสามารถสรุปลักษณะการเปลี่ยนแปลงต่อเติมที่ส่งผลกระทบต่อคุณค่าทางสถาปัตยกรรมได้ดังต่อไปนี้

1. ลักษณะการเปลี่ยนแปลง รูปแบบทางกายภาพของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม

- การเปลี่ยนแปลงความลาดชันของหลังคา ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนวัสดุมาจากแป้นเกล็ด มาเป็นสังกะสีหรือกระเบื้องใยหินที่สามารถปรับความชันให้น้อยลงได้

รูปที่ 6.18 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมที่มีการเปลี่ยนแปลงความลาดชันของหลังคา

- การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของชานแดดที่แต่เดิมเป็นชานโล่งไม่มีหลังคาคลุม ปรับเปลี่ยนเป็นชานที่มีหลังคาคลุมเพื่อป้องกันไม่ผู้พัก และทำราวหรือผนังกัน เพื่อเป็นพื้นที่ใช้งานภายในบ้าน

รูปที่ 6.19 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้งานชานแดด

2. ลักษณะการเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบทางกายภาพเรือนที่อยู่อาศัยกิ่งคำชาย

- การต่อเติมกันสาดทั้งชั่วคราวและถาวร เพื่อกันแสงแดดและความร้อนให้พื้นที่ภายในเรือนและเพื่อกันฝนสาดบริเวณระเบียงด้านหน้าที่ทำให้ไม้พื้นบริเวณระเบียงผุพัง รูปแบบของกันสาดมีหลากหลายทั้งป้ายโฆษณาสินค้าต่างๆ ผ้าใบกันแดดแบบม้วนเก็บได้ กันสาดอลูมิเนียม กันสาดโครงไม้มุงสังกะสี ซึ่งกันสาดทั้งหลายที่นำมาใช้ ได้บดบังความสวยงามและเอกลักษณ์ของตัวเรือน รวมทั้งส่งผลเสียต่อภูมิทัศน์บนเส้นถนน รวมถึงทำลายทัศนียภาพของเมือง โดยเฉพาะบนเส้นถนนเจริญเมืองซึ่งเป็นถนนที่มุ่งตรงสู่วัดพระธาตุเชิงชุม มีความสำคัญในด้านภูมิทัศน์เมือง มุมมองสู่พระธาตุเชิงชุมอันเป็นที่หมายตาสำคัญของเมือง (Landmark) รวมทั้งเป็นเส้นถนนที่ใช้ในประเพณีแห่ปราสาทผึ้งซึ่งเป็นประเพณีสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองสกลนคร

รูปที่ 6.20 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยกิ่งคำชายที่มีการติดผ้าใบบังแดด

รูปที่ 6.21 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยกิ่งคำชายที่มีการต่อเติมกันสาด

- เรือนแถวอยู่อาศัยชั้นเดียวที่แต่เดิมมีระเบียงทางเดินหน้าอาคาร มีการย้ายแนวประตูมาชิดแนวเสาด้านหน้าเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยภายใน เปลี่ยนการใช้ระเบียงด้านหน้ามาใช้ทางเดินทำสาธารณะ

รูปที่ 6.22 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยกิ่งคำชายที่มีการย้ายตำแหน่งประตูด้านหน้า

- มีการเปลี่ยนรูปแบบประตูไม้ด้านหน้าเป็นประตูเหล็ก เนื่องจากประตูเดิมผุพัง ไม่สามารถหาประตูไม้ที่แข็งแรงมาทดแทนได้ ประกอบกับประตูเหล็ก หาได้ง่าย สะดวกในการติดตั้งและใช้งาน

รูปที่6.23 แสดงแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายที่มีการเปลี่ยนแปลงประตูด้านหน้า

3. ลักษณะการเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบทางกายภาพของเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี

- การเปลี่ยนรูปแบบช่องเปิด จากเดิมที่เป็นบานเปิดสองบาน เป็นบานเกล็ดกระจะกและบานเลื่อนอลูมิเนียม เนื่องจากใช้งานสะดวก ติดตั้งง่ายและราคาไม่สูงนัก

รูปที่6.24 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีที่มีการเปลี่ยนรูปแบบช่องเปิด

- การต่อเติมผนังด้านหน้าเรือนเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอย เปลี่ยนการใช้งานพื้นที่ จากระเบียงที่รองรับบันไดทางขึ้นจากหน้าเรือน ถูกต่อเติมผนังให้กลายเป็นห้อง ซึ่งส่วนใหญ่ใช้วัสดุและสีที่กลมกลืนกับตัวอาคารเดิม

รูปที่6.25 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีที่มีการต่อเติมห้องด้านหน้า

- เปลี่ยนบันไดภายนอกให้กลายเป็นบันไดภายในตัวอาคาร โดยมีการเจาะพื้นชั้นบนเพื่อตั้งบันไดใหม่ ภายในบ้าน ให้สอดคล้องกับการใช้งานและเพื่อความปลอดภัย

รูปที่ 6.26 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีที่มีต่อเติมบันไดภายในบ้าน

- การเปลี่ยนผนังชั้นล่างจากเดิมที่เป็นไม้ฝา ให้เป็นผนังก่ออิฐฉาบปูนหรือวัสดุอื่นที่หาได้ง่ายกว่าไม้ เช่น ไม้เทียม เพื่อความแข็งแรงและเพื่อติดเครื่องปรับอากาศ

รูปที่ 6.27 แสดง เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีที่มีการเปลี่ยนผนังชั้นล่าง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.5 ทักษะคติของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อที่อยู่อาศัย และการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัย

6.5.1 ทักษะคติ ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยปัจจุบัน

ในการสำรวจเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าในเขตพื้นที่ศึกษา ได้ทำการสัมภาษณ์เจ้าของเรือนที่อยู่อาศัยถึงความพึงพอใจในเรือนของตนเอง ซึ่งพบว่าเกือบทั้งหมดคือมากกว่าร้อยละ 80 มีความพึงพอใจในเรือนของตนเอง โดยส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าเป็นมรดกตกทอดจากพ่อแม่ และเป็นเรือนที่อาศัยอยู่มาแต่เดิม

ตารางที่ 6.15 แสดงข้อมูลความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยปัจจุบัน

ข้อมูล ทักษะคติ	เรือนที่อยู่อาศัย		เรือนแถวอยู่อาศัย		เรือนที่อยู่อาศัย		รวมเรือนที่อยู่อาศัย	
	แบบดั้งเดิม		แบบกิ่งค้ำชาย		แบบคหบดี		ที่มีคุณค่า	
ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยปัจจุบัน								
จำนวนบ้านที่สำรวจ	24 หลัง	100%	30 หลัง	100%	14 หลัง	100%	68 หลัง	100%
พอใจ	17	70.83	27	90.00	12	85.71	56	82.35
ไม่พอใจ	6	25.00	0	0	2	14.29	8	11.76
ไม่มีข้อมูล	1	4.17	3	10.00	0	0	4	5.88

ข้อค้นพบสำคัญ

1) ปัจจัยที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยพึงพอใจในที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในปัจจุบัน

โดยจากการศึกษา และสำรวจ ได้พบประเด็นที่น่าสนใจ คือจากรายได้ที่น้อยมากจากข้อมูลด้านเศรษฐกิจของผู้อยู่อาศัยเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม หากมองในมุมมองของคนนอกแล้วปัญหาทางเศรษฐกิจน่าจะเป็นปัญหาหลักของผู้อยู่อาศัย และส่งผลต่อคุณภาพชีวิต และความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยปัจจุบัน แต่จากการสัมภาษณ์กลับพบว่า ผู้อยู่อาศัยในเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมทั้งหมด 24 หลัง ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยปัจจุบัน ถึง 17 หลัง โดยจากการสัมภาษณ์พบว่า ความพึงพอใจเกิดจากความรักที่มีต่อบ้านเดิม และถิ่นที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน รวมถึงความผูกพันระหว่างญาติพี่น้องที่มีมาตั้งแต่ในอดีต ส่งผลให้มีการช่วยเหลือพึ่งพากันในด้านต่างๆตามโอกาส รวมถึงการช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจ การเงิน เป็นสาเหตุให้ผู้อยู่อาศัยไม่ได้คิดว่าตนเองมีปัญหาทางเศรษฐกิจ ประกอบกับคติการดำเนินชีวิตที่ยึดหลักความพอเพียง ใช้จ่ายแต่พอดีตามกำลัง และความสามารถที่จะหาได้ ทำให้ไม่มีปัญหาหนี้สิน อาจมีกู้เงินจากสหกรณ์ หรือกองทุนชุมชนบ้างแต่ต้องเป็นเรื่องที่สำคัญจริงๆเท่านั้น อาทิ เช่น เรื่องค่าเล่าเรียนของบุตรหลาน ค่าใช้จ่ายยามเจ็บป่วย ค่าซ่อมแซมบ้านในส่วนที่ชำรุดทรุดโทรมจริงๆ เป็นต้น

ดังนั้น แม้ลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยจะทรุดโทรมจากอายุการก่อสร้างของเรือน และเศรษฐกิจระดับครัวเรือนของผู้อยู่อาศัย รวมถึงการไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้เต็มที่จากความต้องการพื้นที่ใช้สอยที่เพิ่มขึ้น แต่ความรัก และความผูกพันที่มีต่อที่อยู่อาศัย และการอยู่ร่วมกันระหว่างเครือญาติ มีความสำคัญมากกว่า ส่งผลให้ทัศนคติที่มีต่อที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน จากการสำรวจเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม 24 หลัง พบว่ามีจำนวนถึง 17 หลังที่พึงพอใจกับที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน จากเหตุผลดังกล่าว โดยยกตัวอย่างเรือนที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะเป็นตัวแทนที่บ่งบอกถึงคุณค่าของเรือนทั้งเชิงรูปธรรม และนามธรรม และปัจจัยที่ทำให้เรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่ายังคงอยู่ ดังนี้

1.1) บ้านคุณยายออ ลูนาวัน “ความรักที่มีต่อบ้าน ส่งผลถึงความผูกพันอันในครอบครัว”

ครอบครัว "คน 4 รุ่น 4 วัย" ในบ้านหลังเดียวกัน บ้านคุณยายออ ที่ภายในบ้านประกอบด้วยสมาชิกถึง 4 รุ่น มีความรักและภาคภูมิใจในความเป็นเรือนไม้โบราณ ดูแลและรักษาเรือนเป็นอย่างดี

รูปที่6.28 แสดง ครอบครัวบ้านยายออ

บ้านยายออ เป็นตัวแทนของการใช้พื้นที่ (Space) ภายในบ้าน ที่ส่งเสริมให้เกิดความรัก และความผูกพันในครอบครัว โดยลักษณะของเรือนเป็นเรือนเกย 2 หลัง วางตัวเรือนตั้งฉากกัน โดยใช้ชานบ้านร่วมกัน โดยชานบ้านหันหน้าไปทางหนองหาร เพื่อรับลม และไอน้ำจากหนองหาร ภายในเรือนจึงเย็นจากลมที่พัดผ่านตลอดได้เรือนที่ยกพื้นขึ้นมา พื้นที่ชานจึงเป็นส่วนที่เย็นสบาย สมาชิกภายในครอบครัวใช้พื้นที่บริเวณชานเรือนเป็นหลักในการอยู่อาศัย เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ ที่ทุกคนจะมานั่งเล่น พบปะพูดคุยกัน ในตอนกลางวัน กลางคืนใช้เป็นที่นอนร่วมกันของคนทั้งหมดในครอบครัว โดยห้องนอนถูกปรับเปลี่ยนเป็นห้องเก็บของแทน และใช้พื้นที่บริเวณชานโล่งให้ได้ประโยชน์ได้สูงสุด

รูปที่6.29 แสดงพื้นที่ชานบ้านพื้นที่อเนกประสงค์ของบ้าน

การใช้พื้นที่ร่วมกันทำให้เกิดการดูแลซึ่งกันและกัน เด็กๆคอยปรนนิบัติ และดูแลผู้สูงอายุ พ่อแม่สอนการบ้านลูก ผู้สูงอายุเล่นท่ามกลางลูกหลาน เป็นภาพที่สร้างความประทับใจให้แก่ผู้วิจัยอย่างมาก การอยู่ร่วมกันของคนหลายรุ่น หลายวัยทำให้มีการถ่ายทอดเรื่องราว ประวัติความเป็นมาของครอบครัวและบ้านก่อให้เกิดความทรงจำร่วมกันของคนในครอบครัว ส่งผลต่อทัศนคติของลูก หลานที่มีต่อบ้านเก่า ส่งผลต่อความรู้สึกรักและผูกพัน และเห็นความสำคัญของบ้านที่หล่อหลอมให้เป็นครอบครัวในปัจจุบัน และอยากรักษาบ้านหลังนี้ไว้ให้นานที่สุด

ซึ่งบ้านยายออกเป็นตัวแทนของการอยู่อาศัยของชาวชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนครในอดีต เป็นตัวแทนของวิถีชีวิตดั้งเดิมที่มีความผูกพันระหว่างเครือญาติ บ้านเปรียบเสมือนศูนย์รวมจิตใจของครอบครัว ส่งผลให้ผู้สูงอายุในย่านเมืองเก่าสกลนครมีความภาคภูมิใจในบ้านเก่า เรือนพื้นดินที่มีคุณค่าที่ทำให้คนรุ่นอดีตรำลึกถึงความหลังร่วมกัน

รูปที่6.30 แสดงกิจกรรม และความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

1.2) บ้านคุณนิภา และ จสอ. สมใจ ปราณิตรีตนานนท์ “บ้านเปรียบเสมือนผู้มีพระคุณต่อผู้อยู่อาศัย”

โดยคุณนิภาเกิด เรียน ทำงาน แต่งงาน และปัจจุบันยังคงอาศัยอยู่ที่บ้านหลังเดิมในย่านเมืองเก่าสกลนคร เห็นความเป็นไป และการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครโดยตลอด ปัจจุบันยังคงรักษาบ้านเก่าไว้ เพราะบ้านมีพระคุณต่อผู้อยู่อาศัย และสามารถซ่อมแซมได้ตามกำลัง และความสามารถของตนเอง

รูปที่6.31 แสดง คุณนิภา และ จสอ.สมใจ ปราณิตรีตนานนท์

คุณนิภาเล่าให้ฟังว่า ย่านนี้ไม่มีโจร ทุกบ้านรู้จักกันหมดเป็นญาติพี่น้องกัน เห็นกันมาตั้งแต่เกิด ผู้คนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย เน้นความสุขเป็นของตนเอง เน้นความพอดี ชาวสกลนครแท้ดั้งเดิมจะเป็นคนที่ให้เกียรติคน ยอมคน รู้จักให้อภัย ปัญหาภายในชุมชนจึงไม่ค่อยมี ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเกิดจากคนต่างถิ่นซึ่งเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้นโดยเฉพาะในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา ย่านเมืองเก่าสกลนครดูคึกคักมากขึ้น ซึ่งก็มีทั้งข้อดี และข้อเสีย แต่ในความคิดเห็นส่วนตัวอยากให้เป็นเมืองที่สงบอย่างเดิมมากกว่า

บ้านที่อยู่ในปัจจุบันซื้อต่อมาจากญาติอีกทีหนึ่ง ซึ่งทางญาติต้องการขายให้กับพี่น้องเท่านั้น ไม่อยากขายให้คนอื่น เพราะเป็นบ้านที่บรรพบุรุษสร้างจากน้ำพักน้ำแรงของตนเอง

จสอ. สมใจ ซึ่งเป็นสามีของคุณนิภา ได้พูดเสริมว่า สมัยก่อนกว่าคนจะมีบ้านเป็นของตนเองมันยาก สร้างด้วยน้ำพักน้ำแรงของพ่อ แม่ ดังนั้นบ้านจึงมีคุณค่า บ้านเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับผู้อยู่อาศัย จึงอยากที่จะเก็บไว้ไม่อยากทำลาย หรือขาย

รูปที่ 6.32 แสดง บ้านของคุณนิภา และ จสอ.สมใจ ปรานีตรังนันท

ทัศนคติของคุณนิภาที่มีต่อบ้านในปัจจุบัน กล่าวว่า “บ้านที่อยู่ในปัจจุบันรู้สึกชอบเพราะสบายเย็นดี ตั้งแต่เกิดมา 52 ปี ก็อยู่ที่สกลนครตลอด ตั้งแต่เรียนจนกระทั่งทำงาน แต่งงานก็อยู่ที่สกลนคร ตลอดชีวิตอยู่บ้าน ไม่มาตลอด ไม่เคยอยู่บ้านปูน จึงรู้สึกชอบ และผูกพันกับบ้านไม่มากกว่า เหตุผลอีกอย่างหนึ่งก็คือบ้านไม่ถึงแม้จะเก่า และทรุดโทรมไปบ้าง แต่ก็ซ่อมแซมได้ง่ายกว่าบ้านปูน คือสามารถซ่อมแซมเองได้ตามกำลังของตนเอง ไม่ต้องจ้างช่างมาทำเหมือนบ้านปูน หากจะเปลี่ยนเป็นบ้านปูนก็ต้องไปกู้เงิน เป็นหนี้อีก ซึ่งอยู่บ้านไม้แบบปัจจุบันก็ได้ไม่ได้เดือดร้อนอะไร แกมไม่ต้องเป็นหนี้ มีความสุขดีแล้ว”

รูปที่ 6.33 แสดงการอยู่อาศัยที่มีลักษณะเป็นกลุ่มบ้านในพื้นที่เดียวกันระหว่างเครือญาติ

1.3) บ้านคุณตาถวิล ฤกษ์ชัยคำ “บ้านคือตัวแทนบรรพบุรุษ”

รูปที่ 6.34 แสดงยุ้งข้าวบ้านหลังแรกของครอบครัว

รูปที่ 6.35 แสดงเรือนหลังใหญ่ที่ใช้อาศัยในปัจจุบัน

บ้านเดิมสร้างตบเล่าข้าวก่อนใช้เป็นบ้าน สร้างสมัยพ่อของคุณตา สภาพชุมชนในสมัยก่อนเมื่อถึงเดือน 3 ฝนตก น้ำเยอะ คนในชุมชนอาชีพทำนา ทำสวน สมัยก่อนในอดีตไม่มีการซื้อขาย มีแต่ปลูกกินเอง สมัยก่อน সকลนครมีความอุดมสมบูรณ์มาก ผู้คนไม่มีอด หากเหลือก็นำมาแลกกันมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ปัจจุบันคนรุ่นคุณตาก็ยังคงไปมาหาสู่กันช่วยเหลือกันบ้างตามโอกาส

คุณยาย และคุณตาถวิลเป็นลูกเจ้าเมืองเวียงจันทร์ศรีวิชัย นามสกุล ลือชัยสา เป็นนามสกุลเก่าแก่มีประวัตินามสกุลบันทึกไว้ที่วัดแจ้งศรีบุญเรือง บ้านเดิมเป็นบ้านปลูก ก่อนย้ายมาอยู่ที่บ้านปัจจุบัน อยู่วัดศรีบุญเรือง (ปัจจุบันเป็นวัดร้าง พื้นที่วัดเดิมปัจจุบันเป็นธรณีสงฆ์ของวัดแจ้งศรีบุญเรือง)

เมื่อก่อนในอดีตมีบ้านอีกหลังหนึ่งเป็นบ้านไม้สักทอง แต่ขายไปโดยผู้ซื้อนำไปสร้างเป็นบ้านเรือนไทย แต่ต่อมาผู้ซื้อต้องมีอันเป็นไป ลูกหลานจึงนำไปถวายวัดศรีสุ่มังคัลเพื่อสร้างเป็นศาลาวัดในเวลาต่อมา

ปัจจุบันก็ยังมีคนมาขอซื้อไม้จากยุ้งข้าว แต่ไม่ขายอยากเก็บไว้ เพราะเดิมยุ้งข้าวเป็นบ้านของพ่อ แม่ เป็นบ้านหลังแรกของครอบครัว ก่อนที่จะสร้างเรือนใหญ่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ซึ่งพ่อ แม่สร้างเอง ช่วยกันระหว่างญาติ พี่น้อง ไม่มีการจ้างช่างดังเช่นในปัจจุบัน เนื่องจากได้เห็นความลำบากของคนในอดีตในการที่จะมีบ้าน ต้องลากไม้ ลากซุงมาสร้าง

ปัจจุบันคุณตาอาศัยอยู่ในบ้านคนเดียว เป็นข้าราชการบำนาญ โดยมีคุณยายซึ่งเป็นพี่น้องกันคอยไปมาหาสู่ดูแลบ้างเป็นครั้งคราว วิถีชีวิตของคุณยายยังคงมีความผูกพันกับวัดพระธาตุเชิงชุม แม้ปัจจุบันจะอยู่กับลูกที่อื่นแล้ว แต่เมื่อมีโอกาสก็จะหาโอกาสมีกราบไหว้พระธาตุเชิงชุมเสมอๆ โดยเฉพาะช่วงเทศกาลแห่ปราสาทผึ้ง ต้องมาคอยดูแลปรนนิบัติวัดพระธาตุเชิงชุมทุกปี

1.4) บ้านคุณนิมนวล ศิริพันธ์ “ความทรงจำร่วมกัน”

บ้านคุณนิมนวล หลังจากการสัมภาษณ์เจ้าของเรือนมีความภาคภูมิใจในอดีตของเรือนของตนเองอย่างมาก นอกจากนี้ เรือนทั้งสามหลังยังมีความเกี่ยวพันกันในลักษณะเครือญาติ มีการใช้ชานเป็นพื้นที่เชื่อมระหว่างเรือนแต่ละหลัง บริเวณบ้านยังคงลักษณะที่สื่อถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมสูง

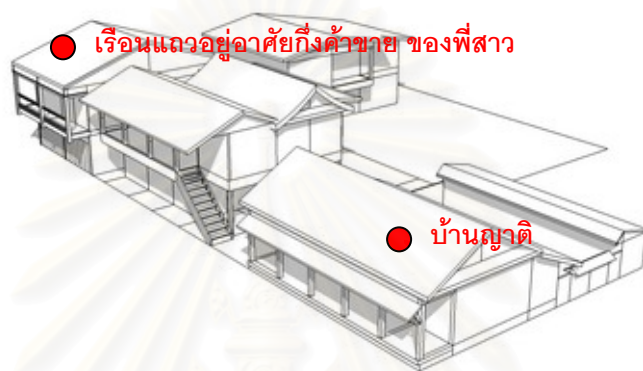
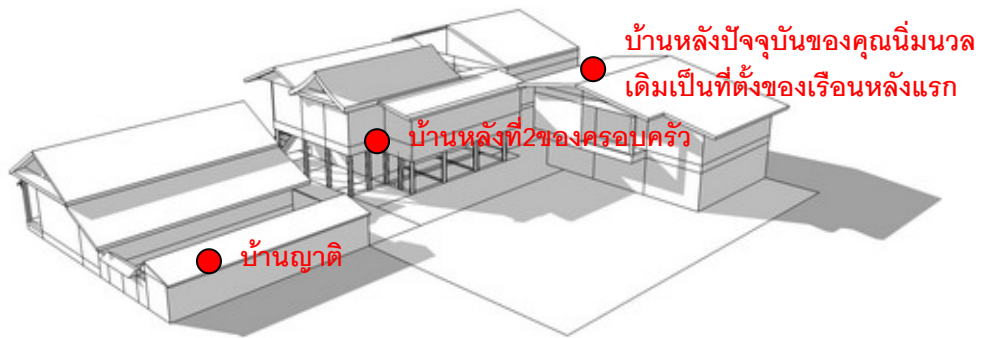
รูปที่ 6.36 แสดงเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมของคุณนิมนวล

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานมีลักษณะเป็นกลุ่มบ้าน โดยกลุ่มเรือนประกอบไปด้วยรูปแบบของเรือนในลักษณะต่างๆ ที่แสดงพัฒนาการ และบอกเล่าเรื่องราวของครอบครัวได้เป็นอย่างดี โดยเริ่มจากเรือนหลังแรกในปัจจุบันถูกรื้อสร้างเป็นปูนในปัจจุบัน

เรือนหลังที่สองมีลักษณะเป็นเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม โดยมีชานเชื่อมกับเรือนใหญ่หรือเรือนหลังแรกของครอบครัว ซึ่งเรือนหลังที่สองนี้เอง ในอดีตใช้เป็นที่อยู่อาศัยของครอบครัวและบ้านหลังนี้ยังเป็นสถานที่แต่งงานของคุณนิมนวล และใช้เป็นเรือนหอของคุณนิมนวลเมื่อครั้งแต่งงานซึ่งคุณนิมนวลยังจดจำภาพในอดีตบอกเล่าเรื่องราวมากมายภายในบ้านหลังนี้ได้เป็นอย่างดี

ต่อมาครอบครัวมีฐานะดีขึ้นพ่อแม่คุณนิมนวลจึงสร้างเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายจากการที่ถนนใจผาสุขในอดีตเป็นย่านพาณิชย์กรรมที่มีความสำคัญควบคู่กับถนนเจริญเมือง เนื่องจากถนนใจผาสุขเป็นที่ตั้งของตลาดศรีคูเมือง ตลาดเก่าในอดีต เมื่อภาวะเศรษฐกิจในพื้นที่ซบเซาลง จึงเลิกกิจการค้าขายปัจจุบันเรือนแถวไม้หลังนี้ที่พี่สาวคุณนิมนวลใช้อยู่อาศัยอย่างเดียว

ปัจจุบันครอบครัวยังคงอยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงกัน จากการสัมภาษณ์ทุกคนยังคงมีความทรงจำร่วมกันกับบ้านหลังเดิมที่เคยใช้เป็นที่อยู่อาศัย แม้ปัจจุบันบ้านหลังที่สองของครอบครัวจะปล่อยทิ้งไว้ ไม่มีผู้อยู่อาศัย แต่เนื่องจากความรักที่มีต่อบ้านเดิมของครอบครัว คุณนิมนวลและครอบครัวยังคงดูแลรักษาไว้เป็นอย่างดี

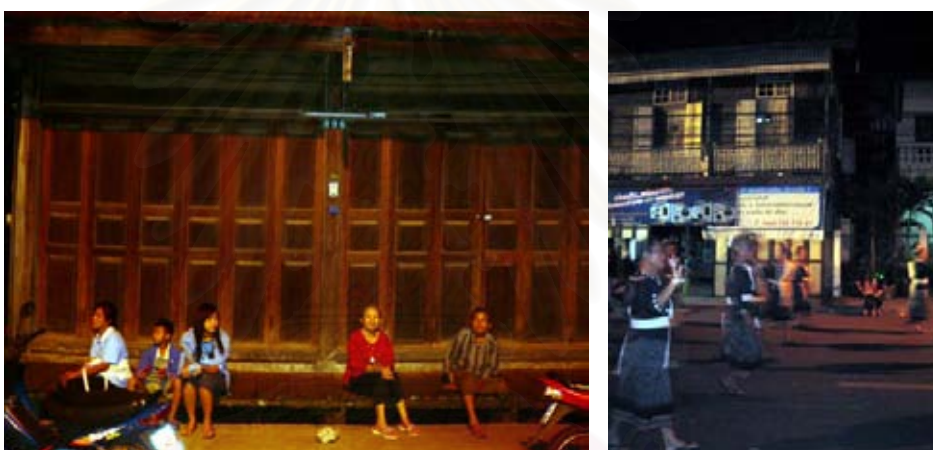
รูปที่6.37 แสดงพื้นที่ที่ครอบครัวใช้เป็นที่พักชั่วคราว นั่งเล่น พบปะพูดคุยระหว่างบ้านสองหลังกันในอดีต

1.5) บ้านคุณยายลี “พื้นที่ปฏิสังขาร”

บ้านคุณยายลี มีระเบียบหน้าบ้านติดทางเดิน ซึ่งปัจจุบันเด็กๆและผู้คนที่ผ่านไปมา มักใช้เป็นที่นั่งพักผ่อนปะพูดคุยหรือแม้กระทั่งใช้นั่งชมชบวนแห่ปราสาทผึ้ง เป็นพื้นที่ริมทางเท้าตามเส้นทางแห่ปราสาทผึ้งเป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะที่ส่งเสริมให้เกิดการปฏิสังขารระหว่างผู้คนในชุมชน แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสังคมของพื้นที่

รูปที่ 6.38 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายของคุณยายลี ริมถนนเจริญเมือง

รูปที่ 6.39 แสดงบ้านยายลีใช้เป็นที่นั่งชมชบวนแห่ปราสาทผึ้ง

1.6) บ้านยายพิณ “ตระกูลคนค้าวัด ภูมิใจที่ได้อยู่ใกล้วัดพระธาตุเชิงชุม”

บ้านยายพิณหลังนี้มีคนอยู่อาศัยมาประมาณ 6 ชั่วอายุคน โดยคุณตา ยน วงศ์กาฬสินธุ์ได้เล่าให้ฟังว่า ตั้งแต่คุณตาเกิดก็เห็นบ้านหลังนี้แล้ว เพราะเป็นบ้านเดิมของ พ่อ แม่ ของคุณตา อายุของบ้านไม่น้อยกว่า 200 ปี ในอดีตคุณตาเคยอาศัยอยู่บ้านหลังนี้ เช่นกัน มีโฮงบรรพชนอยู่ใกล้บริเวณบ้าน ละแวกบ้านแถบนั้นเป็นเครือญาติ วงศ์กาฬสินธุ์เป็นส่วนใหญ่ ทุกปีในช่วงสงกรานต์เครือญาติจะกลับมาทำบุญ อุทิศบุญกุศลแก่บรรพบุรุษ ปัจจุบันเจ้าของบ้านยายพิณ ยังทำหน้าที่ดูแลปรนนิบัติพระธาตุเชิงชุม โดยทำหน้าที่ผู้ดูแลและช่วยงานในวัด (แม่ออก พ่อออก) ดังเช่นบรรพบุรุษในอดีต

ยายพิณและลูกหลานมีความภาคภูมิใจในถิ่นที่อยู่และความดั้งเดิมของตระกูล ต้องการที่จะสืบทอด และเก็บรักษาเรือนไว้ นอกจากนี้ชาวชุมชนกลางรัชสมัยมีความภาคภูมิใจ และมีความสุขที่ได้อยู่อาศัยใกล้วัดพระธาตุเชิงชุม

รูปที่6.40 แสดงบ้านยายพิณ และโถงบรรพชน

รูปที่6.41 แสดงกลุ่มเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมในพื้นที่ชุมชน “กลางธงชัย” มีความภูมิใจที่ได้อยู่ใกล้พระธาตุเชิงชุม

รูปที่ 6.42 แสดงตำแหน่งเรือนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ที่มีความต้องการเก็บรักษาเรือนไว้

2) ปัจจัยที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยไม่พึงพอใจจากปัญหาในที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในปัจจุบัน

ส่วนผู้ที่ไม่พอใจในที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน มีจำนวน 6 หลัง โดยสาเหตุเกิดจากการที่เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมต้องเผชิญกับปัญหาการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะยุคของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรม อาชีพทำนา ทำประมง โดยการออกแบบเพื่อรองรับวิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมในยุคสมัยนั้นๆ มิได้ออกแบบเพื่อรองรับวิถีชีวิตแบบสังคมเมือง ทำให้รูปแบบการใช้สอยพื้นที่ภายในเรือนพื้นถิ่นเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน เช่น การต่อเติมห้องน้ำภายในบ้านจากเดิมที่เคยอยู่นอกบ้าน หรือบางบ้านไม่มีห้องน้ำเป็นของตัวเองเดิมต้องใช้ห้องน้ำวัด เปลี่ยนจากยุ้งข้าวเป็นห้องเก็บของ ยกบ้านให้สูงขึ้นบริเวณที่เดิมเป็นได้ดูกันห้องเพื่อรองรับการขยายตัวของครอบครัว หรือทำเป็นที่จอดรถ เป็นต้น

นอกจากความต้องการที่เพิ่มขึ้นทั้งรูปแบบ วัสดุ และขนาดพื้นที่ใช้สอย แล้วยังต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้นภายในบ้าน เช่น การเดินสายไฟฟ้า ซึ่งเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมมิได้ออกแบบมาเพื่อรองรับสิ่งเหล่านี้ เป็นปัญหาให้เจ้าของบ้านใช้ประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ และยังต้องเสี่ยงต่ออัคคีภัยจากไฟฟ้าลัดวงจร ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาของผู้เจ้าของบ้าน สร้างทัศนคติที่ไม่ดีต่อเจ้าของบ้านที่มีต่อเรือนพื้นถิ่นที่มีคุณค่าว่าล้าสมัย ใช้ประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ ส่งผลต่อความใส่ใจที่มีต่อข้อกำหนด และกรอบแห่งโลกทัศน์ของบรรพชนลดลง เช่น ห้องพระ หรือ เปีง ตามความเชื่อเดิม คือเป็นห้องนอนของลูกผู้ชาย และเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของบ้าน ผู้หญิงห้ามเข้า ปัจจุบันความเชื่อเหล่านี้ลดลง ห้องพระหรือเปีงถูกปรับเปลี่ยนการให้สอยให้เหมาะสมกับสภาพในยุคปัจจุบันมากกว่าการยึดถือตามหลักประเพณีการอยู่อาศัยดั้งเดิม

จากปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อทัศนคติของผู้อยู่อาศัยในเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าจำนวนหนึ่งมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงหากมีเศรษฐกิจครัวเรือนที่ดีขึ้น เพราะชอบบ้านปูนสมัยใหม่มากกว่า

รูปที่ 6.43 แสดงบ้านไม้ที่ปัจจุบันถูกรื้อสร้างเป็นบ้านปูนสมัยสมัยใหม่มากขึ้น

การประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า เพื่อประเมินคุณค่าในเชิงลึก จากสภาพปัจจุบันจากการสำรวจทั้งกายภาพที่อยู่อาศัยภายนอก และโครงสร้างอาคาร รวมถึงสภาพการใช้งานในปัจจุบันที่ส่งผลต่อคุณภาพการอยู่อาศัย ซึ่งต่างจากการประเมินคุณค่าในบทที่แล้ว ที่ประเมินจากสภาพกายภาพนอกอาคารที่อยู่อาศัยเท่านั้น โดยใช้เกณฑ์การประเมินคุณค่าเดิม ดังนี้

ตารางที่ 6.16 แสดงการประเมินคุณค่าเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าในพื้นที่สำรวจแบบละเอียด

	เกณฑ์การประเมินประเมินคุณค่า	A	B	C
1	ยุคสมัยเก่าแก่	/	/	/
2	แสดงฝีมือช่างพื้นถิ่น	/	/	/
3	มีองค์ประกอบตามตำรา	/	/	X
4	มีการดัดแปลงน้อย	/	X	X+
5	สภาพไม่ทรุดโทรม	/	X	X+

หมายเหตุ / เป็นไปตามเกณฑ์

X ไม่เป็นไปตามเกณฑ์

X+ ไม่เป็นไปตามเกณฑ์(มีการดัดแปลงหรือมีสภาพทรุดโทรมมากกว่าระดับB)

เกณฑ์ที่ใช้พิจารณาประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัย

ประเมินคุณค่าระดับ A หมายถึง ลักษณะอาคารเป็นแบบดั้งเดิม มีต้นแบบ ที่บ่งบอกถึง ยุคสมัย / ประเภทของอาคาร / ประเพณี วิธีการก่อสร้าง ช่างพื้นถิ่น รูปทรง ลักษณะดั้งเดิม ทั้งรูปแบบทางสถาปัตยกรรม และส่วนประดับอาคาร ใช้วัสดุตามแบบเดิม รักษาสัดส่วนเดิมไว้ โครงสร้างเดิม โดยไม่มีการปรับเปลี่ยนส่วนหนึ่งส่วนใดของอาคาร

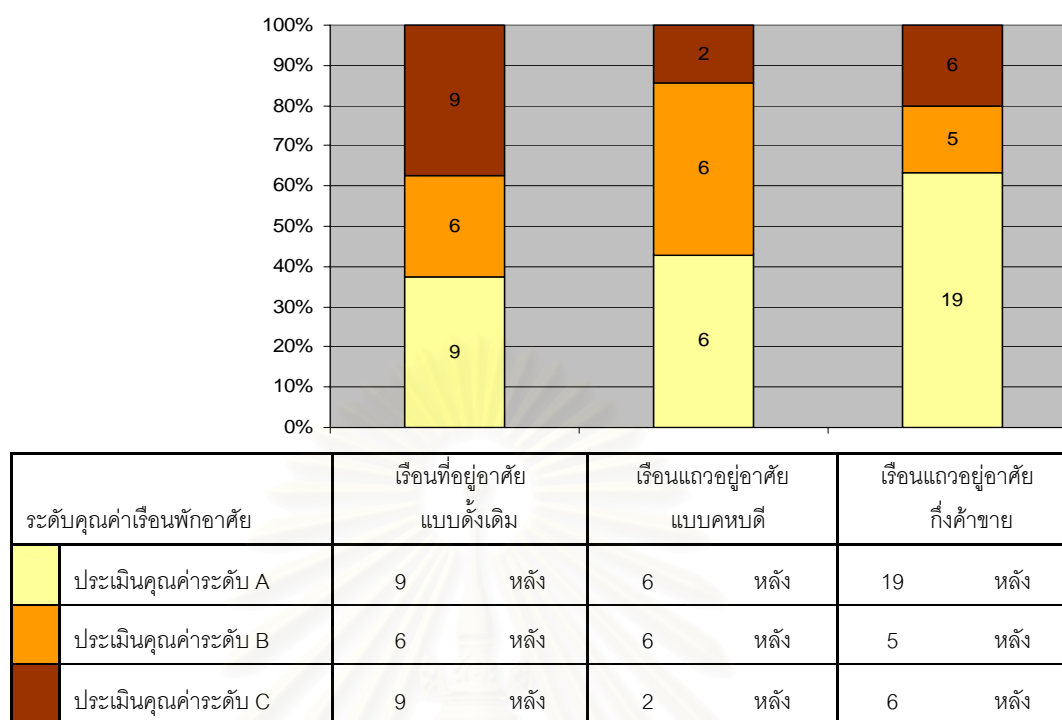
ประเมินคุณค่าระดับ B หมายถึง ลักษณะอาคารยังคงรักษา ลักษณะของรูปทรงเดิมไว้มากเพียงพอที่จะบ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะ สะท้อนยุคสมัย ประเภทของอาคาร ประเพณี วิธีการก่อสร้าง ช่างพื้นถิ่น รูปทรง ลักษณะดั้งเดิม ทั้งรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและส่วนประดับอาคาร โดยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบทางสถาปัตยกรรมบางส่วน โดยการปรับเปลี่ยนวัสดุที่ใช้ มีการเพิ่มหรือลดทอนสัดส่วนของอาคาร มีสภาพค่อนข้างทรุดโทรม แต่ยังคงโครงสร้างเดิมส่วนหลัก และมีการใช้งานตามแบบเดิมไว้

ประเมินคุณค่าระดับ C หมายถึง ลักษณะอาคารเป็นแบบอาคารดั้งเดิม มีต้นแบบที่บ่งบอกยุคสมัย ประเภทของอาคาร รูปทรง ลักษณะดั้งเดิม ไม่มีการปรับเปลี่ยน รูปแบบทางสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ โดยยังคงรักษาสัดส่วนและใช้โครงสร้างแบบเดิม แต่อาคารมีสภาพอาคารทรุดโทรม ไม่สามารถใช้งานได้เต็มที่

ตารางที่ 6.17 แสดงการประเมินคุณค่าเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าในพื้นที่ศึกษา

ระดับคุณค่าที่อยู่อาศัย	เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม		เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี		เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย		รวมเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
จากการประเมินคุณค่า								
ประเมินคุณค่าระดับ A	9	37.50	6	42.86	19	63.33	34	50.00
ประเมินคุณค่าระดับ B	6	25.00	6	42.86	5	16.67	17	25.00
ประเมินคุณค่าระดับ C	9	37.50	2	14.29	6	20.00	17	25.00
รวม	24	100.00	14	100.00	30	100.00	68	100.00
ร้อยละ	35.29		20.59		44.12		100.00	

แผนภูมิที่ 6.1 แสดงการประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษา

จากการสำรวจเชิงลึกในพื้นที่สำรวจแบบละเอียดเพื่อประเมินคุณค่าเรือนที่อยู่อาศัยทั้งสามประเภทพบว่าเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าทั้งสามกลุ่ม ได้รับการประเมินคุณค่าระดับ A ถึง ร้อยละ 50 และระดับ B ถึงร้อยละ 25 และหากเปรียบเทียบคุณค่าของเรือนทั้งสามกลุ่มแล้ว พบว่า เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม มีสัดส่วนของเรือนที่ได้รับการประเมินคุณค่าระดับ C เป็นจำนวนมาก สาเหตุเนื่องมาจากความทรุดโทรมของเรือน ที่มีอายุการใช้งานมานาน และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตัวบ้านให้เหมาะสมกับการใช้งานปัจจุบัน ซึ่งเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมไม่สามารถตอบสนองวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปได้เท่าในอดีต โดยผลจากการประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัยต่างจากบทที่ 5 เนื่องจากสภาพปัจจุบันของที่อยู่อาศัยมีสภาพทรุดโทรมมากกว่าสภาพทางกายภาพภายนอกที่เห็น ทำให้ผู้อยู่อาศัยมีคุณภาพการอยู่อาศัยที่ลดลง โดยสามารถสรุปปัญหา และสาเหตุของปัญหาการอยู่อาศัย ได้ดังนี้

1. **ความทรุดโทรมของที่อยู่อาศัยตามกาลเวลา** เนื่องจากอายุที่อยู่อาศัยที่ก่อสร้างมาเป็นเวลานาน ทำให้มีสภาพทรุดโทรมตามกาลเวลา จากการสำรวจพบว่าที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมมีอายุเฉลี่ยของบ้านสูงกว่าที่อยู่อาศัยประเภทอื่น คือมีที่อยู่อาศัยที่อายุมากกว่า 80 ปีถึงร้อยละ 37.5 รองลงมาได้แก่ ที่อยู่อาศัยแบบเรือนแถวกึ่งค้ำขายร้อยละ 33.3 และที่อยู่อาศัยแบบคกหวดไม่มีหลังใดที่มีอายุมากกว่า 80 ปีเลย

ดังนั้น ที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมปัจจุบันจึงมีสภาพทรุดโทรมตามกาลเวลามากที่สุด ประกอบกับการสร้างบ้านในอดีตนั้นเจ้าของบ้านจะเป็นผู้ก่อสร้างเอง มิได้ช่าง โดยอาศัยแรงงานระหว่างญาติ พี่น้องในการก่อสร้าง ดังนั้นเทคโนโลยี เทคนิคการก่อสร้างจึงใช้ตามภูมิปัญญาเจ้าของบ้าน เน้นการสร้างเพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก และวัสดุในการก่อสร้างจะใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นในยุคสมัยที่สร้าง จึงทำให้ไม่มีสภาพคงทนถาวรมากนัก

ตารางที่ 6.18 แสดงการเปรียบเทียบการใช้งานในพื้นที่ต่างๆของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม ในอายุเรือนที่ต่างกัน

ประเด็นศึกษา	หลังตัวอย่างที่ 1	หลังตัวอย่างที่ 2	หลังตัวอย่างที่ 3
เจ้าของบ้าน	นางประพิณ แสนสงคราม บ้านเลขที่ 976 ชุมชนกลางธงชัย	นาง ออ ลูนาวัน บ้านเลขที่ 654 ชุมชนวัดโพธิ์ชัย	นาง ทศนีย์ สิริจันทร์ บ้านเลขที่ 764/1 ชุมชนวัดโพธิ์ชัย
อายุเรือน	> 150 ปี	> 100 ปี	> 60 ปี
กายภาพภายนอก	มีสภาพทรุดโทรม ไม่แข็งแรง	มีการเปลี่ยนแปลงกายภาพภายนอกมาก แต่มีการใช้พื้นที่ภายในที่ดี	มีกายภาพภายนอกที่ค่อนข้างสมบูรณ์ แสดงถึงพัฒนาการของบ้านอยู่อาศัย
ชาน	ปัจจุบันมีการต่อเติมหลังจากเคยไปชานแดด เนื่องต้องการการเพิ่มพื้นที่ใช้สอยมากขึ้น สภาพทรุดโทรม	ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ ต่อหลังคาคลุมชาน และเปลี่ยนพื้นไม้ตรงชานไปแล้ว เนื่องจากสภาพผุพัง	ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ รับแขก นั่งเล่น สภาพยังสมบูรณ์
ห้องนอน	ฝาผนังรอยแยก มีปัญหาในหน้าฝน	ใช้ชานเป็นที่นอนร่วมกันทั้งครอบครัว ห้องนอนปัจจุบันใช้เป็นที่เก็บของ	ไม่มีปัญหา
ครัว	ปัจจุบันใช้เป็นที่เก็บของ เนื่องจากสภาพทรุดโทรมใช้งานไม่ได้	พื้นที่ครัวเดิมยังมีการใช้งาน แต่สภาพค่อนข้างทรุดโทรม	-

ประเด็น ศึกษา	หลังตัวอย่างที่ 1	หลังตัวอย่างที่ 2	หลังตัวอย่างที่ 3
ผนัง	ยังใช้วัสดุเดิม สภาพทรุดโทรมมาก	มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุ ใช้ผนังยิปซัมแทน ผนังไม้เดิม	มีการกั้นผนังเพิ่มขึ้นตรงเกย และชัน เพื่อความเป็นส่วนตัว
ความลาด ชันของ หลังคา	ความลาดชันหลังคาเปลี่ยนเนื่องจาก หลังคาเดิมเป็นแป้นไม้ ปัจจุบันใช้สังกะสี ทำให้หลังคาไม่ต้องลาดชันมากเท่าในอดีต	ความลาดชันยังเหมือนเดิม แต่เปลี่ยน วัสดุเป็นสังกะสี	ความลาดชันยังเหมือนเดิม แต่เปลี่ยน วัสดุเป็นสังกะสี
โครงสร้าง	มีสภาพผุพัง ไม่แข็งแรง มีการแก้ไขโดยทำ เรือนให้เตี้ยลง และเสริมเสาบริเวณใต้ถุน บ้าน	มีการเพิ่มเสา เพื่อค้ำยันโครงสร้างที่ต่อ เดิมบริเวณชานแดด	โครงสร้างเริ่มผุพัง จากความชื้นจาก ดิน
พื้น	ผุพังมากบางพื้นที่ไม่สามารถใช้งานได้	มีการเปลี่ยนพื้นใหม่บริเวณชานแดด และพื้นบริเวณซั๊กล่าง	ไม่มีปัญหา ยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์

2. **เสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัย** เนื่องจากความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้นภายในบ้านเพื่อรองรับวิถีชีวิตแบบสังคมสมัยใหม่ เช่น การเดินสายไฟเพื่อรองรับเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ เป็นต้น ซึ่งที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่ามิได้ออกแบบมาเพื่อรองรับสิ่งเหล่านี้ เป็นปัญหาให้เจ้าของบ้านใช้ประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ และยังคงเสี่ยงต่ออัคคีภัยจากไฟฟ้าลัดวงจร เสี่ยงต่อปัญหาอัคคีภัย

รูปที่ 6.44 แสดงสิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องใช้ไฟฟ้า ทำให้เสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัย

รูปที่ 6.45 แสดงการใช้เตาถ่าน ในการประกอบอาหาร ทำให้เสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัย

และจากสภาพถนนภายในชุมชนที่มีขนาดเล็กส่งผลให้เมื่อเกิดไฟไหม้รถดับเพลิงเข้าถึงได้ยาก ทำให้ชาวชุมชนจำเป็นต้องมี อสม. ในการสอดส่องดูแลกันเองจากปัญหาการเสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยทั้งชุมชน

รูปที่ 6.46 แสดงสภาพถนนภายในชุมชนที่มีขนาดเล็กทำให้รถดับเพลิงเข้าถึงได้ยาก

นอกจากปัญหาเสี่ยงต่ออัคคีภัยภายในชุมชนแล้ว ปัญหานี้ยังเกิดจากลักษณะเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายที่สร้างในสมัยที่ยังไม่มีกฎหมายควบคุมอาคาร ทำให้อาคารบ้านเรือนไม่สร้างติดกัน มีระยะห่างระหว่างอาคารน้อยมากทำให้เมื่อเกิดไฟไหม้ ทำให้ไฟลุกลามสู่อาคารข้างเคียงได้ง่าย ซึ่งเป็นสาเหตุให้ย่านเมืองเก่า สกจนครเกิดไฟไหม้ใหญ่หลายครั้งในช่วงหลายปีที่ผ่านมา

รูปที่6.47 แสดงเรือนแถวอยู่อาศัยแบบกึ่งค้าขายที่สร้างติดกันมาก

พื้นที่เกิดอัคคีภัย

รูปที่6.48 แสดงพื้นที่ที่เกิดอัคคีภัยครั้งใหญ่ทำให้ที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าสูญหายไปจำนวนมาก

3. ปัญหาพื้นที่ใช้สอยไม่เพียงพอ เนื่องจากรูปแบบการอยู่อาศัยที่มีลักษณะเป็นครอบครัวขยายทำให้ทำให้เกิดปัญหาพื้นที่ใช้สอยไม่เพียงพอ

จากการสำรวจพบว่า เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมมีผู้อยู่อาศัยในบ้านเดียวกันมากกว่า 4 คนคิดเป็นร้อยละ 62.50 ของที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม และมีสมาชิกตั้งแต่ 6 คนขึ้นไปถึงร้อยละ 25 ของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม และมีค่าเฉลี่ยของผู้อยู่อาศัยในหลังเดียวกันมากที่สุด หากเปรียบเทียบกับเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี และเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้ำขาย และจากการสำรวจพบว่า ผู้อยู่อาศัยมีการปรับเปลี่ยนการใช้สอย โดยการใช้พื้นที่ร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาพื้นที่ใช้สอยไม่เพียงพอ เช่น การนอนรวมกันทั้งครอบครัวในพื้นที่บริเวณชาน และปรับห้องนอนเป็นห้องเก็บของแทน เป็นต้น แต่ก็ทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา คือ ปัญหาการขาดความเป็นส่วนตัว

ตารางที่ 6.19 แสดงสภาพปัญหาการอยู่อาศัยจากพื้นที่ใช้สอยไม่เพียงพอ

นาย ชูเกียรติ สุวรรณทุมมา บ้านเลขที่ 769 ชุมชนวัดโพธิ์ชัย	อายุเรือน >50 ปี	สมาชิก 15 คน	รายได้ครัวเรือน 10,000 บาท/เดือน
ในพื้นที่บริเวณบ้าน มีลักษณะเป็นกลุ่มบ้านอยู่ร่วมกัน ระหว่างเครือญาติ อีก 3 หลังในบริเวณเดียวกัน		ปัญหา : พื้นที่ใช้สอยไม่เพียงพอ	
นาย ณรงค์ พรหมสาขา ณ สกลนคร บ้านเลขที่ 728 ชุมชนวัดโพธิ์ชัย	อายุเรือน 70 ปี	สมาชิก 7 คน	รายได้ครัวเรือน 10,000 บาท/เดือน
มีลักษณะเป็นกลุ่มบ้าน ละแวกบ้านเป็นญาติกัน สภาพบ้านมีสภาพทรุดโทรม ไม่สามารถใช้งานเต็มที่		ปัญหา : ส้วมไม่ถูกสุขลักษณะไม่เพียงพอ สมาชิกในบ้านส่วนใหญ่เป็นเด็ก	

นาง ประพร พิมพ์สมดำแดง บ้านเลขที่ 957/1ชุมชนกลางธงชัย	อายุเรือน >60 ปี	สมาชิก 4 คน	รายได้ครัวเรือน 6,000 บาท/เดือน
อาศัยในพื้นที่เป็นเวลานาน ละแวกบ้านเป็นเครือญาติกัน มีการช่วยเหลือกันเสมอ		ปัญหา : พื้นที่ใช้สอยไม่เพียงพอ มีการต่อเติมส้วมเพิ่มเติม และลูกสาวต้องการพื้นที่ส่วนตัวไม่ได้อยู่รวมกัน ปัจจุบันลูกสาวย้ายไปอยู่ที่อื่น	

นาง นิภา ปราณีตรัตนานนท์ บ้านเลขที่ 1051ชุมชนวัดศรีสุมงคล	อายุเรือน 80 ปี	สมาชิก 5 คน	รายได้ครัวเรือน 30,000 บาท/เดือน
ในพื้นที่บริเวณบ้าน มีลักษณะเป็นกลุ่มบ้านอยู่ร่วมกัน ระหว่างเครือญาติ อีก 3 หลังในบริเวณเดียวกัน		ปัญหา : พื้นที่ใช้สอยไม่เพียงพอ เนื่องจากลูกสาวเริ่มโตและต้องการพื้นที่ส่วนตัวมากขึ้น	

ปัญหา : ต่อเติมห้องน้ำ , ครัว และส่วนซักล้างเพิ่มเติมในบริเวณหน้าบ้าน และข้างบ้าน	- ส่วนห้องน้ำ และ ครัวในปัจจุบัน	- ส่วนที่เป็นครัวเดิม ปัจจุบันกันเป็นห้องเพิ่มเติม

นาง ออ ลูนาวัน บ้านเลขที่ 654 ชุมชนวัดโพธิ์ชัย	อายุเรือน >100 ปี	สมาชิก 6 คน	รายได้ครัวเรือน 10,000 บาท/เดือน
ด้านหน้าบ้านทำเป็นร้านตัดผม และขยายออกยอกที่ให้หลานปลูกบ้านอีกหลังในที่ดินเดียวกัน		ปัญหา : พื้นที่ใช้สอยไม่เพียงพอ ใช้ชานเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ ทั้งกินข้าว นั่งเล่น รับแขก และเป็นที่นั่งนอนร่วมกันทั้งครอบครัว ซึ่งคนในบ้านมีความสุขที่ได้อยู่ร่วมกัน และไม่ต้องการพื้นที่เป็นส่วนตัว ปัญหา : ห้องน้ำไม่เพียงพอ ผู้อยู่อาศัยเป็นผู้สูงอายุมีปัญหาเรื่องการใช้ห้องน้ำ	

4. **ใช้งบประมาณในการดูแลรักษาสูง** จากภาวะเศรษฐกิจซบเซาของย่านเมืองเก่า ส่งผลต่อเศรษฐกิจระดับครัวเรือนของผู้อยู่อาศัย ทำให้ผู้อยู่อาศัยไม่สามารถรับภาระในการดูแลรักษาที่อยู่อาศัยได้ เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายที่สูง ทำให้ผู้อยู่อาศัยที่มีคุณค่าจำนวนหนึ่ง ต้องรื้อถอนเปลี่ยนเป็นบ้านปูนสมัยใหม่

จากการสำรวจพบว่าจากการสำรวจพบว่าผู้อยู่อาศัยในเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมมีรายได้ระดับครัวเรือน น้อยกว่า 5,000 บาท/เดือน ถึงร้อยละ 62.50 ประกอบกับลักษณะที่เป็นครอบครัวขยายมีสมาชิกหลายคนในหลังคาเดียวกัน ทำให้หัวหน้าครอบครัวมีภาระที่ต้องดูแลสมาชิกในครอบครัวจำนวนมาก ทำให้การดูแลรักษาที่อยู่อาศัยอาศัยให้มีสภาพสมบูรณ์เป็นเรื่องที่สำคัญน้อยกว่าเรื่องปากท้องของคนในครอบครัว เนื่องจากการดูแลรักษาบ้านไม้ในปัจจุบันต้องใช้งบประมาณสูง

รูปที่ 6.49 แสดงสภาพที่อยู่อาศัยที่มีสภาพทรุดโทรมเนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจระดับครัวเรือนของผู้อยู่อาศัย

5. สุขลักษณะในการอยู่อาศัย

5.1 ปัญหาเรื่องส้วม ในอดีตส้วมในเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม มีได้อยู่ในตัวบ้าน โดยส้วมในปัจจุบันมีการต่อเติมภายหลัง สร้างตามกำลัง และฐานะทางเศรษฐกิจของผู้อยู่อาศัย ทำให้มีสภาพที่ไม่คงทนถาวรมากนัก ประกอบกับลักษณะของส้วมยังเป็นแบบนั่ง ทำให้มีปัญหากับผู้อยู่อาศัยที่เป็นผู้สูงอายุ

รูปที่ 6.50 แสดงปัญหาเรื่องส้วมในเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม

5.2 ปัญหาเรื่องสุขลักษณะในการกินอยู่หลับนอน จากลักษณะเรือนที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะโปร่ง มีซอกหลืบมาก และวัสดุที่เป็นไม้เก่า ทำให้ฝุ่นละอองเกาะได้ง่าย ส่งผลให้ทำความสะอาดได้ยากส่งผลกระทบต่อสุขลักษณะในการอยู่อาศัย

รูปที่ 6.51 แสดงปัญหาเรื่องสุขลักษณะในการกินอยู่หลับนอนในเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม

5.3 ปัญหาเรื่องการระบายน้ำ เนื่องจากการถมที่ดิน และการทำรั้วบ้านในบ้านปูนสมัยใหม่ รวมถึงการทำถนนสัญจรภายในชุมชน ทำให้เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมอยู่ในระดับต่ำกว่าระดับถนน ส่งผลให้เกิดปัญหาการระบายน้ำโดยเฉพาะในฤดูฝน ทำให้พื้นที่ใต้ถุนบ้านไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ นอกจากนี้จะทำให้เรือนที่อยู่อาศัยมีพื้นที่ใช้สอยน้อยลงแล้ว พื้นที่ใต้ถุนบ้านยังเป็นที่สะสมของขยะ และน้ำเสียที่ขังไว้ไม่มีทางระบายเป็นแหล่งสะสมของเชื้อโรค ส่งผลต่อสุขภาพของผู้อยู่อาศัยได้

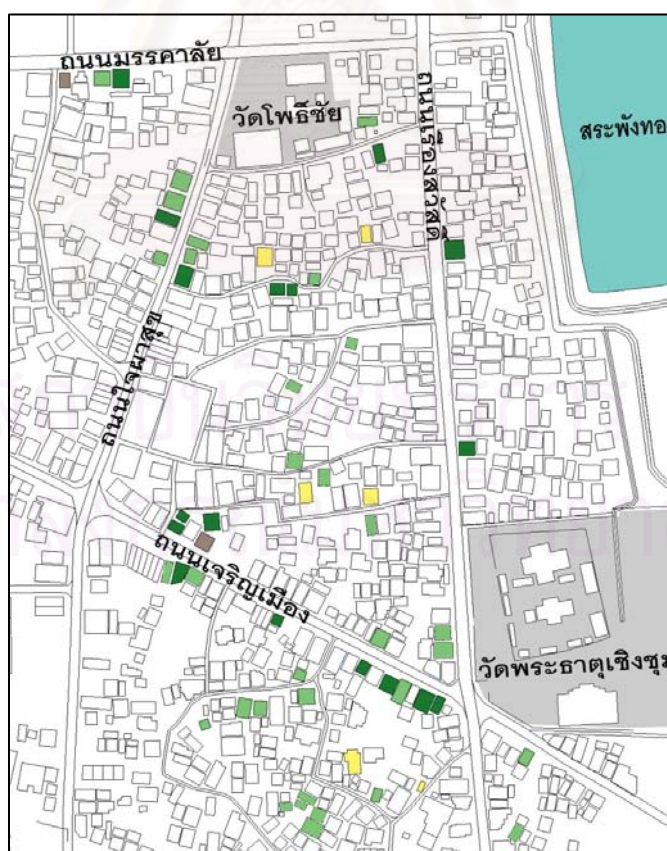
รูปที่ 6.52 แสดงปัญหาเรื่องปัญหาการระบายน้ำในเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม

6.5.2 ทศนคติในการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในอนาคต

ทศนคติในการเปลี่ยนแปลงเรือนที่อยู่อาศัยในอนาคต ร้อยละ 80 ไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ แต่ต้องการฟื้นฟู ปรับปรุงต่อเติมจากปัญหาที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน และข้อมูลที่น่าสนใจคือ ความต้องการในการสร้างเรือนในรูปแบบใหม่พบในกลุ่มเรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้ำขาย และเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีเท่านั้น ส่วนในกลุ่มเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม ไม่ต้องการสร้างบ้านในรูปแบบใหม่ และหากเป็นไปได้ เมื่อได้สร้างบ้านใหม่ ยังอยากสร้างในรูปแบบเดิม ซึ่งจากการสัมภาษณ์ เห็นได้ชัดเจนว่า เจ้าของเรือนมีความภาคภูมิใจในเรือนของตนเองมาก ซึ่งไม่ใช่เฉพาะตัวเรือนแต่รวมไปถึงถิ่นที่อยู่ที่อยู่ผูกพันกับเครือญาติ คุ้มวัด และวัด

ตารางที่ 6.20 แสดงข้อมูลทศนคติต่อการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในอนาคต

ทศนคติต่อการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในอนาคต	เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม		เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้ำขาย		เรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดี		รวมเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า	
	หลัง	100%	30 หลัง	100%	14 หลัง	100%	68 หลัง	100%
ไม่เปลี่ยนแปลง	7	29.17	13	43.33	6	42.86	26	38.24
ปรับปรุงต่อเติม คงรูปแบบเดิม	11	45.83	14	46.67	4	28.57	29	42.65
สร้างรูปแบบใหม่	0	0	2	6.67	2	14.29	4	5.88
สร้างใหม่รูปแบบเดิม	6	25.00	0	0	0	0	6	8.82
ขาย ย้ายไปอยู่ที่อื่น	0	0	0	0	0	0	0	0
ไม่มีข้อมูล	0	0	1	3.33	2	14.29	3	8.82

รูปที่ 6.53 แสดงตำแหน่งเรือนที่อยู่อาศัยที่มีความเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในอนาคต

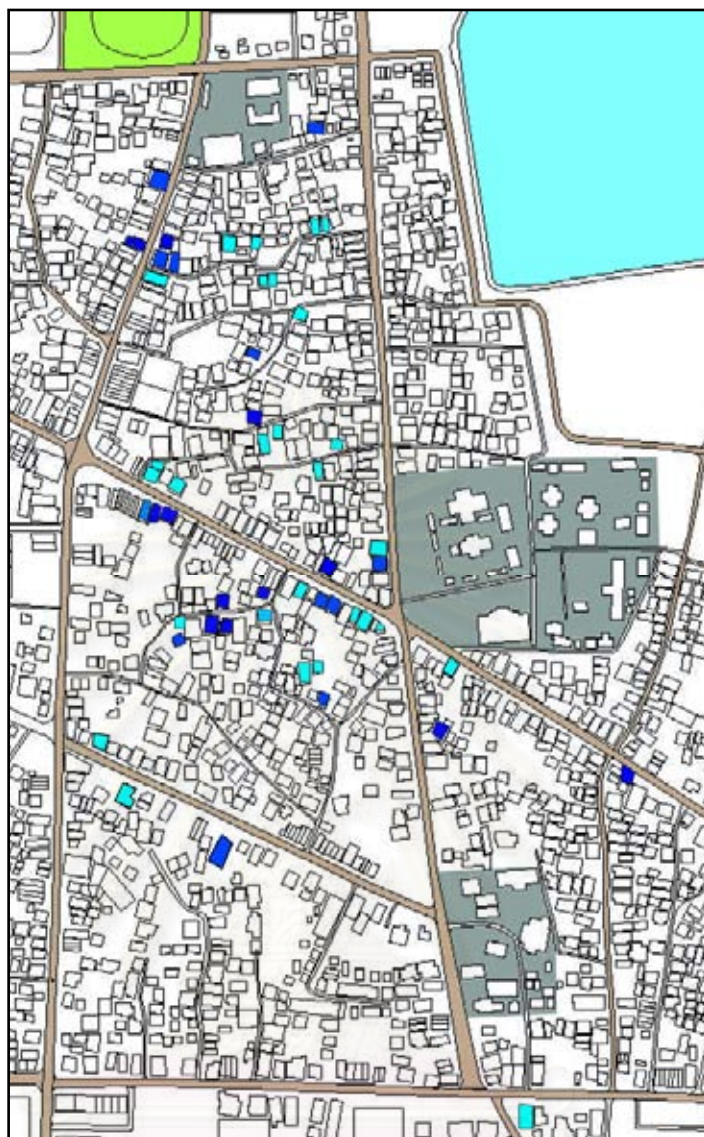
รูปที่ 6.54 แสดงภาพรวมของปัญหาเรือนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในปัจจุบัน

6.5.3 แนวโน้มการให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยจากการสำรวจพื้นที่ศึกษา

ข้อมูลเรื่องแนวโน้มในการให้ความร่วมมือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการประเมินจากการสัมภาษณ์ โดยสอบถามถึงปัญหาของเรือนที่อยู่อาศัย ทั้งที่เกิดจากตัวเรือน การใช้งาน และสภาพแวดล้อมของบริเวณที่ตั้งขึ้น นำให้เจ้าของเรือนมองเห็นถึงแนวทางในการปรับปรุงฟื้นฟูเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าเหล่านี้ รวมไปถึงพื้นที่บริเวณรอบๆบ้าน ประเมินแนวโน้มในการให้ความร่วมมือจาก ความพึงพอใจในเรือนของตนเอง ความใส่ใจในปัญหาของบ้านตนเอง บริเวณและสภาพแวดล้อมโดยรอบ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณาถึงโอกาสในการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

ตารางที่ 6.21 แสดงแนวโน้มการให้ความร่วมมือของการสำรวจพื้นที่ศึกษา

ข้อมูล แนวโน้มการให้ความร่วมมือ	เรือนที่อยู่อาศัย แบบดั้งเดิม		เรือนแถวอยู่ อาศัย แบบกึ่งค้าขาย		เรือนที่อยู่อาศัย แบบคหบดี		รวมเรือน ที่อยู่อาศัย ที่มีคุณค่า		
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
จำนวนบ้านที่สำรวจ	24 หลัง	100%	30 หลัง	100%	14 หลัง	100%	68 หลัง	100%	
น้อย	4	16.67	4	13.33	3	21.43	11	16.18	
ปานกลาง	14	58.33	9	30.00	5	35.71	28	41.18	
มาก	5	20.83	14	46.67	4	28.57	23	33.82	
อยู่ระหว่างการตัดสินใจ	1	4.17	0	0	1	7.14	2	2.94	
ไม่มีข้อมูล	0	0	3	10.00	1	7.14	4	5.88	
เรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิม		เรือนพักอาศัยกึ่งค้าขาย				เรือนพักอาศัยแบบคหบดี			

■ แนวโน้มการให้ความร่วมมือน้อย ■ แนวโน้มการให้ความร่วมมือปานกลาง

รูปที่ 6.55 แสดงตำแหน่งเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าที่มีแนวโน้มการให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยสูง และแนวโน้มการให้ความร่วมมือในระดับปานกลาง

จากการศึกษาพบว่า มีผู้อยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าจำนวนร้อยละ 34 ของที่อยู่อาศัยที่สำรวจทั้งหมด เห็นด้วยกับการอนุรักษ์ มีแนวโน้มในการให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยสูง และมีผู้อยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าจำนวนร้อยละ 40 ที่มีแนวโน้มในการให้ความร่วมมือปานกลาง เนื่องจากอยากเห็นการดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมก่อน ดังนั้นหากหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานท้องถิ่น รวมถึงประชาคมเมืองสามารถผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยอย่างเป็นทางการได้ การอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จได้มากขึ้น

6.6 โอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

การประเมินโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนครจึงประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ปัจจัยจากภายในชุมชน และปัจจัยจากภายนอกชุมชน ทั้งที่เป็นปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยต้าน ดังนี้

6.6.1 ปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้การอนุรักษ์ พื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัยประสบความสำเร็จ คือ

1) ปัจจัยหลักจากศักยภาพภายในของชุมชนเอง ได้แก่

1.1) มีผู้อยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าจำนวนร้อยละ 34 ของที่อยู่อาศัยที่สำรวจทั้งหมด เห็นด้วยกับการอนุรักษ์ มีแนวโน้มในการให้ความร่วมมือสูง และมีผู้อยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าจำนวนร้อยละ 40 ที่มีแนวโน้มในการให้ความร่วมมือปานกลาง เนื่องจากอยากเห็นการดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมก่อน ดังนั้นหากหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานท้องถิ่น รวมถึงประชาคมเมือง สามารถผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยอย่างเป็นทางการได้ การอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จได้มากขึ้น

1.2) ลักษณะความเป็นคุ่มบ้านส่งเสริมให้เกิดจุดแข็งทางด้านสังคม สังเกตได้จากความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ระบบครอบครัวที่เป็นครอบครัวใหญ่ มีคนกลุ่มวัยต่างๆในพื้นที่ บริเวณเดียวกัน เสริมสร้างให้เกิดความรัก และความอบอุ่นในครอบครัว ส่วนนี้เป็นการสร้างแนวความคิดสู่สังคมแบบเปิด ที่เป็นเอกลักษณ์ ส่งเสริมเกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างญาติพี่น้อง ในด้านต่างๆ รวมถึงด้านเศรษฐกิจ การเงิน ในการแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยได้ ดังนั้น การที่ชาวชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่เข้มแข็งทำให้มีการช่วยเหลือกันภายในครอบครัวหากมีเป้าหมายร่วมกันน่าจะทำได้ดำเนินการต่างๆได้ง่าย

1.3) กิจกรรมประจำวัน วิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรม และความสัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องในระดับกลุ่มย่อย เช่น กลุ่มภายในชุมชนละแวกบ้าน กลุ่มประจำร้านค้า กลุ่มที่ออกกำลังกายด้วยกันในตอนเช้า เป็นต้น การรวมกลุ่มกันระหว่างคนในชุมชนส่งเสริมให้ถ่ายทอดความรู้สึก นึกคิด เรื่องราวข่าวสาร ที่มีผลต่อตนเอง ทำให้ชุมชนมีความตื่นตัว และมีความรู้สึกมีส่วนร่วมในความเป็นไปของเมือง และชุมชน ประกอบกับการมีความสัมพันธ์เชิงสังคมในรูปแบบที่หลากหลาย ทำให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการดำเนินกิจกรรมเพื่อส่วนรวม

1.4) จากที่คนส่วนใหญ่ในพื้นที่เป็นคนดั้งเดิม อยู่อาศัยด้วยกันมานาน ทำให้คนในพื้นที่มีความเข้าใจในบทบาท และหน้าที่ของตนในสังคม ไม่มีการแบ่งระดับความร่วมมือโดยใช้ฐานะทางสังคมเป็นบรรทัดฐานในการแบ่งรูปแบบการดำเนินกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน

1.5) ชุมชนมีการบริหารจัดการภายในชุมชน โดยชาวชุมชนเอง ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน ได้รับการส่งเสริมกิจกรรมจากเทศบาล โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนคร เทศบาลจะมอบหมายให้ประธานชุมชนเป็นผู้ควบคุมดูแล โดยประธานชุมชนมีหน้าที่ต่างๆ ดังนี้

1. ดูแลทุกข์ สุข ของชาวคุ้ม หรือชาวชุมชน คอยสอดส่องดูแลช่วยเหลือในด้านต่างๆตามโอกาส
2. ประสานงานกับเทศบาล รวมถึงชมรม และมูลนิธิต่างๆ ในการดำเนินกิจกรรม
3. ดูแลเรื่องสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน

โดยกิจกรรมต่างๆภายในชุมชนส่วนหนึ่งเกิดจากการริเริ่มของชุมชนตนเอง อาทิ

- การอบรมส่งเสริมอาชีพ เพื่อหารายได้เสริม โดยกลุ่มสตรีแม่บ้าน นอกจากนั้นยังมี อสม.เป็นกลุ่มสตรี โดยจะมีหน้าที่บริหารจัดการต่างๆภายในชุมชน เช่น ดูแลผู้สูงอายุ และผู้ป่วยที่เพิ่งออกจากโรงพยาบาล เป็นต้น โดย อสม.ชาวชุมชนจะเป็นฝ่ายคัดเลือกเอง

- ภายในชุมชนจะมีการสอดส่องดูแลกันโดยมีอาสาสมัครซึ่งได้รับการอบรมจากตำรวจ โดยมีหน้าที่ดูแลอาคารบ้านเรือน 10 หลังต่อหนึ่งคน โดยส่วนหนึ่งเพื่อเฝ้าระวังจากปัญหาอัคคีภัยจากปัญหาที่อยู่อาศัยที่เป็นบ้านไม้ และมีสภาพทรุดโทรมในปัจจุบัน

- เสี่ยงตามสายใช้เพื่อประชาสัมพันธ์โครงการต่างๆ

- กลุ่มออมทรัพย์โดยมีทั้ง ออมรายเดือน และออมรายปี โดยการบริหารจัดการจะใช้คนในชุมชนเอง โดยชาวชุมชนจะเป็นฝ่ายคัดเลือกกันเอง

ดังนั้น การบริหารจัดการภายในชุมชนโดยชาวชุมชนเองเป็นผู้อาสา เป็นการแสดงถึงความตื่นตัวของคนในชุมชน ที่เป็นอาสาสมัครในการทำงานเพื่อส่วนรวม และเป็นการพัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนโดยชุมชนเอง ทำให้ชุมชนมีความมั่นใจ และมีขีดความสามารถที่จะพัฒนาได้อีก หากได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

1.6) การมีทุนในพื้นที่ คือบุคลากรผู้อาวุโสที่มีคุณภาพ และอยู่ควบคุมกับพื้นที่ สามารถถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ชุมชนที่อยู่อาศัย และผู้ดูแลแต่ละท่านยังมีประวัติของตนเองที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก

1.7) การอนุรักษ์พื้นที่ที่อยู่อาศัยมีจุดเริ่มจากความต้องการ และการตระหนักถึงปัญหาในที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ ของประชาสังคมเมืองเอง ซึ่งความเป็นประชาสังคมเมืองเก่าสกลนครมีในระดับหนึ่งแล้ว หากได้รับการหนุนเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเทศบาลให้เป็น "ชุมชนเข้มแข็ง" มีวิสัยทัศน์ร่วมกันของชาวคุ้มบ้าน-ชาวเมือง เพื่อการอนุรักษ์พื้นที่ที่อยู่อาศัย โดยยึดเอกลักษณ์ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต เป็นศูนย์กลางการพัฒนา นั่นคือ "ประชาคมเมืองเก่าสกล" จะเป็น "จุดแข็งภายใน" ที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาที่อยู่อาศัยซึ่งส่งเสริมเอกลักษณ์เมือง ทั้งนี้เนื่องจากในศตวรรษที่ 21 นี้ ทรัพยากรคนและประชาสังคม จะเป็นทรัพยากรที่สำคัญและมีคุณค่าที่สุดในการพัฒนา และการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยได้อย่างยั่งยืน

2) ปัจจัยสนับสนุนจากภายนอก ได้แก่

2.1) ปัจจัยสนับสนุนจากแผนพัฒนาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ กับพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (แผนฯ 10) พ.ศ. 2550 - 2554

แผน 10 ยึดกระบวนการพัฒนาที่เน้น "คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา" ต่อจากแผน 9 โดยอัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักปฏิบัติในการบริหารพัฒนาประเทศ จะเป็นแผนขึ้นการปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลง 15 ปี ข้างหน้า โดยสอดรับแผนการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นแผนยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานของภาครัฐ (4 ปี) ตามนโยบายรัฐบาล โดยมีวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศ มุ่งพัฒนาประเทศสู่ "สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน" (Green and Happiness Society) โดยกำหนดคุณลักษณะของคนไทยหลายประการ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาอนุรักษ์พื้นที่เมืองเก่าสกลฯ คือ ".....มีความภูมิใจ สามารถสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ชุมชนและสังคมมีความเข้มแข็ง อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เกื้อกูลภายใต้ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและความหลากหลายทางธรรมชาติ...."

มีพันธกิจการพัฒนาประเทศ 4 ประการ คือ

1.พัฒนาคุณภาพ คน ในชาติให้มีความรอบรู้คู่คุณธรรม และสร้างสังคมฐานความรู้เป็นภูมิคุ้มกันพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

2. เสริมสร้างความเท่าเทียมและความเข้มแข็ง ของ ชุมชนและสังคม

(...มุ่งคงความหลากหลายทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เป็นฐานที่มั่นคงในการดำรงวิถีชีวิต และการพึ่งตนเอง...)

3. ปฏิรูปโครงสร้าง เศรษฐกิจ ให้แข็งแกร่ง มั่นคง แข็งขันได้และเป็นธรรม
4. พัฒนา ระบบบริหารจัดการ ประเทศให้เกิดธรรมาภิบาลในทุกระดับ

2. นโยบายและยุทธศาสตร์พัฒนาระดับกลุ่มจังหวัด และระดับจังหวัด

จากโครงการศึกษาวางแผนพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ พื้นที่ชายแดนตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยองค์การ JICA ประเทศญี่ปุ่น และสภาพัฒน์ฯ ได้ข้อสรุปว่า สกลนครเป็นเมืองศูนย์กลางลำดับที่ 3 ของภาค ให้บริการจังหวัดมุกดาหาร และนครพนม (ลำดับที่ 1 คือ นครราชสีมา ลำดับที่ 2 คือ ขอนแก่น อุดรธานี อุบลราชธานี) เป็นที่ตั้งอุตสาหกรรมท้องถิ่น เน้นการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด จากความได้เปรียบในด้านที่ตั้ง ใกล้ตลาดในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ดึงดูดนักลงทุนในและต่างประเทศ โดยพัฒนาศูนย์กลางอุตสาหกรรมของสกลนครเป็นเมืองเกษตรวิทยาศาสตร์ และทรัพยากรมนุษย์ ด้านการศึกษาเน้นการเป็นศูนย์วิจัยขั้นสูง เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและคน ระหว่างประเทศไทย และลาวในระลอก - กลาง และในกลุ่มประเทศอนุภูมิภาค ในระยะยาว เน้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เชิงนิเวศน์ จารีตแสวงบุญ และประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวสู่ลาวและเวียดนาม ทั้งนี้โดยจังหวัดสกลนคร ได้มีการวิเคราะห์และกำหนดวิสัยทัศน์จังหวัด คือ **“ก้าวสู่ความเป็นเมืองน่าอยู่ ควบคู่การเป็นศูนย์กลางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์”**

3. ผังเมืองจังหวัด และ ผังเมืองรวม

จากการสำรวจความต้องการ และแนวทางการพัฒนาจังหวัดสกลนคร ในการจัดทำผังเมืองรวมจังหวัด พบว่าชาวสกลนครมีความต้องการ ต่อการพัฒนาจังหวัด 5 ประการ

1. เป็นเมืองน่าอยู่ ปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองและชุมชนให้สวยงามตามเอกลักษณ์ท้องถิ่น มีการอนุรักษ์พื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์
2. เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมและเชิงนิเวศน์ ให้มีความสวยงามและยั่งยืน
3. เป็นแหล่งอุตสาหกรรมเกษตร ผลิตภัณฑ์และแปรรูปสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพ มาตรฐานสากล บนพื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน
4. เป็นเมืองอุตสาหกรรมเกษตร ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม แบบพึ่งพาอาศัยเอื้ออาทรกัน และเป็นแหล่งผลิตสินค้าพื้นเมือง ที่มีมาตรฐานสู่ตลาดโลก
5. ส่งเสริมหนองหารซึ่งเป็นสมบัติของชาวสกลนคร และนานาชาติ ให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีทั้งระบบ และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ แหล่งการเรียนรู้พื้นที่ชุ่มน้ำโดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

สร้างแนวทางการพัฒนา 5 ด้าน คือ บ้านเมืองน่าอยู่ การท่องเที่ยว การเกษตร อุตสาหกรรม และหนองหารโดยผังแนวคิด (Concept Plan) แบ่งพื้นที่ชุมชนเมืองเป็น 4 ลำดับ โดยชุมชนเมืองสกลนคร รวมย่านเมืองเก่าเป็นชุมชนลำดับที่ 1 ทำหน้าที่ศูนย์กลางการบริการชุมชนระดับจังหวัด ศูนย์บริหารราชการ ปกครอง พาณิชยกรรม คมนาคมขนส่งและการบริการของจังหวัด โดยมีแนวคิดการพัฒนาพื้นที่ชนิดอื่นที่สำคัญในผัง และเกี่ยวข้องกับพัฒนาย่านเมืองเก่าคือ ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม บริเวณสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์รวมถึงพื้นที่รัศมีโดยรอบ เพื่อให้เกิดความกลมกลืนกับพื้นที่อนุรักษ์ทางประวัติศาสตร์

โดยผังเมืองรวมจังหวัดได้ เสนอแผนผังประกอบนโยบายการพัฒนา 2 ผัง ที่เกี่ยวข้องกับย่านเมืองเก่า ได้แก่ (1)ผังพัฒนาบ้านเมืองน่าอยู่ และ (2)ผังพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว ซึ่งในการกำหนดพื้นที่พัฒนา ได้กำหนดให้บริเวณชุมชนเมืองสกลนคร เป็น “ศูนย์บริการการท่องเที่ยว” และ “เขตท่องเที่ยวเมืองธรรมะ” เนื่องจากเป็นที่ตั้งของ พระธาตุเชิงชุม พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่่มั่น ภูริทัตโต และหลวงปู่หลุย จันทสาโร วัดป่าสุทธาวาส ประกอบกับผังการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่หนองหาร ซึ่งเป็นส่วนเสริมความเป็นย่านเมืองเก่า อีกประการหนึ่ง

นอกจากนั้นในผังเมืองรวมเมืองสกลนคร ปี พ.ศ.2542-2547 เทศบาลเมืองสกลนคร ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางของการอยู่อาศัย การค้าขายและบริการ สถานที่ราชการ ตลอดจนเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของสถาบันการศึกษาต่างๆ (สีเขียวมะกอก ในผังเมือง) ซึ่งมีสถานศึกษาจำนวนมากเมื่อเทียบกับพื้นที่นอกเขตเทศบาล การศึกษาจะเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับเทศบาลเมือง ที่จะเผยแพร่ สร้างความเข้าใจกับชุมชนประชาชน และกำหนดการพัฒนาเมืองเก่าสกลนคร ไปสู่ความเป็นเมืองน่าอยู่ โดยส่งเสริมเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่ผูกพันกับศาสนา มีความสงบและมีความสุข ในแนวทางของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่มีความพอเพียง เช่น โดยการสร้างหลักสูตรการศึกษา หรือเนื้อหาสาระวิชา ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พัฒนาสภาพแวดล้อมเมือง ชุมชนและที่อยู่อาศัย เพื่อให้สถานศึกษาต่างๆ ได้นำไปใช้อย่างเหมาะสมเพื่อการบรรลุเป้าหมายนี้ การอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยจำเป็นต้องสร้างพลังและความเข้าใจกับสถานศึกษาต่างๆ โดยเฉพาะสถานศึกษาที่อยู่ในเขตรับผิดชอบของเทศบาลเมืองสกลนคร ซึ่งมีจำนวนรวมทั้งสิ้นถึง 39 แห่ง ในพื้นที่ 54 ตารางกิโลเมตร (เฉลี่ยพื้นที่ในเขตเทศบาลประมาณ 1.5 ตร.กม./ สถานศึกษา 1 แห่ง) โดยแบ่งประเภทของสถานศึกษาออกเป็นระดับต่างๆ ดังนี้

- ระดับพื้นฐาน และ อาชีวศึกษา			
1. “โรงเรียนเทศบาล” (ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา)	จำนวน	4	แห่ง
2. โรงเรียนรัฐบาล (สังกัดคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน)	จำนวน	11	แห่ง
3. โรงเรียนเอกชน (สังกัดคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน)	จำนวน	11	แห่ง
4. วิทยาลัย และ อาชีวศึกษา (สังกัดกรมอาชีวศึกษา)	จำนวน	5	แห่ง
5. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน	จำนวน	1	แห่ง
- ระดับอุดมศึกษา			
6. มหาวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร)	จำนวน	1	แห่ง
- สถานศึกษาอื่นๆ			
7. โรงเรียนพระปริยัติธรรม	จำนวน	3	แห่ง
8. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	จำนวน	3	แห่ง
รวมสถานศึกษา ในเขตเทศบาลเมือง	จำนวน	39	แห่ง

โดยในปัจจุบัน มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์ สภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่น และการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ชุมชนที่อยู่อาศัย โดยพร้อมให้การสนับสนุนการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัย โดยมีคณะที่ให้ความสนใจ คือ คณะการท่องเที่ยว และ คณะมนุษยศาสตร์

รวมถึงโรงเรียนในเขตเทศบาล ภายใต้การดูแลของเทศบาลเมืองมีการฝึกอบรมกลุ่มมัคคุเทศน์น้อยเพื่อปลูกฝังให้เยาวชนตระหนักและเห็นคุณค่าของเมืองเก่า และเป็นแกนหลักในการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรม รวมถึงที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในอนาคต

4) นโยบายการพัฒนา และแผนงานโครงการพัฒนา เทศบาลเมืองสกลนคร(พ.ศ. 2551 – 2553)

วิสัยทัศน์การพัฒนาระดับเทศบาลเมือง ซึ่งครอบคลุมย่านเมืองเก่าภายในคูเมือง มีการกำหนดให้เทศบาลเมืองได้ “ก้าวไปสู่การเป็นเมืองน่าอยู่ สนับสนุนการท่องเที่ยว” โดยมียุทธศาสตร์การพัฒนา 6 ด้าน ได้แก่ คมนาคม สิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ การเมืองการบริหาร และ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

โดยนโยบายด้านที่เกี่ยวข้องสนับสนุน เอกอัครราชทูตวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ของย่านเมืองเก่าได้แก่

1. นโยบายพัฒนาสิ่งแวดล้อม คือ

- การเร่งรัดพัฒนา ปรับปรุงภูมิทัศน์ของเมือง
- การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมเมือง สร้างจิตสำนึก ความตระหนัก ให้ประชาชนทุกคน

2. นโยบายพัฒนาสังคม คือ

- เร่งรัดปรับปรุงความเป็นระเบียบเรียบร้อยของทางเท้า การจอดยานพาหนะ เพื่อความสะดวกปลอดภัย สะอาด สวยงาม
- อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่ดั้งเดิมของท้องถิ่นสืบไป ส่งเสริมเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักสนใจของคนไทยและต่างชาติ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัด

3. นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจ คือ

- ส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัด โดยพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในเทศบาล ส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์เชิญชวน ให้มาเที่ยวสกลนคร

4. นโยบายพัฒนาการเมืองการบริหาร

- พัฒนาปรับปรุงสภาพแวดล้อมชุมชน ให้ร่มรื่นน่าอยู่ น่าอาศัย

เมื่อพิจารณาแผนงานโครงการพัฒนาเทศบาล ซึ่งเป็นแผนสามปี พ.ศ. 2551 – 2553 ซึ่งมีการกำหนดงบประมาณรวมทั้งสิ้น ประมาณ 2,100 ล้านบาท พบว่ามีบางโครงการที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูเอกลักษณ์ ย่านเมืองเก่า โดยเฉพาะสำหรับพื้นที่สาธารณะที่จะส่งเสริมเอกลักษณ์ของที่อยู่อาศัยในย่านนี้ โดยที่โครงการที่ใช้งบประมาณจำนวนมากส่วนใหญ่ เป็นโครงการการก่อสร้างและปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค โดยเฉพาะระบบบำบัดน้ำ ระบบกำจัดขยะ ระบบจราจร ถนน การก่อสร้างอาคาร ตลอดจนการพัฒนาภูมิทัศน์ เป็นต้น โดยโครงการที่มีกรอบงบประมาณตามแผน และมีเนื้อหาสนับสนุนการฟื้นฟูเอกลักษณ์เมือง ที่เกี่ยวข้องกับย่านพักอาศัย ที่ค่อนข้างจะเป็นรูปธรรม คือ โครงการเมืองน่าอยู่ (24.72 ล้านบาท) โครงการหน้าบ้านน่ามอง (0.9 ล้านบาท) ลานคนเมืองสี่แยกโรงแรมเจริญสุข (2 ล้านบาท) และมีโครงการสนับสนุนที่เกี่ยวกับการรณรงค์ส่งเสริม ได้แก่ โครงการรณรงค์รักษาสิ่งแวดล้อม ปรับปรุงภูมิทัศน์ แกะไขเหตุรำคาญ (1.8 ล้านบาท) โครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น (30 ล้านบาท) รวมงบประมาณ โครงการต่างๆ เหล่านี้ ประมาณ 60 ล้านบาท

ดังนั้น จากแผนงาน และงบประมาณที่มีหากเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนา และคัดเลือกสิ่งที่เหมาะสมกับตนเองแล้ว โครงการต่างๆที่เกิดขึ้นจะมีประโยชน์ และตรงกับความต้องการของชุมชนมากขึ้น

สรุปสาระสำคัญจากแผนพัฒนาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร

จากการศึกษาแผนพัฒนา และโครงการพัฒนาในระดับต่างๆ ที่มีผลไปแล้ว และจะมีผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนครต่อไปในอนาคต จะพบได้ว่า ย่านเมืองเก่าสกลนครได้มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปมาโดยลำดับ ตามสภาพการขยายตัวของเศรษฐกิจที่ไม่สูงมากนัก ตลอดจนสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะวิวัฒนาการจากการตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวของเมือง แต่เมืองสกลนครก็ได้ถูกกำหนดทิศทางการพัฒนาในอนาคตเอาไว้ค่อนข้างชัดเจน คือ การเป็นเมืองนำอยู่ศูนย์กลางพัฒนาคนระดับกลุ่มจังหวัดและอนุภูมิภาค ศูนย์อุตสาหกรรมเกษตรขนาดกลางและย่อม พร้อมทั้งสินค้าเกี่ยวเนื่อง (cluster) และเป็นพื้นที่สนับสนุนการท่องเที่ยว เฉพาะกลุ่ม โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน - เชิงนิเวศน์

อย่างไรก็ตาม ภายใต้แผนพัฒนาฯ 10 ซึ่งเน้น การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข และการพัฒนาที่ยั่งยืน ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนการเน้นคนและชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม นั่นคือ “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่มีอยู่ดั้งเดิมในท้องถิ่นนั้น ทำให้การพัฒนาเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องถูกกำหนดอย่างชัดเจนให้เป็นนโยบาย แผน และโครงการปฏิบัติ ที่สำคัญสำหรับเมืองสกลนคร โดยเฉพาะสำหรับย่านเมืองเก่า ซึ่งเป็นหัวใจการค้าขาย บริการ บริหารจัดการ การอยู่อาศัยรูปแบบต่างๆ โดยจุดเด่นของย่านเมืองเก่าสกลนครนั้น มีทั้งหนองหาร ซึ่งเป็นทั้งพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีคุณค่า มีความหลากหลายทางนิเวศวิทยา และเป็นแหล่งกำเนิดวิวัฒนาการชุมชนมาตั้งแต่ยุคโบราณ จนกลายเป็นเมืองหนองหานหลวง (ในยุคล้านช้าง - อยุธยา) ตลอดจนยังมี องค์พระธาตุและวัดพระธาตุเชิงชุม ซึ่งเป็นทั้งศาสนสถานที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นศูนย์รวมจิตใจผู้คนและเป็นศูนย์กลางชุมชนดั้งเดิมมาแต่โบราณ จวบจนเป็นสถานที่ที่เป็น “สัญลักษณ์เมือง” ที่สำคัญยิ่ง สำหรับชาวสกลนคร โดยเฉพาะสำหรับชาวกุ่มวัดต่างๆ ในย่านเมืองเก่าภายในเขตคูเมืองโบราณ

จุดเด่นทั้งทางนิเวศน์ และทางเอกลักษณ์วัฒนธรรม เช่นนี้ สมควรอย่างยิ่งที่จะได้รับการส่งเสริม โดยเฉพาะสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องมีการตั้งนโยบาย แผนและการปฏิบัติ ทั้งในการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัย และการพัฒนาเพื่อส่งเสริมคุณค่า และเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนครโดยเร่งด่วน เป็นรูปธรรม โดยใช้ประเด็น “เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชาวชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนคร” เป็นเป้าหมายหลัก เพื่อให้สกลนครพัฒนาไปสู่เมืองนำอยู่ สังคมแห่งความสุข และความยั่งยืนทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ในท้ายที่สุด

โดยจากแผนพัฒนาโดยเฉพาะผังเมืองรวม มิได้มีการกำหนดพื้นที่แนวคูเมืองโบราณ ให้เป็นเขตอนุรักษ์ และไม่มียุทธศาสตร์ส่งเสริมเอกลักษณ์เป็นพิเศษ และที่สำคัญคือยังไม่มีแนวนโยบายที่ชัดเจน เรื่องการอนุรักษ์ที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในย่านเมืองเก่า แต่มีความต้องการจากภาคประชาชนที่มีความต้องการอนุรักษ์ และพื้นที่ที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ดีอยู่พอสมควร

2.2) ปัจจัยสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

1. การเคหะแห่งชาติ

ในปี พ.ศ.2547การเคหะแห่งชาติได้ จัดทำแผนการพัฒนาเมืองและที่อยู่อาศัยเมืองสกลนครที่ชัดเจน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนรู้ข่าวสารและมีส่วนร่วม และการมีโครงการศึกษาในปัจจุบันคือ โครงการศึกษาแนวทางการพัฒนาและพื้นที่ที่อยู่อาศัย ที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของเมืองโดยย่านเมืองเก่าสกลนครได้รับการคัดเลือกให้เป็นพื้นที่ศึกษา

จากข้อมูลการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมือง จังหวัดสกลนคร โดยฝ่ายนโยบายและแผน การเคหะแห่งชาติ ร่วมกับศูนย์บริการวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อปี พ.ศ.2548 เห็นได้ว่าจังหวัดสกลนครเป็นเมืองพุทธ ที่มีประเพณีวัฒนธรรมที่โดดเด่น เป็นเมืองวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตคูเมืองเก่าซึ่งมีขนาด 2.5 ตารางกิโลเมตร มีวัดและพระธาตุถึง 9 วัด ชุมชนมีความเชื่อมโยงกับวัด มีความภูมิใจในหนองหารและพระตำหนักเกจิอาจารย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บ้านพักอาศัยที่ล้อมรอบวัด เป็นเรือนไม้โบราณที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมเป็นอย่างยิ่ง เป็นอาคารที่สร้างตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 ผู้นำชุมชนและประชาชนมีพื้นฐานความต้องการที่จะอนุรักษ์อาคารบ้านเรือนของตนไว้ในระดับหนึ่ง สังเกตได้จากสภาพอาคารที่ส่วนใหญ่ยังคงสภาพดี แต่อย่างไรก็ตาม สภาพเศรษฐกิจ สังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วส่งผลต่อที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ถูกทิ้งร้าง ทรุดโทรม ทำให้ผู้อยู่อาศัยมีคุณภาพการอยู่อาศัยที่ลดลง ดังนั้นในฐานะที่การเคหะแห่งชาติเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องที่อยู่อาศัย สมควรอย่างยิ่งที่จะหาวิธีการช่วยเหลือชาวสกลนคร ได้มีแนวทางดูแลรักษาที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ให้คงคุณค่าจากสภาพที่แนวโน้มทรุดโทรมลงในปัจจุบัน เพื่อให้ชาวชุมชนมีคุณภาพการอยู่อาศัยที่ดีขึ้น และให้ความรู้ความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนให้รู้จักรักษา พัฒนาและฟื้นฟูการอยู่อาศัย รวมทั้งสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชนและองค์กรท้องถิ่น ในการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยเมือง ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเอกลักษณ์เมืองมากขึ้น ทั้งยังเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและสามารถเป็นแบบอย่างให้แก่ท้องถิ่นอื่นๆต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษาแนวทางการพัฒนาและฟื้นฟูที่อยู่อาศัย ที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนครมีดังนี้

1. เพื่อค้นหารูปแบบ แนวทางและวิธีการในการพัฒนาที่อยู่อาศัยของเมือง ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัย และเสริมสร้างเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมของชุมชน โดยความร่วมมือของภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาสังคม
2. เพื่อสร้างจิตสำนึกในประชาชน ให้เห็นความสำคัญของการจัดทำแผนพัฒนาฟื้นฟูเมืองและที่อยู่อาศัยอย่างยั่งยืน ทำให้เกิดการเรียนรู้กระบวนการพัฒนาเมืองและการจัดการที่อยู่อาศัย ร่วมกับชุมชน หน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

โดยปัจจุบัน อยู่ในช่วงการดำเนินการศึกษาวิจัยโดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง และนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเสนอการเคหะแห่งชาติ เพื่อศึกษาหาแนวทางการพัฒนาและฟื้นฟูที่อยู่อาศัย ที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร ต่อไป

2. สำนักงานนโยบาย และทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เสนอ ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองเก่า พ.ศ.2548-2552²

สนับสนุนการ จัดทำทะเบียนรายชื่อเมืองเก่าทั่วประเทศเพื่อกำหนด และประกาศเป็นพื้นที่ “เมืองเก่า” ภายใต้ “ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์ และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ.2546” โดยมียุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ การกำหนด และประกาศพื้นที่เมืองเก่า การพัฒนากาลโก และกระบวนการบริหารจัดการเมืองอย่างบูรณาการ และส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

² ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองเก่า พ.ศ.2548-2552. สำนักงานนโยบาย และทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม. 2550.

เรื่องเมืองเก่าสสารณะ เพื่อให้เมืองเก่าได้รับการอนุรักษ์อย่างเหมาะสม พร้อมกับการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนเพื่อคงไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศเมือง และประโยชน์สุขของประชาชน

พันธกิจ

- 1) จัดทำทะเบียนรายชื่อเมืองเก่าทั่วประเทศเพื่อกำหนด และประกาศเป็นพื้นที่ "เมืองเก่า" ภายใต้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์ และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ.2546
- 2) กำหนดนโยบาย มาตรการ และแนวทางการดำเนินงานอนุรักษ์ และพัฒนาพื้นที่ "เมืองเก่า"
- 3) พัฒนากลไก และกระบวนการบริหารจัดการเมืองเก่าแบบบูรณาการ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน
- 4) ส่งเสริมการจัดทำแผนการสื่อสารสาธารณะ และแผนประชาสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองเก่าอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง
- 5) เสริมความรู้ความเข้าใจ และจิตสำนึกคุณค่าความสำคัญของเมืองเก่าแก่สาธารณะ
- 6) ส่งเสริมการศึกษาวิจัยเพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับเมืองเก่า ตลอดจนผลักดันให้เกิดการบูรณาการองค์ความรู้เข้าสู่หลักสูตรการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาทุกระดับ
- 7) สนับสนุนให้ประชาชน และภาคเอกชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

โดยการประกาศพื้นที่ให้เป็น "เมืองเก่า" อ้างอิงตาม "ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์ และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ.2546" โดยมีแหล่งที่มาของการนำเสนอเป็น 2 รูปแบบ

รูปแบบที่ 1 การนำเสนอของท้องถิ่น เมืองเก่าที่อยู่ในบัญชีรายชื่อ และมีความพร้อม ความต้องการที่จะเป็นเมืองเก่ามีสิทธินำเสนอเพื่อขอประกาศเป็น "เมืองเก่า" ผ่านการพิจารณาของอนุกรรมการฯ เมืองเก่าระดับชาติ โดยจัดทำสถานภาพเมืองเก่าเพื่อประกอบการพิจารณา

รูปแบบที่ 2 การพิจารณาตามการจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วนของทะเบียนบัญชีรายชื่อเมืองเก่า โดยใช้เกณฑ์การพิจารณานบนพื้นฐานข้อมูลด้านต่างๆ ดังนี้

- ระดับคุณค่าความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม
- สภาพขององค์ประกอบของเมืองที่ยังคงปรากฏหลักฐาน
- ระดับความสำคัญทางเศรษฐกิจ และสังคม วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเด็นการอนุรักษ์
- สภาพการบริหารจัดการ รวมทั้งการมี และการบังคับใช้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับในระดับพื้นที่
- ระดับความรุนแรงความอ่อนไหว ภัยคุกคาม และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่

การพิจารณาข้อมูลความสำคัญเร่งด่วน โดยคณะอนุกรรมการฯ เมืองเก่าระดับชาติ โดยไม่จำเป็นต้องขอให้มีการยื่นเสนอจากท้องถิ่น โดยเฉพาะในส่วนขอเมืองเก่าที่เข้าเกณฑ์เป็น **เมืองเก่าระดับที่ 1 หรือเมืองเก่าที่มีความสำคัญเร่งด่วนสูง** การนำเสนอทั้งสองรูปแบบจะดำเนินควบคู่กันไป กับการจัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองเก่าระดับเมือง ก่อนที่จะดำเนินการประกาศให้เป็น "เมืองเก่า" ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีต่อไป

โดยสถานภาพเมืองเก่าในประเทศไทย สามารถจัดประเภทเมืองเก่าได้ 4 ประเภท

- 1) เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะของเมืองที่มีลักษณะพิเศษสืบมาแต่กาลก่อน และมีลักษณะของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือลักษณะรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อกันมาของยุคต่างๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง หรือโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือ

สถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์ แต่ไม่พบหลักฐานทางกายภาพที่บ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมืองในอดีต ตัวอย่างของเมืองเก่าประเภทนี้ เช่น ร่องรอยของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณแหล่งโบราณคดีในชั้นดิน เป็นต้น

2) เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะของเมืองที่มีลักษณะพิเศษสืบมาแต่กาลก่อน และมีลักษณะของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือลักษณะรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อกันมาของยุคต่างๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง หรือโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์ที่ปรากฏหลักฐานทางกายภาพอันบ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมือง หรือโบราณวัตถุสถานในอดีต และปัจจุบันไม่มีผู้พักอาศัยหรือพักอาศัยอยู่น้อย มีลักษณะเป็นเมืองร้าง และได้รับการอนุรักษ์ไว้ใน ลักษณะอนุสรณ์สถานหรืออุทยานประวัติศาสตร์ โดยกลายประโยชน์ใช้สอยเป็นแหล่งศึกษา หรือแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ต่างๆ ของกรมศิลปากร

3) เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะของเมืองที่มีลักษณะพิเศษสืบมาแต่กาลก่อน และมีลักษณะของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือลักษณะรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อกันมาของยุคต่างๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง หรือโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์ที่ปรากฏหลักฐานทางกายภาพอันบ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมือง หรือโบราณวัตถุสถานในอดีต และมีลักษณะของเมืองที่ยังมีชีวิตอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน **ในลักษณะชุมชนเมืองขนาดเล็ก หรือเมืองที่ไม่ได้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการของจังหวัด** ได้แก่ ย่านเมืองเก่า ย่านชุมชนเก่า เช่น เมืองนครชุม เมืองเชียงใหม่ เมืองถลาง เป็นต้น

4) เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะของเมืองที่มีลักษณะพิเศษสืบมาแต่กาลก่อน และมีลักษณะของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือลักษณะรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อกันมาของยุคต่างๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง หรือโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์ที่ปรากฏหลักฐานทางกายภาพอันบ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมือง หรือโบราณวัตถุสถานในอดีต และมีลักษณะของเมืองที่ยังมีชีวิตอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน **ในลักษณะชุมชนเมืองขนาดใหญ่ที่เป็น ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการของจังหวัดที่มีจำนวนประชากรพักอาศัยจำนวนมาก** เช่น บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองเชียงใหม่ เมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา เป็นต้น

เมืองเก่าประเภทที่ 1) และ 2) ส่วนใหญ่มีลักษณะการใช้ที่ดินที่ไม่ซับซ้อน เนื่องจากมีจำนวนประชากรในพื้นที่ไม่มากนัก หรือเป็นพื้นที่ของรัฐ เมืองเก่าลักษณะนี้สามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504(เพิ่มเติม พ.ศ.2535)โดยกรมศิลปากร

เมืองเก่าประเภทที่ 3) และ 4) ส่วนใหญ่มีลักษณะการใช้ที่ดินที่ซับซ้อน เนื่องจากเป็นสถานที่ตั้งของชุมชนจำนวนมาก และเป็นพื้นที่ที่ทั้งภาครัฐ และภาคประชาชนถือครองกรรมสิทธิ์ปะปนกัน จึงไม่สามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง หรือกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่ง เมืองเก่าลักษณะนี้จำเป็นต้องมีการประสานงานการวางแผนการดำเนินงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด และต่อเนื่องจากหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน

เมืองเก่าประเภท 3) และ 4) จึงเป็นกลุ่มเมืองเก่าหรือเมืองในประวัติศาสตร์ ที่ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์ และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ.2546 จำเป็นต้องดำเนินการการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ และพัฒนาโดยเร่งด่วน เนื่องจากมีความทับซ้อนในการใช้ประโยชน์ของหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน และอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถควบคุมได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจส่งผลให้คุณค่าความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมต้องสูญสลายไป

ดังนั้น จากการศึกษาคุณค่า และเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร ทำให้ย่านเมืองเก่าสกลนครมีศักยภาพ และโอกาสที่จะประกาศเป็น “เมืองเก่า” หรือ “เมืองในประวัติศาสตร์” ประเภทที่ 3) และ 4) ได้คือ

- มีลักษณะพิเศษ และมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น
- มีรูปแบบของสถาปัตยกรรม และที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์
- มีความเป็นตัวแทนของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคม หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง ซึ่งโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หรือสถาปัตยกรรมมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์

- การปรากฏของหลักฐานทางกายภาพที่บ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมือง หรือแหล่งวัฒนธรรมจากอดีต

- การใช้สอยในลักษณะเมืองที่ยังมีชีวิต(Living environment) ในปัจจุบัน

โดยการประกาศเป็น “เมืองเก่า” หรือ “เมืองประวัติศาสตร์” นั้นต้องการความร่วมมือ และการสนับสนุนจากองค์กรปกครองท้องถิ่น และภาคประชาชนด้วยอย่างยิ่ง

2.3) ปัจจัยสนับสนุนจากหน่วยงานทางวิชาการกลุ่มองค์กรเอกชน และกลุ่ม NGO

1. มีหน่วยงานทางวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง และนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่พร้อมให้ความสนับสนุน ด้านการดำเนินการวิจัย และให้ความรู้แก่ชุมชน

2. กระแสความเคลื่อนไหวทางสังคม องค์กรเอกชน กลุ่ม NGO องค์กรพัฒนาชุมชน สื่อสารมวลชน ที่ให้การสนับสนุนการอนุรักษ์มรดกที่มีคุณค่า เช่น มูลนิธิเล็กประไพ สนับสนุนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลไกหนึ่งในการปลุกจิตสำนึกแก่ชุมชน ให้คุณค่าของย่านเมืองเก่าสกลนคร และที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ได้ จากประสบการณ์ของมูลนิธิในการสร้างเมืองโบราณ พิพิธภัณฑ์ช้างเอราวัณ และปราสาทสังขารธรรม และ ตอบสนองความต้องการของชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งมีความต้องการพิพิธภัณฑ์ชุมชนของตนเอง โดยมีตัวอย่างการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ พิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดม่วง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดศรีสุทธาวาส พิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจันทเสน และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ชุมชนสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นต้น

มูลนิธิเล็ก- ประไพ วิริยะพันธุ์³ เห็นความจำเป็นในการช่วยเหลือสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นที่มีความพร้อม และมีความต้องการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยให้การสนับสนุนดังนี้

1. สนับสนุนข้อมูลด้านขั้นตอนการจัดพิพิธภัณฑ์ ตั้งแต่การจัดทำทะเบียนในรูปแบบมาตรฐาน จนกระทั่งถึงการจัดนิทรรศการ โดยเน้นการบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ

³ <http://lek-prapai.org/information/information.htm>

2. สนับสนุนให้บุคลากรในชุมชนเก็บข้อมูลและเรียบเรียงเอกสารเรื่องราวของท้องถิ่นเรื่องต่างๆทั้งในอดีตและปัจจุบัน เน้นให้เห็นสภาพการเปลี่ยนแปลง และการตระหนักรับรู้อนาคตของท้องถิ่นของตนเอง เป็นเอกสารตีพิมพ์เผยแพร่ในวงกว้างต่อไป

3. สนับสนุนทุนทรัพย์ในส่วนที่เห็นสมควรพิจารณา ในแต่ละราย

4. ภายหลังจากการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์เสร็จลงแล้วสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่มูลนิธิ ติดตามการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ชุมชนแต่ละแห่ง และให้คำแนะนำในการดำเนินงานเพื่อไม่ให้ถูกทิ้งร้างไปโดยเปล่าประโยชน์เหมือนที่เคยเกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑ์ชุมชนบางแห่ง

นอกจากนี้โครงการของมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ยังสนับสนุนการดำเนินงานต่างๆให้เกิดความต่อเนื่องของโครงการ ดังนี้

1. จัดพิมพ์แผ่นพับ (Brochure) เพื่อเผยแพร่วัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน และรายละเอียดเกี่ยวกับมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ต่อสื่อมวลชน และสาธารณชน

2. จัดพิมพ์จดหมายข่าว (Newsletter) เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานของมูลนิธิ ข่าวทางด้านสังคม และวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อมูลเกี่ยวกับงานโบราณคดี และศิลปวัฒนธรรมที่น่าสนใจ โดยจัดพิมพ์ราย 2 เดือน

3. จัดให้มีการเสวนาเกี่ยวกับเรื่องสังคม และวัฒนธรรมที่ถูกลืม ซึ่งเป็นการใช้ความรู้ท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ โดยเน้นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เรื่องความสำคัญทางชุมชน และวัฒนธรรม

4. จัดพิมพ์หนังสือเพื่อแสดงให้เห็นถึงความหมายของเนื้อหาทางสังคม และวัฒนธรรมบางอย่างที่ถูกลืม โดยจัดทำหนังสือที่มีเนื้อหาถ่ายทอดความเข้าใจไม่ยาวจนเกินไปนัก โดยมีกลุ่มเป้าหมายผู้อ่านเป็นเยาวชนในชุมชนต่างๆ

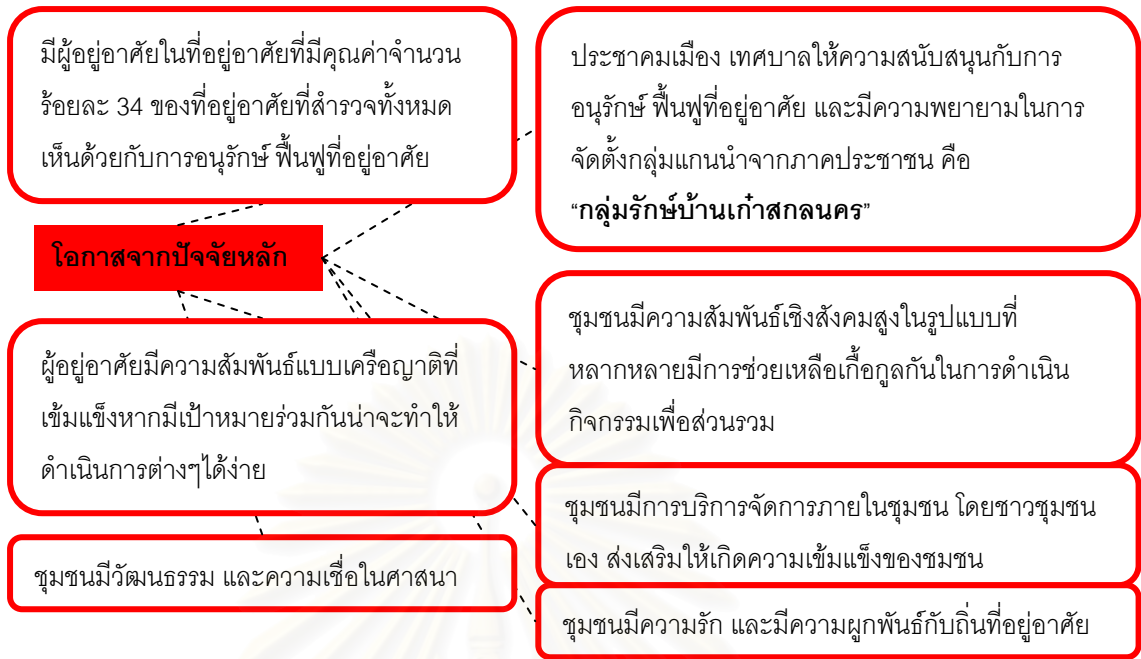
5. จัดหาหนังสือที่ให้ความรู้ซึ่งคัดสรรแล้วเพื่อมอบให้แก่ชุมชน ห้องสมุด ท้องถิ่นหรือโรงเรียนในท้องถิ่นต่างไกล โดยสำรวจ และสอบถาม ตลอดจนพิจารณาโดยละเอียด

6. จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเผยแพร่ลักษณะ และวิธีปฏิบัติงาน ตลอดจนความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแก่ตัวแทนองค์กรหรือชุมชนที่ต้องการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของตนเอง

สรุปสาระสำคัญจากปัจจัยสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

จากปัจจัยสนับสนุนจากภายนอก ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานทางวิชา และกลุ่ม NGO ทำให้การอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จมากขึ้น และ การดำเนินการในอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยจำเป็นต้องเป็นในรูปแบบการประสานความร่วมมือ ไม่มีหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใด ที่มีอำนาจ และขีดความสามารถในการจัดการลำพังได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยรูปแบบการทำงานแนวราบโดยยึดเนื้องาน(Functional-based Planning) แทนที่การทำงานแนวดิ่งที่ยึดหน่วยงาน (Sectoral Planning) เป็นหลัก โดยทั้งส่วนที่เป็นแกนหลักคือภาคประชาชน และฝ่ายสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานทางวิชา และกลุ่ม NGO จะต้องดำเนินร่วมกันอย่างบูรณาการ

แผนภูมิที่ 6.2 แสดงโอกาสการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนครจากปัจจัยหลัก และปัจจัยสนับสนุน

6.6.2 ปัจจัยด้านการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย

1) ปัจจัยด้านจากภายในของชุมชนเอง ได้แก่

1.1) จุดอ่อนด้านทุน จากการสำรวจพบว่าผู้อยู่อาศัยจำนวนมากที่มีปัญหาเศรษฐกิจระดับครัวเรือนไม่มีทุนมากพอในการที่พื้นที่อยู่อาศัยด้วยตนเองได้ มีวิถีชีวิต "หาเช้ากินค่ำ" การออมเงินเพื่อการปรับปรุง สร้างใหม่ หรือซื้อที่อยู่อาศัยจึงจำกัด การลงทุนเพื่อที่อยู่อาศัยนั้นเป็นจำนวนมากและระยะยาว แม้จะเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานสำคัญของชีวิตก็ตาม

1.2) จุดอ่อนด้านค่านิยม ทั้งส่วนบุคคลและของชุมชน ทำให้ประชาชนท้องถิ่นขาดความรู้ความเข้าใจในประโยชน์ของการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยที่มีต่อชุมชน โดยทัศนคติของคนผู้อยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ จำนวนร้อยละ 16 ของบ้านที่สำรวจที่มีแนวโน้มในการให้ความร่วมมือน้อย เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย คิดว่าเป็นการจำกัดสิทธิ และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา รวมถึงการขาดความเป็นส่วนตัวจากการที่จะมีผู้คนเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น

1.3) จุดอ่อนด้านความรู้ ทางนวัตกรรมการก่อสร้าง ปรับปรุง ซ่อมแซมบ้านไม้ ให้คงทนถาวร และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขาดระบบการป้องกันอัคคีภัยในครัวเรือน การดับเพลิงชุมชนอย่างเร่งด่วน ในกรณีเกิดเพลิงไหม้ จึงทำให้ขาดความมั่นใจที่จะอยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ รวมถึงการขาดเทคโนโลยี และวัสดุที่เหมาะสม ส่งผลต่อคุณค่า และเอกลักษณ์ของที่อยู่อาศัย

1.4) ทัศนคติที่เปลี่ยนไปของผู้อยู่อาศัยในปัจจุบัน ที่เห็นว่าเรือนพื้นถิ่นล้าสมัย ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ อีกทั้งต้องใช้งบประมาณในการดูแลสูง และเสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยสูงจากความทรุดโทรมของบ้าน

1.5) ยังมีความเป็นสังคมพึ่งภายนอกหรืออุปถัมภ์ ซึ่งปรับเปลี่ยนได้ยาก ทำให้ชุมชนเคยชินกับการได้รับความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ และการรู้สึกว่าตนเองไม่มีอำนาจ หรือไม่มีพลังเพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง โดยเป็นหน้าที่ของภาครัฐที่ต้องดูแลอุปถัมภ์ ส่งผลถึงทัศนคติของการมีส่วนร่วม จิตสำนึกสาธารณะที่ชาวชุมชนพึงมีในปัจจุบัน ทำให้คนไม่มีความรู้สึกในความเป็นเจ้าของ หรือไม่มีอำนาจในการปกป้องดูแลรักษามรดกท้องถิ่นของตนเอง

วิถีสังคมแบบพึ่งภายนอก (ระบบ "รัฐ" อุปถัมภ์) ทำให้บุคคลและชุมชนเมืองเก่าหลายแห่งในประเทศไทย ไม่ใช่เฉพาะที่สกลนคร คาดหวังการช่วยเหลือจากภายนอก โดยเฉพาะจากหน่วยงานรัฐบาล จังหวัดหรือเทศบาล ในขณะที่ชุมชนโบราณในเมืองอนุรักษ์หลายแห่งของต่างประเทศ เน้นการพึ่งตนเอง ในระบบประชาสังคม (Civil Society) คือการรวมกลุ่มร่วมคิดร่วมพัฒนา โดยชุมชนและเพื่อชุมชน

1.6) ตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์มีลักษณะกระจาย ทำให้การอนุรักษ์ พื้นที่ที่เป็นไปได้ยากเนื่องจากต้องเกี่ยวข้องกับผู้อยู่อาศัยจำนวนมากที่มีทัศนคติต่างกัน ยากที่จะทำให้มีจุดมุ่งหมายเดียวกันได้

2) ปัจจัยด้านจากภายนอก ได้แก่

2.1) ภาครัฐยังการบริหารจัดการแบบรวมศูนย์อยู่มาก (Top-down Process) ขาดการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมของภาคประชาชน โดยระบบการบริหารที่มาจากส่วนกลางแบบรวมศูนย์ เป็นกลไกหลักในการพัฒนา มากกว่าการใช้ศักยภาพของสังคม โดยเฉพาะสังคมท้องถิ่น ดังเห็นได้ว่าโครงการพัฒนาสำคัญส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการโดยรัฐหรือจังหวัด มักจะขัดแย้งกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่น บางครั้งก่อให้เกิดปัญหาต่อสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น เนื่องจากการมองการพัฒนาจากบนลงล่าง (Top-Down process) ยกตัวอย่างโครงการที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่ เช่น โครงการบ้านเอื้ออาทร แม้จะมีประโยชน์ทางเศรษฐกิจการลงทุน

และแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยคนรายได้น้อยได้จริงบางส่วน แต่ยังขาดการพิจารณาความสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรม ประเพณี รูปแบบสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นโดยสิ้นเชิง

การขาดการส่งเสริมให้ภาคสังคม ภาคท้องถิ่นเอง มีความกระตือรือร้นในการรวมกลุ่มร่วมคิดร่วมทำ ขาดการหนุนเสริมให้ชุมชนเข้มแข็ง เพื่อให้ชุมชนและประชาคมท้องถิ่นเอง เป็นผู้นำในการพัฒนาพื้นที่อยู่อาศัย โดยภาครัฐปรับบทบาทไปเป็นผู้ประสาน หนุนเสริมและสนับสนุนงบประมาณ

2.2) ผังเมืองรวมเมืองสกลนคร ปี พ.ศ. 2542 – 2547 และขยายระยะเวลาการใช้งานถึงปี 2549 มีการกำหนดพื้นที่เมืองสกลนคร ให้เป็นย่านพาณิชยกรรม พักอาศัยหนาแน่นมาก กลาง และน้อย ย่านราชการ เกษตรกรรม สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา เป็นหลัก แต่ไม่ได้มีการกำหนดย่านการอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย (สีน้ำตาลอ่อน) โดยเฉพาะในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์คือ พื้นที่ในแนวคูเมืองโบราณ และพื้นที่วัดพระธาตุเชิงชุมและบริเวณโดยรอบ แต่อย่างไรก็ตาม ทำให้ทิศทางการส่งเสริมเอกลักษณ์เมืองเก่า ขาดความชัดเจนเป็นรูปธรรม ขาดกฎหมายข้อกำหนด และการรณรงค์ให้ประชาชน ตระหนักในคุณค่าของเอกลักษณ์เมือง

2.3) ท้องถิ่นยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ และความเข้าใจในการอนุรักษ์และพัฒนาย่านเมืองเก่าสกลนคร ที่เหมาะสม ทำให้เกิดปัญหา และอุปสรรคอื่น ๆ ตามมา อาทิเช่น

- ขาดการรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเมืองเก่าที่เป็นระบบ และสืบค้นได้

- ความเสื่อมโทรม หรือการสูญสลายขององค์ประกอบของเมืองต่างๆในเมืองเก่าทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม โดยความรู้เท่าไม่ถึงการ จากการพัฒนาที่ขาดการศึกษาในมิติของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมก่อให้เกิดการสูญเสียที่เป็นอันตรายต่อองค์ประกอบสำคัญของเมือง เช่น การสร้างถนนตัดคูเมืองเดิม เป็นต้น ซึ่งส่งผลต่อคุณค่า และองค์ประกอบที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของเมืองเก่า

- ขาดการส่งเสริม หรือสืบทอดองค์ความรู้ และคุณค่าของความสำคัญของเมืองเก่าต่อชุมชน และ สาธารณะชนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

- ขาดการส่งเสริมการศึกษาวิจัยด้านวิชาการเชิงลึกเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยวิทยาการทางช่างฝีมือท้องถิ่น วัสดุ และเทคโนโลยีการก่อสร้างที่เหมาะสมกับวัสดุท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า

- ขาดการส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการสร้างพันธกิจร่วมของทุกภาคส่วนระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องทั้งจากส่วนกลาง และท้องถิ่น

2.4) เศรษฐกิจของเมืองเก่า และสังคมที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจย่านเมืองเก่าสกลนคร ทำให้เมืองย่านเมืองเก่าขาดการดูแลรักษา และการจัดการที่เหมาะสม โดยการพัฒนา ยังเน้นด้านกายภาพเป็นหลัก สาธารณูปโภคและสาธารณูปการเป็นหลัก ขาดการศึกษาด้านมิติทางวัฒนธรรม

แผนภูมิที่ 6.3 แสดงปัจจัยด้านการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

ตารางที่ 6.22 แสดงการประเมินโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

เกณฑ์ในการประเมินโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร			
ปัจจัยสนับสนุนจากภายในชุมชน	มาก	ปานกลาง	น้อย
มีคุณค่า และเอกลักษณ์ควรค่าแก่การอนุรักษ์ และฟื้นฟู (ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองเก่า พ.ศ.2548-2552. สำนักงานนโยบาย และทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม)			
1. มีรูปแบบของสถาปัตยกรรมและที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ควรค่าแก่การอนุรักษ์ และฟื้นฟู	●		
2. มีลักษณะพิเศษ และมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น	●		
3. มีความเป็นตัวแทนของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคม หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง ซึ่งโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หรือสถาปัตยกรรมมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์		●	
4. การปรากฏของหลักฐานทางกายภาพที่บ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมือง หรือแหล่งวัฒนธรรมจากอดีต	●		
5. การใช้สอยในลักษณะเมืองที่ยังมีชีวิต(Living environment) ในปัจจุบัน			
ทัศนคติของคนในชุมชน (ศาสตราจารย์มาซารุ มาเอโนะ “มะจิชิคิริ” การปลุกชุมชนในญี่ปุ่น แนวความคิดและแนวทางปฏิบัติ)	●		
1. เกิดจากความต้องการของชาวชุมชนเอง	●		
2. ชุมชนมีสำนึกในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ความรักและภาคภูมิใจในถิ่น และที่อยู่อาศัยของตน	●		
ความเข้มแข็งของชุมชน (การพัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน. สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้)			
1. ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ที่เป็นแนวราบหรือแนวนอนที่มีความแน่นแฟ้นต้องการอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม	●		
2. กระบวนการชุมชน มีการรวมตัวกันของบุคคลหลากหลายทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีเป้าหมายร่วมกันในประโยชน์สาธารณะ		●	
3. คุณภาพและศักยภาพของผู้นำ ทั้งผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำทางธรรมชาติ		●	
4. จิตสำนึกความเป็นชุมชนและการมีส่วนร่วม ชุมชนและผู้นำมีความรู้สึกสาธารณะร่วมกัน และมีความตระหนักต่อปัญหาที่เกิดในชุมชน		●	
5. ความสามารถด้านการจัดการ ชุมชนมีระบบการจัดการต่างๆสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเต็มที่			●
6. ระบบความรู้และกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องอย่างต่อเนื่อง			●
7. ระบบเศรษฐกิจของชุมชนแบบพึ่งตนเอง และมุ่งตอบสนองความต้องการเพื่อการยังชีพของชุมชนเป็นหลัก และไม่มีปัญหาด้านเศรษฐกิจ			●
8. วัฒนธรรม ค่านิยม และความเชื่อในศาสนา ก่อให้เกิดวัฒนธรรมแบบร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน	●		
9. การบริหารงานปกครองของรัฐ มีการกระจายอำนาจลงสู่พื้นที่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน			●

ปัจจัยสนับสนุนจากภายนอก	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. แผนพัฒนาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดสกลนคร		●	
2. การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐระดับท้องถิ่น	●		
3. การให้การสนับสนุนของหน่วยงานทางวิชาการ และกลุ่ม NGO	●		
4. การให้การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐจากส่วนกลาง	●		
5. การแสวงหาและการสนับสนุนกลุ่มคนที่เป็นแกนกลางในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูชุมชนที่มาจากทุกภาคส่วน		●	

6.7 บทสรุป โอกาสการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

การอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าสกลนครมีโอกาสที่จะเป็นไปได้ “ปานกลาง” เนื่องจากมีปัจจัยสนับสนุนจากภาครัฐ และหน่วยงานทางวิชาการ และที่สำคัญคือเทศบาล และประชาคมเมืองสกลนครเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัย โดยเริ่มมีการดำเนินการเพื่อกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักและเห็นคุณค่าของย่านเมืองเก่าอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมบ้างแล้ว และที่สำคัญคือมีความพยายามในการจัดตั้งกลุ่มแกนนำจากภาคประชาชน คือ “คณะรักษ่าบ้านเก่าสกลนคร” เพื่อเป็นกลุ่มแกนกลางในการประสานงานระหว่างภาครัฐที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานทางวิชาการ และภาคประชาชน แต่ปัจจัยที่ทำให้โอกาสการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน โดยชุมชนเป็นแกนหลักนั้นยังคงมีโอกาสเป็นไปได้ยาก เนื่องจาก จุดอ่อนด้านทุนของผู้อยู่อาศัย และทัศนคติชุมชนยังเป็นแบบรัฐอุปถัมภ์

บทที่ 7

ข้อเสนอแนะ

บทสรุป โอกาสการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

การอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าสกลนครมีโอกาสที่จะเป็นไปได้ “ปานกลาง” เนื่องจากมีปัจจัยสนับสนุนจากภาครัฐ และหน่วยงานทางวิชาการ และที่สำคัญคือเทศบาล และประชาคมเมืองสกลนครเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย โดยเริ่มมีการดำเนินการเพื่อกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักและเห็นคุณค่าของย่านเมืองเก่าอย่างเป็นรูปธรรมบ้างแล้ว และที่สำคัญคือมีความพยายามในการจัดตั้งกลุ่มแกนนำจากภาคประชาชน คือ “คณะรักษ่าบ้านเก่าสกลนคร” เพื่อเป็นกลุ่มแกนกลางในการประสานงานระหว่างภาครัฐที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานทางวิชาการ และภาคประชาชน แต่ปัจจัยที่ทำให้โอกาสการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน โดยชุมชนเป็นแกนหลักนั้นยังคงมีโอกาสเป็นไปได้ยาก เนื่องจาก จุดอ่อนด้านทุนของผู้อยู่อาศัย และทัศนคติชุมชนยังเป็นแบบรัฐอุปถัมภ์

7.1 ข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

จากโอกาสการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยที่มีโดยเป็นปัจจัยสนับสนุนจากภายนอก ทั้งจากแผนพัฒนา และการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานทางวิชาการรวมถึงกลุ่ม NGO แต่การอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยจะประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืนนั้น ศักยภาพภายในของชุมชนยังเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญที่สุด ดังนั้นจึงขอเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย ดังนี้

7.1.1 การกำหนดวิสัยทัศน์ในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย

ต้องตั้งเป้าหมายให้ถูกต้องว่าเป็นการอนุรักษ์พื้นที่ เพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเป็นสำคัญ และต้องอยู่บนพื้นฐานของความสมดุลทั้งด้านกายภาพ สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

7.1.2 การให้ความรู้แก่ชุมชน และการเตรียมความพร้อมให้แก่ชุมชน

โดยในระยะแรกต้องอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานท้องถิ่น และสถาบันการศึกษา ที่มีความเข้าใจในเป้าหมายอย่างถ่องแท้เป็นผู้จุดประกายให้กับชาวชุมชน

7.1.3 กระบวนการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยต้องดำเนินการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมควบคู่กับการแลกเปลี่ยนความรู้ และเสริมศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหาต่างๆด้วยตนเอง

โดยอาจคัดเลือกพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงสุดมาดำเนินการเป็นตัวอย่างเป็นรูปธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้เมื่อชุมชนมีความพร้อมมากขึ้นแล้วชุมชนจะสามารถปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็นแกนหลักในการพัฒนา อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ต่อเนื่องยั่งยืน

7.1.1 การกำหนดวิสัยทัศน์ ในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย

ย่านเมืองเก่าสกลนครจะต้องได้รับการอนุรักษ์ และฟื้นฟูอย่างเหมาะสม สามารถดำรงคุณค่าความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของย่านเมืองเก่าสกลนครไว้ได้ พร้อมไปกับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน “เพื่อคุณภาพชีวิต และคุณภาพการอยู่อาศัยที่ดีขึ้นของชาวชุมชนย่านเมืองเก่าสกลนครเป็นหลัก” และต้องอยู่บนพื้นฐานของความ “สมดุลทั้งด้านกายภาพ สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ”

แนวความคิดการกำหนดวิสัยทัศน์ มาจากการศึกษากรณีศึกษา พบว่า

แนวทางการจัดการชุมชนของรัฐบาลญี่ปุ่น ถือเป็นตัวอย่างของอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย โดยสาเหตุที่ประเทศญี่ปุ่นประสบความสำเร็จนั้นเนื่องด้วยการดำเนินงานด้วยวัตถุประสงค์ที่เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชนเป็นเป้าหมายอันดับหลายแรก มากกว่าที่จะหวังด้านรายได้จากปริมาณนักท่องเที่ยวที่เข้ามา หรือเพื่อชื่อเสียงจากการประกาศเป็นมรดกโลกแบบประเทศกำลังพัฒนา เช่น หลวงพระบาง ประเทศลาว ฮอยอัน ประเทศเวียดนาม เป็นต้น ดังนั้น ผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมหรือนักท่องเที่ยวจึงมีลักษณะที่เป็นกลุ่มเฉพาะ คือเป็นกลุ่มที่มีคุณภาพ คือเข้ามาเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิต ชื่นชมความงามที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน มากกว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไป (mass tourism) ที่เข้ามาโดยผิวเผินที่มักเข้ามาทำลายมรดกทางวัฒนธรรมมากกว่าการเข้ามาชื่นชมด้วยความเคารพ และให้เกียรติชุมชนท้องถิ่น

การอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยนับเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ เช่นเดียวกัน การเข้ามาของผู้คนที่เพิ่มขึ้นก็จำเป็นต้องดำรงอยู่ได้บนคุณค่าทางด้านกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม โดยไม่ไปรบกวนสภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ รวมถึงการรบกวนพื้นที่สงวนรักษาที่สามารถทำให้ภูมิทัศน์เมือง และเอกลักษณ์ของชุมชนมัวหมองลงได้ ดังนั้นความเจริญที่เข้ามา และเศรษฐกิจที่เข้ามา รวมถึงผู้คนที่เข้ามามากขึ้น จำเป็นต้องควบคุมปริมาณ และคุณภาพอย่างสม่ำเสมอ หน่วยงานท้องถิ่นจะต้องกำหนดระเบียบหรือข้อบังคับที่เหมาะสมสำหรับการควบคุม ร่วมกับคนในชุมชน ในการที่จะรองรับความเจริญที่เข้ามา โดยไม่ไปรบกวนความเป็นส่วนตัวของผู้อยู่อาศัยดั้งเดิม

โดยในปัจจุบัน ชุมชนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าในหลายเมืองกำลังประสบปัญหาจากการพัฒนาโดยใช้เศรษฐกิจนำ โดยหวังเพียงรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้อาศัยเปลี่ยนแปลงไป ดังเช่นที่อัมพวากำลังประสบปัญหาในปัจจุบัน คือชุมชนที่อยู่อาศัยดั้งเดิมขาดความเป็นส่วนตัวจากการเข้ามาของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง จึงต้องให้ความช่วยเหลือ และให้ความรู้แก่ชุมชนอย่างเพียงพอ โดยสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อศึกษาหาแนวทางการอนุรักษ์ที่เหมาะสมแก่ชุมชนร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นและชุมชน ในการกำหนดนโยบาย และข้อตกลงต่างๆ เพื่อให้เกิดการสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์

7.1.2 การเตรียมความพร้อมให้แก่ชุมชน และการให้ความรู้แก่ชุมชน

หัวใจของการพัฒนา อนุรักษ์เมือง ชุมชนที่อยู่อาศัย คือการให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีองค์ความรู้มากพอที่จะเลือก และกลั่นกรองวัฒนธรรมจากภายนอก โดยพัฒนาอย่างรู้เท่าทัน และอยู่ในความพอดีกับที่เหมาะสมกับตนเองที่สามารถรองรับได้ เพื่อสร้างความสมดุลทั้งด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน โดยเรียนรู้ผ่านกระบวนการ ซึ่งเป็นกลไกในการขับเคลื่อน ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และต้องมีการรวมตัวที่เข้มแข็งเพื่อให้ชุมชนมีความพร้อมในการแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง ซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนนี้เองที่มีประสิทธิภาพมากกว่าเทคโนโลยีใดๆ ทั้งสิ้น ในการที่จะรักษาสินทรัพย์ทางสถาปัตยกรรม และ

สินทรัพย์ทางวัฒนธรรม โดยขอเสนอการจัดตั้งองค์กรต่างๆ เพื่อสร้างเป็นกลไกให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ดังนี้

1) จัดตั้งองค์กรชุมชน

โดยสามารถดำเนินการได้เลย ไม่ว่าจะการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้หรือไม่ เพราะเป็นกระบวนการทางสังคมของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พื้นที่ถิ่นที่อยู่อาศัยของตนเองเพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกัน เกิดความเข้มแข็งต่อไป ซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนสามารถทำให้เกิดโครงการพัฒนาพื้นที่ที่เกิดจากความร่วมมือ และความต้องการของชุมชนเอง โดยมีต้องอาศัยแผนจากภาครัฐ

และหากชุมชนมีความต้องการที่จะอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยแล้ว จำเป็นต้องแสวงหากลุ่มที่เป็นแกนนำ หรือกลุ่มที่เป็นแกนกลางในการประสานงานระหว่างชาวชุมชน กับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง โดยจัดตั้งเป็นองค์กรที่เป็นรูปธรรม คือ "คณะกรรมการการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัย" ที่ประกอบด้วยประชาคมเมือง ภาคประชาชน และหน่วยงานท้องถิ่นที่จะเป็นแกนหลักในการดำเนินการด้านต่างๆ โดยมีภาครัฐจากส่วนกลางเป็นผู้สนับสนุน โดยคณะกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ส่งเสริม และเร่งรัดให้มีการอนุรักษ์ ดูแล ปรับปรุง มรดกทางวัฒนธรรมของเมืองเก่า
- ส่งเสริมให้มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมเพื่อสร้างสมดุลระบบนิเวศเมืองที่ดี
- กำหนดมาตรการ และบังคับใช้กฎข้อบังคับต่างๆ
- ส่งเสริมให้มีการสร้างแรงจูงใจ และกลไกทางเศรษฐศาสตร์ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมด้านการอนุรักษ์
- ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนที่สอดคล้องเหมาะสม
- ส่งเสริมให้เกิดการกระจายความรับผิดชอบสู่ทุกภาคส่วน เพื่อสร้างพันธกิจร่วม
- เสริมสร้างขีดความสามารถของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
- ส่งเสริมการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี
- เร่งรัดให้เกิดกลไกการเฝ้าระวัง

2) การตั้งกองทุนเพื่อการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

โดยมีหน้าที่ในการสนับสนุนด้านการเงิน และการบริหารจัดการด้านการเงิน เพื่อการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัย และฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงาม โดยเน้นปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองให้เหมาะสมกับกิจกรรมที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของเมือง เช่น ปรับปรุงเส้นเชื่อมวัดกับชุมชน เส้นทางบินเขาบาตร ปรับปรุงภูมิทัศน์ถนนเจริญที่มุ่งสู่วัดพระธาตุเชิงชุมเป็นถนนสายวัฒนธรรม การเพิ่มพื้นที่สีเขียวภายในชุมชน เพื่อสภาพแวดล้อมที่ดี และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชน เป็นต้น

โดยการจัดตั้ง "กองทุนเพื่อการอนุรักษ์และพื้นที่ที่อยู่อาศัย" มีวัตถุประสงค์เพื่อนำระดมทุนจากท้องถิ่นและภาคเอกชนเป็นหลัก เพื่อสนับสนุนและสร้างแรงจูงใจให้ท้องถิ่น ชุมชน ได้ปรับปรุงอาคารสภาพแวดล้อมเพื่อให้สอดคล้องกับบรรยากาศ และเอกลักษณ์ของเมือง

การรักษาเอกลักษณ์ภูมิทัศน์เมือง ชุมชน และที่อยู่อาศัย จำเป็นต้องมีแหล่งเงินทุนให้ชาวชุมชนกู้ยืมเพื่อนำมาใช้จ่ายในการปรับปรุงอาคารบ้านเรือน หรือสร้างชิ้นใหม่ให้สอดคล้องกลมกลืนกับอาคารที่แวดล้อมโดยรอบโดยเฉพาะอย่างยิ่ง กับเรือนพักอาศัยที่มีคุณค่า

ชุมชนสามแพ่ง คือกรณีศึกษาที่ดีมาก ในการนำรูปแบบของสหกรณ์มาใช้ เรียกว่า "สหกรณ์ฟื้นฟูเมืองเก่า จำกัด" มีหน้าที่แตกต่างจากประชาคมเมือง สหกรณ์ฟื้นฟูเมืองเก่ามีการทำงานที่เน้นกิจกรรมในระดับที่กว้าง

ออกไปจากชุมชน และมีการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐฯ รวมถึงจัดกิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นกิจกรรมที่ใช้ระยะเวลายาวนาน ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์กำหนดไว้อย่างชัดเจนในข้อบังคับของสหกรณ์ที่ว่า

“ สหกรณ์มีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจสังคม ช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประสานงานกับภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาเมืองและวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ที่กำหนดไว้ มีหลายข้อที่ชี้ให้เห็นถึงแนวทางการทำงานที่แตกต่างจากองค์กรอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชนอื่นๆ อาทิ การส่งเสริมให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มพูนและถาวรในการประกอบอาชีพค้าขาย จากการฟื้นฟูพัฒนาเมืองเก่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว และปรับปรุงที่อยู่อาศัยของสมาชิกโดยรอบให้สวยงามเพื่อรองรับการท่องเที่ยว และนอกจากนี้ วัตถุประสงค์สำคัญอีกประการหนึ่งที่ได้ชี้แจงไว้ คือการจัดกิจกรรมร่วมกับกับส่วนภาครัฐและเอกชน เพื่อสร้างสำนึกของชุมชนในการมีส่วนร่วมพัฒนาเมือง”

ในการทำงานนั้น สหกรณ์ฟื้นฟูเมือง เปิดกว้างให้ผู้สนใจทั่วไปสามารถเป็นสมาชิกของสหกรณ์ได้ เพื่อระดมทุนสนับสนุนการทำงาน ส่วนคณะกรรมการของสหกรณ์ ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ และในอีกส่วนหนึ่งมาจากคณะกรรมการของประชาคมคลองคูเมืองเดิมสามแพ่ง ซึ่งเป็นองค์กรที่ดำเนินงานมาตั้งแต่ในระยะแรก

จากแนวทางการทำงานข้างต้นจะเห็นได้ว่า สหกรณ์ฟื้นฟูเมืองเก่า จำกัด จะให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์เมืองเก่าไปพร้อมกับการพัฒนา ไม่จำกัดเฉพาะการทำงานในย่านสามแพ่ง แต่ระดมความคิดและร่วมทำงานกับชุมชนเมืองเก่าในทุกพื้นที่ของประเทศ จึงเป็นโอกาสดีสำหรับการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่า สกลนครที่จะขอคำปรึกษา แนะนำด้านต่างๆ รวมถึงรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับตนเอง

โดยในปัจจุบันแต่ละชุมชนในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร มีการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์โดยการบริหารจัดการของชาวชุมชนเอง โดยมีกลุ่มสตรีแม่บ้าน อสม. เป็นแกนหลักในการดำเนินงาน เป็นการแสดงถึงความตื่นตัวของคนในชุมชน ที่เป็นอาสาสมัครในการทำงานเพื่อส่วนรวม และเป็นการพัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนโดยชุมชนเอง ทำให้ชุมชนมีความมั่นใจ และมีขีดความสามารถที่จะพัฒนาได้อีก หากได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรูปแบบของสหกรณ์ยังเป็นการเชื่อมโยงสมาชิกให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีการสื่อสาร/การแลกเปลี่ยนข่าวสาร ส่งผลให้สมาชิกมีความผูกพันกัน อันเป็นพื้นฐานของการสร้างชุมชนที่แท้จริง

ประกอบกับความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน เป็นจุดแข็งอย่างหนึ่งของพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร ที่เอื้อให้เกิดการรวมกลุ่ม เนื่องจากการทรุดโทรมของเรือนพักอาศัยที่มีคุณค่าส่วนหนึ่งเกิดจากภาวะเศรษฐกิจระดับครัวเรือนที่มีรายได้ไม่แน่นอน ดังนั้นการรวมกลุ่มในการกั๊ยเงินจึงเป็นการแก้ปัญหาเรื่องรายได้ที่ไม่แน่นอนของผู้อยู่อาศัย ส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือด้านการเงินระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ดังนั้นความสัมพันธ์เชิงสังคมที่เข้มแข็ง เป็นจุดแข็งอย่างหนึ่งที่สามารถทำให้การจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูที่อยู่อาศัยประสบความสำเร็จได้

3) โครงการวัสดุก่อสร้างราคาถูกลง และสนับสนุนการผลิตวัสดุแทนไม้เพื่อรักษาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น

จากการศึกษาทัศนคติของเจ้าของเรือนพักอาศัยที่มีคุณค่า พบว่าปัญหาไม้หายาก และมีราคาแพงในปัจจุบัน เป็นปัญหาหลักในการรักษาสภาพกายภาพของเรือนที่พักอาศัยที่มีคุณค่าให้คงสภาพที่ดี และสมบูรณ์ได้ ประกอบกับในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครไม่ค่อยจะมีวัสดุก่อสร้างให้เลือกมากนัก สำหรับการปรับปรุงอาคารทั้งใหม่ และเก่าตามรูปแบบสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และสร้างกลมกลืนระหว่างอาคารเก่า และใหม่

ดังนั้น โครงการวัสดุก่อสร้างราคาถูกลง และการสนับสนุนการผลิตวัสดุแทนไม้เพื่อรักษาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น เป็นการสร้างทางเลือกให้กับชาวบ้านในโครงการที่สามารถเลือกใช้วัสดุใหม่ๆ และราคาถูกลงได้เหมือนในเขตเมือง โดยเฉพาะการใช้วัสดุแทนไม้

การอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยจะประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืนนั้น ชุมชนจำเป็นต้องพึ่งพาเทคโนโลยีภายนอกให้น้อยที่สุด เนื่องจากการผลิตวัสดุก่อสร้างในระบบอุตสาหกรรม เป็นสิ่งที่นอกเหนือการควบคุมทั้ง และมีราคาแพงขึ้นเรื่อยๆจากภาวะเศรษฐกิจ ภาวะน้ำมันแพง ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือต้นทุนที่ต้องเสียไปโดยใช่เหตุ นอกจากนี้วัสดุในระบบการก่อสร้างสมัยใหม่มีส่วนสำคัญในการทำลดคุณค่าของบ้านเก่าที่มีคุณค่าในปัจจุบัน จากความสำเร็จรูปที่ขาดความยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนยาก เช่น สีหลังคาฉูดฉาด กันสาดอลูมิเนียมสำเร็จรูป เป็นต้น

ดังนั้น ชุมชนจำเป็นต้องศึกษาหาเทคโนโลยี รวมถึงวัสดุที่เหมาะสมกับชุมชนท้องถิ่นของตนเอง และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรภายในชุมชนที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมถึงการสร้างกลุ่ม และเครือข่ายในการศึกษา แลกเปลี่ยนทรัพยากร และเทคโนโลยีซึ่งกันและกัน ระหว่างชุมชนเพื่อเสริมศักยภาพ และเรียนรู้ร่วมกัน

ปัจจุบัน กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมป่าไม้ โดยสำนักวิจัยและการจัดการป่าไม้ และผลิตผลป่าไม้ ปัจจุบันได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการนำเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรเพื่อมาผลิตเป็นวัสดุทดแทนไม้ที่มีคุณภาพ มีความแข็งแรง และทนทานเทียบเท่าไม้ธรรมชาติจนประสบความสำเร็จ พร้อมกับได้นำความรู้ดังกล่าวถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านช่างให้กับประชาชน และชุมชนที่สนใจได้เข้ามาศึกษาและทดลองปฏิบัติ เช่น การผลิตไม้อัดจากใบหญ้าแฝก เป็นต้น โดยสำหรับผู้ที่ต้องการนำไปประกอบอาชีพในกลุ่มอุตสาหกรรมขนาดเล็กต้องใช้งบประมาณไม่ต่ำกว่า 1 ล้านบาท ส่วนชุมชนใดที่ต้องการดำเนินการจะต้องมีทุนไม่ต่ำกว่า 100,000 บาท เพื่อเป็นค่าดำเนินการในการจัดซื้อเครื่องจักรในการแปรรูปจากเศษวัสดุในการบดย่อย การเตรียมวัสดุมีเครื่องผสมกาว เครื่องอัด และในอนาคตกรมป่าไม้ได้เตรียมที่จะทำศูนย์แสดงสินค้า เพื่อใช้เป็นสถานที่เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนและคนทั่วไปได้เห็นถึงการพัฒนา การวิจัยการต่อยอดต่างๆ เพื่อนำไปสู่การสร้างงาน สร้างอาชีพจากวัสดุทดแทนไม้ต่อไป

เมืองสกลนครมีความอุดมสมบูรณ์ และทรัพยากรธรรมชาติมากมาย หากภาครัฐที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนการวิจัยเพื่อผลิตวัสดุแทนไม้จากทรัพยากรในท้องถิ่นแล้ว นอกจะเป็นการเพิ่มมูลค่าแก่วัสดุเหลือใช้และแก้ปัญหาไม้มีราคาแพง และหายากในปัจจุบัน แล้ว ยังสามารถต่อยอดในการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของเมืองจากวัสดุท้องถิ่น เช่น การทำป้ายร้านค้า ระแนงไม้กันแดด อุปกรณ์ประดับตกแต่งอาคาร ซึ่งสามารถควบคุมสีล้นรายละเอียดต่างๆให้มีความสอดคล้องกลมกลืนกัน สิ่งเหล่านี้ส่งเสริมให้เกิดภูมิทัศน์เมืองที่สวยงาม และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวได้

4) จัดตั้งธนาคารวัสดุ สนับสนุนการรีไซเคิล

เป็นการวางแผนในระยะยาวหากเพื่อรองรับการเข้ามาเพิ่มขึ้นจากโครงการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนครในอนาคต โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้โรงเรียนเทศบาลในเขตพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครเป็นศูนย์กลางในการคัดแยกขยะมูลฝอยจากชุมชน โดยมีนักเรียนเป็นทั้งสมาชิกและเจ้าหน้าที่หรือผู้บริหารธนาคารวัสดุรีไซเคิลของโรงเรียน อันเป็นการลดปริมาณขยะที่เทศบาลต้องบริหารจัดการให้น้อยลง รวมถึงเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนให้แก่เยาวชน

ปัจจุบัน ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร รวมถึงพื้นที่อื่นๆที่มีบ้านไม้เก่าที่ถูกทิ้งร้าง และมีสภาพทรุดโทรมเกินกว่าที่จะซ่อมแซมได้จำนวนมาก ซึ่งเจ้าของมีแนวโน้มที่จะรื้อสร้างเป็นบ้านปูนสมัยใหม่ ธนาคารวัสดุนอกจากจะมีหน้าที่ในการจัดการสภาพแวดล้อมภายในชุมชนแล้ว ยังมีหน้าที่รับซื้อวัสดุพวกไม้ที่เหลือใช้ ที่เจ้าของไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้ว นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการสนับสนุนวัสดุราคาถูกกับบ้านที่ต้องการปรับปรุง ซ่อมแซมได้

5) การส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย และการให้ความรู้แก่ชุมชน

การส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์และให้ความรู้แก่ชุมชนมีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างความสนใจ และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย จัดเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการสร้างพื้นฐานและทัศนคติตลอดจนมุมมองที่ด้านการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยให้แก่ประชาชน โดยขอเสนอรูปแบบเพื่อเป็นตัวอย่าง ดังนี้

5.1) จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนเป็นการให้ความรู้แก่ชุมชนอีกทางหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เนื่องจากเป็นการปูพื้นฐานในระยะยาว และที่สำคัญคือเป็นการสร้าง “คน” โดยเฉพาะเด็ก และเยาวชนรุ่นใหม่ที่จะเป็นผู้ดูแลมรดกทางวัฒนธรรม รวมถึงที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์

วิธีการ คือ การดำเนินสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อปฏิบัติการศึกษาในภาคประชาชน ซึ่งเป็นความรู้ที่สร้างขึ้นโดยคนในท้องถิ่นที่จะอธิบายตนเอง และเป็นผู้เขียนประวัติศาสตร์ร่วมกัน โดยมีนักวิชาการจากภาครัฐเป็นฝ่ายสนับสนุนด้านการรวบรวมข้อมูลเพื่อให้เป็นระบบ การสังเคราะห์ และช่วยชี้ให้เห็นประเด็นหรือสาระสำคัญที่สามารถแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งให้ความช่วยเหลือในเรื่องการจัดการ และเทคนิค เป็นการส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นรู้สึกมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และเป็นกระบวนการหนึ่งในการกระตุ้นชุมชนรู้จักที่จะเรียนรู้จักตนเองร่วมกัน ส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่เคลื่อนจากข้างใน เป็นการดูแลตนเอง รู้จักตนเอง รู้จักท้องถิ่น และสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเอง เป็นการปฏิบัติการศึกษาในภาคประชาชน ดังนั้นการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นไม่ควรหวังเงินสนับสนุนจากภาครัฐ ควรสร้างจากกำลังของตนเอง เริ่มจากพิพิธภัณฑ์เล็กๆ และขยายไปตามกาลเวลา พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นกระบวนการศึกษาและเรียนรู้ ไม่ใช่สิ่งที่จับจอบในตัวเอง ความรู้ที่ใช้ในการสร้างพิพิธภัณฑ์นั้น สามารถนำมาเขียนขึ้นเป็นองค์ความรู้ให้คนในท้องถิ่นได้รับรู้และสืบทอดต่อไป ทำให้พิพิธภัณฑ์เป็นของส่วนรวมของคนในชุมชนทุกรุ่นทุกสมัย

โดย ชุมชนตลาดสามชุกเป็นตัวอย่างของการนำพิพิธภัณฑ์ชุมชนเป็นเครื่องมือในการให้ชาวสามชุกที่มองเห็นคุณค่าของตนเอง โดยการร่วมกันค้นหาความเป็นตัวตนร่วมกันของคนสามชุก ผ่านพิพิธภัณฑ์มีชีวิต โดยใช้บ้านของขุนจำนางค์ จีนาสังข์ นายอากรคนแรกของสามชุกเป็นที่ทำการ เป็นที่รวบรวมของเก่าตลอดจนองค์

ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคนสามชุกทั้งวิถีชีวิตมาไว้ที่นี่ ดังนั้น พิพิธภัณฑ์ บ้านขุนจ่ารงค์ ที่สามชุก จึงเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแห่งแรกของเมืองไทย เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เห็นคน เห็นชีวิต เห็นชุมชน เห็นความเคลื่อนไหว เพราะเป็นพิพิธภัณฑ์ที่สร้างจากจิตสำนึก ของคนในชุมชน และร่วมกันสร้างจากการร่วมมือของคนในชุมชน มิใช่ทางราชการมาทำให้เหมือนที่มีอยู่ทั่วไป และที่สำคัญคำว่าพิพิธภัณฑ์ของคนสามชุกมิได้มีความหมายเพียงตัวที่ทำการของพิพิธภัณฑ์เท่านั้น แต่หมายรวมถึงอาคารที่อยู่อาศัย และวิถีชีวิตของผู้คนทั้งตลาดสามชุก

รูปที่ 7.1 แสดงบ้านของขุนจ่ารงค์ จีนาสังข์ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแห่งแรกของเมืองไทย

ย่านเมืองเก่าสกลนครมีศักยภาพ และของดีมากมาย ทั้งด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม กายภาพที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า กายภาพด้านสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ และที่สำคัญทรัพยากรบุคคล ที่มีความรู้ความสามารถ มีผู้อยู่ในเมือง ประชาชนชุมชนที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของย่านเมืองเก่าสกลนครได้เป็นอย่างดี ดังนั้น การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนเป็นเครื่องมือหนึ่งในการ ส่งเสริมให้ชุมชนรู้จักตนเอง และตระหนักในคุณค่าของตนเอง และที่สำคัญคือเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องราวของชุมชน โดยการบอกเล่าของคนในชุมชน และเพื่อคนในชุมชนเอง

นอกจากนี้การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนยังเป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ปัญหาบ้านเก่าที่ยังคงสภาพสมบูรณ์ ที่ปัจจุบันเจ้าของไม่ได้อยู่อาศัยแล้ว ซึ่งปัจจุบันมีจำนวนพอสมควรในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร โดย ชีราคาวา-โกะ เป็นกรณีศึกษาที่ดีในการจัดการกับบ้านเก่าถูกทิ้งร้างมาทำเป็นพิพิธภัณฑ์ โดยรัฐบาลท้องถิ่นของชีราคาวา-โกะได้มีแนวทางการจัดการกับบ้านแบบดั้งเดิมที่เจ้าของอยากขาย โดยจัดซื้อและได้เคลื่อนย้ายบ้านที่เจ้าของอยากขาย ให้มาอยู่รวมกันในบริเวณที่สามารถดูแลรักษาได้ง่าย เพื่อเปิดเป็นพิพิธภัณฑ์ ทั้งยังได้รับการสนับสนุนด้านความรู้เชิงวิชาการด้านอนุรักษ์บ้านแบบดั้งเดิม และการอนุรักษ์วัฒนธรรมจากอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ปัจจุบัน มีบ้านแบบดั้งเดิม ที่ภาครัฐรับซื้อไว้ 25 หลัง ได้นำมาทำเป็น Open-air Museum สำหรับให้คนทั่วไป และคนรุ่นใหม่ในชุมชนได้มาศึกษา เรียนรู้

ดังนั้น จากกรณีศึกษานี้ภาครัฐ และหน่วยงานท้องถิ่น สามารถนำมาปรับ และประยุกต์ในการจัดการเกี่ยวกับบ้านเก่าที่มีคุณค่าที่ถูกทิ้งร้างในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร ให้เกิดการใช้ประโยชน์ และเหมาะสมได้

รูปที่ 7.2 แสดงการนำบ้านเก่าที่ไม่ใช่ประโยชน์มาทำเป็น Open-air Museum ใน ชีราคาวา-โกะ

รูปที่ 7.3 แสดงที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในย่านเมืองเก่าสกลนครที่ยังคงรักษาความสมบูรณ์ไว้ แต่ปัจจุบันขาดการใช้งาน ถูกทิ้งร้าง

5.2) การให้การศึกษแก่ชุมชน บรรลุเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนแก่สถาบันการศึกษาในชุมชน ในทุกระดับตามบทบาทและหน้าที่ เช่น ระดับประถม และมัธยมศึกษาบรรลุเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และพัฒนาการของชุมชนที่อยู่อาศัยจากสถานที่จริง , ระดับอาชีวศึกษาบรรลุเป็นหลักสูตรการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเสริมสร้างทักษะทางช่างโดยเฉพาะช่างไม้เพื่อเป็นบุคลากรในการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยในอนาคต เป็นต้น รวมถึงการให้ความรู้การจัคอบรมแก่ชุมชน ซึ่งจัดเป็นแนวทางที่ทำให้กระบวนการอนุรักษ์บรรลุผลสำเร็จในระยะยาว เนื่องจากหากชุมชนมีประชาชนหรือกลุ่มบุคคลที่สนใจ และมีความตั้งใจจริงที่จะดำเนินการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยเมื่อมีการริเริ่มโครงการ ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีความตั้งใจและมุ่งมั่นให้โครงการนั้นๆ เกิดผลในทางปฏิบัติได้จริง

การให้การฝึกอบรมและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นมาตรการสร้างแรงจูงใจที่สำคัญ เป็นกิจกรรมที่จะส่งผลทางเศรษฐกิจต่อชุมชน และท้องถิ่นโดยตรงในลักษณะการสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น การให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิค ความรู้ ความเชี่ยวชาญตลอดจนทักษะเฉพาะด้านให้แก่กลุ่มคน จะทำให้กิจกรรมการอนุรักษ์ที่ต้องการความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเกิดขึ้นได้จริง สามารถลบล้างแนวความคิดที่ว่า “งานด้านการอนุรักษ์มีต้นทุนและค่าใช้จ่ายสูงเกินไป” หรือ “ในปัจจุบันจะหาคนทำงานด้านนี้ได้น้อยเต็มที” ซึ่งบ่อยครั้งเป็นสาเหตุให้ไม่สามารถผลักดันด้านการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมได้

โดยการสนับสนุนการจัดตั้ง ชมรมช่างท้องถิ่น หรือช่างไม้โบราณ รวมถึงการถ่ายทอดความรู้ทางช่าง โดยการการอบรมช่างที่สนใจให้มีความเข้าใจในสถาปัตยกรรมท้องถิ่นของตน ยกกระดับช่างท้องถิ่น สร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่นเพื่อรองรับโครงการต่างๆที่เกิดขึ้นในอนาคต เพื่อให้สิ่งก่อสร้างต่างๆกลมกลืนกัน เป็นการสืบสาน รักษา และสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นให้ยั่งยืน และสร้างภาคภูมิใจต่อสถาปัตยกรรมท้องถิ่นของตนเองด้วย

จากการสำรวจข้อมูลทางกายภาพที่อยู่อาศัยของย่านเมืองเก่าสกลนครพบว่า ระบบการสร้างที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์มีความน่าสนใจ จากภูมิปัญญาของช่างท้องถิ่น เช่น ช่างฉนวน ช่างประจำท้องถิ่นที่มีผลงานการออกแบบและก่อสร้างที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งปัจจุบันช่างก่อสร้าง ช่างไม้พื้นถิ่นขาดการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการก่อสร้าง เนื่องจากระบบการก่อสร้างสมัยใหม่เข้ามาแทน ทำให้ช่างท้องถิ่นกำลังสูญหายและลดความสำคัญลง ดังนั้นจึงควรส่งเสริม และยกระดับความสำคัญของช่างท้องถิ่น โดยการจัดตั้งเป็นชมรมอย่างเป็นทางการ และมีเกียรติ เพื่อถ่ายทอดความรู้ และภูมิปัญญาการก่อสร้างบ้านเก่า บ้านไม้โบราณแก่ชนรุ่นหลัง ดังเช่น ในย่านเมืองเก่าสกลนคร มีชมรมช่างทำปราสาทผึ้งที่ในปัจจุบันที่มีหน้าที่ในการอบรม และถ่ายทอดฝีมือช่างทำปราสาทผึ้งแก่ผู้สนใจทั้งในและนอกพื้นที่จังหวัดสกลนคร และเป็นการสร้างรายได้แก่ชมรมอีกทางหนึ่ง

7.1.3 กระบวนการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยต้องดำเนินการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมควบคู่กับการแลกเปลี่ยนความรู้ และเสริมศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหาต่างๆด้วยตนเอง

โดยอาจคัดเลือกพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงสุดมาดำเนินการเป็นตัวอย่างเป็นรูปธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้ เมื่อชุมชนมีความพร้อมมากขึ้นแล้วชุมชนจะสามารถปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็นแกนหลักในการพัฒนา อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ต่อเนื่องยั่งยืน

1) สร้างพันธกิจร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและภาคประชาชน

โดยพันธกิจจะระบุถึงภาระหน้าที่ของผู้บริหารเมือง กับประชาชนในฐานะพลเมือง เช่น พันธกิจว่าด้วยทัศนียภาพของย่านเมืองเก่าสกลนคร โดยกำหนดให้นายกเทศมนตรีจะต้องมีหน้าที่เป็นผู้นำในการสร้างทัศนียภาพของเมือง และคุณภาพสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ควบคู่กับการประสานการดำเนินงานเกี่ยวกับสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เพื่อให้การพัฒนาสอดคล้องกับการอนุรักษ์ และสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าสกลนคร โดยมีภาคประชาชนมีหน้าที่ดูแล และเฝ้าระวังให้มรดกทางวัฒนธรรมอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ เพื่อเป็นมรดกและสร้างความภูมิใจให้แก่ชาวชุมชนต่อไป

โดยภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่ชุมชน ในการก่อสร้างดัดแปลงการใช้งานอาคาร ตลอดจนส่งเสริมให้มีการจัดทำ เกณฑ์การสร้างอาคารใหม่โดยเป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างภาครัฐ และชุมชน ทั้งนี้เกณฑ์ดังกล่าวที่จัดทำขึ้นมิใช่ข้อบังคับ เป็นเพียงแนวทางที่พึงปฏิบัติร่วมกัน เพื่อรักษาลักษณะทางกายภาพของย่านให้เกิดความงาม และเป็นระเบียบเรียบร้อย

กรณีศึกษาที่น่าสนใจ คือ ชุมชนชิราคาวา-โกะเมืองมรดกโลกในประเทศญี่ปุ่น¹ ที่มีการประสานประโยชน์ร่วมกันระหว่างผู้อยู่อาศัยในเรือนพักอาศัยที่มีคุณค่า โดยต้องถูกควบคุมจากการอนุรักษ์ และบ้านสมัยที่ต้องควบคุมเช่นกันทั้งด้านกิจกรรม มาตรการปรับปรุงและต่อเติมที่เหมาะสม เพื่อเป็นการส่งเสริมคุณค่าให้แก่เรือนที่อยู่อาศัยที่

¹ นฤตม์ เทอดสถีรศักดิ์. Global Village มหัศจรรย์หมู่บ้านหลังเขา พอเพียงและยั่งยืนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์BrandAgebook, 2541,

มีคุณค่า และส่งเสริมต่อภูมิทัศน์โดยรวมของชุมชน โดยทั้งผู้อยู่อาศัยในเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า และผู้อยู่อาศัยในบ้านสมัยใหม่ต่างให้ความร่วมมือ เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นข้อตกลง เป็นพันธกิจร่วมกันของชุมชนและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง คือเกิดจากระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดระดับการควบคุมที่เหมาะสมตั้งแต่แรก คือการมีจิตสำนึกสาธารณะร่วมกันในการเป็นผู้ที่มีส่วนได้ ส่วนเสียในการพัฒนา และอนุรักษ์ชุมชนที่อยู่อาศัย โดยที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่ามิใช่เจ้าของบ้านเท่านั้นที่ต้องเป็นผู้ดูแลรักษา แต่เป็นหน้าที่ของทุกคนในชุมชนต้องช่วยกันรักษา เนื่องจากเมือง ชุมชน และที่อยู่อาศัยต่างมีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกัน

การสร้างพันธกิจร่วมกัน เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนา และคัดเลือกสิ่งที่เหมาะสมกับตนเอง เป็นการคืนอำนาจให้แก่ภาคประชาชนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เป็นการใช้พลังของชุมชนจะเป็นตัวขับเคลื่อน พลังของชุมชนนี้เกิดจากศักยภาพที่อยู่ภายในของชุมชนเอง ซึ่งเป็นหนทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืนในทุกๆเรื่อง

รูปที่ 7.4 แสดงชุมชนชิราคาวา-โกะเมืองมรดกโลกในประเทศญี่ปุ่น

2) ส่งเสริมการทำงานแบบบูรณาการ และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการรับรู้ข่าวสาร และความเป็นไปของบ้านเมือง

โดยการจัดงานประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับเอกลักษณ์ของพื้นที่ ตลอดจนเผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ แผนพัฒนาต่างๆของหน่วยงานภาครัฐเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากภาคประชาชน ในลักษณะการเปิดข่าวสาร ข้อมูลในแนวกว้าง โดยอาศัยสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ เช่น จัดนิทรรศการ จัดสัมมนาแสดงความคิดเห็น จัดทำประชาพิจารณ์เพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เป็นต้น โดยนอกจากจะเป็นการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้ และข่าวสารแก่ชุมชนแล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เสนอแนวคิด เป็นการสร้างเวทีสาธารณะแก่ชุมชนให้มีโอกาสประชาสัมพันธ์ผลงาน โครงการต่างๆภายใต้การดำเนินของภาคประชาชนและชมรมต่างๆ โดยจากการสำรวจพบว่า สกจนครมีผู้มีความรู้ ความสามารถมากมาย โดยเฉพาะผู้อยู่ในเมืองปราชญ์ชุมชน แต่ไม่มีเวทีให้ได้แสดงความคิดเห็นมากนัก โดยการสร้างเวทีสาธารณะเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม และเป็นการสื่อสารกับชาวชุมชนโดยตรง ในการรับรู้ข่าวสารและความเป็นไปของบ้านเมือง เป็นการเปิดโอกาสให้หน่วยงานภาครัฐได้มีโอกาสรับรู้ปัญหาพร้อมกัน แก้ปัญหาพร้อมกัน โดยการรับฟังความคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ เป็นการส่งเสริมการทำงานแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่หน่วยข้อ และภาคประชาชน

3) มาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์

3.1) มาตรการทางการเงิน (Financial Instruments)

มาตรการทางการเงิน หมายถึง แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่หน่วยงานภาครัฐระดับชาติ ระดับภูมิภาค หรือระดับท้องถิ่น นำมาใช้เป็นการสร้างแรงจูงใจแก่เจ้าของอาคารในการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ในรูปแบบต่างๆ คือ

1. เงินช่วยเหลือ และเงินให้ยืม
2. ระบบภาษี
3. การโอนสิทธิ์ในการพัฒนาที่ดินและอาคาร

3.2) การยกย่องและการให้รางวัล

แรงจูงใจในลักษณะนี้ โดยทั่วไปแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ การให้รางวัลยกย่องตัวบุคคล คือการยกย่องหรือแสดงการยอมรับผู้เชี่ยวชาญ หรือประชาชนในพื้นที่ ซึ่งดำเนินกิจกรรมในการอนุรักษ์และพัฒนาอาคารเก่าหรือบริเวณซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อเป็นแบบอย่างแก่บุคคลหรือชุมชนอื่น และการให้รางวัลสถานที่ ซึ่งหมายถึงการแสดงการยอมรับและประกาศสัมพันธภาพให้สาธารณชนได้รับรู้

7.2 ข้อเสนอแนะจากภาคประชาชน และผู้เชี่ยวชาญ

7.2.1 ข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนครโดยภาคประชาชน

1) ข้อเสนอแนะ จากภาคประชาชนจากการสัมมนาวันที่อยู่อาศัยโลก(World Habitat Day) ปี พ.ศ.2550 ที่ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติร์

หัวข้อในการสัมมนากลุ่มย่อย “สกลนคร” เพื่อหาแนวทาง มาตรการ แผนงาน ที่คนในสังคมจะอยู่ร่วมกันอย่างอยู่เย็นเป็นสุข มีความปลอดภัย และเป็นธรรมในสังคมเป็นพื้นฐาน

โดยได้เสนอแนะแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1. ประชาคมเมือง หรือชุมชนดำเนินการคัดเลือกว่าอะไรคือสิ่งที่ดีงาม อะไรล้ำสมัย อะไรคือสิ่งที่ควรเก็บไว้ โดยการรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนทั้งจากภาคประชาชน หน่วยงานท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง

2. การฟื้นฟู นำของเก่าที่ดีงามกลับมาใช้ใหม่
3. การดูแลรักษาให้สิ่งที่ดีงามที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่

โดยสรุปมาตรการได้ 4 แนวทางดังนี้

- สงวนรักษา
- บูรณะ
- สร้างใหม่
- เสริมความมั่นคง

4. จัดตั้งคณะกรรมการในการฟื้นฟูเมืองเก่า โดยประกอบด้วยหน่วยงานต่างๆ ดังนี้

4.1 คณะกรรมการชุมชนท้องถิ่นที่ตั้งโดยประชาชน ร่วมกับหน่วยงานปกครองท้องถิ่น เป็นแกนหลักในการดำเนินงานต่างๆ และจัดตั้งองค์การบริหารจัดการด้านต่างๆในการดำเนินงาน อาทิ เช่น สหกรณ์ฟื้นฟูเมืองเก่า กองทุนฟื้นฟูเมืองเก่า เป็นต้น

4.2 คณะกรรมการอำนวยการฝ่ายประสานงาน จัดตั้งเป็นหน่วยงานระดับจังหวัด เพื่ออำนวยความสะดวกด้านต่างๆในการดำเนินงาน และติดต่อประสานงานกับหน่วยงานระดับประเทศ

4.3 ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ มีหน้าที่ให้คำปรึกษา และความรู้เชิงวิชาการ แก่ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5. ข้อเสนอแนะแผนงานที่ต้องดำเนินการในเบื้องต้น

5.1 จัดทำแผนงานการใช้ประโยชน์ที่ดิน และชุมชน ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน และเอื้อต่อการอนุรักษ์

5.2 จัดทำแผนพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว และจัดทำแผนที่ของดีย่านเมืองเก่าสกลนคร

5.3 จัดทำแผนงานด้านการรักษาสีงแวดล้อม

2) ข้อเสนอแนะ จากภาคประชาชนจากการประชุมกลุ่มที่หอประชุมเทศบาลเมืองสกลนคร วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2551

1. ปัญหาในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยของชุมชนในปัจจุบัน

- ขาดงบประมาณในการดูแลรักษา และซ่อมแซมบ้านเก่า
- ชุมชนขาดความรู้ และความเข้าใจในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย ผลได้ และผลเสียที่เกิดขึ้นจากการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย

- ขาดช่างที่มีความรู้ และทักษะในการซ่อมแซมบ้านที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และไม่เป็นการทำลายคุณค่าทางสถาปัตยกรรมของที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์

- รูปแบบวิถีชีวิตในอดีตไม่เหมือนปัจจุบัน รูปแบบที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับสภาพการอยู่อาศัยในปัจจุบัน

2. ข้อเสนอแนะจากภาคประชาชนในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย

- โปรโมทสื่อสร้างความเข้าใจ ถึงผลได้ ผลเสียแก่ชุมชน
- เสนอให้ตั้งที่ปรึกษาด้านเทคนิค รูปแบบ การซ่อมแซม มีสถานที่ติดต่อที่ชัดเจนหรือเพิ่มหน่วยงานพิเศษในกองช่าง ในเทศบาล

- สร้างกรอบนโยบายภาครัฐ โดยเฉพาะเทศบาลให้ชัดเจน
- ที่อยู่อาศัยที่เข้าโครงการควรมีกฎหมายรองรับ มาตรการควบคุม จูงใจ และมีกรอบ หรือคู่มือในการพัฒนาเปลี่ยนแปลงรูปแบบเรือนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์

- นโยบายสนับสนุนเงินกู้ซ่อมแซมที่อยู่อาศัย ดอกเบี้ยต่ำ
- อบรมช่างท้องถิ่น และการใช้วัสดุเก่ากับวัสดุสมัยใหม่เพื่อที่จะยังคงรักษาคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย

7.2.2 ข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนครโดยผู้เชี่ยวชาญ
โดย : รองศาสตราจารย์ ประสงค์ เขียมอนันต์ ที่คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง และนฤมิตศิลป์ วันที่
21 ธันวาคม พ.ศ.2550

สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ : การออกแบบเมือง, การผังเมือง, สถาปัตยกรรม, เคหะการ, สิ่งแวดล้อม
ผลงานทางวิชาการ/งานวิจัย:

- โครงการจัดทำแผนการจัดการและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมเมืองเก่าเชียงใหม่
- โครงการจัดทำแผนการจัดการและอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่าลพบุรี
- โครงการจัดทำแผนการจัดการและอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่ากำแพงเพชร

ตำแหน่งหน้าที่ในปัจจุบัน

- คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า
- นายกสมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ : กำหนดให้พื้นที่ชุมชนเมืองเก่า ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครเป็นเขตอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

เนื่องจากการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบันของย่านเมืองเก่าสกลนคร ไม่เอื้ออำนวยให้เกิดการอนุรักษ์ เนื่องจากพื้นที่ในเขตเมืองเก่ามีการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็น สีแดง คือ ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม และที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก สีส้ม คือ ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ชี้ นำให้เกิดการพัฒนา ซึ่งขัดแย้งกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ขาดการส่งเสริมให้เกิดการควบคุม และอนุรักษ์เมืองเก่า

ดังนั้น กำหนดให้พื้นที่ชุมชนเก่า ในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนคร เป็นพื้นที่อนุรักษ์ประวัติศาสตร์ และศิลปกรรมในผังเมืองรวม เป็นสีน้ำตาลอ่อน หรือสีน้ำตาลอ่อนลายขาว จึงมีความสำคัญมากในการควบคุมการพัฒนา และการทำลายสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม รวมถึงที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ ซึ่งปัจจุบันท้องถนน เทศบาลโยธาธิการ และผังเมืองจังหวัด มีอำนาจโดยตรงในการเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสม และเอื้อต่อการอนุรักษ์ได้ รวมถึงการกำหนด รายละเอียดต่างๆ อาทิเช่น ข้อกำหนด ควบคุมความสูงของอาคารรวมทั้งรูปทรงอาคาร เป็นต้น โดยสามารถบรรจุลงในข้อบัญญัติท้องถิ่น หรือผังเมืองเฉพาะ โดยข้อกำหนดต่างๆควรกำหนดรายละเอียดโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และนอกจากมีการควบคุมแล้ว ยังต้องมีมาตรการสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้ที่ได้รับผลจากการควบคุม เช่น มาตรการทางด้านภาษี , การให้การสนับสนุนด้านการเงินบางส่วนในการบูรณะซ่อมแซมอาคารที่อยู่อาศัย , การให้รางวัลเพื่อเป็นเกียรติ และสร้างความภาคภูมิใจแก่ผู้อนุรักษ์บ้านเก่า เป็นต้น

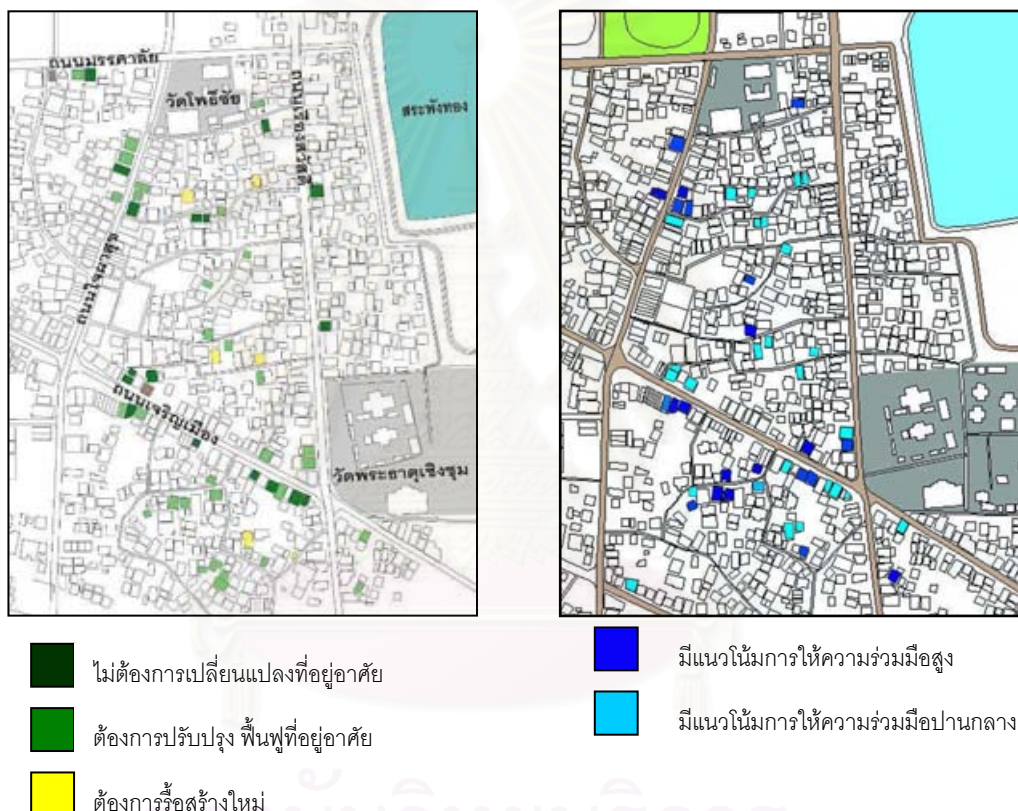
รูปที่ 7.5 แสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสกลนครเป็นสีน้ำตาลอ่อน

โดยการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยนั้นจำเป็นต้องใช้เวลา ถึงจะเห็นผลได้ายเป็นรูปธรรม ดังนั้นการชะลอการพัฒนาในระดับนโยบายจึงมีความสำคัญมาก และเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน ดังนั้น การอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัย หน่วยงานท้องถิ่นมีบทบาทที่สำคัญมาก ในการกำหนดแผนแนวทางการพัฒนา และการควบคุมในอนาคต ซึ่งหากหน่วยงานท้องถิ่นไม่เห็นความสำคัญของคุณค่าของเมืองเก่าแล้ว โอกาสที่จะประสบความสำเร็จจึงเป็นไปได้ยาก

7.3 ข้อเสนอแนะ พื้นที่นาร่องในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย

7.3.1 พื้นที่นาร่อง และแนวทางในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย

- 1) ทศนคติที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในอนาคต
- 2) ทศนคติที่มีต่อการให้ความร่วมมือที่มีต่อการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย

จากทัศนคติที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในอนาคต และแนวโน้มการให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย จะเห็นได้ว่าเรือนแถวอยู่อาศัยกิ่งคำชายมีความต้องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และพื้นที่อยู่อาศัย และต้องการเก็บรักษาเรือนที่อยู่อาศัยไว้ และมีแนวโน้มในการให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยมากกว่าเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมที่มีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยมากกว่า และมีแนวโน้มที่จะก่อสร้างเป็นบ้านปูนสมัยใหม่มากขึ้นจากสภาพปัญหาในปัจจุบัน

ประกอบกับศักยภาพในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยของเรือนแถวอยู่อาศัยกิ่งคำชายด้วยตนเองมีมากกว่าเนื่องจากมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า และในการประชุมกลุ่มพบว่าผู้อยู่อาศัยในเรือนแถวอยู่อาศัยกิ่งคำชายยอมออกเงินของตนเองส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยด้วยตนเอง ซึ่งเป็นแนวทางของการมีส่วนร่วม ที่สามารถปรับเป็นแกนหลักได้ในอนาคตซึ่งมีผลต่อความยั่งยืนของการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย

ดังนั้น การอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยจึงแบ่งพื้นที่ และแนวทางดำเนินงานการเป็นสองส่วนตามศักยภาพของผู้อยู่อาศัยที่จะเป็นแกนหลักในการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัย จึงขอเสนอพื้นที่ และแนวทางการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัย ดังนี้

รูปที่ 7.6 แสดงพื้นที่โครงการนำร่อง

1) **พื้นที่ชุมชนการกลางธงชัย , ชุมชนวัดโพธิ์ชัย และชุมชนวัดพระธาตุเชิงชุม** เป็นพื้นที่นำร่องในการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยจากศักยภาพของชุมชนที่เป็นชุมชนดั้งเดิม ดังแสดงได้จากจำนวนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ และที่สำคัญคือยังคงแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ และความสัมพันธ์เชิงสังคมซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โอกาสในการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยประสบความสำเร็จได้ แต่จากการศึกษาพบว่าศักยภาพของผู้อยู่อาศัยในเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยได้ด้วยตนเองมีน้อยจากปัญหาเรื่องทุน และสภาพปัญหาในที่อยู่อาศัยที่มีมาก และสั่งสมมาเป็นเวลานาน ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะการเคหะแห่งชาติที่มีหน้าที่โดยตรง สามารถนำประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยรูปแบบต่างๆมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ รวมถึงเทศบาลเมืองสกลนครต้องเป็นแกนหลักในการแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมภายในชุมชนเป็นอันดับแรก โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้อยู่อาศัยผ่านกลไกต่างๆ เช่น การกู้เงินดอกเบี้ยต่ำผ่านสหกรณ์เพื่อการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัย โดยภาครัฐให้เงินสนับสนุนบางส่วน และชุมชนกู้เงินบางส่วนโดย ออกนโยบายผ่อนชำระระยะยาว หรือการจับกลุ่มกันกู้เงิน และผ่อนชำระเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องความไม่สม่ำเสมอของรายได้ ดังกรณีศึกษาของบ้านมั่นคง และบ้านเอื้ออาทร เป็นต้น โดยเน้นการดำเนินงานเป็นกลุ่ม เป็นชุมชนโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

2) **พื้นที่ริมถนนเจริญเมือง และถนนใจผาสูข** เป็นถนนสายวัฒนธรรม เป็นถนนที่มีความหนาแน่นของพระสงฆ์ที่บิณฑบาตรมากที่สุด และเป็นเส้นทางผ่านของขบวนแห่ปราสาทผึ้งที่มุ่งสู่วัดพระธาตุเชิงชุมศูนย์รวมจิตใจของชาวชุมชนย่านเมืองเก่า และชาวสกลนคร

ดังนั้น แนวทางอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัย ต้องเป็นการแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยควบคู่กับการปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อเสริมศักยภาพ และสร้างกิจกรรมที่เหมาะสมแก่พื้นที่สองข้างถนน เพื่อเพิ่มมูลค่า และส่งเสริมเอกลักษณ์ของพื้นที่ โดยเจ้าของเรือนแถวอยู่อาศัยกิ่งค้าขายสามารถดำเนินการเป็นแกนหลักได้มากกว่าเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมจากศักยภาพของผู้อยู่อาศัย และทัศนคติที่ดีกว่า รวมถึงสภาพปัญหาที่อยู่อาศัยที่มีน้อยกว่า ทำให้สามารถแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยด้วยตนเอง และเป็นแกนหลักในการดำเนินการได้โดยมีหน่วยงานภาครัฐเป็นฝ่ายสนับสนุน หรือในช่วงแรกให้หน่วยงานภาครัฐเป็นแกนหลักในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยเป็นตัวอย่างในบาง หลังจากการคัดเลือกโดยชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชน ผู้อยู่อาศัยสามารถเรียนรู้ และนำไปปรับใช้กับเรือนที่อยู่อาศัยของตนเองได้ เมื่อชุมชนมีความพร้อมมากขึ้นค่อยปรับบทบาทให้ชุมชนเป็นแกนหลัก โดยมีหน่วยงานภาครัฐเป็นที่ปรึกษา และเป็นฝ่ายสนับสนุนแทน

โดยการดำเนินการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยควรเน้นที่กระบวนการการเรียนรู้และแก้ปัญหาร่วมกัน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมให้มากที่สุด โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ เด็ก และเยาวชนที่จะเป็นผู้รับช่วงต่อในที่อยู่อาศัยในอนาคต เพื่อให้กลุ่มคนรุ่นใหม่ตระหนัก และเห็นคุณค่าในชุมชนที่อยู่อาศัย และเป็นการวางรากฐานในระยะยาวให้การอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยมีโอกาสประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

7.3.2 แนวทางในการปรับปรุง พื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

1) ตัวอย่างการปรับปรุง พื้นฟูเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม จากสภาพปัญหาในปัจจุบัน
ปรับปรุง พื้นฟูเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมเลขที่ 718-1 ชุมชนวัดโพธิ์ชัย

ปรับปรุง พื้นฟูเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมเลขที่ 776 ชุมชนกลางธงชัย

สภาพปัญหาในปัจจุบัน

- 1) ความทรุดโทรม และความคงทนแข็งแรงของที่อยู่อาศัย ตามกาลเวลา
- 2) พื้นที่ใช้สอยไม่เพียงพอ จากลักษณะที่เป็นครอบครัวขยาย
- 3) สัมผัสขาดสุขลักษณะ และไม่เพียงพอ
- 4) ปัญหาการระบายน้ำ เนื่องจากการถมที่ และการทำรั้วบ้านสมัยใหม่ ทำให้พื้นที่ใต้ถุนไม่สามารถใช้งาน

รูปที่ 7.7 แสดงสภาพปัญหาของเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมในปัจจุบัน

แนวทางในการปรับปรุง ฟันฟูเรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม

1. ถมดินปรับระดับให้สูงกว่าระดับถนนเพื่อสามารถระบายน้ำได้

2. ติดบ้านให้สูงขึ้น ตั้งบนเสาคอนกรีต เพื่อป้องกันความชื้นจากดิน และเพิ่มความสูงให้พื้นที่ใต้ถุนให้สามารถใช้งานได้

3. ต่อเติมบริเวณใต้ถุนบ้าน เพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอย โดยส่วนที่ต่อเติมจะเป็นส่วนที่รับน้ำหนักของเรือน และทำให้เรือนไม่โยกมีความแข็งแรงมากขึ้น

4. ต่อเติมห้องน้ำ ส้วม ในส่วนใต้ถุนบ้าน และบนเรือนให้ตรงกัน เพื่อที่จะสามารถเดินท่อ งานระบบได้สะดวก

5. ปรับปรุงส่วนครัว ให้โปร่ง และให้สามารถระบายอากาศได้ดี

ก่อนปรับปรุง และพื้นที่

หลังปรับปรุง และพื้นที่

ก่อนปรับปรุง และพื้นที่

หลังปรับปรุง และพื้นที่

2) ตัวอย่างการปรับปรุง พื้นที่ที่อยู่อาศัย จากสภาพทรุดโทรมของตัวเรือนที่อยู่อาศัย และผนัง โดยใช้วัสดุสมัยใหม่ แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของเรือนที่อยู่อาศัย

ก่อนปรับปรุง และพื้นที่

หลังปรับปรุง และพื้นที่

3) ตัวอย่างการปรับปรุง ฟีนฟูที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมภายในชุมชน โดยการปลูกไม้เลื้อยคลุม หรือผักรั้วกินได้ บริเวณกำแพง หรือรั้วบ้าน และปลูกพืชพันธุ์ที่มีในท้องถิ่นในบริเวณบ้าน ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมของตัวเรือนที่อยู่อาศัยที่สวยงาม และส่งผลถึงสภาพแวดล้อมภายในชุมชนที่ร่มรื่น และสวยงามเช่นกัน

รูปที่ 7.8 แสดงตัวอย่างการปรับปรุง ฟีนฟูที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมภายในชุมชน

ก่อนปรับปรุง และฟีนฟู

หลังปรับปรุง และฟีนฟู แบบที่ 1

หลังปรับปรุง และฟีนฟูแบบที่ 2

หลังปรับปรุง และพื้นที่

หลังปรับปรุง และพื้นที่

3) ตัวอย่างการปรับปรุง และพื้นที่ เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขายจากสภาพปัญหาในปัจจุบัน²
ปรับปรุง พื้นที่เรือนแถวอยู่อาศัยกึ่งค้าขาย เลขที่ 655 ชุมชนวัดโพธิ์ชัย ถนนใจผาสูก

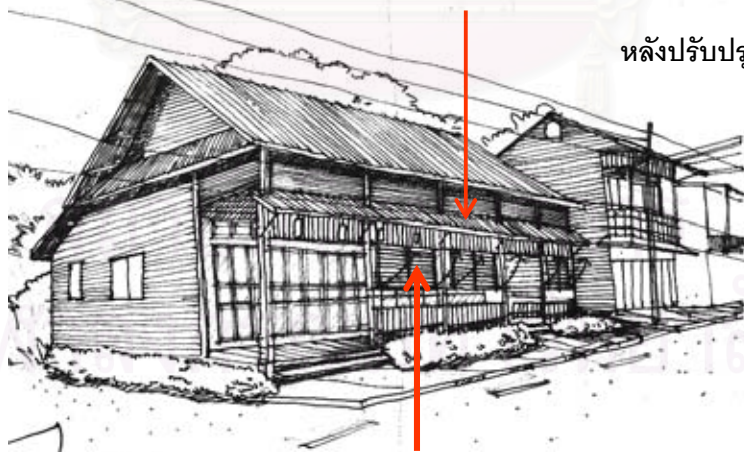

ก่อนปรับปรุง และพื้นที่

สภาพปัญหาในปัจจุบัน

- น้ำจากหลังคารั่ว
- แสงสะท้อนจากอาคารอื่นเข้าสู่ตัวอาคาร

ปรับโครงสร้างหลังคาใหม่ (เนื่องจากน้ำรั่ว) ใช้วัสดุของหลังคาเดิม
อ้างอิงการใช้การลาดเอียงของหลังคาเดิม

หลังปรับปรุง และพื้นที่

แนวระแนงไม้กันแสงสะท้อนจากอาคารอื่น (เปิดปิดได้)
รูปแบบสอดคล้องกับลักษณะแผงกันแดดด้านบน

² โครงการศึกษาแนวทางการพัฒนาและพื้นที่ที่อยู่อาศัย ที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของเมือง : พื้นที่ศึกษา เทศบาลเมือง สกลนคร จังหวัดสกลนคร. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง และนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เสนอ การเคหะแห่งชาติ. 2551.

ปรับปรุง ฟันฟูเรือนแถวอยู่อาศัยกิ่งคำชาย เลขที่ 653-1 ชุมชนวัดโพธิ์ชัย ถนนใจผาสูก

ก่อนปรับปรุง และฟันฟู

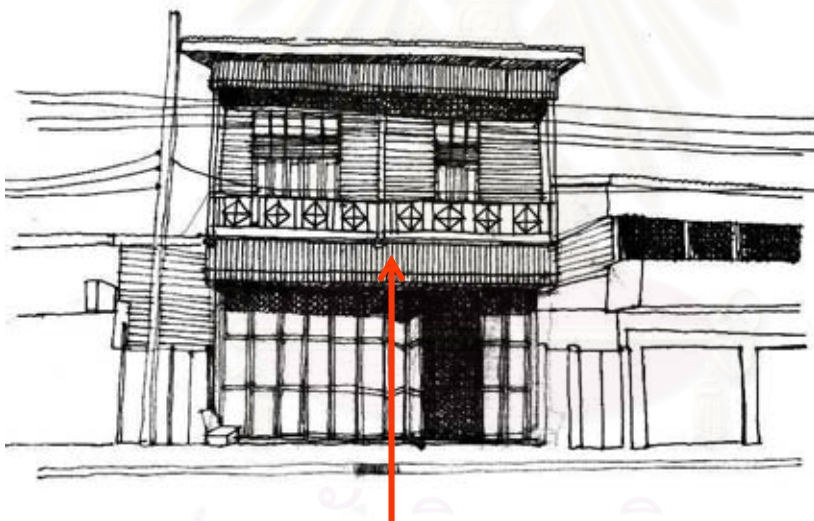
สภาพปัญหาในปัจจุบัน

- น้ำจากหลังคารั่ว
- แสงสะท้อนจากอาคารอื่นเข้าสู่ตัวอาคาร

ผ้าใบเพื่อกันแดด

แนวทางการปรับปรุง และฟันฟูเรือนแถวอยู่อาศัยกิ่งคำชาย

หลังปรับปรุง และฟันฟู

แนวระแนงไม้กันแสงสะท้อนจากอาคารอื่น

รูปแบบสอดคล้องกับลักษณะแผงกันแดดด้านบนระดับ

ความสูงอ้างอิงจากใต้ระเบียง

7.3.3 แนวทางในการปรับปรุงรูปด้านหน้าอาคารริมถนนเจริญเมือง³

คือ การปรับปรุงสภาพแวดล้อมเดิมโดยเฉพาะอาคารต่างๆให้มีความกลมกลืนกันและลดความหลากหลายขององค์ประกอบ เพื่อลดผลกระทบในด้านมุมมองของสภาพแวดล้อมที่มีต่อบริบทเดิมของเมืองซึ่งเป็นเมืองเก่า และเป็นถนนที่อยู่ใกล้กับวัดพระธาตุเชิงชุม โดยมีแนวทางดังนี้

- เน้นจังหวะในทางตั้งของอาคาร (Vertical Rhythm) เพื่อให้เกิดลักษณะร่วมที่ชัดเจนซึ่งจะทำให้อาคารมีความเป็นหนึ่งเดียว (Uniqueness) และมีความกลมกลืนกัน ซึ่งสามารถทำได้โดยการเน้นสีและวัสดุของแนวเสาให้ชัดเจนขึ้น

- จัดแนวกันสาดด้านหน้าอาคารให้อยู่ในระดับเดียวกัน รวมทั้งการใช้วัสดุที่มีชนิดใกล้เคียงกันเพื่อให้ร่มเงาและทำให้เกิดความต่อเนื่องและกลมกลืนกันในแต่ละชุดอาคาร

- กำหนดขนาดและรูปแบบของป้ายหน้าร้านและป้ายโฆษณาให้มีลักษณะและตำแหน่งที่ใกล้เคียงกันเพื่อลดความหลากหลาย

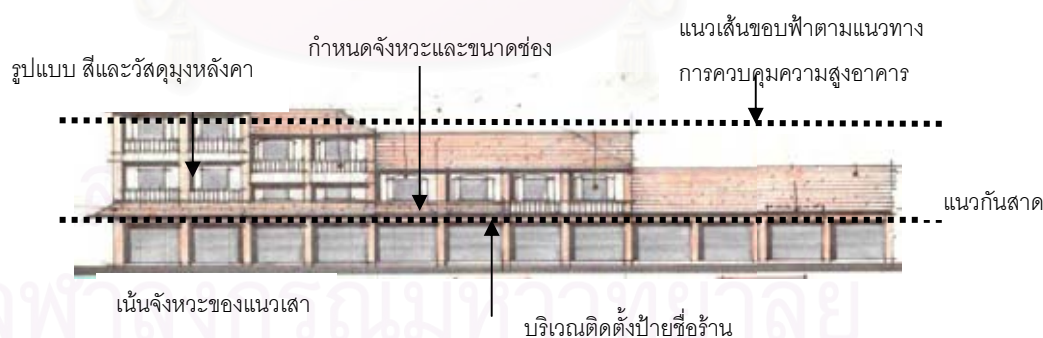
- กำหนดขนาดและรูปแบบของช่องเปิดให้มีลักษณะใกล้เคียงกัน

- สีของวัสดุและอาคารควรจะมีสีที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมเช่นสีครีมหรือน้ำตาล

- ควบคุมเรื่องความสูงของอาคารให้อยู่ในระดับเดียวกันเพื่อควบคุมเส้นขอบฟ้า (Skyline) ไม่ให้แตกต่างกันมาก หรือในการปรับปรุงรูปแบบอาคารเดิมก็ควรจะใช้รูปแบบและวัสดุหลังคาที่ใกล้เคียงกันเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในกลุ่มอาคารที่มีความสูงต่างกัน

- อาคารรูปแบบใหม่ควรจะมีการปรับปรุงหน้าตาอาคารให้เข้ากับอาคารเดิม หรือใช้สีที่กลมกลืนกันกับอาคารเดิม

- ปรับปรุงสภาพอาคารและสภาพแวดล้อมที่ทรุดโทรมให้ดีขึ้น เช่น เปลี่ยนวัสดุ หลังคาที่ชำรุดซึ่งมักมุงด้วยสังกะสีเปลี่ยนเป็นมุงด้วยกระเบื้องหรือ Metal Sheet เคลือบสีโดยควบคุมให้เป็นสีเดียวกัน และเปลี่ยนรูปแบบประตูที่เป็นเหล็กให้เป็นรูปแบบบานไม้หรือวัสดุอย่างอื่นให้มีลักษณะกลมกลืนกับอาคารอื่น

รูปที่ 7.9 แสดงแนวความคิดในการปรับปรุงรูปด้านอาคารริมถนนเจริญเมือง

³ โครงการศึกษาแนวทางการพัฒนาและฟื้นฟูที่อยู่อาศัย ที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของเมือง : พื้นที่ศึกษา เทศบาลเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง และนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เสนอ การเคหะแห่งชาติ. 2551.

ตัวอย่างการปรับปรุง FACADE อาคารบนถนนเจริญเมือง

1. ลดขนาดของป้ายหน้าอาคาร โดยกำหนดระยะความสูงของป้ายให้สอดคล้องกับอาคารข้างเคียง

รูปที่ 7.10 แสดง การปรับปรุง façade อาคารบนถนนเจริญเมือง

2. เปลี่ยนสีผ้าใบกันแดด เพื่อไม่บดบังและไม่ทำลายคุณค่าของเรือนและภูมิทัศน์บนเส้นถนน

รูปที่ 7.11 แสดง การปรับปรุงผ้าใบบังแดดเรือนแถวบนถนนเจริญเมือง

- รูปที่ 7.12 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงโดยการจัดระเบียบป้ายร้านค้า และขยายทางเท้าและปลูกปลูกต้นไม้เพื่อส่งเสริมการเดินเท้า

3. เปลี่ยนระดับกันสาด เพื่อรักษาระดับความสูงของชั้นอาคารให้สอดคล้องกับรูปแบบดั้งเดิมของเรือน

รูปที่ 7.13 แสดง การปรับปรุงผ้าใบบังแดดเรือนที่อยู่อาศัยแบบคหบดีบนถนนเจริญเมือง

ทัศนียภาพก่อน และหลังการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณถนนเจริญเมือง

ก่อนการปรับปรุงภูมิทัศน์

หลังการปรับปรุงภูมิทัศน์

7.4 แผนงานการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

ตารางที่ 7.1 แสดงแผนงานการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร

แผนงานการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร	พ.ศ.					ชุมชน และท้องถิ่น					ฝ่ายกำกับระบบจากภายนอก			
	2561	2562	2563	2565	2561	ภาคธุรกิจท้องถิ่น	ภาคเอกชน	สภาบันการศึกษาท้องถิ่น	ชุมชน	หน่วยงานวิชาการ	การคณะแพทยศาสตร์ และ พอส.	กรมศิลป์	สน. เมืองเก่า และ หน่วยงานราชการ และ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	
1) แผนงานระยะสั้น การจัดเตรียมความพร้อมในการดำเนินงาน														
- จัดทำแผนฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย และภาคกำกับดูแลสิ่งต่าง						☆		+	☆	☆				
- ภาครัฐเข้าร่วมหรือสนับสนุนหรืออยู่ด้วย สืบเสาะพื้นที่ที่ทิ้งร้างโดยชุมชนภาคพื้นถิ่น						☆		+	☆	+				
- ภาครัฐจัดหาและจัดหาวัสดุหรืออยู่ด้วย และภาคกำกับดูแลสิ่งต่าง						☆		+	☆	☆				
- ภาครัฐจัดหาและจัดหาวัสดุหรืออยู่ด้วย และภาคกำกับดูแลสิ่งต่าง						☆		+	☆	☆				
- แผนงานระยะสั้นของชุมชน กลุ่มที่มีปัญหาที่อยู่อาศัย						+		+	+	☆				
- แผนงานระยะสั้นของชุมชน กลุ่มที่มีปัญหาที่อยู่อาศัย						+		+	+	☆				
2) แผนงานระยะกลาง การให้ความรู้ และจัดตั้งองค์กรในการบริหารจัดการ														
- จัดตั้งองค์กรชุมชน เพื่อจัดการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยเมืองเก่าสกลนคร						☆		+	☆	+			+	
- ภาครัฐจัดหาและจัดหาวัสดุหรืออยู่ด้วย และภาคกำกับดูแลสิ่งต่าง						☆		+	+	☆			☆	
- โครงการจัดตั้งสำนักงานชุมชน และสนับสนุนภาคกำกับดูแลสิ่งต่าง						☆		+	+	☆			☆	
- จัดตั้งธนาคารวัสดุ สนับสนุนภาคกำกับดูแลสิ่งต่าง						+		+	+	☆			☆	
- จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน และบรรจุเป็นหลักสูตรการศึกษาภาคสอน						+		+	+	☆			+	
- ฝึกอบรมภาคกำกับดูแลสิ่งต่าง และบรรจุเป็นหลักสูตรการศึกษาภาคสอน						☆		+	☆	☆			☆	
- ภาครัฐจัดหาและจัดหาวัสดุหรืออยู่ด้วย และภาคกำกับดูแลสิ่งต่าง						☆		+	☆	+			+	
- ภาครัฐจัดหาและจัดหาวัสดุหรืออยู่ด้วย และภาคกำกับดูแลสิ่งต่าง						☆		+	☆	+			+	
- ภาครัฐจัดหาและจัดหาวัสดุหรืออยู่ด้วย และภาคกำกับดูแลสิ่งต่าง						+		+	+	☆			+	
3) แผนงานระยะยาว ปรับบทบาทชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน														
- ภาครัฐจัดหาและจัดหาวัสดุหรืออยู่ด้วย และภาคกำกับดูแลสิ่งต่าง						☆		+	☆	+			☆	
- ภาครัฐจัดหาและจัดหาวัสดุหรืออยู่ด้วย และภาคกำกับดูแลสิ่งต่าง						☆		+	☆	+			☆	
- ภาครัฐจัดหาและจัดหาวัสดุหรืออยู่ด้วย และภาคกำกับดูแลสิ่งต่าง						☆		+	☆	+			☆	

☆ ผู้มีบทบาทหลัก + ผู้มีบทบาทรอง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

การพัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน. สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้. กันยายน 2548.

เขมชาติ วงศ์ทิมารัตน์. แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางใหญ่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

โครงการจำแนกประเภทและกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ดินในความดูแลของสำนักงานทรัพย์สินส่วน
พระมหากษัตริย์ ระยะที่ 1 และพื้นที่ต่อเนื่อง. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เสนอต่อ
สำนักทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. 2549

โครงการศึกษาแนวทางการพัฒนาและฟื้นฟูที่อยู่อาศัย ที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของเมือง : พื้นที่ศึกษา เทศบาลเมือง
สกลนคร จังหวัดสกลนคร. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง และนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม เสนอ การเคหะแห่งชาติ. 2551.

โครงการศึกษาแนวทางการพัฒนาและฟื้นฟูที่อยู่อาศัย ที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของเมือง : พื้นที่ศึกษา เทศบาลเมือง
สกลนคร จังหวัดสกลนคร. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง และนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม เสนอ การเคหะแห่งชาติ. 2551.

ณวรรณ สายเชื้อ. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

ดารณี ถวิลพิพัฒนกุล. กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

ธาดา สุทธิธรรม. ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. กรุงเทพฯ : ธีรวิพัฒน์,
2533.

ธาดา สุทธิธรรม. ผังเมืองในประเทศไทย : ผังชุมชน และการใช้ที่ดินสายอารยธรรมเขมรในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น : ขอนแก่นพิมพ์
พัฒนา, 2544.

- ธาดา สุทธิธรรม. ผังเมืองในประเทศไทย : ผังชุมชน และการใช้ที่ดินสายอารยธรรมเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น : ขอนแก่นพิมพ์พัฒนา, 2544.
- ธาดา สุทธิธรรม. รูปแบบแผนผังชุมชนอีสานวัฒนธรรมไท. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา. 2549.
- ธิดิ เสงี่ยมิ, ธนู พลวัฒน์ และธาดา สุทธิธรรม. การพัฒนาารูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยในชนบทอีสานแถบ
ลุ่มน้ำชี. เอกสารประกอบการวิจัย ในงานวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยในชนบท
อีสาน แถบลุ่มน้ำชี.. ขอนแก่น : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2535.
- นฤตม์ เทอดสถีรศักดิ์. Global Village มหัทศวรรษหมู่บ้านหลังเขา พอเพียงและยั่งยืนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์BrandAgebook, 2541.
- ประเวศ วะสี, 2543. ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ.
- ปรีดา หุตะจุฑะ. พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- ปิ่นรัชฎ์ กาญจนัฐิติ. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ “การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน.
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- พัชรินทร์ เวียงชัย. แนวความคิดในการอนุรักษ์ชุมชนไท-โคราช กรณีศึกษา:หมู่บ้านพระเพลิง. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. ข้อเสนอคำจำกัดความ. เอกสารแจกในที่ประชุมฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการเฉพาะกิจ
ด้านการเงินการคลังเพื่อสังคม, 2539.
- มะจี้คีรี”การปลุกชุมชนในญี่ปุ่น แนวความคิดและแนวทางปฏิบัติ. ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- รายงานฉบับสมบูรณ์ : โครงการการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมืองจังหวัดสกลนคร โดย การเคหะแห่งชาติ.
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2548.
- วรรณศิลป์ พีรพันธุ์, องค์ประกอบเมือง, (อัดสำเนา), 2538.

วัฒนธรรม พัฒนาการประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาของจังหวัดสกลนคร .มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร .

วิวรรณ สีหนาท. การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรณีศึกษา :

คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชน เมืองและสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2546.

ศรีศักร วัลลิโกดม. ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย “ท้องถิ่นวัฒนา”. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ เสนอที่คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 22-23 มิถุนายน 2540. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ศิริวรรณ ศิลพัชรนันท์. ประสบการณ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมพื้นที่ชุมชนริมคลองอัมพา. วารสารทางวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัมพา. 2549

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. กรุงเทพมหานคร : คุ่มครองมรดกไทย, 2541.

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. แผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่าพิมาย . กรุงเทพมหานคร: วิทยักษ์, 2541.

สุวัฒนา ธาดานิติ. ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ การอนุรักษ์อนุสรสถานและแหล่งโบราณคดี. กรุงเทพฯ : หิรัญพัฒน์ , 2533.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาษาอังกฤษ

Bernard M. Feilden. Conservation of Historic Building, Great Britain: Bath Press Ltd, 1994.

Harry L. Garnham, "maintaining the spirit of place" in A Process for the Preservation of town character.
Mesa: PDA, 1985.

Kohem Nahoum. Urban Conservation. Massachuset: MIT Press, 1996. Amos Rapoport, "System of activities and system of settings," in Domestic Architecture and the use of space: an interdisciplinary cross-cultural study. Edited by Susan Kent. Cambridge University press, 1990.

Middleton Michale. "Conservation in action," in A Progress Report on What is Being Done in Britain's Conservation Area, Based on Civic Trust Conference Held at the Royal Festival Hall, London: Civic Trust, 1972.

Morriss David. Neighborhood Power: the new location. Boston: Beacon Press, 1975.

Municipal Initiative in Heritage Conservation, The Case of Ahmedabad. Shri Debashish Nayak. Advisor of Heritage Programme Ahmedabad Municipal Corporarion.

Robert McNulty. "Cultural Tourism: Opportunities of Conservation Economic development," in Conservation and Tourism . London: heritage trust, 1985.

Speiregen, Paul D. Urban Design: The architecture of Towns and City. New York : 1965.

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

แบบสอบถาม ชุดที่ ๑	โครงการศึกษาโอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร		
บ้านเลขที่.....ถนน	ประเภทบ้าน		
คู่มวัด.....ชุมชน	☐ เรือนคหบดี		
ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... ☐	ชาย	☐ เรือนค้าขาย	
ความเกี่ยวข้องกับเจ้าของบ้าน..... ☐	หญิง	☐ เรือนไม้ดั้งเดิม	
ส่วนที่ ๑ ข้อมูลเจ้าของและตัวอาคาร			
กรรมสิทธิ์	ชื่อเจ้าของบ้าน	อายุ.....ปี	
	ชื่อเจ้าของที่ดิน.....	อายุ.....ปี	
	การสืบทอด ☐ มรดก ☐ ซื้อขาย	อายุการครอบครอง.....ปี	
	การครอบครอง ☐ เจ้าของอยู่เอง ☐ ให้เช่า	จำนวนผู้อยู่อาศัย.....คน	
เจ้าของบ้าน	พื้นเพเดิม ☐ ชาวสกลนคร ☐ ย้ายมาจาก.....		
	เชื้อสาย ☐ ไทยจีน ☐ ญ้อ		
	☐ เวียดนาม ☐ ไทยโย้ย		
	☐ ไทลาว ☐ ไทยกะเลิง		
	☐ กูไท ☐ กะโซหรือโซ		
	☐ อื่นๆ.....		
ผู้อยู่อาศัยในบ้าน	คนที่ ๑ ชื่อ		อายุ.....ปี
	รายได้ต่อเดือน ☐ ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ ☐ ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐		เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
	☐ ๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ ☐ มากกว่า ๒๐,๐๐๐		
	อาชีพ ☐ ค้าขาย		ความเกี่ยวข้องกับเจ้าบ้าน
	☐ ราชการ.....		
	☐ รัฐวิสาหกิจ.....		
	☐ อื่นๆ.....		
	คนที่ ๒ ชื่อ		อายุ.....ปี
	รายได้ต่อเดือน ☐ ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ ☐ ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐		เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
	☐ ๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ ☐ มากกว่า ๒๐,๐๐๐		
	อาชีพ ☐ ค้าขาย		ความเกี่ยวข้องกับเจ้าบ้าน
	☐ ราชการ.....		
☐ รัฐวิสาหกิจ.....			
☐ อื่นๆ.....			
คนที่ ๓ ชื่อ		อายุ.....ปี	
รายได้ต่อเดือน ☐ ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ ☐ ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐		เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง	
☐ ๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ ☐ มากกว่า ๒๐,๐๐๐			
อาชีพ ☐ ค้าขาย		ความเกี่ยวข้องกับเจ้าบ้าน	
☐ ราชการ.....			
☐ รัฐวิสาหกิจ.....			
☐ อื่นๆ.....			

สำรวจโดย

วันที่สำรวจ

ส่วนที่ ๓ การใช้งานอาคาร		
การใช้งานปัจจุบัน	☐ ว่าง ไม่มีการใช้งาน	ปี พ.ศ. ที่สร้าง.....
	☐ อยู่อาศัย จำนวนผู้อยู่อาศัย.....คน	อายุบ้าน.....ปี
	☐ ให้เช่า จำนวนผู้อยู่อาศัย.....คน	การใช้งานกับการอนุรักษ์
	☐ ค้าขาย หรือบริการ	
	ระบุประเภทกิจกรรม.....	
	☐ ขัดแย้ง	☐ ไม่ขัดแย้ง
การเปลี่ยนแปลงการใช้งานอาคาร		
	อดีต ระบุกิจกรรม	
	ปัจจุบัน ระบุกิจกรรม	
	อนาคต ระบุกิจกรรม	
ประวัติการต่อเติมหรือเปลี่ยนแปลง		
	ครั้งที่ ๑	
	ครั้งที่ ๒	
	ครั้งที่ ๓	
	ครั้งที่ ๔	
	ครั้งที่ ๕	
ปัญหาการใช้งาน	๑	
	๒	
	๓	
	๔	
	๕	
	๖	
	๗	
การแก้ปัญหาและพัฒนาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย		
	๑	
	๒	
	๓	
	๔	
	๕	
	๖	
	๗	
ข้อเสนอแนะ	๑	
	๒	
	๓	
	๔	
	๕	
	๖	
	๗	

สำรวจโดย

วันที่สำรวจ

ส่วนที่ ๔ ทักษะคติต่อการอนุรักษ์		
	☐ ต้องการปรับปรุง ต่อเติม แต่คงรูปแบบเดิมไว้	แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ☐ ๑-๒ ปี ☐ ๒-๕ ปี ☐ มากกว่า ๕ ปี
	☐ ต้องการสร้างใหม่ด้วยรูปแบบที่กลมกลืนกับแบบเดิม	
	☐ ต้องการสร้างใหม่และเปลี่ยนแปลงรูปแบบ	
	☐ ต้องการขายและย้ายออกไปอยู่ที่อื่น	
	☐ อื่นๆ.....	
ท่านคิดว่าอุปสรรค ขัดขวาง การคงอยู่ของอาคารบ้านเก่าในปัจจุบันเพราะสาเหตุใด(ตอบได้มากกว่า1ข้อ)		
	☐ ไม่จริงหายากและราคาแพง	
	☐ ไม่มั่นคงทน ผุพังง่าย	
	☐ ขาดช่างไม้ที่มีความสามารถ	
	☐ คนปัจจุบันชอบบ้านปูนมากกว่า	
	☐ อื่นๆ.....	
ทัศนคติที่มีต่อบ้านไม้ (บ้านท่านในปัจจุบัน) กับบ้านปูนสมัยใหม่		
บ้านไม้		
บ้านปูนสมัยใหม่		
ท่านคิดว่าอาคารไม้บ้านเก่าย่านเมืองเก่าสกลนครควรค่าแก่การอนุรักษ์และฟื้นฟูหรือไม่		
ควร	☐	
ไม่ควร	☐	
หากมีโครงการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร ท่านพร้อมจะให้ความร่วมมือหรือไม่		
พร้อม	☐	
ไม่พร้อม	☐	
ท่านคิดว่าใครที่มีบทบาทสำคัญที่สุดที่ทำให้การอนุรักษ์ และฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนครประสบความสำเร็จ		
	☐ คนในชุมชน	
	☐ ประธานชุมชน,ผู้นำชุมชน	
	☐ เทศบาล หน่วยงานท้องถิ่น	
	☐ อื่นๆ.....	
หากมีโครงการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร ท่านคิดว่าพื้นที่ใดที่ควรได้รับการดำเนินการเป็นอันดับแรก		
	☐ คุ้มวัดพระธาตุเชิงชุม	☐ คุ้มวัดศรีสะเกษ
	☐ คุ้มวัดศรีสุมังต์	☐ คุ้มวัดสะพานคำ
	☐ คุ้มกลางซงชัย	☐ คุ้มวัดเหนือ
	☐ คุ้มวัดโพธิ์ชัย	☐ คุ้มวัดศรีชมพู
	☐ อื่นๆ.....	☐ คุ้มวัดแจ้งศรีบุญเรือง

สำรวจโดย

วันที่สำรวจ

ภาคผนวก ข

แบบสอบถาม ชุดที่ ๒	โอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร		
บ้านเลขที่.....ถนน			ประเภทบ้าน
คุ้มวัด.....ชุมชน			☐ เรือนคหบดี
รูปแบบอาคาร	จำนวนชั้น	☐ เรือนค้าขาย	
	☐ ๑ ชั้น ☐ ๒ ชั้น ☐ ๓ ชั้น ☐ มากกว่า ๓	☐ เรือนไม้ดั้งเดิม	
วัสดุที่ใช้			สภาพอาคาร
หลังคา	☐ มุงจาก ☐ ดินขอ	☐ ทรุดโทรม	
	☐ แป้นเกล็ด ☐ สังกะสี	☐ ปานกลาง	
	☐ กระเบื้องโยหิน ☐ อื่นๆ.....	☐ ดี	
ผนังชั้นล่าง	☐ ไม้ ☐ ก่ออิฐ ☐ อื่นๆ.....		
ผนังชั้นบน	☐ ไม้ ☐ ก่ออิฐ ☐ อื่นๆ.....		
โครงสร้าง	โครงสร้างหลังคา ☐ ไม้ ☐ เหล็ก		
	โครงสร้างทั่วไป ☐ ไม้ ☐ เหล็ก		
ประตู	☐ ไม้ ☐ อลูมิเนียม ☐ อื่นๆ.....		
หน้าต่าง	☐ ไม้ ☐ อลูมิเนียม ☐ อื่นๆ.....		
รูปแบบหลังคา	☐ จั่ว ☐ บันหย่า ☐ ผสมจั่ว-บันหย่า ☐ พิงหมาแหงน ☐ ื่นๆ.....		
ลักษณะที่แสดงชาติพันธุ์			
ผังบริเวณ			
สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย			

แปลนชั้นล่าง

แปลนชั้นบน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำรวจโดย

วันที่สำรวจ

รูปด้าน

ส่วนประดับ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำรวจโดย

วันที่สำรวจ

บ้านเลขที่	ชื่อเจ้าของบ้าน	ภาษาได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์		กรรมสิทธิ์ภาษา		จำนวนผู้ อยู่อาศัย	รายได้/ ครัวเรือน (บาท)	ภูมิภาคเน้นเดิม		อายุบ้าน (ปี)	ภาษาใช้งานปัจจุบัน				ความพึงพอใจ		ภาษาเปลี่ยนแปลง ในอนาคต			ภาษาให้ความร่วมมือ		
		มรดก	ซื้อ ขาย	เป็น เจ้าของ	เช่า			ย่านเมือง เก่า	ย้ายมา		กว้าง	อยู่ อา ศัย	ค้า ขาย	อยู่อาศัย ทั้ง คู่ชาย	พอใจ	ไม่ พอใจ	ไม่ เปลี่ยน แปลง	ต่อเติม พื้นที่ ใหม่	ก่อสร้าง ใหม่	น้อย	ปาน กลาง	มาก
1017	นางอนงค์ หงส์กุล	/		/		2	5,000- 10,000	/		52	/			/		/			/			
1045	นางแหวนอรุณ สุวราชบุรุษ	/		/		1	ไม่ แน่นอน	/		<40	/			/					/			
460	นายสมชาย สิงห์กุล	/		/		-	ไม่ แน่นอน		/	75	/			/					/	/		

บ้านเลขที่	ชื่อเจ้าของบ้าน	ภาษาได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์		กรรมสิทธิ์ภาษา		จำนวนผู้ อยู่อาศัย	รายได้/ ครัวเรือน (บาท)	ภูมิภาคเน้นเดิม		อายุบ้าน (ปี)	ภาษาใช้งานปัจจุบัน				ความพึงพอใจ		ภาษาเปลี่ยนแปลง ในอนาคต			ภาษาให้ความร่วมมือ		
		มรดก	ซื้อ ขาย	เป็น เจ้าของ	เช่า			ย่านเมือง เก่า	ย้ายมา		กว้าง	อยู่ อา ศัย	ค้า ขาย	อยู่อาศัย ทั้ง คู่ชาย	พอใจ	ไม่ พอใจ	ไม่ เปลี่ยน แปลง	ต่อเติม พื้นที่ ใหม่	ก่อสร้าง ใหม่	น้อย	ปาน กลาง	มาก
1514	นาง บิศจัย สวาดีรัตน์	/			/	5	-	/		100	/			/		/					/	
653	นาง นิ่มนวล ศิพันธ์	/			/	1	5,000	/		100		/							/			/
974	นาง นภาพ ศิริวิเศษ	/		/		7	5,000	/		100			/		/				/		/	
654	นาง ออ สุนาวัน	/		/		6	10000	/		>100	/								/			/
992/1	นาง คันธี มุงคุณ	/		/		4	< 5000	/		60	/			/					/		/	
950	นาง วาปี วงศ์กาพันธ์	/		/		4	< 5000	/		60	/			/					/			/

บ้านเลขที่	ชื่อเจ้าของบ้าน	ภาคได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์		กรรมสิทธิ์ภาคครอบครอง		จำนวนผู้อยู่อาศัย (คน)	รายได้ครัวเรือน (บาท)	ภูมิตำแหน่งเดิม		อายุบ้าน (ปี)	การใช้งานปัจจุบัน				ความพึงพอใจ		การเปลี่ยนแปลงในอนาคต			การให้ความร่วมมือ		
		มรดก	ซื้อ	เป็น	เช่า			ย่านเมืองเก่า	ย้ายมา		ร้าง	อยู่อาศัย	ค้าขาย	อยู่อาศัย	ค้าขาย	พอใจ	ไม่พอใจ	ไม่เปลี่ยนแปลง	ต่อเติม	รื้อสร้างใหม่	น้อย	ปานกลาง
957/1	นาง ประไพ พิรมพัฒน์	/		/		4	ไม่มี	/		60	/			/			/			/		
1051	นาง นีลา ปราบสิทธิ์ นานน		/	/		2	20000	/		> 80	/			/		/						/
718H	นาย คมสันต์ กำเนิด	/		/		2	< 5000	/		~ 70	/			/			/					/
963	นาย กวีล ภูชัยคำ	/		/		2	< 5000	/		> 100	/			/			/					/
976	นางประไพ แสนสงคราม	/		/		4	< 5000	/		> 150	/			/			/					/
728	นาย ภาณุศักดิ์ ทรัพย์สาธิต	/		/		7	10000	/		70	/			/			/					/
748	นาย สุทธิพงษ์ โพธิ์สุภา	/		/		3	< 5000	/		> 100	/			/		/						/
732	นางจันดี หนัดคอน	/		/		4	< 5000	/		~ 70	/			/		/						/
847	นางสาว นิลรัตน์ หอนฮามแก้ว	/		/			10000	/		40	/			/			/			/		
678B	นางรามา บุญประสิทธิ์	/		/		1	ไม่มี	/		48	/			/		/				/		

บ้านเลขที่	ชื่อเจ้าของบ้าน	ภาษาได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์		กรรมสิทธิ์ภาษา		จำนวนผู้จดทะเบียน	รายได้ครัวเรือน (บาท)	ผู้มีส่วนได้		จำนวนบ้าน (ปี)	ภาษาใช้งานปัจจุบัน				ความถี่ของ		ภาษาเปลี่ยนแปลง			ภาษาให้ความร่วมมือ			
		นอก	อื่น	เป็น	เช่า			บ้านเมืองเก่า	บ้านใหม่		บ้าง	อยู่	คำ	อยู่	หรือ	ไม่	ไม่	ต่อ	หรือ	น้อย	ปาน	มาก	
719	นางคำลีแก้ว	/		/		4	< 5000	/		~50	/				/			/					
772ก	นาย วิญญู วัฒนสินธุ์	/		/		4	< 5000	/		80	/			/				/			/		
768	นาง อรุณี สว่าง	/		/		6	< 5000	/		~30	/			/				/			/		
769	นาย สุวิทย์ สุวรรณพูนมา	/		/		15	10000	/		50	/			/		/					/		
777ก	นาย โสม ปากอิน	/		/		2	< 5000	/		60	/			/				/			/		
8162	นาย สมพงษ์ โสภณธรรม	/		/		4	< 5000	/		33	/			/				/					/
764ก	นาง นิตินันท์ สิริพันธ์	/		-		0	< 5000	/		60	/			/				/					/
755ก	นาย สมมาศ วงศ์ภักดิ์	/		/		8	20000	/		~ 70	/			/				/			/		

บ้านเลขที่	ชื่อเจ้าของบ้าน	รายได้ครัวเรือน		กรรมสิทธิ์ในที่ดิน		จำนวนผู้ อยู่อาศัย	รายได้/ ครัวเรือน	ผู้มีสํานาถ		อายุบ้าน (ปี)	รายได้จากเงินออม				ความพึงพอใจ		การเปลี่ยนแปลง ในอนาคต			การให้ความร่วมมือ		
		รวม	อื่น	เป็น เจ้าของ	เช่า			บ้านเมือง เก่า	บ้านใหม่		จ้าง	อยู่ จาก อื่น	ค้า ขาย	อยู่จาก อื่น ค้าขาย	พอใจ	ไม่ พอใจ	ไม่ เปลี่ยน แปลง	ต่อเติม ที่ปลูก	ซื้อ ใหม่	ย้าย	ปาน กลาง	มาก
884	นางสาวดวงใจ รัฐกิจวัฒน์	/		/		4	<5,000	/		>100			/	/		/			/			
398	นายฉัตรชัย วรกิจพิเศษ		/		/	2	<10,000	/		75			/		/			/	/			
1521	คุณชายสอน	/		/		1	0	/		~50		/		/			/		/			
1014	นายฉัตรชัย วงศ์กาฬสินธุ์	/		/		3	5100- 10,000	/		~50		/		/			/					/
1017	จันทิ พงศ์กุล	/		/		4	ไม่ทราบ	/		~40		/		-	-		/		-	-	-	
1518	นางสุภาณีศรี พันธ์พิบูล	/		/		3	10,000- 20,000	/		~60		/		/			/					/
1181	นางประไพ ไพศาล	/		/		5	10,000- 20,000	/		~50		/		/			/					/
1014	คุณเอก จันทวา	/		/		-	ไม่ทราบ	/		~80	/											
1002	นางสุวิณี สิงห์ศิริ	/		/		3	<5,000	/		~50		/		/			/					/
475	นางอรุณรัตน์ เชือกสารัญญ	/				5	>20,000	/		46		/		/			/					/
480	น.สมชาย สว่างเมือง	/		/		3	<5,000	/		~100		/		/			/					/
548	ไม่ทราบ	-	-	-	-	1	5100- 10,000	/		~60-70		/				-	-	-	/			

บ้านเลขที่	ชื่อเจ้าของบ้าน	ภาษีได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์		กรรมสิทธิ์เอกสาร		จำนวนผู้ อยู่อาศัย (คน)	รายได้/ ครัวเรือน (บาท)	ภูมิลำเนาเดิม		อายุบ้าน (ปี)	ภาษีใช้วงเงินปัจจุบัน				ความพึงพอใจ		ภาษีเปลี่ยนแปลง ในอนาคต			ภาษีให้ความร่วมมือ		
		มรดก	ซื้อ ขาย	เป็น เจ้าของ	เช่า			ย่านเมือง เก่า	ย้ายมา		ร้าง	อยู่ อา ศัย	ค่า ขาย	อยู่อาศัย ถึง ค่าขาย	พอใจ	ไม่ พอใจ	ไม่ เปลี่ยน แปลง	ต่อเติม ฟื้นฟู	ก่อสร้าง ใหม่	น้อย	ปาน กลาง	มาก
655	นางจ๋าเนียร เนาสวัสดิ์	/		/		2	>20,000	/		~100		/		/		/						/
653H	นางนันทวรรณ ศิริพันธุ์	/		/		2	ไม่ทราบ	/		~60-70			/	/		/						/
657	ไม่ทราบ		/		/	5	>20,000	-	-	~50-60	/			/		-	-	-			/	
484	นายสุธรรม ศี ริหรินาม	/			/	3	10,000- 20,000	-	-	~60-70		/		/			/					/
512	คุณยาย ประสิทธิ์หา หามเล็ก	/			/	5	<5,000	/		>100		/		/		/					/	
445	นายแห ศิริพันธุ์	/		/		3	10,000- 20,000	/		~80		/		/			/					/

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นาย รวิินทร์ ถิ่นนคร เกิดวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2523 ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีสถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในปีการศึกษา 2547 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตร เคนพัฒนาสถาปัตยกรรมหาบัณฑิต ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2549

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย